

วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
 JOURNAL OF GRADUATE STUDIES REVIEW
 ISSN : 2286-9301 **Nakhonsawan Buddhist College**

ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘

Vol.3 No.2 May-August 2015

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ ๓ ฉบับ

จำนวนพิมพ์ : ๕๐๐ เล่ม

ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน / ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม / ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ และผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ การจัดการ สังคมวิทยา พัฒนาสังคมและการศึกษา ตลอดจนบทวิเคราะห์ที่เสนอทางออกของปัญหาให้แก่สังคม

คณะกรรมการที่ปรึกษาวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระราชวรเมธี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระศรีคัมภีร์ญาณ, ศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
พระราชวรมนี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
พระเมธีธรรมอาจารย์	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่
พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ
พระสิทธินิติธาดา, ดร.	คณะสังคมศาสตร์
ผศ.(พิเศษ) ร.อ.ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล	ที่ปรึกษาอธิการบดีด้านกฎหมาย

บรรณาธิการ : พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.

กองบรรณาธิการ :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	หน่วยงานภายนอก	
พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร.	ศ.ดร.รัตน์ บัวสนธ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ศ.ดร.กาญจนา เจริญชัย	รศ.ดร.ธานี เกสทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รศ.ดร.นันทิยา น้อยจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง	รศ.ดร.วราภรณ์ รุ่งเรืองกลกิจ	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ดร.อัครเดช พรหมกลับ	ผศ.ดร.สำราญ บุญเจริญ	วิทยาลัยนครราชสีมา
	ดร.วราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี
	ดร.ทงศ์ศักดิ์ เหมือนเตย	มหาวิทยาลัยภาคกลาง

เลขานุการ : พระมหาไฉ่ ธมมเมธี

ผู้ช่วยเลขานุการ : พระมหานคร วชิรเมธี, พระเอกจิตต์ อธิปัญญา, นายดิเรก ด้วงลอย, นายจักรี บัวยา

ศิลปะกรรม/เว็บไซต์ : พระมหาไฉ่ ธมมเมธี, นายณัฐพัชร์ แนมบัว, นายชาคริต เกื้อนนก, ดร.อนุวัต กระจ่างชัย

สำนักงาน : สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
 ๕๕๕ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙ โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

จัดพิมพ์โดย : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แขวงบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐๒๒ ๒๑๘๘๘๒, ๐๒๖ ๒๓๕๖๒๓ โทรสาร ๐๒๖ ๒๓๕๖๒๓

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน

๑. พระศรีคัมภีร์ญาณ, ศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ศ.ดร.กาญจนา เงารังษี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. รศ.ดร.สุพล สุยะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. รศ.ดร.ประเทือง ภูมิภัทราคม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗. รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนข้าง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘. ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙. ผศ.ดร.สุพรต บุญอ่อน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๐. ดร.อักรเดช พรหมกัลป์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

๑. รศ.ดร.ธานี เกสทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๒. รศ.ดร.นันทิยา น้อยจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
๓. รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๔. ผศ.ดร.ไพศาล สรรสรวิสุทธิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๕. ผศ.ดร.สาธิต ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๖. ผศ.ดร.สำราญ บุญเจริญ	วิทยาลัยนครราชสีมา
๗. ดร.พิสิฐ จอมบุญเรือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๘. ดร.วราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี
๙. ดร.ทนงค์ศักดิ์ เหมือนเตย	มหาวิทยาลัยภาคกลาง
๑๐. ดร.พิมลพรรณ เพชรสมบัติ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี
๑๑. ผศ.ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
๑๒. ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บรรณาธิการ

ด้วยวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ฉบับนี้เป็นปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ มีคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยจากสถาบันภายนอกได้นำเสนอผลงานทางวิชาการที่หลากหลายหัวข้อ หลากหลายสาขาวิชา ทั้งนี้กองบรรณาธิการได้ส่งผลงานทางวิชาการเหล่านี้ไปให้กรรมการกลั่นกรอง บทความทางวิชาการของแต่ละสาขาวิชาเป็นผู้อ่าน และมอบให้เจ้าของบทความนำไปปรับปรุงแก้ไข ก่อนการตีพิมพ์แล้ว และด้วยความตั้งใจของคณะกรรมการที่มีความประสงค์จะทำวารสาร เล่มนี้ให้สมบูรณ์ตามเกณฑ์ของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre) ฉะนั้น โดยฉบับนี้เน้นการนำเสนอบทความอันประกอบด้วยบทความวิจัย ๗ เรื่อง และ บทความวิชาการ ๘ เรื่อง ซึ่งจะนำเสนอเนื้อหาสาระตัวอย่างบางส่วนในเล่มประกอบด้วยนักวิชาการ และเรื่องดังต่อไปนี้

บทความวิจัยที่น่าสนใจเรื่องแรกในวารสารฉบับนี้ ชื่อ “วิเคราะห์การใช้ศัพท์กริยา ของอศิวโฆษะในคัมภีร์เสานทรนันทะ: An Analytical Uses Verb Word of Asavagosa In Suanadarananda Text” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เกื่อนช้าง อาจารย์ประจำหลักสูตร ระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้นำเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับอศิวโฆษะ ที่เป็นกวีและนักแต่งบทละครภาษาสันสกฤตที่มีชื่อเสียงมากผู้หนึ่ง ท่านนับถือพระพุทธศาสนา เชื่อกันว่า เป็นคนร่วมสมัยของพระเจ้ากนิษกะ เมื่อพุทธศักราช ๖๒๑ - ๖๔๙ ตามตำนานจึงว่า ครูของอศิวโฆษะคือบุตรชายของสุวรรณภิกษี ซึ่งพำนักอาศัยอยู่ที่เมืองสาเกต อศิวโฆษะเป็นคน ในวรรณะพราหมณ์ แต่เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาหายานแทน และเป็นผู้หนึ่งของผู้ก่อตั้ง นิิกายมหายาน เป็นผู้รณางานสำคัญต่าง ๆ ที่เป็นมหากาพย์ก็คือ เสานทรนันทะและพุทธจรีต ท่านได้มีคำนำหน้าชื่อว่า ภิกษุ, อาจารย์, ภทันตะ, มหากวีและมหาวาทินเป็นต้น กล่าวกันว่า อศิวโฆษะมีความสามารถทำให้ม้าทั้งหลายละทิ้งหญ้า หรือฟางที่กำลังกินอยู่หันมาฟังคำบรรยายของตน ได้ ดังนั้นจึงได้รับสมญานามว่า อศิวโฆษะและได้ชื่อว่า เป็นทั้งนักกวีและนักปรัชญาชาวพุทธยุคแรกที่ใช้ภาษาสันสกฤตในการรณางานประพันธ์ของตน

บทความที่น่าสนใจอีก ๑ ตัวอย่างคือบทความวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิ การในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม :Leadership According to Sappurisadhammas In Phichit Province of Sangha Administrator” โดย พระครูศรีรัตนวิเชียร (ยอดเพชร เขมาสโย) นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ท่านได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรมพระสงฆ์ที่ เป็นผู้นำยังขาดความเข้าใจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการวางแผนการทำงานการคาดคะเน ผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำควรจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้และสร้างโอกาส ในการบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เท่าทัน

กัญศสมัยใหม่ และการบริหารงานจะต้องยึดหลักสัปปุริสธรรมถือเป็นหลักธรรมที่ทำให้การบริหารจัดการประสบความสำเร็จ

ท้ายที่สุดคณะกรรมการขอขอบคุณเจ้าของบทความวิจัยและบทความวิชาการทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำให้วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการสู่สาธารณะตามนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองทุกท่านที่ได้ใช้ความเพียรพยายามชี้แนะ แนะนำให้มีการปรับปรุงแก้ไขผลงานของแต่ละท่านให้ออกมาได้อย่างถูกต้อง น่าอ่านและเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการ และขออนุโมทนาขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้จัดทำให้มีวารสารฉบับนี้และโปรดติดตามฉบับต่อไป

ด้วยความปรารถนาดียิ่ง

(พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.)

บรรณาธิการ

สารบัญ

กองบรรณาธิการ

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

บทบรรณาธิการ

บทความวิจัย :

ความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียน
การกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาโรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคี อำเภอตาคี
จังหวัดนครสวรรค์ ๑

: พระมหาสงกรานต์ สุ่มโต

วิเคราะห์การใช้ศัพท์กริยาของอศวโฆษาในคัมภีร์เสนาสนนันทะ ๑๓

: วรกฤต เกื้อนช่าง

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักปรัชญาธรรม ๒๑

: พระครูศรีรัตนวิเชียร (ยอดเพชร เขมาสโย)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอฟิจิตร จังหวัดอุตรดิตถ์ ๓๓

: พระณรงค์ฤทธิ์ ฐานธมโม (กลินจันทร์หอม)

ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม โรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอมืองพิจิตร
จังหวัดพิจิตร ๔๓

: พระวิวัฒน์ วชิรญาโณ (บุญผุย)

การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา อำเภอมือง
จังหวัดนครสวรรค์ ๕๕

: พระมหาพนมเทียร ปุณฺณชาโต (ฉัตรโชติกมาก)

การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข
อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕

: ดนุซซ์ กองแก้ว

บทความวิชาการ:

หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย ๗๗

: ธนยศ ชวะนิตย์

พุทธพยากรณ์: ถอดรหัสพุทธปัญญาเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ๙๑

: ศิริวัฒน์ ครอบบุญ

พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม ๑๐๙

: พระครูปลัดสรายุธ จิตปญฺโญ

วิธีคิดเพื่อบรรเทาอกุศลจิตในพระพุทธศาสนา	๑๒๗
: พระอธิการธวัชชัย คมภีร์โต (แสงโสม)	
หลักการสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน	๑๔๕
: พระครูสังฆวิสุทธินุคุณ (พุทธสโร)	
หลักการที่ใช้แก้ความโกรธในพระพุทธศาสนา	๑๖๑
: พระครูภาวนาอินทวงศ์ (อินทวิโส)	
การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน	๑๗๗
: พระสุรวุฒิ สิริวิฑูมโก (อุกฤษโซค)	
การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย	๑๙๓
: พระอธิการจาลึก สญฺญโต (เย็นสำราญ)	
ภาคผนวก	๒๐๘
ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์	๒๑๐
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	
คำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์บทความ	๒๑๑
หนังสือส่งบทความทางวิชาการเพื่อเผยแพร่	๒๑๖
ใบตอบรับเป็นสมาชิก	๒๑๗

ความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาโรงเรียนพินิจอนุสรณ์
ตำบลตากาลี อำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์

The Opinions of Students Towards The Achievement In
Buddhism Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn
School Takhli District Nakhonsawan Province

พระมหาสงกรานต์ สำฤทธิ์*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา ความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาโรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตากาลี อำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาโรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตากาลี อำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตากาลี อำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตากาลี อำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์

ดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสม (Mixed Research) เก็บข้อมูลเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้เครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) จากกลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตากาลี อำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์ ๒๕๕๗ จำนวน ๑๗๘ คน และเก็บข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๖ รูป/คน โดยเลือกจากผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และครูพระสอนศีลธรรมของโรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยมีค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเท่ากับ .๘๘๗ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้การทดสอบที (t - test) ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีตัวแปรต้นสองตัว ใช้การทดสอบเอฟ (F - test) หรือการ

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) กรณีที่มีตัวแปรต้นสามตัวขึ้นไป และเมื่อพบความต่างจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่ โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ประกอบกับบริบทของเอกสารที่ได้ศึกษา เพื่อให้เห็นภาพรวมและสรุปแนวทางการคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาโรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์

๑) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๗$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่านักเรียนมีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับมากทุกด้านด้านกระบวนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๔.๒๗$) ส่วนในด้านวิธีการสอน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = ๓.๙๒$) ตามลำดับ

๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาโรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า นักเรียนที่มีตัวแปรต้นแตกต่างกัน ได้แก่ เพศ ระดับช่วงชั้นการศึกษา ผลการเรียน การเรียนพิเศษวิชาพระพุทธศาสนา มีความคิดเห็นต่อ ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานทุกข้อ

๓) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรจะมีการดำเนินการในระดับปฏิบัติการ ๓ ด้านได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการเรียนการสอน และด้านการบริหารจัดการ เพราะพบว่า ยังมีบุคลากรไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอน อีกทั้งบริบทของโรงเรียนที่ไม่สนองต่อการเรียนการสอนและการพัฒนาจริยธรรม อีกทั้งรูปแบบการบริหารที่ยังไม่ค่อยมีความชัดเจนมากนัก จึงควรได้รับการปรับรูปแบบการดำเนินงานเสียใหม่ เพื่อก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างตรงเป้าประสงค์

คำสำคัญ: ความคิดเห็นของนักเรียนต่อ, โรงเรียนการกุศลของวัด

ABSTRACT

In this research, the researcher has been studied, "Opinions of Students towards the Achievement in Buddhism Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn School Takhli District Nakhonsawan Province". The objectives were as follows : 1) to study Opinions of Students towards the Achievement in Buddhism Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn School Takhli District

Nakhonsawan Province 2) to compare the Opinions of Students towards the Achievement in Buddhism Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn School Takhli District Nakhonsawan Province classified by personal factors 3) To study problems barriers and suggestions guidelines for the development of Buddhist learning achievement in Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn School Takhli District Nakhonsawan Province.

The research conducted by Mixed Research and Survey Research. The tools used Questionnaire from a sample of students in Charity School of Buddhist Temples Opinions of Students towards the Achievement in Buddhism Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn School Takhli District Nakhonsawan Province in 2557 B.E. by the number of 178 bodies. And collecting data by using Qualitative Research from ๖ key Informants, selected by the director, deputy director and Monk teachers of Phinitanusorn School with In-Depth Interview. The instrument used in this study were interviews. The analysis of data had been done by SPSS Program with the reliability of .887. The statistic used Frequency, Percentage, Mean and Standard Deviation. The test of hypotheses were analyzed by t-test, F-test (One Way ANOVA) and Multiple Comparison (Least Significant Difference : LSD). Using Content Analysis Technique in an analysis of data collected from interviews with the context of the document that have been studied for and interview and conclusion opinions of students towards the Achievement in Buddhism Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn School Takhli District Nakhonsawan Province.

The results were as follows :

1) Opinions of Students towards the Achievement in Buddhism Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn School Takhli District Nakhonsawan Province overall in high level ($\bar{x} = 4.07$). When considering in each aspect it was found that Opinions of students towards the Achievement in Buddhism Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn School Takhli District Nakhonsawan Province in high level all aspect. The most was teaching ($\bar{x} = 4.27$). The least was the method of teaching ($\bar{x} = 3.92$)

2) The opinions of students towards the Achievement in Buddhism Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn School Takhli District Nakhonsawan Province. It was found that student with different variable, including gender, grade,

school record, special education Buddhism toward the achievement in Buddhism not different. The hypotheses were rejected.

3) The guidelines to develop the achievement in Buddhism Charity School of Buddhist Temples Phinitanusorn School Takhli District Nakhonsawan Province. It should be conducted at 3aspects : Physical, learning and teaching and administration. There was not enough personnel to teaching. The context of the school did not meet the teaching and moral development. The administration style is unclear, therefore they should be organized the operation that contributed to the achievement of the objectives.

Keywords: Opinions of Students, School of Buddhist Temples

๑. บทนำ

การศึกษาจัดว่าเป็นองค์ความรู้และเป็นสิ่งเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้มีศักยภาพเป็นคนเก่งคนดีมีประโยชน์ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีความก้าวหน้าอย่างมั่นคงในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชาติพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ^๑ พุทธศักราช๒๕๔๒มาตรา๔ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้การอบรมการฝึกฝนการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีการสร้างสรรคัจริยโงความก้าวหน้าทางวิชาการตลอดจนสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช๒๕๐๕แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช๒๕๓๕ได้ระบุถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบันไว้๖ภารกิจคืองานปกครอง คณะสงฆ์งานศาสนศึกษางานศึกษาสงเคราะห์งานเผยแผ่ศาสนาธรรม งานสาธารณูปการและงานสาธารณสงเคราะห์เพื่อให้เป็นแนวทางแก่พระสงฆ์ได้นำไปสู่การปฏิบัติ^๒ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการพัฒนาสังคมในหลายๆด้านเช่นการพัฒนาการศึกษาและคุณภาพชีวิตของประชาชน การอบรมประชาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมการพัฒนาจริยธรรมคุณธรรมเป็นต้นพระสงฆ์จะใช้วิธีการเผยแผ่พระธรรมวินัยในหลายรูปแบบเช่นการปาฐกถาธรรมการเขียนบทความและการเป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานักเรียนด้านคุณธรรมและจริยธรรมด้วยในปัจจุบันเด็กและเยาวชนห่างเหินจากวัดตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมละทิ้งหลักคำสอนทาง

^๑สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า๓.

^๒พระมหากฤษฏา นันทเพชร, “ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการการพัฒนาสังคม, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐).

ศาสนาและเห็นว่าการเข้าวัดเป็นสิ่งล้ำสมัยและเป็นสิ่งมลายทำให้เด็กและเยาวชนขาดสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจขาดศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์^๓ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กำหนดให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจสติปัญญาความรู้และคุณธรรมมีจริยธรรมและวัฒนธรรมแห่งความเป็นคนไทยในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขเปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา^๔ พัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง^๕ เมื่อว่าโดยเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๔๒ สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของสถานศึกษาแต่ละแห่งจะมีหลักสูตร๒ส่วนคือส่วนแรกเป็นหลักสูตรแกนกลางที่นักเรียนทั่วประเทศจะได้เรียนพระพุทธศาสนาเหมือนกันหมดส่วนที่สองเป็นสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่สถานศึกษาแต่ละแห่งจะเพิ่มเติมเข้าไปในหลักสูตรแกนกลางเพื่อปรับให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนั้นหลักสูตรส่วนที่สอง จึงมีส่วนทำให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนายืดหยุ่นและมีความเป็นท้องถิ่นมากขึ้น^๖ จึงปรากฏว่าปัจจุบันนี้พระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนเป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาหรือเป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาซึ่งเป็นไปตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ การที่พระสงฆ์เข้ามามีส่วนเป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนเป็นความคาดหวังของกระทรวงศึกษาธิการโรงเรียนครูและผู้บริหารซึ่งพระสงฆ์ผู้เป็นครูสอนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับสาระพื้นฐานแนวคิดและกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามกรอบและขอบข่ายของวิชาอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางตรงตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพ.ศ. ๒๕๔๔ ของกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการต้องเข้าใจถึงสาระสำคัญวิสัยทัศน์พื้นฐานแนวคิดของการเรียนรู้คุณภาพของผู้เรียนกระบวนการเรียนรู้การวัดและการประเมินผลตลอดถึงการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมและปัจจัยที่สำคัญคือนักเรียนจากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าถ้ามีการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพินิจอนุสรณ์อำเภอตาคลีจังหวัดนครสวรรค์ใน ๔ ด้านได้แก่ด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาด้านการจัดสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและด้านการวัดและการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาก็จะทำให้ทราบบทบาทและปัญหาในการเป็นครูสอนของพระสงฆ์ซึ่งจะเป็น

^๓พระครูปริยัติธรรมมาวุธ (วิรัชต้นชวน), “บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ตรังและพังงา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘).

^๔กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, “การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้”, ครูศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๕).

^๕เรื่องเดียวกัน.

^๖กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, “การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้”, ครูศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๕).

^๗เรื่องเดียวกัน.

แนวทางในการพัฒนาส่งเสริมปรับปรุงการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และสามารถนำผลการวิจัยไปใช้กับโรงเรียนมัธยมศึกษาอื่นๆที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้

โรงเรียนเอกชนของวัดในพระพุทธศาสนา เป็นสถาบันหนึ่งที่มีการดำเนินการจัดการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของวัดในพุทธศาสนาก็คือการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนในท้องถิ่นที่วัดนั้นๆตั้งอยู่เจ้าอาวาสและพระภิกษุในวัดเหล่านั้นเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนหรือให้ที่ดินแก่รัฐในการจัดตั้งโรงเรียนดังนั้นโรงเรียนส่วนมากจึงตั้งอยู่ภายในวัดหรือใช้ที่ดินของวัดตั้งเป็นโรงเรียนของรัฐในขณะเดียวกันก็มีวัดบางแห่งจัดตั้งเป็นโรงเรียนเอกชนดำเนินการจัดจ้างครูให้มาทำหน้าที่สอนหนังสือการสอนอาจให้เปล่าหรือเก็บค่าเล่าเรียนโดยใช้เงินงบประมาณของวัดเองในการดำเนินการ

วัดจัดว่าเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทยเป็นแหล่งคำสั่งสอนและการฝึกอบรมกิจกรรมที่สำคัญของรัฐหรือชุมชนจะมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยเสมอทั้งนี้เพื่อเป็นการเน้นย้ำความสำคัญและเสริมคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) ที่กล่าวไว้ในหนังสือความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติว่า “พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยมีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทยและวัฒนธรรมไทย” นอกจากนี้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามีลักษณะที่เหมาะสมกับกาลสมัยและสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบุคคลเวลาและสถานที่ กล่าวคือการปฏิบัติตนตามหลักของศาสนาพุทธมีความกลมกลืนไปกับธรรมชาติและช่วยให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมมีความสุขด้วยความสำคัญของพระพุทธศาสนาดังกล่าวแล้วการศึกษาของไทยจึงกำหนดให้บรรจุวิชาพระพุทธศาสนาไว้ในหลักสูตรทุกระดับการศึกษาโดยเฉพาะหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งระบุจุดหมายข้อแรกไว้ว่า “ต้องการให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเองมีวินัยในตนเองปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์” จากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจึงปรากฏสาระการเรียนรู้ในกลุ่มสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ๕ สาระและเรื่องของศาสนา ศีลธรรมจริยธรรมจัดเป็นสาระที่ ๑ และเป็นสาระหลักที่ต้องเรียนรู้ทุกช่วงชั้น (ป.๑-ม.๖) ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา ๖ เรื่อง^๓ ๑) ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ๒) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ๓) ประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกา ๔) หน้าที่ชาวพุทธ ๕) การบริหารจิต ๖) วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในระดับช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔ คือมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - มัธยมศึกษาปีที่ ๖ เพิ่มเติมเรื่องที่ต้องเรียนอีก ๑ เรื่องคือ “สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา”

กรมศาสนากระทรวงวัฒนธรรมมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายกระทรวงในการดำเนินงานด้านศาสนามีหน้าที่ทำนุบำรุงส่งเสริมและให้ความอุปถัมภ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนาและ

^๓ กรมวิชาการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙ - ๒๗.

ศาสนาอื่นๆ ที่ทางราชการรับรองส่งเสริมพัฒนาความรู้คุณธรรมส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทยนำหลักธรรมของศาสนาไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรมตระหนักดีว่าในวิถีชีวิตของคนไทยมีความผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาตลอดระยะเวลาอันยาวนานโดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นปูชนียบุคคลที่มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาและเสริมสร้างคุณค่าทางจิตใจให้แก่ประชาชนสืบต่ออย่างหนาแน่นในรากฐานทางวัฒนธรรมของไทยแต่การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่เยาวชนโดยมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมสู่เด็กและเยาวชนตลอดจนประชาชนภายหลังการปฏิรูประบอบราชการเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๔๕ ได้มีการแยกงานศาสนาออกจากกระทรวงศึกษาธิการทำให้กรมศาสนาสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมไม่สามารถเชื่อมต่อในเรื่องการนำหลักธรรมเข้าไปในโรงเรียนหรือสถานศึกษาได้ ทั้งๆที่กรมศาสนามีภาระหน้าที่ในการส่งเสริมให้คนไทยนำหลักธรรมทางศาสนาไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมเป็นคนดีมีศีลธรรมจึงจัดให้มีโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้นโดยความร่วมมือของกระทรวงศึกษาธิการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและกระทรวงวัฒนธรรมโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี.ศ.๒๕๔๑ โดยจำนวนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพียง ๑๐๐ รูปและมีการขยายจำนวนต่อมาทุกปีจนถึงพ.ศ. ๒๕๔๘ กรมศาสนาได้งบประมาณอุดหนุนครูพระจำนวน ๖๐๐ รูปเท่านั้นซึ่งไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาของสังคมในปัจจุบันและไม่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมกล่าวคือความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนเฉพาะในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๓ รูป กรมศาสนาจึงมีแนวคิดที่จะขยายพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ ๑ ตำบลต่อ ๑ รูปเป็นอย่างต่ำเพื่อให้สอดคล้องหรือใกล้เคียงกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการในปี ๒๕๔๘ กรมศาสนาได้จัดทำโครงการพระสอนศีลธรรมขึ้นเป็นพิเศษโดยของบจากงบกลางประจำปี ๒๕๔๘ โดยคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติเงินงบประมาณกลางจำนวน ๕๓,๙๖๔,๐๐๐ บาท เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๔๘ ให้กรมศาสนากระทรวงวัฒนธรรมนำไปขยายโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้มีจำนวนพระสอนศีลธรรมในอัตราส่วนที่เพิ่มขึ้นจากเดิมมีเพียง ๖๐๐ รูปในปี ๒๕๔๗ เป็น ๔,๐๐๐ รูปในปี ๒๕๔๘ โดยให้ค่าอุดหนุนเป็นค่าตอบแทนให้กับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจำนวน ๔,๐๐๐ รูปและเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดทำอุปกรณ์สื่อสารการเรียนการสอนประกอบกรอบรูป ถวายความรู้พระสอนศีลธรรมและปรับปรุงหลักสูตรเพื่อสร้างศักยภาพในการทำหน้าที่ของพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศให้มีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือศรัทธาของสถานศึกษา นอกจากนี้รัฐบาลยังมีนโยบายที่จะขยายพระสอนศีลธรรมให้ครบทุกตำบลทั่วประเทศอีกด้วยโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีทั้งหมด ๒๒,๐๐๐ รูป^{๑๐} ซึ่งรูปแบบของโครงการยังต้องอาศัยความร่วมมือจากโรงเรียนที่พระสอนศีลธรรมเข้าไปดำเนินการสอนศีลธรรม

^{๑๐} คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, ๒๕๕๑, หน้า ๗-๘

ดังนั้น พระภิกษุผู้ที่ทำหน้าที่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจึงมีบทบาทที่จะสนองตอบต่อนโยบายในอันที่จะเข้าไปมีบทบาทการมีส่วนร่วมสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามที่หน่วยงานต้นสังกัดได้มอบหมายให้ดำเนินการถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำปัจจุบันโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้มีหน่วยงานคือมหาวิทยาลัยมงกุฎราชวิทยาลัยเข้ามามีส่วนช่วยในการบริหารจัดการโดยแยกจำนวนพระสอนศีลธรรมส่วนหนึ่ง ไปบริหารจัดการด้วยตนเองตามนโยบายที่ได้รับมอบหมายจากกระทรวงศึกษาธิการด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ยังสังกัดของมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยที่ขึ้นตรงกับวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์มีสภาพที่หลากหลายทั้งอายุวุฒิการศึกษาจำนวนพรรษาสถานภาพทาง คณะสงฆ์ และจำนวนปีที่สอนทำให้เกิดความหลากหลายในเรื่องของการสอนศีลธรรมในโรงเรียนและจากผลออกนิเทศ โดยใช้ระบบไม่เจาะจงพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่สังกัดของวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ในแต่ละปีทำให้พบว่าโรงเรียนที่พระสอนศีลธรรมเข้าไปสอนศีลธรรม โรงเรียนกลับมอบบทบาทการมีส่วนร่วมในงานหลายอย่างให้กับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนอกจากบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการเช่นเป็นครูประจำรายวิชา พระพุทธศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบโครงการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนทั้งหมดเป็นต้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตากลี อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตากลี อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตากลี อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Research) โดยศึกษาจากวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการค้นคว้าข้อมูลและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสร้างข้อคำถามในแบบสอบถาม (Questionnaire) ของงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการสำรวจ (Survey Research) เพื่อให้การวิจัยเรื่องความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตากลี อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ มีสาระครอบคลุมครบถ้วน เหมาะสำหรับนำไปพัฒนาต่อไป

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้เป็นได้แก่ นักเรียนโรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดในปีการศึกษา ๒๕๕๗ จำนวน ๑๗๘ คน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักเรียนโรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดในปีการศึกษา ๒๕๕๗ จำนวน ๑๒๑ คนในปีการศึกษา ๒๕๕๗ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้ตารางกำหนดขนาดของ R.V.Krejcie & D.W.Morgan

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๗ ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

- ๑) นำแบบสอบถามมาตรวจแล้วคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์
- ๒) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์
- ๓) การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)

๓.๒) วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

๓.๓) ทดสอบสมมติฐาน

๓.๓.๑) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์โดยใช้สถิติตามลักษณะของตัวแปร คือ การทดสอบที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองตัว และการทดสอบเอฟโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test / One way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามตัวขึ้นไป และเมื่อพบว่ามีความแตกต่างจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างน้อยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

๓.๓.๒) ทดสอบสมมติฐานที่ว่าตัวแปรย่อยในขอบการศึกษาทั้ง ๔ ด้าน มีความสัมพันธ์กับภาพรวมความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ใช้การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ตามวิธีของสเปียร์แมน (Spearman rank-order Correlation Coefficient)

๓.๔) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ดังนี้^{๑๑}

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์มาก

^{๑๑} อ่างแล้ว. หน้า ๑๐๒.

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ - ๓.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ - ๒.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์น้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

๓.๕) วิเคราะห์และสรุปผลแบบสอบถามปลายเปิดของความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์และข้อเสนอแนะอื่นๆ

๓.๖) สำหรับแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกัน รวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

๔. ผลการวิจัย

๑) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๗$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่านักเรียนมีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับมากทุกด้านด้านกระบวนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๔.๒๗$) ส่วนในด้านวิธีการสอน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = ๓.๙๒$) ตามลำดับ

๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาโรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า นักเรียนที่มีตัวแปรต้นแตกต่างกัน ได้แก่ เพศ ระดับชั้นการศึกษา ผลการเรียน การเรียนพิเศษวิชาพระพุทธศาสนา มีความคิดเห็นต่อ ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานทุกข้อ

๓) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ควรจะมีการดำเนินการในระดับปฏิบัติการ ๓ ด้านได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการเรียนการสอน และด้านการบริหารจัดการ เพราะพบว่า ยังมีบุคลากรไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอน อีกทั้งบริบทของโรงเรียนที่ไม่สนองต่อการเรียนการสอนและการพัฒนาจริยธรรม อีกทั้งรูปแบบการบริหารที่ยังไม่ค่อยมีความชัดเจนมากนัก จึงควรได้รับการปรับปรุงแบบการดำเนินงานเสียใหม่ เพื่อก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างตรงเป้าประสงค์

๕. ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา พระพุทธศาสนาในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนพินิจอนุสรณ์ ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับพัฒนาต่อยอด และแนวทางการทำวิจัย ครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ขยายขอบเขตในการศึกษาไปยัง โรงเรียนภาครัฐบาลและเอกชน ถึงระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา

๒. ขยายขอบเขตในการศึกษาไปยัง ระดับการศึกษาขั้นมัธยมและอุดมศึกษา โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นหลักในการเก็บข้อมูล

๓. ควรศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยวิธีวิเคราะห์ปัจจัย (Factor Analysis) ว่ามีอะไรบ้าง ที่เป็นปัจจัยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และมีผลต่อความพึงพอใจทางการเรียนเป็นอย่างไร

บรรณานุกรม

(๑) หนังสือ:

กรมวิชาการ. **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย:

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. “การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้”. **ครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต**, ๒๕๔๕.

ฝ่ายวิชาการ. **คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช**. พิษณุโลก: วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, ๒๕๕๑.

พระครูปริยัติธรรมาวุธ (วิรัชตัน ช้วน). บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ตรังและพังงา. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระมหาเกษภูวนันท์เพชร์. “ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาการจัดการการพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.

วิเคราะห์การใช้ศัพท์กริยาของอศวโฆษะในคัมภีร์เสานทรนันทะ

An Analytical Uses Verb Word of Asavagosa In Suanadarananda Text

วรกฤต เกื่อนช้าง*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาประวัติและความ เป็นมาของกวีนิพนธ์อศวโฆษะ (๒) เพื่อศึกษาสาระที่ปรากฏในคัมภีร์เสานทรนันทะ และ (๓) เพื่อ วิเคราะห์การใช้คำกริยาของอศวโฆษะในคัมภีร์เสานทรนันทะ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. อศวโฆษะ เป็นกวีและนักแต่งบทละครภาษาสันสกฤตที่มีชื่อเสียงมากผู้หนึ่ง ท่าน นับถือพระพุทธศาสนา เชื่อกันว่า เป็นคนร่วมสมัยของพระเจ้ากนิษกะ เมื่อพุทธศักราช ๖๒๑ - ๖๔๙ ตามตำนานจีนว่า ครูของอศวโฆษะคือบุตรชายของสุวรรณาภิ ซึ่งพำนักอาศัยอยู่ที่ เมืองสาเกต อศวโฆษะเป็นคนในวรรณะพราหมณ์ แต่เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา มหายาน แทน และเป็นผู้หนึ่งของผู้ก่อตั้งนิกายมหายาน เป็นผู้รจนางานสำคัญต่าง ๆ ที่เป็นมหากาพย์ก็คือ เสานทรนันทะและพุทธจริต ท่านได้มีคำนำหน้าชื่อว่า ภิกษุ, อาจารย์, ภัณฑะ, มหากวีและมหา วาทิน เป็นต้น กล่าวกันว่า อศวโฆษะมีความสามารถทำให้ม้าทั้งหลายละทิ้งหญ้า หรือฟางที่กำลัง กินอยู่หันมาฟังคำบรรยายของตนได้ ดังนั้นจึงได้รับสมญานามว่า อศวโฆษะและได้ชื่อว่า เป็นทั้ง นักกวีและนักปรัชญาชาวพุทธยุคแรกที่ใช้ภาษาสันสกฤตในการรจนางานประพันธ์ของตน

๒. จากการศึกษาสาระที่ปรากฏในคัมภีร์มหากาพย์เสานทรนันทะ พบว่า เป็นงาน นิพนธ์ชนิดที่เป็นกาพย์เพื่อการฟัง (ศรุษยาวุย) ในแบบร้อยกรอง (Poetry) หรือที่เรียกว่า ปุถุย ในทางสันสกฤตนั่นเอง ถือได้ว่าเป็นมหากาพย์ที่มีชื่อเสียงเรื่องหนึ่งของอศวโฆษะ ผลงานเรื่องนี้ อศวโฆษะได้รจนาประพันธ์ขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๖๒๑ - ๖๔๙ ประกอบไปด้วยตอน (สฤค) ทั้งหมด ๑๘ ตอน พรรณนาเรื่องราวประวัติของพระนันทะ พระอนุชาต่างพระมารดาของพระพุทธเจ้า เริ่มจาก เรื่องราวของเมืองกบิลพัสดุ์เป็นต้นไป กล่าวถึงความรักของเจ้าชายนันทะที่ทรงมีต่อพระนางสุนทรี พระชายา พระพุทธเจ้าทรงโปรดให้เจ้าชายนันทะออกผนวช ความทุกข์โศกของพระนางสุนทรี การพาพระนันทะไปสวรรคต การเปรียบเทียบความงามระหว่างนางเทพอัปสรกับพระนางสุนทรี จนในที่สุดพระนันทะทรงปฏิเสธชีวิตทางโลก ทรงมีจิตมั่นในสมณเพศ ออกแสวงหาความหลุด พ้นจนพบและได้ทรงสอนแนวทางความหลุดพ้นนั้นแก่ชนอื่น ๆ

๓. จากการศึกษาวิเคราะห์การใช้คำกริยาของอศวโฆษะในคัมภีร์เสานทรนันทะ พบว่า อศวโฆษะได้รจนาบทประพันธ์ขึ้นโดยใช้ภาษาสันสกฤตในแบบร้อยกรอง เป็นที่น่าสนใจอย่างมาก

*วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ว่าอศฺวโฆษะได้ใช้คำกริยาคุณพากย์หรือกริยาใหญ่ในประโยคแต่ละประโยคแบบสละสลวยในทางไวยากรณที่สามารถสื่อพฤติกรรมของตัวละครในมหากาพย์सानทรนันทะได้อย่างดียิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการเดินทาง, นั่ง, นอน, กิน, ดื่ม, ทำ, พูดและคิด เป็นต้น และในบทประพันธ์แต่ละโคลงนั้นท่านเลือกใช้กริยาคุณพากย์ที่สื่อความหมายได้อย่างลึกซึ้ง จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นยอดกวีคนหนึ่งที่ใช้ความหมายของคำศัพท์ในบทประพันธ์ได้อย่างยอดเยี่ยม

คำสำคัญ: การใช้ศัพท์กริยา, อศฺวโฆษะ, คัมภีร์सानทรนันทะ

ABSTRAC

This research was qualitative research. The purposes of the study were as follows : 1) To study the history and origin of the poet namely Asavagosa 2) To study the contents as appeared in Suanadarananda Text and 3) To analyze the uses verb word of Asavagosa in Suanadarananda Text.

The findings of the study were found that :

1. Asavagosa was Sanskrit poet and a very famous one. He was one of the Buddhists and believed to be born in the period of king Kanisaka in 621-649 B.E. According to Chinese Legend, he was the student of the son Great teacher namely Suwannakase. His Teacher lived in Saket City. Asavagosa was born in Brahman castes but he converted to be Buddhism (Mahayana Nikaya). Asavagosa was one of the fouders Mahayana Nikaya. He was done the important work that was pretty epic namely Suanadarananda and Buddhist sense. Asavagosa prefix named were named Bhikku, Acariya , Bhatdanta, the great poet and Mahawatin. It was believed that Asavagosa has the capacity to control horses leaving grass and straw to listen his teachings. Therefore, he was named as Asavagosa. He was the great poet and Buddhist Philosopher initiate period who was used Sanskrit Language in his poetry.

2. For the Study of the contents which were appeared in Suanadarananda Text it was found that his works were the epic for listening and poetry. The other name was Padhaya in Sanskrit Scripture. This Sanskrit Scripture (Padhaya) was one of the famous poetry in his lifetime. This work had been written about 621-649 B.E. It was composed of 18 chapters which were described the life of Nanda Bhikku who was the younger brother of stepmother (Prachabordekotamee). This poetry had described the origin of kabilabhad city and love story of Prince Nanda toward Princess Sundaree who was Prince Nanda Toward Princess Sandaree who was Prince Nanda wife. When the Buddha has ordained Prince Nanda. The Princess Sundaree ; She encapsulated the sorrow. The Buddha took PhraNanda to

heaven and compare the beauty of Thepapsorn and Princess Sunthare. At last Phra Nanda enunciated from layman and had faith in monkhood. Phra Nanda has Sought The way to Nibbana.

3. From these analyzes an Analytical Uses verb word of Asavagosa in Suanadarananda Text it was found that he had written in the poetry. It was interesting that he used the verb with the main verb in the sentence, which could cause a syntax splendor. And could be Traced to the behavior of the actors' characters. The action of Walking , Sitting , Sleeping , Eating, Drinking , doing , Speaking and Thinking in Suanadarananda Text. He was used the verb word appropriately and deeply transfer the meaning of those actions. He therefore was regarded as one of the top poets who had given who had given the meaning of the words in a superb opus.

Keywords: An Uses Verb Word, Asavagosa, Suanadarananda Text

๑. บทนำ

เป็นที่น่าสังเกตว่าในบทประพันธ์ทางวรรณคดีสันสกฤตที่เป็นมหากาพย์ของกวีแต่ละท่านนั้น มีความโดดเด่นทางการประพันธ์ที่แตกต่างกัน เนื่องจากบทประพันธ์ที่เป็นมหากาพย์นั้นมีทั้งที่เป็นบทร้อยแก้วและบทร้อยกรอง กวีบางท่านมีความเชี่ยวชาญเฉพาะบทประพันธ์ที่เป็นร้อยแก้ว บางท่านมีความเชี่ยวชาญเฉพาะบทประพันธ์ที่เป็นร้อยกรอง แต่สำหรับบางท่านมีความเชี่ยวชาญทั้งบทร้อยแก้วและบทร้อยกรอง ความโดดเด่นในบทประพันธ์ที่สื่อถึงความสามารถของกวีแต่ละท่านนี้เองที่เป็นสาเหตุให้เกิดแรงจูงใจในการอ่าน ค้นคว้าและในการประพันธ์งานอื่น ๆ ตามมา ทั้งยังก่อให้เกิดกำเนิดกวีรุ่นใหม่ ๆ ตามมาและเกิดวรรณคดีสันสกฤตที่ดี ๆ อีกมากมาย

กวีที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างดีของบรรดานักอ่านบทประพันธ์ทางวรรณคดีสันสกฤตส่วนใหญ่แล้ว ก็มีอยู่หลายท่านด้วยกัน เช่น กาลิทาส , วาลมิกิ, และอัสวโฆษะ เป็นต้น ผลงานการประพันธ์ของแต่ละท่านนั้นเป็นที่รู้จักกันดีในบรรดานักอ่านวรรณคดีและบทประพันธ์ต่าง ๆ เช่น มหากาพย์เสานทรนันทะของอัสวโฆษะ, กาพย์รามายณะของวาลมิกิ, บทละครอภิชฌยานศกุนตลาของกาลิทาส เป็นต้น

มหากาพย์เสานทรนันทะ^๑ เป็นงานนิพนธ์ชนิดที่เป็นกาพย์เพื่อการฟัง(ศรวยูกาวย) ในแบบร้อยกรอง(Poetry) หรือที่เรียกว่า ปุถุย ในทางสันสกฤตนั่นเอง ถือได้ว่าเป็นมหากาพย์ที่มีชื่อเสียงเรื่องหนึ่งของอัสวโฆษะ ผลงานเรื่องนี้อัสวโฆษะได้รจนาประพันธ์ขึ้นเมื่อราว พ.ศ.๖๒๑ -

^๑ จำลอง สารพัดนึก,ศ.(พิเศษ), ดร., ประวัติวรรณคดีสันสกฤต (ฉบับปรับปรุงใหม่), กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๕๐), หน้า ๖๙

๖๔๙ ประกอบไปด้วยตอน (สฺรค) ทั้งหมด ๑๘ ตอน พรรณนาเรื่องราวประวัติของพระนันทะ พระอนุชาต่างพระมารดาของพระพุทธเจ้า เริ่มจากเรื่องราวของเมืองกบิลพัสดุ์เป็นต้นไป กล่าวถึงความรักของเจ้าชายนันทะที่ทรงมีต่อพระนางสุนทรียะพระชายา พระพุทธเจ้าทรงโปรดให้เจ้าชายนันทะออกผนวช ความทุกข์โศกของพระนางสุนทรียะ การพาพระนันทะไปสวรรค์ การเปรียบเทียบความงามระหว่างนางเทพอัปสรกับพระนางสุนทรียะ จนในที่สุดพระนันทะทรงปฏิเสธชีวิตทางโลก ทรงมีจิตมั่นในสมณเพศ ออกแสวงหาความหลุดพ้นจนพบและได้ทรงสอนแนวทางความหลุดพ้นนั้นแก่คนอื่น ๆ ซึ่งเรื่องราวทั้งหมดนี้ อัสวโฆษะได้รจนาบทประพันธ์ขึ้นโดยใช้ภาษาสันสกฤตในแบบร้อยกรอง เป็นที่น่าสนใจของผู้วิจัยอย่างมากว่าอัสวโฆษะได้ใช้คำกริยาคุณพากย์หรือกริยาใหญ่ในประโยคแต่ละประโยคแบบใดในทางไวยากรณ์ที่สามารถสื่อพฤติกรรมของตัวละครในมหากาพย์เสานทรนันทะได้อย่างดีเยี่ยม ไม่ว่าจะเป็นการเดิน ,นั่ง, นอน , กิน ,ดื่ม , ทำ,พูดและคิด เป็นต้น และในบทประพันธ์แต่ละโคลกนั้นท่านเลือกใช้กริยาคุณพากย์ที่สื่อความหมายแบบใด จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นยอดกวีคนหนึ่งที่ใช้ความหมายของคำศัพท์ในบทประพันธ์ได้อย่างยอดเยี่ยม

อัสวโฆษะ^๒ เป็นกวีและนักแต่งบทละครภาษาสันสกฤตที่มีชื่อเสียงมากผู้หนึ่ง ท่านนับถือพระพุทธศาสนา เชื่อกันว่า เป็นคนร่วมสมัยของพระเจ้ากานิชกะ เมื่อพุทธศักราช ๖๒๑ - ๖๔๙ ตามตำนานจีนว่า ครูของอัสวโฆษะคือบุตรชายของสุวรรณภิกษี ซึ่งพำนักอาศัยอยู่ที่เมืองสาเกต อัสวโฆษะเป็นคนในวรรณะพราหมณ์ แต่เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาแทน และได้มีคำนำหน้าชื่อว่า ภิกษุ, อาจารย์, ภทนต์ะ , มหากวีและมหาวาทีนเป็นต้น กล่าวกันว่า อัสวโฆษะมีความสามารถทำให้ม้าทั้งหลายละทิ้งหญ้า หรือฟางที่กำลังกินอยู่หันมาฟังคำบรรยายของตนได้ ดังนั้นจึงได้รับสมญานามว่า อัสวโฆษะ

อัสวโฆษะเป็นผู้หนึ่งของผู้ก่อตั้งนิกายมหายาน เป็นผู้รจนางานสำคัญต่าง ๆ ที่เป็นมหากาพย์ก็คือ เสานทรนันท และ พุทธจริต ที่เป็นบทละครคือ บทประพันธ์ที่ชื่อว่า ศาวิปุตรปรกรรม อีกทั้งงานละครอื่น ๆ ที่ได้สูญหายไปแล้ว อัสวโฆษะ ไม่เพียงแต่เป็นกวีเท่านั้น ท่านยังเป็นนักปราชญ์อีกด้วย และได้รับงานที่เกี่ยวกับปรัชญาด้วยคือ มหายานศรทโธตปาถ, วชรสูจิ, คาณทิสโตตรคาถา เป็นต้น ดังนั้น อัสวโฆษะจึงได้ชื่อว่า เป็นทั้งนักกวีและนักปรัชญาชาวพุทธยุคแรกที่ใช้ภาษาสันสกฤตในการรจนางานประพันธ์ของตน

จากการที่ผู้วิจัยเคยได้ศึกษาบทประพันธ์ทางวรรณคดีสันสกฤตที่เป็นมหากาพย์ในแบบร้อยกรองคือ มหากาพย์เสานทรนันทะของอัสวโฆษะมาพอประมาณก็รู้สึกประทับใจในโคลงฉันทและโคลกแต่ละโคลกที่ประพันธ์โดยใช้หลักการแต่งภาษาสันสกฤตทางไวยากรณ์ได้อย่างงดงาม โดยเฉพาะความหมายของคำศัพท์แต่ละคำที่ใช้ก็ยิ่งรู้สึกถึงความสามารถในความเป็นกวีของอัสวโฆษะอย่างยิ่ง และรู้สึกอยากรู้ให้ลึกซึ้งลงไปอีกว่า กริยาที่สื่อพฤติกรรมของตัวละครในแต่ละโคลกแต่ละตอนในมหากาพย์เสานทรนันทะนั้น อัสวโฆษะเลือกใช้กริยาในแง่ของไวยากรณ์และในแง่

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๙

ของความหมายของภาษาอย่างไร จึงสามารถทำให้บทประพันธ์ของท่านมีความงดงามทั้งในแง่ไวยากรณ์ทั้งในแง่ของความหมายที่หลากหลายและลึกซึ้งเช่นนั้น

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์การใช้ศัพท์กริยาในมหากาพย์เสานทรนันทะของอศิวโฆษะ เพื่อต้องการนำเสนอประเด็นที่ยังไม่มีนักวิชาการท่านใดเคยวิเคราะห์มาก่อน เพื่อให้เห็นความงดงามในด้านภาษาสันสกฤตที่ใช้รจนาคัมภีร์ของอศิวโฆษะและเป็นประโยชน์ในทางวิชาการด้านภาษาสันสกฤตและพระพุทธศาสนามหายานต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของอศิวโฆษะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามหายาน

๒.๒ เพื่อศึกษาคัมภีร์เสานทรนันทะตามแนวคิดของพระพุทธศาสนามหายาน

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การใช้ศัพท์กริยาของอศิวโฆษะในคัมภีร์เสานทรนันทะ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๓.๑ ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นต้น

๓.๒ ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์มหากาพย์เสานทรนันทะ เอกสารประเภทหนังสือและตำรา รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกวีนามว่าอศิวโฆษะ เป็นต้น

๓.๓ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นคว้า รวบรวมและเรียบเรียง

๓.๔ สรุปผลการวิจัยและรายงานผลการวิจัย

๔. ผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยที่ผู้วิจัยเน้นหรือให้ความสำคัญในเรื่องการวิเคราะห์การใช้คำกริยาของกวีนามว่าอศิวโฆษะ ในมหากาพย์เสานทรนันทะทั้งในแง่ด้านไวยากรณ์ ทั้งในแง่ด้านความหมายของศัพท์กริยาที่ท่านเลือกใช้ในแต่ละโคลกในแต่ละตอนนั้น จากการที่ผู้วิจัยได้ สุ่มตัวอย่างโคลกที่มีความโดดเด่นในด้านไวยากรณ์และในด้านความหมายมาทำการวิเคราะห์นั้น พอประมวลผลสรุปได้ว่า เหตุผลที่อศิวโฆษะเลือกใช้คำกริยานั้นๆ ในบทโคลกแต่ละโคลกในแต่ละตอนนั้น ผู้วิจัยค้นพบว่า โคลกหรือโคลงฉันทนั้นๆ มีความสละสลวยในแง่ของภาษาที่ใช้ และเพื่อต้องการสื่อให้ผู้อื่นได้รับอรรถรสของภาษาและรู้ซึ่งถึงความหมายที่หลากหลายและลึกซึ้งของคำกริยาที่เลือกใช้ในมหากาพย์เรื่องนี้

อัสวโฆษะเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในทางคติโลกและคติธรรม มีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงในการประพันธ์มหากาพย์เสานทรนันทะนี้ ท่านจึงกล่าวไว้ในตอนท้ายของเรื่องว่า ท่านมีเป้าหมายที่จะแสดงเนื้อหาสาระของความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด (โมกษ) แก่มหาชนเป็นสำคัญ การที่ท่านใช้กลวิธีในการแต่งเป็นกาพย์(กาวย) รวมทั้งเรื่องต่างๆ ที่แทรกเข้ามา ก็ไม่ใช่เพื่อเหตุผลอื่นใดเพียงเพื่อต้องการจะให้ครบถ้วนตามกระบวนการของบทกวีและเพื่อให้เกิดความไพเราะน่าสนใจเท่านั้นเอง มิใช่เพราะต้องการจะอวดความชำนาญในเชิงกวีเลย ท่านยังกล่าวย้ำอีกว่า ผู้ศึกษาไม่ควรอ่านเพื่อหาความสนุกเพลิดเพลินอย่างเดียว แต่ควรอ่าน เพื่อเลือกเอาสาระประโยชน์ที่จะทำให้เกิดความสงบสุขทางใจให้ได้ เหมือนอย่างที่ว่าของเลือกเอาทองซึ่งขจัดสิ่งอันไม่บริสุทธิ์ออกไปหมดแล้วมาใช้ประโยชน์ ข้อนี้เห็นจะเป็นจริง เพราะมหากาพย์เสานทรนันทะได้ให้เกร็ดความรู้มากมายและอุดมไปด้วยหลักธรรมที่สำคัญหลายประการ หากเราได้ศึกษาและทำความเข้าใจอย่างถี่ถ้วนแล้วละก็ เชื่อว่าจะต้องได้รับประโยชน์อย่างมหาศาลแน่นอน

วรรณคดีมหากาพย์เสานทรนันทะนี้ เป็นวรรณคดีสันสกฤตที่ยอดเยี่ยมเรื่องหนึ่งซึ่งผู้วิจัยมีโอกาสได้ศึกษาจึงเกิดความชื่นชมในอัจฉริยะเชิงกวีของอัสวโฆษะอย่างยิ่ง พอมีโอกาสได้ทำการศึกษาค้นคว้างานวิจัยในมหากาพย์เรื่องนี้ของท่าน จึงเกิดแนวคิดที่จะวิเคราะห์ทั้งในแง่เชิงไวยากรณ์ ทั้งในแง่เชิงภาษาคือความหมายที่หลากหลายที่ท่านเลือกใช้ในการประพันธ์ แต่ด้วยการจำกัดของเวลาการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้สรุปตัวอย่างโคลงที่มีความโดดเด่นแต่เพียงเล็กน้อย และได้ผลสรุปดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

๕. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในผลงานการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยอยากเสนอระยะเวลาการค้นคว้าให้มากกว่านี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลายและเด่นชัด และเพื่อให้ผู้วิจัยได้รับบรรณรศของการวิจัยและได้รับความชำนาญในเชิงวิชาการมากขึ้น ประโยชน์ที่ผู้วิจัยได้รับจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีอยู่หลายอย่างที่ยังไม่ต่อเนื่องเช่นการค้นคว้าหาข้อมูลที่เด่นชัดของตัวอย่างที่สุ่มมาเป็นต้น อีกประการหนึ่งการที่ผู้วิจัยได้รับรู้และตระหนักว่า ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่เหมาะสมสำหรับการประพันธ์วรรณคดีสันสกฤตที่สุดและรับรู้ถึงความสามารถของกวีเอกท่านนี้ ก็เป็นประโยชน์อย่างมากที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้แล้ว

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

จำลอง สารพัตน์ก. **ประวัติวรรณคดีสันสกฤต**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออกคณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , ๒๕๓๐.

_____ . **ไวยากรณ์สันสกฤต (สังเขป)**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๒.

สำเนียง เลื่อมใส. **มหากาพย์เสานทรนันทะของอศ्वโฆษะ ปรีวรต แผลและเรียบเรียง**.
กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

Johnston, E.H. **The Saundarananda of Asvaghosa**. Delhi : Motilal Banarsidass,
1975.

Macdonell, Arthur Anthony. **A Practical Sanskrit English Dictionary**. New Delhi
: Munshiram Manoharlal Publishers, 1996.

M.R.KALE, **Sanskrit Grammar DHATUKOSHA** . Reprint : Delhi, 1992 printed in
India by Jainendra prakash jain at shri jainendra press.

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปติธรรม Leadership According to Sappurisadhammas In Phichit Province of Sangha Administrator

พระครูศรีรัตนวิเชียร (ยอดเพชร เขมาสโย) *

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปติธรรม ๒) เปรียบเทียบภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปติธรรม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาแนวทางในการนำหลักสัปติธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตร การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตรคือ จำนวน ๓๖๓ รูป จากพระสงฆ์จำนวน ๓,๘๓๐ รูป โดยการเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๑๘ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๐ ท่าน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑) พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปติธรรม โดยภาพรวมพระภิกษุสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปติธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๘๒$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสงฆ์ต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปติธรรม เป็นการทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ การจำแนกตาม อายุ พรรษา การศึกษาแผนกธรรม และการศึกษาสามัญพบว่าพระสงฆ์ที่มี อายุ มีระดับคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปติธรรม

---

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ธรรมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีพรชลา การศึกษาแผนกธรรม และการศึกษามีระดับคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรมพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำยังขาดความเข้าใจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการวางแผนการทำงานการคาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำควรจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้และสร้างโอกาสในการบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เท่าทันกับยุคสมัยใหม่ และการบริหารงานจะต้องยึดหลักสัปปุริสธรรมถือเป็นหลักธรรมที่ทำให้การบริหารจัดการประสบความสำเร็จ

ความสำคัญ : ภาวะผู้นำ, พระสังฆาธิการ, สัปปุริสธรรม

ABSTRACT

This research had 3 objectives: 1) to study the leadership of the Ecclesiastical Officials in PhichitProvince according to the principle of Suppurisa-dhamma, 2) the comparative study of the leadership of the Ecclesiastical Officials in PhichitProvince according to the principle of Suppurisa-dhamma classified by personal factors and 3) to study the guidelines to apply the principle of Suppurisa-dhamma into the leadership development of the Ecclesiastical Officials in PhichitProvince.

This study was the Mixed Method Research among the quantitative, survey and qualitative research. The sampling group of this study was mentioned as 360 monks from the total of 3,830 altogether who were staying within the governed areas of the Sangha in Phichit Province by using the size of sampling group according to Taro Yamane's formula. Questionnaire was used as the research tool to collect the data with the reliability of 0.918. The statistics used in this study were frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, F-test, One way ANOVA and Least Significant Difference: LSD to differences of the mean in pair. For qualitative research, the In-Depth Interview with 10 key informants was selected to use in this study and analyzed the data by using content and context analysis techniques.

The results revealed as the following:

1) The monks had opinions towards the leadership of the Ecclesiastical Officials in PhichitProvince according to the principle of Suppurisa-dhamma in

average at the high level ($X=3.82$). When considered into each item, it was found at the high level for all items.

2) The comparative study of the monks' opinions towards the leadership of the Ecclesiastical Officials in Phichit Province to the principle of Suppurisa-dhamma classified by the differences among several variable such as classifying according to ages, the Buddhist years of the ordination, educational Dhamma and compulsory education, it appeared that the monks of different ages took different opinions according to the mentioned hypothesis while the monks of different Buddhist years of the ordination, educational Dhamma and compulsory education took no different opinions, thus, the hypothesis mentioned was rejected.

3) The problems, obstacles and some suggestions concerning the leadership of the Ecclesiastical Officials in Phichit Province according to the principle of Suppurisa-dhamma, the leaders lacked of real understanding in administrating the Sangha, lacked of job planning and the results which would arise in the future, Thus the monks who were the leaders should study more to seek for more knowledge and build an opportunity to do the administration with neatness, they must be modern and awareness of modern world and the achieved administration should hold on the principle of Suppurisa-dhamma which was the Dhamma principle leading the organizations to meet their goals.

Keywords: Leadership, Sangha Administrator, Sappurisadhammas

๑. บทนำ

ภาวะผู้นำหรือความเป็นผู้นำ (Leadership) นั้นเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารจะให้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งแห่งความสำเร็จของการทำหน้าที่ผู้นำคือการเป็นผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เหมาะสมมีความสามารถในการปรับเปลี่ยนความต้องการของคน ซึ่งความต้องการเป็นตัวกำหนดเป้าหมายและทิศทางในการตัดสินใจถ้าเปลี่ยนความต้องการของคนได้ก็เปลี่ยนตัวของคนนั้นได้ผู้นำที่ดีจะช่วยให้คนพัฒนาความต้องการของตนทั้งในการปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลให้มีความต้องการที่ถูกต้องดีงามและให้หมู่ชนมีการประสานความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^๑

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ , [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=1497-95k>, [เข้าถึงเมื่อวันที่ ๔ ก.พ.๒๕๕๗].

ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์หรือการปกครองคณะสงฆ์โดยหลักคือการปกครองตามพระธรรมวินัยและใช้กฎหมายหรืออำนาจรัฐเป็นหลักสนับสนุนคราวใดเมื่อเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นในคณะสงฆ์จนเป็นเหตุขัดข้องและจำเป็นต้องพึ่งรัฐจึงได้อำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเมื่อครั้งพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมากในประเทศอินเดียในขณะนั้นคณะสงฆ์และทางศาสนาได้ดำเนินมาในลักษณะเช่นนี้โดยเฉพาะเมื่อก้าวถึงประเทศไทยครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยจัดระบบการปกครองขึ้นเป็นครั้งแรกด้วยการที่ทรงตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก๑๒๑ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยยกเลิกฉบับแรกนั้นก็เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่ายอาณาจักรจนถึงรัชกาลปัจจุบันได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาในปีพ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ใช้อยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับนี้เป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันที่ถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ด้วยและต่อมาก็ได้กำหนดให้มีเถรสมาคมออกข้อบังคับวางระเบียบออกคำสั่งมีมติและออกประกาศโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย^๒

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการบริหารงานทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ควรได้รับการพัฒนาให้เกิดความรู้ความสามารถให้มากขึ้นและทำให้ทราบถึงบทบาทการปกครองคณะสงฆ์ให้ชัดเจนเข้าใจปัญหาและอุปสรรค สาเหตุและปัจจัยภายนอกภายในเพื่อให้เกิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่สมบูรณ์และเป็นการพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นจึงได้ประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ จะทำให้ผู้วิจัยทราบถึงภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตร และนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบุคคลที่เป็นผู้นำให้มีความเป็นเลิศทั้งทางความรู้ในด้านต่างๆตามหลักการครองตนครองคนและครองงานเพื่อนำความรู้ความสามารถที่มีอยู่มาพัฒนาองค์กร ชุมชน และหน่วยงานที่ท่านรับผิดชอบ เพื่อให้สังคมอยู่กันด้วยความสุขและนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม

โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

^๒ เฉลิมพลโสภณินทร์, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๕-๒๕๕.

๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางในการนำหลักสัปปุริสธรรม มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม” เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม โดยจำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล ดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย เชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง เป็นจำนวนประชากรทั้งหมด ๓๖๓ รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๑๘ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

๕. ผลการวิจัย

๕.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๕๑ปีขึ้นไป จำนวน ๑๔๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๒๒ มีพรรษา ๑๑ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๒๑๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๔๐ มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมนักรธรรมชั้นเอก ๒๕๖ รูปคิดเป็นร้อยละ ๗๐.๕๒ และมีการศึกษาสามัญระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๓๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖๔

๕.๒ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม โดยภาพรวมพระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๒$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๑. ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม ด้านธัมมัญญู ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม ด้านธัมมัญญู พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๖$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒) ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม ด้านอัทธัญญู พบว่า ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อภาวะผู้นำของ

งานวิจัยของ **พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ)**^๑ ได้ทำการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม๗ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้าจังหวัดนครสวรรค์พบว่า พระภิกษุต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้าจังหวัดนครสวรรค์ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาพื้นฐานทั่วไปขององค์กรสงฆ์เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ขององค์กรสงฆ์เป็นอย่างดีบทบาทหน้าที่ที่ตนเองจะต้องรับผิดชอบและสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรื่องผา)**^๒ ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทองจังหวัดนนทบุรี พบว่า ความเป็นผู้รู้จักผลผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านความเป็นผู้รู้จักผลรู้ความหมายรู้ความมุ่งหมายรู้หน้าที่และรู้ประโยชน์ที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมาก คือการบริหารงานที่ไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายย่อมเกิดความเสียหายเห็นว่าการบริหารงานผิดพลาดย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงานในอนาคต. การปฏิบัติงานโดยไม่คำนึงถึงวัตถุประสงค์และความมุ่งหมายย่อมส่งผลเสียต่อการปฏิบัติและบริหารงานโดยคาดหวังผลสัมฤทธิ์ตามความ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรื่องผา)**^๓ ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำหลักสัปปุริสธรรม๗มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทองจังหวัดนนทบุรี พบว่า ความเป็นผู้รู้จักตนผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านความเป็นผู้รู้จักตนคือรู้ว่าตัวตนของเราเป็นใครมีฐานะหรือทำหน้าที่อะไรอยู่ในระดับมากคือมีความสามารถในการให้บริการแก่ประชาชนเป็นอย่างดีมีความพร้อมสำหรับภารกิจเกี่ยวกับการบริหารงานในอนาคต. มีความมั่นใจว่าตนเองมีทักษะในการบริหารและมีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในด้านการบริหารงานอนาคต. และสอดคล้องกับ**พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)**^๔ ได้กล่าวไว้ว่าหลักมัตตัญญูตาจักประมาณคือรู้จักพอดีเช่นรู้จักประมาณในการบริโภครู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูดการปฏิบัติและทำการต่างๆตลอดจนการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่างๆและสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรื่องผา)**^๕ ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำหลักสัปปุริสธรรม๗มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทองจังหวัดนนทบุรี พบว่า

^๑พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม๗ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้าจังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๒พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรื่องผา), “การนำหลักสัปปุริสธรรม๗มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทองจังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^๓เรื่องเดียวกัน

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), “**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า๑๔๘.

^๕เรื่องเดียวกัน.

ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสมว่าเวลาไหนควรทำเวลาไหนไม่ควรทำและระยะเวลาในการทำงานอยู่ในระดับมากคือสามารถทำหน้าที่ให้บรรลุผลสำเร็จตามระยะเวลาที่กำหนดสามารถกำหนดระยะเวลาเกี่ยวกับโครงการได้อย่างเหมาะสมสามารถปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงการประหยัดเวลาของประชาชนผู้มาใช้บริการได้เป็นอย่างดีและรู้จักการบริหารงานโดยใช้เวลาเป็นตัวกำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธนวัฒน์ คงสระบัว**^๕ ทำการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพระพุทธศาสนาของผู้นำชุมชนตามความคิดเห็นของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางรักน้อยอำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี พบว่า ประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นที่ผู้นำชุมชนตำบลบางรักน้อยอำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรีมีภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักสัปปุริสธรรม๗ด้านหลักปรีชาญาณ (รู้จักชุมชน) โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นที่ผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักสัปปุริสธรรม๗ด้านหลักปรีชาญาณ (รู้จักชุมชน) อยู่ในระดับมากที่สุดได้แก่รู้ว่าชุมชนมีปัญหาอย่างไรสำหรับข้ออื่นที่เหลือประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธนวัฒน์ คงสระบัว**^๕ ทำการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพระพุทธศาสนาของผู้นำชุมชนตามความคิดเห็นของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางรักน้อยอำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี พบว่า ประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นที่ผู้นำชุมชนตำบลบางรักน้อยอำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรีมีภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักสัปปุริสธรรม๗ด้านหลักบุคคลัญตา (รู้จักบุคคล) โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นที่ผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักสัปปุริสธรรม๗ด้านหลักบุคคลัญตา (รู้จักบุคคล) อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๗. ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดพิจิตรตามหลักสัปปุริสธรรม” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรมีการนำหลักธรรมเข้ามาใช้ในการทำงาน และการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ
๒. ควรปรับปรุงระบบการบริหารงาน เพื่อความรวดเร็วในการทำงานของพระสังฆาธิการ
๓. ควรมุ่งพัฒนาพระสังฆาธิการ อย่างเป็นองค์รวม ให้ครอบคลุมทั้งด้าน พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ตามหลักสัปปุริสธรรม

---

^๕ธนวัฒน์คงสระบัว, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพระพุทธศาสนาของผู้นำชุมชนตามความคิดเห็นของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางรักน้อยอำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานันท์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^๖เรื่องเดียวกัน.

๔. ควรปรับปรุงด้านการประสานงานให้มีความรวดเร็วและต้องมีการประชาสัมพันธ์งาน คณะสงฆ์ให้ประชาชนเข้าใจอย่างถูกต้อง

๕. ควรมีการลงพื้นที่จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์เพื่อการปฏิบัติงานให้ตรงตามความต้องการของประชาชน

๗.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรจะมีการให้พระสังฆาธิการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการพัฒนาการปกครองของ คณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

๒. ควรมีการการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ถึงกิจกรรม เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือการดำเนินงานของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

๓. ควรส่งเสริมให้พระสังฆาธิการ พัฒนาตนเองตามหลักสัปปุริสธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๔. ควรให้พระสงฆ์จัดกิจกรรมทุกสัปดาห์เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ ละหนึ่งครั้ง

๕. ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบเป็นกัลยาณมิตร โดยยึดหลักพุทธธรรม

๗.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรปรับเปลี่ยนสถานที่การดำเนินการวิจัยไปยังจังหวัดอื่นๆ

๒. ควรเปลี่ยนหลักธรรมที่ใช้ในการวิจัยเพื่อเป็นการส่งเสริมการนำหลักธรรมอื่นไป ประยุกต์ใช้

๓. ควรมีการเพิ่มเครื่องมือในการวิจัยให้กว้างขึ้น นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เช่น การสังเกตพฤติกรรม หรือการสนทนากลุ่ม

๔. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพระสังฆาธิการ

๕. ควรศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสารและ การสัมภาษณ์

บรรณานุกรม

(๑) หนังสือ:

กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กวีพงศ์พัฒน์. **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่๓. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๖.

กองแผนงานกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบคำสั่งของคณะสงฆ์**.

กิตติยัคคานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : เพลออักษร, ๒๕๔๓.

งามพิศสัยสังวณ. **การจัดระเบียบทางสังคมในสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

จิรพรรณกาญจนจิตรรา. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, ๒๕๒๘.

ฉลอง มาปรีดา. **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

เฉลิมพลโสมอินทร์. **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖.

เถาว์วัลย์นนทาภิวัดน์. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. **ปรัชญา๒๐๑พุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

ธรรมรสโชติกาญจกร. **มนุษย์สัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิชเนศ, ๒๕๑๙.

น้อย สุปิงคลัต. **ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๓๗.

เนตร์พัฒนา ยาวีราช. **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซ็นทรัลเอ็กเพรสจำกัด, ๒๕๔๖.

ประยงค์ สุวรรณบุปผา. **รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตก**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๑.

พรนพ พุกกะพันธ์. **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพมหานคร: จามจรีโปรดักท์, ๒๕๔๔.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). **พุทธวิธีบริหาร**. พิมพ์พิเศษ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **“พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม”**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ.**

กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัยกุศลจิตโต). **ชุดพุทธศาสนาประยุกต์สงฆ์ผู้นำสังคม.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระสามารถ อานนโท. **"ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม".** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาม

กุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราช**

วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนธัชการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๔.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. **พฤติกรรมองค์การ.** กรุงเทพฯ: ซีระฟิล์มและโซเทกซ์, ๒๕๔๑.

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. **วิสัยทัศน์ขุนคลัง.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๔.

สมพิศ วิชญวิเชียร. **หัวไม้ใช้หาง.** กรุงเทพมหานคร: นานามีบุ๊คส์, ๒๕๔๒.

สมัย จิตต์หมวด. **พฤติกรรมผู้นำ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคาแหง, ๒๕๔๗.

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖. **คู่มือปฏิบัติการคณะสงฆ์.** สุราษฎร์ธานี : สำนักงานเลขาธิการภาค

๑๖ วัดท่าไทร, ๒๕๔๗.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. **ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและการปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิรัตน์เอดดูเคชั่น

จำกัด, ๒๕๓๗.

สุพานี สฤกษ์วานิช. **พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่ : แนวคิดและทฤษฎี.** กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

เสนาะ ตีเยาว์. **หลักการบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย:

จิตติมา พงษ์ไพบูลย์. “ภาวะผู้นำของพระราชปริยัติ (สฤกษ์สิริธโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์**

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

เฉลิม อุตกฤษฎ์. การศึกษาบทบาทพระภิกษุในการพัฒนาชุมชน. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์**

ศาสตร์มหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑.

เฉียบ ไทยยิ่ง. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของ

ชุมชนกรณีศึกษา : ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **รายงานการวิจัย.**

กรุงเทพมหานครกองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์
The Sangha Administration of Sangha Administrator
In Phichai District, Uttaradit Province

พระณรงค์ฤทธิ์ ฐานธมโม (กลีนจันทร์หอม)*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๑$)พิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการเผยแผ่($\bar{X} = ๓.๗๕$)ด้านการปกครอง($\bar{X} = ๓.๖๕$)ด้านการศาสนศึกษา($\bar{X} = ๓.๖๐$)ด้านการสาธารณสงเคราะห์($\bar{X} = ๓.๖๐$)ด้านการศึกษาสงเคราะห์($\bar{X} = ๓.๕๙$)และด้านการสาธารณูปการ($\bar{X} = ๓.๕๒$)

๒) การเปรียบเทียบระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่าพระสงฆ์ที่มี พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญวุฒิ การศึกษานักธรรม และวุฒิเปรียญธรรม ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

๓) ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า ปัญหาและอุปสรรค คือ เจ้าอาวาสบางวัดยังขาดความเด็ดขาดในการดูแลอย่างทั่วถึงและยังย่อหย่อนในการปกครองเกินไปการอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะสวนมากจะมีการแบ่งพรรคแบ่งฝ่าย มีการไปตรวจตราเยี่ยมเยียนสำนักศาสนศึกษา ไม่เป็นไปอย่างทั่วถึง ยังขาดงบประมาณในการดำเนินงานในเรื่องสนับสนุนการศึกษา มีการให้ทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่สอบธรรมศึกษาได้ยังไม่มากเท่าที่ควร การจัดอบรมให้แก่พระภิกษุสามเณรและศาสนิกชนทั่วไปยังคงค่อนข้างน้อยการเผยแผ่ธรรมเสียงตามสายของวัด และการจัดสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับ

* หลักรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ธรรมะยังค่อนข้างน้อย ขาดปัจจัยในการทำนุบำรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนค่อนข้างน้อย

ข้อเสนอแนะ พบว่า ผู้บังคับบัญชาตั้งแต่ระดับเจ้าคณะอำเภอจนถึงระดับเจ้าอาวาสต้องมีความเด็ดขาดและความชัดเจนในเรื่องการบังคับใช้กฎระเบียบในการปกครองในแต่ละวัดเจ้าอาวาสควรจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันให้ครอบคลุมมากขึ้น ควรมีการส่งเสริมให้พระสงฆ์ทุกวัดได้เรียนพระธรรมวินัยอย่างเป็นประจำควรของงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐเพื่อสนับสนุนเรื่องการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร ควรมีการให้ทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่สอบธรรมศึกษาควรให้พระภิกษุสามเณรและศาสนิกชนทั่วไป ได้มีการจัดอบรมธรรมะหรือหลักการปฏิบัติหรือให้มีการสนทนาธรรมกันตามสมควร สร้างศรัทธาจากในหลายๆพื้นที่เพื่อการหางบประมาณปัจจัยมาทำการทำนุบำรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่ต้องมีการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนเพิ่มให้มากขึ้น

คำสำคัญ : การบริหาร, การบริหารกิจการคณะสงฆ์, พระสังฆาธิการ

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the Sangha administration of the Ecclesiastical monks at Phichai District, Uttaradit Province, 2) to compare the opinion of the monks towards the Sangha administration of the Ecclesiastical monks at Phichai District, Uttaradit Province by classifying on the personal factors, and 3) to study the problems, obstacles and suggestions for the Sangha administration of the Ecclesiastical monks at Phichai District, Uttaradit Province.

This research applied the Mixed Methods Research consisting of the qualitative and quantitative research. The sample was 205 monks in the Sangha government at Phichai District, Uttaradit Province from 437 monks and in-Depth interview from the 10 key informants.

Results of the Research

1. Overall, the level of the Sangha administration of the Ecclesiastical monks at Phichai District, Uttaradit Province was at the high level ($\bar{X} = 3.61$). When considering each aspect, it arranged from the high to low level: the propagation ($\bar{X} = 3.75$), the government ($\bar{X} = 3.65$), the religious studies ($\bar{X} = 3.60$), the public housing ($\bar{X} = 3.60$), the welfare education ($\bar{X} = 3.59$) and the public assistance ($\bar{X} = 3.52$).

2. The comparison of the level of the Sangha administration of the Ecclesiastical monks at Phichai District, Uttaradit Province by classifying on the personal factors found that the monks having the different year, degree of General

education, degree of Dhammaeducation and degree of Palieducation had no the different opinion toward theSangha administration of the Ecclesiastical monks at Phichai District, Uttaradit Province. Therefore, the hypothesis was denied.However, the monks having the different age had the different opinion toward theSangha administration of the Ecclesiastical monks at Phichai District, Uttaradit Province at 0.05 of statistical significance. Therefore, the hypothesis was accepted.

3. The problems, obstacles, and suggestions for theSangha administration of the Ecclesiastical monks at Phichai District, Uttaradit Province were that the abbots had no decisiveness in the administration thoroughly and lessened in the government. Living in the groups made the division into many groups. Visiting the religious schools was not thorough. The budget was insufficient in the administration for supporting the education, and the fund for the education of the monks was insufficient. The Dhamma propagation through the media was quite less. The budget for the restoration of buildings was insufficient. Establishing the Unit for People Training in the Sub-District was quite less.

The suggestions were that the commanders who were the Ecclesiastical District officers to the abbots should have the decisiveness and the clearness in enforcing the regulations for the government in the temple. The abbots should organize the living together, support the monks in the temple for studying the Dhamma-Vinaya regularly, provide the budget from the public sector to support the education of the monks and the novices, provide the fund for the students in Dhamma examination, provide the training in the Dhamma or the principles or the Dhamma talk to the monks, the novices or the Buddhists, make the faith from many areas to find the budget for the restoration of buildings, establish the Unit for People Training in the Sub-District and train the people.

Keywords: Administration, Sangha Administrator, Sangha

๑. บทนำ

การบริหารเป็นสิ่งสำคัญต่อการบริหารดำเนินการขององค์กร เพราะเป็นเครื่องมือซึ่งถึงความสำเร็จและล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพ ในการดำเนินงานของผู้บริหารนั้นจำเป็นต้องมีกระบวนการในการชักนำบุคคลในองค์กรให้มีความตั้งใจในการทำงานให้ประสบความสำเร็จโดยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมกันตัดสินใจร่วมกันปฏิบัติงานซึ่งผู้บริหารจะต้องมีทักษะที่จำเป็นในการบริหารงาน๓ประการคือทักษะด้านการทำงานทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และทักษะทางด้านความคิดนอกจากนี้ผู้บริหารต้องมีหลักในการ

ดำเนินงานที่เหมาะสมอันจะส่งผลให้ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความเลื่อมใสศรัทธาตั้งใจปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายดังนั้นการดำเนินงานจะประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารในการนำหลักการบริหารมาประยุกต์ใช้

การบริหารจัดการวัดให้คงสถานะแห่งความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีความสำคัญในความรู้สึกของประชาชน จึงเป็นความจำเป็นที่เจ้าอาวาสต้องตระหนักให้ถ่องแท้ โดยเฉพาะการปกครองศรัทธาของประชาชนในถิ่นที่นั้นๆ ตลอดถึงความรู้สึกของบรรพชนที่ให้ความเชื่อมั่นอย่างสูงส่งมาแต่บรรพกาล เจ้าอาวาสมีฐานะ ภาวะ ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการวัด ทุกประการล้วนต้องอาศัยความรู้ความสามารถอันเป็นพิเศษของเจ้าอาวาสทั้งนั้น ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าเจ้าอาวาส เป็นบุคคลและมีตำแหน่งพระสังฆาธิการเบื้องต้น ที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงความมั่นคงและความเจริญทางพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จ รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ

“โดยที่การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่ เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการจึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”

การบริหารคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบบริหารดีศาสนาก็มีความเจริญมั่นคงการบริหารที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับการแบ่งงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆรับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตนและพัฒนาการในด้านต่างๆเพราะการบริหารคณะสงฆ์ปัจจุบันนี้มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องเมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์การบริหารคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ใน ๖ ด้านคือด้านการปกครองด้านการศึกษาด้านการศึกษาสงเคราะห์ด้านการเผยแผ่ด้านสาธารณูปการและด้านสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม มติ ข้อบังคับหรือระเบียบมหาเถรสมาคม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะทำงานวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัยจังหวัดอุตรดิตถ์” ซึ่งมี ๖ ด้าน ได้แก่ ๑.ด้านการปกครอง ๒.ด้านการศาสนศึกษา ๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔. ด้านการเผยแผ่ ๕. ด้านการสาธารณูปการ และ ๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยศึกษาจากวัดที่อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ถือเป็นการบริหารให้วัดและพระภิกษุได้มีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ด้วยกัน เพื่อให้ตั้งอยู่ในหลักเดียวกันคือความเป็นอยู่ที่ดีที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมวินัย และคำสั่งสอนทาง

พระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นการปลูกฝังประชาชนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมให้ครบถ้วนสมบูรณ์ เป็นผู้นำคณะสงฆ์ที่มีคุณภาพส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาและสังคมไทยสงบสุข และสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์
๒. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัยจังหวัดอุตรดิตถ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
๓. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระภิกษุสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐ปีถึง ๖๑ปีขึ้นไป เป็นประชากรในการศึกษา โดยเลือกพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นประชากรในการศึกษา จำนวน ๔๓๗ รูป ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง โดยการเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างของ เครซีและมอร์แกน (R.V. Krejcie and E.W. Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๐๕ รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดย ค่าความถี่ (frequency), ค่าร้อยละ (percentage), ค่าเฉลี่ย (mean), และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis of Variance) และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different : LSD) และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษา “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์” ผู้วิจัยสรุปผลได้ดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๗๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖ มีพรรษาระหว่าง ๑-๕ พรรษา จำนวน ๙๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘ มีวุฒิการศึกษาสามัญ ระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๗ มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นเอก

จำนวน ๘๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๙ และยังไม่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม จำนวน ๑๙๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๓.๗

ผลการวิจัยโดยภาพรวมทั้ง ๖ ด้าน พบว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัยมีระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากการเปรียบเทียบระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยจำแนกตามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลจากการศึกษาเปรียบเทียบโดยจำแนกตามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา วุฒิกศศึกษาสามัญ วุฒิกศศึกษานักธรรม และวุฒิกศศึกษาเปรียญธรรมแตกต่างกัน มีระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุแตกต่างกัน มีระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยตามรายด้านทั้ง ๖ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านการปกครอง พระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องเชื่อฟังผู้บังคับบัญชาหรือเจ้าอาวาส และผู้บังคับบัญชาต้องปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อให้เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือและน่าเคารพเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในเรื่องการเคารพเชื่อฟัง และควรประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ที่ทางคณะสงฆ์ได้กำหนดไว้อย่างเคร่งครัดทุกประการ

๒) ด้านการศาสนศึกษา มีการดูแลเร่งรัดให้มีการเรียนการสอนนักธรรมและเปรียญธรรม มีการสรรหาบุคลากร พัฒนาครูผู้สอน ยกย่องเชิดชูเกียรติครูผู้สอนและการให้ขวัญ และกำลังใจ

๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การส่งเสริมให้มีการเรียนนักธรรม บาลี และธรรมศึกษา สำหรับพระภิกษุสามเณร และนักเรียน รวมถึงการมอบทุนการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณรและเด็กนักเรียน เพื่อที่จะได้นำไปเป็นทุนในการศึกษา การจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรและเด็กนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นต่างๆ

๔) ด้านการเผยแผ่ การให้มีการเผยแผ่ธรรมเป็นประจำทุกวัน โดยการเผยแผ่ธรรมะทางเสียงตามสายของวัดในแต่ละวัด จัดสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมะเพื่อแจกจ่ายให้กับประชาชน วัดแต่ละวัดควรนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเผยแผ่ธรรมะให้มากขึ้น เช่น การเผยแผ่ธรรมะออนไลน์ โดยการใช้คอมพิวเตอร์เชื่อมโยงกับระบบอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

๕) ด้านการสาธารณูปการ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ตามสถานที่วัดต่างๆ อีกทั้งในแต่ละวัดต้องมีการปรับทัศนียภาพด้วยการปลูกต้นไม้ ไม้ดอก ไม้ประดับ ให้ร่มรื่น ร่มเย็น มีการดูแลทำความสะอาดและมีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนประจำตำบลในแต่ละตำบล เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมประจำแต่ละชุมชน

๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การสนับสนุนงบประมาณเพื่อสร้างสาธารณประโยชน์ที่วัดและชุมชนในเขตรอบๆ วัด สามารถมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เช่น สร้างห้องสมุดประชาชน ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ ศาลาประชาคม ศาลาอบรมธรรม เป็นต้น ส่งเสริมการปรับปรุงถนนหนทางตามหมู่บ้านเพื่อให้ประชาชนเดินทางได้สะดวก จัดตั้งกองทุนช่วยเหลือความเดือดร้อนของชุมชน

สรุปโดยรวมทั้ง ๖ ด้าน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์นั้น ต้องดำเนินเป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามและมีประสิทธิภาพ โดยต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่ทางคณะสงฆ์ได้กำหนดไว้อย่างเคร่งครัดทุกประการ มีการศึกษานักธรรมชั้นตรี โท เอก แผนกบาลีและการศึกษาสามัญรวมถึงการมอบทุนการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณรและเด็กนักเรียน เผยแผ่ธรรมะทางเสียงตามสายหรือจัดสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อแจกจ่าย การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับทัศนียภาพวัดให้ร่มรื่น ร่มเย็น และการสนับสนุนการสร้างสาธารณประโยชน์ให้กับประชาชน

๕. อภิปรายผล

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล การวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์” มีประเด็นการอภิปรายผล ดังนี้

ผลการอภิปราย พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๑$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์อยู่ในระดับมากทุกด้านผลการเปรียบเทียบระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์โดยจำแนกตามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลจากการศึกษาเปรียบเทียบโดยจำแนกตามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลพบว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิกศษานักธรรม และวุฒิกศษาศาสนศึกษาแตกต่างกัน มีระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุแตกต่างกัน มีระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

๖. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย เรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ผู้วิจัยขอเสนอแนะไว้ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ด้านการปกครองเจ้าอาวาสต้องปกครองพระลูกวัดและศิษย์วัด ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยกฎหมายกฎระเบียบของมหาเถรสมาคมและเมื่อมีการกระทำผิดต่อพระธรรมวินัยทำให้ชื่อเสียงพระพุทธศาสนาเสียหายเกิดขึ้นต้องมีการวินิจฉัยหรือต้องมีการลงโทษตามความผิด นั้นๆ

๒) ด้านการศาสนศึกษาเจ้าอาวาสควรมีการส่งเสริมการศึกษาให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนในทางพระพุทธศาสนาทั้งในด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแผนกบาลีและแผนกสามัญและมีการตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์โดยตรงโดยมีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ของ

รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและต้องให้การสนับสนุนในส่วนของการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร

๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์เจ้าอาวาสควรมึบทบาทในการส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์การศึกษาสงเคราะห์เช่นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในแต่ละวัดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัดและศูนย์สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ และส่งเสริมในด้านการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นตนด้วยการให้มีการเรียนธรรมศึกษา

๔) ด้านการเผยแพร่เจ้าอาวาสแต่ละวัดควรมีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเชิงรุกมากขึ้นเพื่อให้ประชาชนให้เห็นความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาโดยมีการประสานงานกันระหว่างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประจำอำเภอและประจำจังหวัดให้มีการประชาสัมพันธ์หลักธรรมผ่านสื่อต่างๆเช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อระบบออนไลน์ เป็นต้นและมีโครงการอบรมเด็กเยาวชนโดยการจัดค่ายคุณธรรม จริยธรรม ในแต่ละสถานศึกษาทุกๆ ปีและควรมีโครงการอบรมพระนักเทศน์ในแต่ละอำเภอเพื่อให้พระภิกษุภายในอำเภอสามารถสั่งสอนประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามากขึ้น

๕) ด้านการสาธารณูปการเจ้าอาวาสควรประสานงานกับทางราชการในการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพและอาชีพให้กับประชาชนและมีการวางแผนพัฒนาวัดควบคู่กับการพัฒนาชุมชนโดยมีการประสานงานกับหน่วยงานทางภาครัฐ เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้มีส่วนร่วมการทำงานด้วยกันและด้านการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดควรมีการก่อสร้างในส่วนเฉพาะที่มีความจำเป็นเท่านั้น

๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์เจ้าอาวาสควรเป็นผู้ประสานงานกับทางราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดตั้งกองทุนต่างๆเพื่อช่วยเหลือประชาชนเช่น กองทุนส่งเสริมการศึกษา กองทุนอาหารกลางวันสำหรับเด็กกองทุนช่วยเหลือยามเกิดภัยธรรมชาติหรือจัดตั้งห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชนและมีการแสดงพิพิธภัณฑ์โบราณที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ควรนำผลของการศึกษานี้ไปเป็นข้อมูลในการการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นและความเรียบร้อยดีงามตามกฎหมายของมหาเถรสมาคมที่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน

๒) ควรนำปัญหาและอุปสรรคที่ได้จากการศึกษานี้มาประชุมเพื่อปรึกษาหารือเพื่อปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังมีปัญหาและอุปสรรคอยู่โดยให้ทุกวัดภายในเขตการปกครองคณะสงฆ์ของอำเภอพิชัยจังหวัดอุตรดิตถ์ มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่างๆ

๓) ควรมีการปรับปรุงกลยุทธ์และบูรณาการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอ พิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ให้เข้ากับยุคโลกาภิวัตน์โดยการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วย แต่ต้องควรยึดหลักพระธรรมวินัยให้เป็นหลักสำคัญในการบริหารมากที่สุด

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรจะศึกษาเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยมีการสัมภาษณ์เพิ่มเติมให้มากขึ้นเพื่อจะได้เปรียบความคิดเห็นพระภิกษุกับประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และควรมีการเพิ่มกลุ่มประชากรให้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม คือจากที่เป็นการแบบสอบถามเฉพาะพระภิกษุอย่างเดียว แต่ให้เพิ่มกลุ่มประชากรที่เป็นประชาชนเข้ามาด้วยเพื่อความชัดเจนและหลากหลายมากยิ่งขึ้น

๒) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเรื่องระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นให้กว้างมากขึ้นจะได้เป็นการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการในแต่ละวัดหันมาสนใจเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มากยิ่งขึ้นและเปลี่ยนกลุ่มประชากรจากระดับอำเภอไปเป็นกลุ่มประชากรในระดับจังหวัด

๓) ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาและประยุกต์หลักธรรมอื่นๆที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์เข้ามาเพื่อความสมบูรณ์ในงานวิจัยยิ่งขึ้นเช่นหลักพรหมวิหาร ๔, หลักอิทธิบาท ๔, หลักสาราณียธรรม ๖, หลักอภิธานิยธรรม ๗, เป็นต้น และนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น

๔) ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธ์ยุทธศาสตร์หรือเทคนิคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อจะได้ทราบเทคนิคกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ที่สามารถนำมาใช้เพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมการศาสนา. **ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

กองแผนงานกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ. **สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙.

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. **การจัดการด้านปัจจัยในการบริหารงาน**, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.

- เต็มศักดิ์ ทองอินทร์. **ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- ธงชัย สันติวงษ์. **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.
- บุญศรี พานะจิตต์. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิกจำกัด, ๒๕๔๕.
- ฝ่ายฝึกอบรม กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูรธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีในการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- มาณพ พลไพรินทร์. **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : หจก. ชูติมาการพิมพ์, มปป.
- สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

- Andrew Halpin. **Theory and Research in Administration**. New York : Mcmillan Company, 1966.
- E.N. Chapman. **Supervisor Survival Kit, second edition**. California : Science Pesearch Associates Inc., 1995.
- Fayol Henri. **Industrial and General Administration**. New York : Mc-Grew Hill,1930.
- Ferrel Heady. **Public Administration : A Comparative Perspective**. 2nd ed.. New York and Basel : Marcel Dekker, 1979.
- Gulick L. and Urwick J. **Papers on the Science of Administration**. New York : Institute of Public Administration, 1973.
- Harold Koontz & Heinz Wehrich. **Ninth Edition Management**. New York : McGrew Hillbook, 1991.

ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม โรงเรียนมัธยมศึกษา
เขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

The Leadership of Educational Administrators According to
Buddha Dhamma Principle In Secondary School of Muang
Phichit District, Phichit Province

พระวิวัฒน์ วชิรญาโณ (บุญผุย)*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม โรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ๒) เพื่อศึกษาปัญหาภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร และ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามลำดับ คือ ด้านครองคน (สังคหวัตถุธรรม) ($\bar{X} = ๓.๕๙$) ด้านครองตน (สัจจริยธรรม) ($\bar{X} = ๓.๕๗$) และด้านครองงาน (อิทธิบาทธรรม) ($\bar{X} = ๓.๕๖$)

๒.) ข้อเสนอแนะ ในภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร พบว่า ผู้บริหารควรจัดการอบรมธรรมะในการบริหารแก่ครูและบุคลากรตามสมควร ทำความเข้าใจในการบริหารตามหลักพุทธธรรมแก่ครูและบุคลากรให้เป็นไปในทางเดียวกัน ดำเนินตามนโยบายและแผนงาน ให้ถึงความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดได้ ผู้บริหารควรใช้วิธีการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่หลากหลายอย่างสร้างสรรค์ เช่น การบริหารงานหรือการให้บริการที่รวดเร็วก็เป็นการสร้างความประทับใจแก่ผู้ร่วมงาน และไม่ควรเย่อหยิ่ง หรือวางตัวสูงกว่าผู้ใต้บังคับบัญชามากเกินไป ควรสร้างความสามัคคีในหมู่คณะให้เกิดขึ้น ควรใช้วิธีการจูงใจบุคลากรให้ปฏิบัติงานตามที่มอบหมายมากกว่าสั่งการ ผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมต่อทุกคนในเรื่องต่างๆ เป็นผู้มีใจเมตตากรุณา มีคุณธรรมจริยธรรม ยึดถือความถูกต้องดีงามและซื่อสัตย์สุจริตเป็นหลัก สร้างความเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับสังคมหรือองค์กรภายนอกเพื่อประสานสัมพันธ์ไมตรีระหว่าง

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

โรงเรียนกับชุมชนหรือองค์กรให้เกิดมีขึ้น ผู้บริหารจะต้องคอยดูแลเอาใจใส่ “ติดตามผลงาน และ/หรือ ตรวจงาน” หน่วยงานต่างๆ ภายในและนอกองค์กรสม่ำเสมอ ในภาวะความเป็นผู้บริหารนั้นต้องเกิดจากการที่บุคคลได้เคยศึกษา หาความรู้ ฝึกฝน อบรม บ่มนิสัย และเคยปฏิบัติพัฒนาสภาวะความเป็นผู้นำที่ดีมาก่อน จนหล่อหลอมบุคลิกภาพและสภาวะความเป็นผู้นำที่ดีได้

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, ผู้บริหาร, โรงเรียนมัธยมศึกษา

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the Leadership of Educational Administrators According to Buddha Dhamma Principle in Secondary School of Muang Phichit District, Phichit Province 2) to study the problems of the Leadership of Educational Administrators According to Buddha Dhamma Principle in Secondary School of Muang Phichit District, Phichit Province, and 3) to study the ways to apply Buddha Dhamma Principle for developing a leadership of Educational Administrators According to Buddha Dhamma Principle in Secondary School of Muang Phichit District, Phichit Province.

Results of the Research

1. Overall, the level of the Leadership of Educational Administrators According to Buddha Dhamma Principle in Secondary School of Muang Phichit District, Phichit Province was at the high level ($\bar{X} = 3.84$). When considering each aspect, sorting arithmetic mean from highest to lowest were Sangahavatthus, the virtues making for group integration and leadership ($\bar{X} = 3.59$), Sappurisadhammas, the quality of good man ($\bar{X} = 3.57$), and Iddhipadas, the basis for success ($\bar{X} = 3.56$).

2. The suggestions for improving the the Leadership of Educational Administrators According to Buddha Dhamma Principle in Secondary School of Muang Phichit District, Phichit Province found that each school should have a project of training Buddha Dhamma principle to teachers and personnel which help them to understand Dhamma and will be able to apply it with their work and reach a goal of school, follows in the same policy and plan of school, the administrators use a variety of technique to make a good relationship with teachers and personnel at school such as know how to be temperate, know individuals well, administrators giving the basic of love and unity in school, good administrators should have a good morality in working, good relationship within a community, and last good

personalities of educational administrators should always practice, learning, training all the time and having the morality in the administration.

Keywords: Leadership, Administrators, Secondary School

๑. บทนำ

ในทุกสังคมนับตั้งแต่สังคมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดคือรัฐ จนถึงสังคมหน่วยเล็กที่สุดคือครอบครัว ต่างก็มีผู้นำหรือหัวหน้าครอบครัวทั้งสิ้น จุดประสงค์ของการมีผู้นำในสังคมแต่ละกลุ่มก็เพื่อเป็นศูนย์กลางให้แก่บุคคลในกลุ่มนั้นๆ เพราะผู้นำจะเป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจจัดสั่งการกำหนดนโยบาย วางแผนและตั้งใจให้สมาชิกในกลุ่มร่วมกันปฏิบัติภารกิจของกลุ่มให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ความสามารถและคุณลักษณะของผู้นำจึงมีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดโดยตรงกับคุณภาพของการดำเนินงานภายในกลุ่ม ดังนั้นการมีผู้นำที่มีความสามารถจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มเพราะผู้นำเป็นจุดดวงประทีป เป็นจุดรวมพลังของสมาชิก เป็นผู้ช่วยชี้แนะแนวทางเพื่อการผลักดันและชักจูงใจให้กลุ่มกระทำกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จ และบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กลุ่มต้องการ^๑

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ทุกคนเป็นคนดี เพราะคนดีย่อมเป็นที่ปรารถนาที่ต้องการในที่ทุกหนทุกแห่งในทุกกิจการและในทุกยุคทุกสมัย คนดีทำให้ครอบครัวเจริญโรงเรียนเจริญชุมชนเจริญสังคมและประเทศชาติเจริญ และมีความสุขคุณธรรมคือคุณสมบัติและสัญลักษณ์ของคนดีเป็นหลัก ถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของสัตว์บุรุษ คือคนดี หรือคนในอุดมคตินั่นเอง ในสังคมชาวพุทธคนมีคุณธรรมย่อมเป็นผู้ควรค่าแก่ความรักเกียรติศักดิ์ศรี และการยกย่องสรรเสริญจากผู้อื่น ดังนั้นการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้นำด้วยหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อมนุษย์ พุทธธรรมเป็นหลักพื้นฐานของชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทย เป็นหลักเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีสัมมาทิฐิ เพื่อสันติสุขของคนในสังคม จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้สำหรับผู้บริหาร เพราะผู้บริหารเป็นส่วนสำคัญในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ให้แก่ทุกคนโดยเฉพาะนักเรียน และหากผู้บริหารประเทศ นักธุรกิจและนักการเมืองมีและใช้คุณธรรมจริยธรรมย่อมจะนำให้บ้านเมืองรุ่งเรืองและประชาชนสุขสันต์

หลักพุทธธรรมของพระพุทธองค์มีไว้เพื่อให้ผู้นำได้เลือกสรรมาใช้ ตามความเหมาะสมในทุกเรื่องไม่ว่าในเรื่องการครองตน การครองคน และการครองงาน^๒ หมวดธรรมที่ประยุกต์ใช้เป็นรากฐานคุณธรรมของผู้นำในผู้บริหารได้แก่ ๑. คุณธรรมในการครองตน ๒. คุณธรรมในการครองคน และ๓. คุณธรรมในการครองงาน มีความสำคัญต่อการเป็นผู้นำของผู้บริหารเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเป็นผู้นำใดก็ตามให้ประสบผลสำเร็จนั้นจะต้องใช้ความรู้คู่คุณธรรม แต่ในสภาพความเป็นจริงนั้น

^๑ สายฝน วังสระ, การวิจัยและพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

^๒ สบ ประเสริฐพันธ์, การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔๘.

ปรากฏว่าผู้บริหารมักจะมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมไม่เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม เพราะผู้นำใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ผู้นำขาดความรู้ในธรรมที่ดี การนำไปใช้จึงไม่เกิดผลที่ควร^๓

ดังนั้น การนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ก็น่าจะเอื้อกับวัฒนธรรมไทยไม่มากนักน้อย การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ก็เพื่อการเป็นผู้นำที่ดี และคำสั่งสอนที่สำคัญๆของพระพุทธองค์ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้นำที่ดี หรือวิถีทางของการที่จะเป็นผู้นำที่ดี เพื่อใช้สำหรับเป็นแนวทางที่จะนำไปปฏิบัติ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ, อริยฐานธรรม ๔, พรหมวิหารธรรม ๔, อคติ ๔, คหิสุข ๔, สังคหะวัตถุ ๔, ขันติโสรัจจะ ทิริโอดตัปปะ, อิทธิบาท ๔, เวสารัชชกรรม ๕, ยุติธรรม ๕, อปริหานิยธรรม ๗, นาถกรรมธรรม ๑๐, กัลยาณมิตรธรรม ๗ และบารมี ๑๐ ประการ (ทศบารมี) ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารและจัดการสมัยใหม่ โดยเฉพาะผู้บริหารได้^๔

ตัวอย่างเพียงบางหลักธรรมมาอธิบาย ดังนี้ สังคหวัตถุ ๔^๕ (Base of sympathy) ธรรมเพื่อให้คนเป็นที่รักของคนทั่วไป ซึ่งได้แก่ ๑. ทาน (giving offering) คือการให้ เสียสละ แบ่งปันแก่ผู้อื่น เช่น การให้รางวัล สวัสดิการที่ดี เป็นต้น ๒. ปิยวาจา (Kindly speech) คือ พูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ นุ่มนวล เหมาะแก่บุคคล เวลา สถานที่ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ พูดในทางสร้างสรรค์ และเกิดกำลังใจ เช่น การควบคุม การจูงใจ เป็นต้น ๓. อุตถจริยา (useful conduct) ทำตนให้เป็นประโยชน์ ตามกำลังสติปัญญา ความรู้ความสามารถ กำลังทรัพย์ และเวลา เช่น การพัฒนาคน การบริหารงานตามวัตถุประสงค์ เป็นต้น ๔. สมานัตตตา (even and equal treatment) คือทำตนให้เสมอต้นเสมอปลาย วางตนเหมาะสมกับฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ร่วมทุกข์ร่วมสุข เช่น การสื่อสาร การมอบอำนาจ เป็นต้น หลักธรรมทั้งหลายนี้ หากผู้นำและบุคคลใดนำไปปฏิบัติก็จะเกิดความมั่นคงและก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นที่รักและเคารพของผู้อื่น และเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพในยุคโลกาภิวัตน์

การพัฒนาคุณภาพคนให้มีความรู้ทักษะความสามารถทั้งจิตใจร่างกาย ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นผู้นำมีการคิดวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” รอบคอบทุกมิติอย่างสมดุล เพียบพร้อมทั้งด้าน “คุณธรรม” และ “ความรู้” ด้วยจิตสำนึกรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถตัดสินใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริตอดทนขยันหมั่นเพียรอันจะเป็น “ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ให้คนพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น และสังคมที่สงบสันติสุขมีเสถียรภาพ และเป็นธรรมในการดำรงชีวิตและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน นำไปสู่สังคมที่ร่มเย็นเป็นสุขจึงทำให้การดำเนินชีวิตมีความสุขการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมให้มีความสุขควรต้องยึดหลักพุทธธรรม คือให้มีคุณธรรม มีความดีประจำใจ

^๓ มงคล ภาธุวานนท์, **หลักพุทธธรรมกับการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^๔ ผู้นำตามหลักธรรม, [ออนไลน์], ที่มา : <http://www.rin.ac.th/article>, (เข้าถึงวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๗).

^๕ ส.ส. (ไทย)๑๕/๗๒/๘๐.

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกับหลักภาวะผู้นำนั้น มีอยู่หลากหลาย และมีความเหมาะสมกับผู้นำในบริบทที่แตกต่างกันไป สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจหลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหาร จึงได้เลือกศึกษาเฉพาะหมวดธรรมที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง และสามารถนำไปใช้ได้กับภาวะผู้นำสถานศึกษา ประกอบด้วย หลักสัปปุริสธรรม ๗ เพื่อการครองตน หลักสังคหวัตถุธรรม ๔ เพื่อการครองคน และหลักอิทธิบาทธรรม ๔ เพื่อการครองงาน และสนใจศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรในการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในความเป็นผู้นำ รวมทั้งการศึกษาทัศนคติของผู้บริหารในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหาร ทั้งนี้เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาสถานศึกษา โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานอันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้นำสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นลำดับต่อไป

สรุปได้ว่าภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม มีความจำเป็นมากดังคำกลอนกล่าวไว้ว่า “ผู้นำดี ผู้ตามดีต้องดีแน่ ผู้นำดีผู้ตามแย่ออกไข ผู้ตามแย่นำดีมีทางไป ผู้นำไม่เอาไหนบรลีย์เลย” โดยเฉพาะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตรที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคลากรนักเรียน นักศึกษาหรือเยาวชนในอนาคตต่อไป ควรได้รับการปลูกฝังด้วยหลักพุทธธรรม ซึ่งเน้นความมีคุณธรรมทั้งด้านการครองตน การครองคน และการครองงานให้เกิดขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ถ้ามีผู้บริหารที่ไม่ดีก็จะเกิดความเสียหายต่อครอบครัวสถาบันสังคมและประเทศชาติเป็นลำดับไป การวิจัยครั้งนี้จึงมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านจิตใจแก่ผู้นำ ให้มีการพัฒนาคุณธรรมศีลธรรมจริยธรรมตามหลักพุทธธรรม สำหรับไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เกิดผลเป็นรูปธรรม เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของประเทศไทยต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จาก

แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๒๐ คนเพื่อ ๑.) ด้านครองตน (หลักสัปปุริสธรรม)๒.) ด้านครองคน (หลักสังคหวัตถุธรรม) ๓.) ด้านครองงาน (หลักอิทธิบาทธรรม)และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ ท่าน

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน ๑๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๕ และเพศชาย จำนวน ๘๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๕ มีกลุ่มอายุ ๔๐-๕๐ ปี จำนวน ๑๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๙ รองลงมา คือ อายุ ๓๐-๔๐ ปี จำนวน ๕๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๕ และน้อยที่สุด คือ อายุ ๕๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๖ มีประสบการณ์การทำงาน ๕-๑๐ ปี จำนวน ๙๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๕ รองลงมา คือ มีประสบการณ์การทำงาน ๑๑-๑๕ ปี จำนวน ๘๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๑และน้อยที่สุด คือ มีประสบการณ์การทำงาน ๑๖-๒๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔ และมีรายได้๑๕,๐๐๐-๒๐,๐๐๐บาท จำนวน ๑๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๙ รองลงมา คือ มีรายได้๒๐,๐๐๐บาทขึ้นไป จำนวน ๗๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๒และน้อยที่สุด คือ มีรายได้๑๐,๐๐๐-๑๕,๐๐๐บาท จำนวน ๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๙

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารและการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับปัญหาภาวะผู้นำและการแก้ไขปัญหาเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารและข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ใช้การศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ผู้วิจัยได้พัฒนาและสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ที่เป็นรูปแบบในการแก้ไขปัญหาเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหาร

อธิบายได้ว่า **ด้านการครองตน** คือ คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดีนั้น เกิดจากการที่บุคคลได้เคยศึกษา หาความรู้ ฝึกฝน อบรม บ่มนิสัย และเคยปฏิบัติพัฒนาสภาวะความเป็นผู้นำที่ดี มาแต่ปางก่อน คือ แต่อดีตกาลจนหล่อหลอมบุคลิกภาพและสภาวะความเป็นผู้นำที่ดี ปลูกฝังเพิ่มพูน อยู่ใน จิตใจยิ่งขึ้นต่อๆมาจนถึงปัจจุบัน และการวางตนให้เข้ากับผู้อื่นอย่างเสมอภาค กล่าวคือ ผู้บริหารควรปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ ผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมต่อทุกคนในเรื่องต่างๆ เช่นการพิจารณาความดี ความชอบ เป็นต้น เป็นผู้มีใจเมตตากรุณา มีคุณธรรมจริยธรรม ยึดถือความถูกต้องดีงาม และซื่อสัตย์สุจริตเป็นหลักตามหลักธรรมสัปปุริสธรรม ธรรมสำหรับสัปปุริสชนหรือคนดี

ส่วนด้านการครองคน คือ ผู้บริหารโรงเรียนต้องตระหนักถึงความรู้สึกอันละเอียดอ่อนของบุคคลเป็นหลัก ใช้วิธีการพูดอย่างมีวาทศิลป์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และในการบริหารงานบุคคลควรใช้วิธีการจูงใจบุคลากรให้ปฏิบัติงานตามที่มอบหมายมากกว่าสั่งการตาม

หลักธรรมข้อว่า ปิยวาจา คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่ன்பถื่อ ตลอดถึงคำที่เป็นประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลัก ควรใช้วิธีการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่หลากหลายอย่างสร้างสรรค์ เช่น การบริหารงานหรือการให้บริการที่รวดเร็วก็เป็นการสร้างความประทับใจแก่ผู้ร่วมงาน และไม่ควรเย่อหยิ่ง หรือวางตัวสูงกว่าผู้ใต้บังคับบัญชามากเกินไป และควรสร้างความสามัคคีในหมู่คณะให้เกิดขึ้น สร้างความเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับสังคมหรือองค์กรภายนอกเพื่อประสานสัมพันธ์ไมตรีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหรือองค์กรให้เกิดขึ้น สอดคล้องตามหลักธรรมเวยาวัจจะ ในอรรถกถา คือ ขวนขวายช่วยเหลือให้งานสำเร็จ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งด้านกำลังความคิด กำลังปัญญา และกำลังทรัพย์ เช่น การช่วยเหลือกันในครอบครัวระหว่างพ่อแม่กับลูกๆ การช่วยเหลือระหว่างญาติต่อญาติ เพื่อนต่อเพื่อน รวมทั้งเพื่อนบ้านต่อเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมชาติต่อเพื่อนร่วมชาติ หรือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

และด้านการครองงานคือ ผู้บริหารจะต้องคอยดูแลเอาใจใส่ “ติดตามผลงาน และ/หรือ ตรวจสอบ” หน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กรของตน เพื่อประกอบการพิจารณาวินิจฉัย ตัดสินใจ และสั่งการ ให้กิจการงาน ทุกหน่วยดำเนินตามนโยบายและแผนงาน ให้ถึงความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้เป็น ผู้รักงานที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ และทั้งจะต้อง เอาใจใส่กระตือรือร้นในการเรียนรู้งาน และเพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการทำกิจการงาน และ มุ่งมั่นที่จะทำงานในหน้าที่รับผิดชอบหรือกิจการงานอาชีพของตนให้สำเร็จเรียบร้อยอยู่เสมอควรส่งเสริมการเรียนรู้และปลูกฝังเรื่องการทำงานตามหลักพุทธธรรม โดยใช้หลักพุทธธรรม ทั้ง ๓ ด้าน ในสถานศึกษาอย่างเคร่งครัด และเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติให้กับครูผู้สอน บุคลากรในโรงเรียน นักเรียน ตลอดจนชุมชนและธรรมรงค์ให้ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานในองค์กรอย่างกว้างขวางและจริงจัง สร้างจิตสำนึกให้บุคลากรทุกคนในสถานศึกษาได้ตระหนักถึงการปฏิบัติงานตามหลักธรรม และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า

๕. อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย เรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตรทั้ง ๓ ด้าน ที่ประกอบด้วยด้านครองตน (หลักสัพบุริสธรรม)ด้านครองคน (หลักสังคหัตถุธรรม)ด้านครองงาน (หลักอิทธิบาทธรรม)โดยจะอภิปรายผลตามลำดับดังนี้

ความคิดเห็นครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อ ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตรโดยภาพรวม

จากผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อ ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้านซึ่งสอดคล้อง

กับงานวิจัยของ **อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์**^๖ วิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของฝ่ายทะเบียนที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของฝ่ายทะเบียนที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๒$)

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าครูและบุคลากรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม ในด้านครองคน (สังคหวัตถุธรรม) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๓.๕๙$) ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมของ **รภัสสา พานิกุล** ทำวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการจัดหางานของรัฐตามหลักสังคหวัตถุ ๔ : กรณีศึกษาศูนย์จัดหางาน กรมการจัดหางานกระทรวงแรงงาน” ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของประชาชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ทุกด้านมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากส่วนในด้านครองตน (สัปปุริสธรรม) และด้านครองงาน (อิทธิบาทธรรม) มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ($\bar{X} = ๓.๕๖$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อาตีกะจรัสสาสน์**^๗ ได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำสตรี จังหวัดปัตตานี” ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำสตรีจังหวัดปัตตานีโดยรวมมีภาวะผู้นำอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ความยุติธรรม มากที่สุด รองลงมาคือ ความมีวินัยในตนเอง และความมีใจกว้าง ความรับผิดชอบ ความรอบคอบ ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความเชื่อมั่นในตนเอง ผู้นำสตรีที่มีอายุ สถานภาพ ประเภทของผู้นำสตรีระดับการศึกษา รายได้ ศาสนา

๖. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยได้ข้อสรุป และการเสนอแนะไว้ดังนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการเรียนรู้และปลูกฝังเรื่องการทำงานตามหลักพุทธธรรม โดยใช้หลักพุทธธรรม ทั้ง ๓ ด้านในสถานศึกษาอย่างเคร่งครัด เป็นแบบอย่างให้กับครูผู้สอน บุคลากรในโรงเรียน นักเรียน ตลอดจนชุมชน

๒. รมณรงคิให้ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานองค์กรอย่างกว้างขวางและจริงจังสร้างจิตสำนึกให้บุคลากรทุกคนในสถานศึกษาได้ตระหนักถึงการปฏิบัติงานตามหลักธรรม และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

๓. ผู้บริหารสถานศึกษาควรกำหนดนโยบาย มีแผนแม่บทอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร มีร่องรอยตรวจสอบได้

^๖อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์, “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของฝ่ายทะเบียนที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๗อาตีกะจรัสสาสน์, “ภาวะผู้นำสตรีจังหวัดปัตตานี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

๔. ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรในโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันการดำเนินงานต่างๆ มีความโปร่งใสตรวจสอบได้ พัฒนาบุคลากรให้สามารถใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีประสิทธิภาพ

๕. ควรประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนหรือบุคลากรในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนธรรมะเพิ่มขึ้น

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรนำผลการศึกษานี้เป็นข้อมูลเพื่อประกอบการวางแผนการปฏิบัติงานพัฒนาบริหารสถานศึกษาให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. ควรนำผลการศึกษาเป็นข้อมูลสารสนเทศแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน และบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้องในสถานศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนให้สอดคล้องรับกับแนวคิดการบริหารโรงเรียนตามหลักพุทธธรรม

๓. ควรรายงานผลให้หน่วยงานที่รับผิดชอบในระดับที่สูงขึ้น ได้ทราบปัญหาต่างๆ ของโรงเรียน และให้การสนับสนุนโรงเรียนที่ยังขาดความพร้อมในด้านปัจจัยต่างๆ ต่อการพัฒนาสถานศึกษา และอำนวยความสะดวก ในด้านการประสานงานขอความช่วยเหลือจากเครือข่าย ผู้อุปถัมภ์ต่างๆ ให้มากขึ้น

๔. ควรสร้างบรรยากาศ พัฒนาสภาพแวดล้อมในการทำงาน ให้เอื้อต่อการทำงาน ตลอดจนการพัฒนาการจัดกิจกรรมขององค์กร ให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับหลักธรรม และให้นำสนใจยิ่งขึ้น

๕. ควรกำหนดการเลื่อนระดับ การเลื่อนตำแหน่ง การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การพัฒนาความรู้ความสามารถ ตามลำดับอาวุโส และความรู้ความสามารถอย่างยุติธรรม เพื่อการเพิ่มความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรให้มากขึ้น

๖.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรทำการศึกษาวิจัยเรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ในกลุ่มประชากรที่กว้างและหลากหลายมากขึ้น เช่น นักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนทั่วไป เป็นต้น

๒. การศึกษาวิจัยเรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตอำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ควรเปลี่ยนจากการวิจัยเชิงปริมาณเป็นเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม ในเชิงลึกมากขึ้น

๓. ควรเพิ่มการศึกษาวิจัยด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลายมากขึ้น เช่น หลักอริยทรัพย์ ๗ หลักกุตติธรรม 5 และหลักพรหมวิหารธรรม ๔

๔. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้บริหาร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพของผู้บริหาร

๕. ควรทำการศึกษาวิจัยกระบวนการบริหารความเสี่ยงของโรงเรียนที่กำลังได้รับผลกระทบจากสภาพปัญหาทางสังคม ปัญหาความรุนแรง ปัญหายาเสพติด ปัญหาทางครอบครัว ทั้งสิ่งยั่วยุดและอบายมุขต่างๆ

๖. ควรมีการเพิ่มเครื่องมือในการวิจัยให้กว้างมากขึ้น นอกเหนือจากการเก็บข้อมูล ด้วยแบบสอบถาม เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตพฤติกรรม หรือการสนทนากลุ่ม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้ได้ผลตรงกับความเป็นจริงที่สุด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

นงลักษณ์ สิทธิวัฒนพันธ์. พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพ, ๒๕๕๔.

มงคล ภาธรธวานนท์. หลักพุทธธรรมกับการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ.

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต). พุทธศาสนายุคสังฆผู้นำสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สงบ ประเสริฐพันธ์. การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.

สายฝน วังสระ. การวิจัยและพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย:

เฉลิมชัย สมท่า. “การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูปฏิบัติการสอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลยเขต ๑”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.

พระครูนวมการสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร). “การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนเสสะเวชวิทยา สำนักเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยใช้หลักสังคัตถุ ๔”. วิทยานิพนธ์พุทธ

ศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

อนงค์นาฏ แก้วไพฑูริย์. “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของฝ่ายทะเบียนที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

David J. **Organizational Behavior.** nd ed : United States of America, 1944.

Emory S. Bogardus. **Leaders and Leadership.** New York : Appleton-century - Croffs, 1934.

Gibson, J.L. Ivancevich, J.M., & Donnelly, J.H. **Organization Behavior Structure Process. (9th ed).** New York : McGraw-Hill, 1997.

การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

Personnel Administration of The Phrapariyattidhamma
School's In Muang District, Nakhonsawan Province

พระมหาพนมเทียร ปุณฺณชฺชาโต (ฉัตรโชติกมาก) *

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๒) เพื่อศึกษาการบริหารงานบุคคลที่พึงประสงค์ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แยกตามสถานภาพส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์

ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดและทฤษฎีที่มีความสอดคล้องกับการบริหารงานบุคคล และผู้วิจัยได้วิจัยภาคสนามโดยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามและลงมือสัมภาษณ์ผู้จัดการ และผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการบริหารงานบุคคลในด้านต่างๆ ดังกล่าว

ผลการวิจัย พบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว แสดงการเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำแนกตามตำแหน่ง โดยภาพรวมและรายด้านทั้งหมด ๔ ด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ .๐๕

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบ Spearman Rank มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงมาก นั่นคือ ด้านต่างๆ ทั้ง ๔ ด้าน มีความสัมพันธ์กันภาพรวมในการบริหารงานบุคคลที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .๙๔๗, .๙๔๖, .๙๖๐, และ .๙๔๔ ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

คำสำคัญ: การบริหารงานบุคคล, โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

---

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ABSTRACT

The purposes of this study 1) to study the Personnel Administration of Buddhist Scripture schools Department of General of Education AmphoeMuangNakhonsawan Province. 2) to study the best practice of Personnel Administration of Buddhist Schools Department of General of Education AmphoeMuangNakhonsawan Province. 3) to study the guidelines and recommendations for the Personnel Administration of Buddhist scripture schools Department of General of Education AmphoeMuangNakhonsawan Province.

The research method was Mixed Methods Research. The study of documents has been performed to understand the concept and theories that were consistent with the administration. The field research has been done by collecting data from Questionnaires and In-Depth Interview. The directors of Buddhist scripture schools Department of General Education have been interviewed. Therefore, the study would be determined the guidelines for the personnel Administration of these aspects.

The research found that personnel's opinions towards personnel Administration by overall were in high level as well as in all aspects. The One Way Analysis of Variance has been computed for Comparison; it was found that as a whole and in all 4 areas did not differ statistically at 0.05 levels.

The spearman Rank correlation coefficients were related to higher level with the overview of personnel administration at the level of statistical significance 0.01. The correlation coefficients were 0.947, 0.946, 0.960 and 0.944 Therefore the hypotheses were accepted.

Keywords: Personnel Administration, Phrapariyattidhamma School's

๑. บทนำ

ในการดำเนินงานขององค์กรหรือหน่วยงาน ภารกิจขององค์กรหรือหน่วยงานจะสำเร็จได้ก็ด้วยการปฏิบัติงานของบุคลากรเป็นสำคัญ ถึงแม้องค์กรหรือหน่วยงานจะมีเครื่องมือเครื่องอำนวยความสะดวก หรือปัจจัยอื่นที่สนับสนุนในการปฏิบัติงานก็ตาม แต่ภารกิจเหล่านั้นจะสำเร็จ ลุล่วงไปได้ก็ต่ออาศัยคนเป็นผู้ปฏิบัติ ผู้ควบคุม ผู้ดูแล คนจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากในการดำเนินงานขององค์กรหรือหน่วยงาน โรงเรียนเป็นหน่วยงานทางการศึกษาระดับปฏิบัติการ ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีคนมาปฏิบัติงาน เพื่อให้การดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ และปัจจัยในการบริหาร "คน" เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการบริหาร เพราะคนเป็นผู้ใช้ปัจจัยในการบริหารอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น เงิน วัสดุ และวิธีการจัดการ ดังนั้น หากองค์กรหรือหน่วยงานใดสามารถหาคนดี มีความรู้ ความสามารถ เข้าปฏิบัติงานในองค์กรให้นานที่สุดเท่าที่

จะนานได้ ก็เป็นการแน่ใจว่า การบริหารงาน ในองค์กรหรือหน่วยงานนั้น จะต้องเจริญก้าวหน้า สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประหยัด

การบริหารงานบุคคล ถือเป็นการจัดระบบ ระเบียบ และดูแลให้บุคคลทำงาน โดยใช้ความรู้ความสามารถให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุด งานบริหารบุคคลเป็นงานที่สลับซับซ้อน มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในแต่ละประสบการณ์ ได้กล่าวยืนยันไว้ว่า “มนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการบริหารถึงแม้ว่า คุณค่าของมนุษย์จะเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ และไม่สามารถใช้หลักเกณฑ์กำหนดคุณค่าได้เช่นเดียวกันกับวัตถุ หรือสินค้าอื่นได้แต่ก็ยังถือว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีคุณค่า และเกียรตินิยม” ประสิทธิภาพของการทำงานของบุคคล จะเกิดขึ้นและคงอยู่ได้ก็ด้วยความสามารถของนักบริหาร ในอันที่จะนำทางและเสริมสร้างสภาวะการบริหารงานบุคคลให้มีประสิทธิภาพ ถ้าหน่วยงานหรือองค์การใดขาดบุคคลที่มีสมรรถภาพ หรือมีแต่บุคคลที่ไม่ได้รับการฝึกฝน อบรมมาอย่างเพียงพอแล้ว ก็เชื่อว่าแผนการที่ดี หรือการจัดสรรงบประมาณแผ่นดินจำนวนมากนั้นจะไม่สามารถทำให้การบริหารงานขององค์การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ที่เป็นดังนี้เพราะว่าถ้ามีบุคคล พอสมควร มีสามารถเหมาะสมกับหน้าที่การงาน และมีการจัดการที่ดีแล้วโอกาสที่บุคคลจะทำงานให้ได้ผลและประหยัด ย่อมง่ายขึ้นเป็นอันมาก เพราะบุคคลเป็นผู้รวบรวมสารสนเทศ ตัดสินใจดำเนินการ ก่อให้เกิดการผลิต การจัดการ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมรวมทั้งการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ อย่างประหยัด ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

การจัดการศึกษาในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ต้องมุ่งเน้นกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นคนเก่ง คนกล้าและคนดี เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ มีทักษะหลากหลาย มีคุณธรรม และเจตคติที่ดีที่มีความรับผิดชอบ ฟังตนเองได้ รู้จักตนเองและเข้าใจตนเอง มีพลังในการคิด การตัดสินใจ และการปรับตัวทั้งด้านการเรียน การดำเนินชีวิต การเลือกอาชีพด้วยความรอบคอบชาญฉลาด สมเหตุสมผล รักการทำงาน เองงานเป็นชีวิตและดำเนินชีวิตใน สังคมสมัยใหม่อย่างมีแบบแผน มีหลักเกณฑ์ มีสุขภาพกายและจิตที่ดี ตลอดจนมีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน เพิ่มพูนพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพและพัฒนาสังคมให้ทันสมัยอยู่เสมอ จึงจะมีชีวิตที่ประสบความสำเร็จและสงบสุข ท่ามกลางปัญหาอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วฉับพลัน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและเทคโนโลยี

การศึกษาของไทยแต่เดิมมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดกับวัง มีประเพณีการบวชเรียนและใช้วัดเป็นแหล่งการศึกษา จึงมีการจัดการศึกษาซึ่งเป็นการจัดการศึกษาให้กับคณะสงฆ์ที่อยู่ในวัด สอนทั้งวิชาหนังสือและวิชาธรรมวินัย ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นสำนักเรียน พระปริยัติธรรม โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทางธรรม และรู้หนังสือ เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบต่อ พระศาสนา จะได้มีการสานต่อการสั่งสอนอบรมหลักธรรมแก่ประชาชนทั่วไป ให้เป็นพลเมืองดีของ บ้านเมือง ใช้แนวทางของศาสนาและศีลธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การจัดการศึกษาให้ คณะสงฆ์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง และที่สำคัญพระสงฆ์เป็นผู้นำทางศีลธรรม จริยธรรม อันเป็น แบบอย่างที่ดีงามของชุมชน เป็นผู้นำท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา นั้นก็ได้มีการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้วิชาที่เหมาะสมกับสภาวะของความเป็นพระภิกษุ

สามเณรที่จะศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและเป็นวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา เป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษาวินัยพระปริยัติธรรม ควบคู่กับวิชาสามัญ ได้แก่ ภาษาบาลี ธรรมวินัย ศาสนปฏิบัติ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สุขศึกษา ศิลป์ การงานอาชีพและเทคโนโลยี เป็นหลักสูตรที่โรงเรียนจัดขึ้นและจบได้ในตนเอง หรือเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อ มุ่งให้พระภิกษุสามเณรมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมตามสมเพศ ช่วยให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ควบคู่กับความมีคุณธรรม จริยธรรมปรับตัวเข้ากับสังคมได้ และไม่ขัดต่อวินัยสงฆ์ มุ่งให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาในระดับสูงขึ้นไป

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ผู้วิจัยมีความประสงค์ในการศึกษารูปแบบของการจัดการด้านการบริหารงานบุคคลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพราะในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา นั้นจะมีบุคลากรทางการศึกษาที่ดำรงตำแหน่งเป็นทั้งผู้อำนวยการ ครูสอน ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาคุณภาพในการจัดการศึกษา ต้องการทราบถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลแตกต่างกันอย่างไร ครูเจ้าหน้าที่ และพนักงาน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มี ข้อเสนอแนะในการบริหารงานบุคคลอย่างไร เพื่อให้ระบบการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเอกชนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารโรงเรียนและหน่วยงานระดับอำเภอ ระดับจังหวัดและระดับประเทศรวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องนำข้อมูลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนพระปริยัติธรรมในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์ ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๒.๒ เพื่อศึกษาการบริหารงานบุคคลที่พึงประสงค์ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แยกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) เพื่อศึกษาการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์ผู้จัดการ และผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาเอกสาร ได้แก่ เอกสารที่ใช้ในเก็บรวบรวมข้อเพื่อการศึกษาวิเคราะห์ มีดังนี้ เอกสารทางหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน บทความทางการศึกษา และตลอดถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการบริหารการศึกษาทั้งทางโลกและทางพระพุทธศาสนา

๒. ศึกษางานวิจัย ได้แก่ รายงานการวิจัย หนังสือจากการศึกษาวิจัยของผู้วิจัยเป็นรูปเล่ม จากสถาบันการศึกษาหลายๆ สถาบัน ตลอดถึงบทความทางการศึกษาที่ได้จากการวิจัย

๓. ศึกษาหลักเกณฑ์ในการสร้างคำถามตามแบบลิเคิร์ต (likert-type Rating Scale) แล้วนำมากำหนดเป็นเนื้อหา จำนวนข้อของเครื่องมือ ตามแนวคิดเรื่องการบริหารงานบุคคล

๔. นำแบบสอบถามให้กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์พิจารณา

๕. นำข้อเสนอจากคำแนะนำของคณะกรรมการมาปรับปรุงแก้ไข

๖. นำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา และหาค่าดัชนี ความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งต้องได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไป ถ้า มีบางข้อที่ได้ดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า ๐.๕ ต้องปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๗. พิมพ์ แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์แล้วนำมาใช้ทดลอง (try - out) กับผู้บริหาร และครู ในโรงเรียนบ้านแก่งซังวัด ในอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๓๐ คน ซึ่งมีใช้กลุ่มประชากร เพื่อหาคุณภาพของแบบสอบถามโดยวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถามโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha coefficient) ของ ครอนบาค (cronbach) นำผลที่ได้มาปรับปรุงพัฒนาให้แบบสอบถามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และนำไปใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยต่อไป

๘. นำแบบบันทึกให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) ให้ครอบคลุมกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๙. นำแบบสอบถามได้ผ่านการตรวจสอบเรียบร้อยแล้วไปเก็บข้อมูล แล้วนำมาสรุปวิเคราะห์

๑๐. การสัมภาษณ์ ได้แก่ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการ และผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์

๑๑. สรุปวิเคราะห์ ได้แก่ สรุปและวิเคราะห์เนื้อหาจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จากการส่งแบบสอบถามไป จำนวน ๑๔๗ ฉบับ ได้รับคืนมา ๑๔๒ ฉบับ ในจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามนั้นมีรายละเอียด ดังนี้

มีผู้ที่เป็นบรรพชิต จำนวน ๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๑๐ เป็นชาย จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖๐ เป็นหญิงจำนวน ๗๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๓๐ มีผู้ที่มีอายุระหว่าง ๒๐-๒๕ ปี จำนวน ๔๐ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๒๐

มีผู้ที่มีอายุระหว่าง ๒๖-๓๐ ปี มีจำนวน ๒๙ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๔๐ มีผู้ที่มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ รูป/คน จำนวน ๓๗ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๑๐ มีผู้ที่มีอายุ ๓๕ ปี จำนวน ๓๖ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๔๐

มีผู้ที่มีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๐ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๐๐ มีระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๑๐๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๑๐ มีระดับการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน ๒๐รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๑๐ มีระดับการศึกษาปริญญาเอก จำนวน ๔ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

มีผู้ที่มีตำแหน่งเป็นผู้บริหาร จำนวน ๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๐ ผู้มีตำแหน่งเป็นครู จำนวน ๑๒๐ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๕๐ผู้มีตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่ จำนวน ๑๔๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๙๐

๔.๒ การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมทั้งหมด อยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือด้านการดำรงรักษาบุคลากร ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการพัฒนาบุคลากร

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน จะมีรายละเอียด ดังนี้

ด้านการสรรหาบุคลากร

การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้บริหารส่งเสริมบุคลากรภายใน ให้ได้รับตำแหน่งที่ว่างลงก่อนเสมอ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารมีการวิเคราะห์ปริมาณงาน เพื่อเป็นข้อมูลในการสรรหาบุคลากร

ด้านการพัฒนาบุคลากร

การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารจัดให้มีการสรรหาวารสารหรือหนังสือตำราข้อมูลใหม่ๆ เพื่อให้บุคลากรได้ศึกษาเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานให้ดีขึ้น

ด้านการดำรงรักษาบุคลากร

การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้บริหารมีส่วนในการสร้างแรงจูงใจ มีความเข้าใจ และสนองความต้องการของบุคลากร ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารจัดให้มีระบบการสื่อสารที่คล่องตัวและทั่วถึงให้กับบุคลากรในโรงเรียน

ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร

การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้บริหารมีแผนการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรไว้อย่างชัดเจน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารมีการประเมินผลการปฏิบัติงานด้วยความเป็นจริงและเป็นธรรม

๕. อภิปรายผล

การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เพราะการบริหารงานบุคคลด้านต่างๆ ผู้บริหารอาจจะมี การดำเนินการที่เหมาะสมกับบุคลากร แต่บางครั้งการดำเนินการในเรื่องต่างๆ ยังไม่มีความชัดเจน และไม่เป็นไปตามความคาดหวังของบุคลากรที่ปฏิบัติงานในโรงเรียน ทำให้การบริหารงานมีปัญหา อยู่บ้าง ส่วนมากผู้บริหารต้องหางบประมาณเองโดยอาศัยแรงศรัทธาจากพุทธศาสนิกชน เนื่องจาก เงินสนับสนุนจากรัฐมีไม่พอเพียงที่จะจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้และไม่อาจจัดระบบ การบริหารให้ถูกใจบุคลากรทุกคน อีกอย่างหนึ่ง อาจเป็นเพราะผู้บริหารไม่ได้ตั้งเป้าหมายในการ บริหารโรงเรียนไว้สูงนัก หากโรงเรียนสามารถตั้งอยู่ได้นานและมีนักเรียนอยู่ในระดับที่สามารถเปิด การเรียนการสอนได้ก็เป็นที่น่าพอใจแล้ว แต่สิ่งเหล่านี้ก็ยังไม่ทำให้ผู้บริหารสามารถบริหารงานไปได้ สะดวกอยู่ ถึงแม้ว่าจะยังมีปัญหาอยู่บ้าง ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิบุรณ สิ้นห์คราม^๑ ศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สกลนคร เขต ๓ ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา สกลนคร เขต ๓ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

ด้านการสรรหาบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาจากการ แสดงความคิดเห็นได้มีผู้เสนอแนวคิดที่ควรมีการคัดเลือกบุคลากรใหม่ในรูปแบบของคณะกรรมการ ดู ความเหมาะสมกับความต้องการของโรงเรียน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ วิไลวรรณ ยะสินธ์^๒ การ บริหารงานบุคลากรโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ภายหลังการย้ายไปสังกัดสำนักบริหารงาน การศึกษาพิเศษ ผลการวิจัยพบว่า การสรรหาบุคลากร หรือ การคัดเลือกบุคลากร มีการคัดเลือก บุคลากรใหม่ในรูปแบบของคณะกรรมการ และมีกระบวนการคัดเลือกบุคลากรใหม่ด้วยความโปร่งใส ส่วนปัญหาที่พบ คือมีการปรับเปลี่ยนบุคลากรบ่อย ทำให้เกิดความยุ่งยากในการสรรหา หรือ

^๑วิบุรณ สิ้นห์คราม, “ประสิทธิผลการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สกลนคร เขต ๓”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๓).

^๒วิไลวรรณ ยะสินธ์, “การบริหารงานบุคลากรโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ภายหลังการย้ายไป สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

คัดเลือกบุคลากรการประชาสัมพันธ์การรับบุคลากรใหม่ยังไม่ทั่วถึง ทำให้มีผู้มาสมัครน้อย ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาคือ การสรรหาหรือการคัดเลือกบุคลากรควรพิจารณาคนในพื้นที่ก่อน เพื่อป้องกันการย้ายของบุคลากร และควรมีการประชาสัมพันธ์การรับบุคลากรใหม่อย่างทั่วถึง

ด้านการพัฒนาบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาจากการแสดงความคิดเห็นได้มีผู้เสนอแนวคิดที่ว่า ควรจัดสรรงบประมาณ สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรให้เพียงพอควรมีการวางแผนพัฒนาบุคลากรไว้ล่วงหน้าควรจัดอบรมบุคลากรอย่างต่อเนื่องควรมีการนิเทศอย่างต่อเนื่อง และควรส่งเสริมให้บุคลากรได้ศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น หรือตรงกับสายวิชา ซึ่งมีความสอดคล้องกับ วิไลวรรณ ยะสินธ์^๓ เปิดโอกาสให้บุคลากรศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น มีการประชุมชี้แจงหรือปฐมนิเทศผู้ได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็นข้าราชการครูและบุคลากรของโรงเรียนก่อนเริ่มปฏิบัติงาน ส่วนปัญหาที่พบ คือ ขาดการนิเทศการปฏิบัติงานบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ขาดงบประมาณในการพัฒนาบุคลากร มีการพัฒนาบุคลากรเพียงบางกลุ่มไม่ทั่วถึง ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาคือ ควรจัดทำแผนการนิเทศบุคลากรและดำเนินการนิเทศการปฏิบัติงานบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ควรสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาบุคลากรให้เพียงพอและควรส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรได้มีการพัฒนาตนเองอย่างทั่วถึง

ด้านการดำรงรักษาบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาจากการแสดงความคิดเห็นได้มีผู้เสนอแนวคิดที่ว่า ควรสร้างขวัญและกำลังใจ ตามโอกาสอันควร ควรมีเกณฑ์ในการพิจารณาความดีความชอบที่ชัดเจน ควรจัดอบรมบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ควรมีการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความสอดคล้องกับ วีระ สุรินทร์^๔ ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานบุคลากร โรงเรียนขนาดเล็กในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ขณะที่การปฏิบัติงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานบุคลากร ในการดำรงรักษาและการสร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ได้ให้ข้อมูลว่า ควรมีคณะกรรมการในการพิจารณาความดีความชอบ และได้สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน ขณะเดียวกันผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ได้ให้ข้อมูลว่า ควรให้การยกย่องบุคลากรที่ปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จ และปกครองบุคลากรแบบประชาธิปไตย และยังได้สอดคล้องกับ วิไลวรรณ ยะสินธ์^๕ ที่ได้ศึกษาวิจัยแล้วพบว่า การดำรงรักษาบุคลากร ควรมีการจัดสวัสดิการด้านต่างๆโดยให้บุคลากรมีส่วนร่วมและมีการยกย่องเชิดชูเกียรติบุคลากรที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ส่วนปัญหาที่

^๓วิไลวรรณ ยะสินธ์, “การบริหารงานบุคลากรโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ภายหลังการย้ายไปสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

^๔วีระ สุรินทร์, “การบริหารงานบุคลากรโรงเรียนขนาดเล็กในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

^๕วิไลวรรณ ยะสินธ์, “การบริหารงานบุคลากรโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ภายหลังการย้ายไปสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

พบ คือ ขาดการเผยแพร่ผลงานของบุคลากรที่มีผลงานดีเด่น ขาดความเอาใจใส่ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา คือ ควรจัดให้มีการแสดงนิทรรศการผลงานของครู ที่มีผลงานดีเด่น เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ เป็นตัวอย่าง แก่บุคลากรคนอื่น และเอาใจใส่ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ

ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาการแสดงความคิดเห็นได้มีผู้เสนอแนวคิดว่า ควรมีการวางแผนการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรไว้ล่วงหน้า ควรมีการประเมินการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ควรสร้างเกณฑ์ในการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างชัดเจน ควรนำผลการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรไปใช้ในการวางแผนพัฒนาในปีการศึกษาต่อไป ซึ่งมีความสอดคล้องกับ วิไลวรรณ ยะสินธ์^๖ ว่าควรมีการพิจารณาความดีความชอบในรูปของคณะกรรมการ และมีการแจ้งเกณฑ์ในการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนทุกครั้ง ส่วนปัญหาที่พบคือ บุคลากรในโรงเรียนไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์และไม่มีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติงานของตนเองและผู้อื่น ระบบการพิจารณาความดี ความชอบ ยังไม่โปร่งใส ไม่เป็นที่ยอมรับของบุคลากร ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา คือ เปิดโอกาสให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์และมีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติงานของตนเองและผู้อื่น ควรสร้างเกณฑ์การประเมินให้เป็นที่ยอมรับของบุคลากรทุกคนในโรงเรียน

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

๑.๑ การสรรหาบุคลากร ควรมีการพิจารณาคนในพื้นที่ก่อนเพื่อป้องกันปัญหาการย้ายของบุคลากร และควรมีการประชาสัมพันธ์การรับสมัครบุคลากรใหม่อย่างทั่วถึง

๑.๒ การพัฒนาบุคลากร ควรจัดสรรงบประมาณ สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรให้เพียงพอ และควรจัดทำแผนการนิเทศบุคลากรและดำเนินการนิเทศการปฏิบัติงานบุคลากรอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาบุคลากรให้เพียงพอส่งเสริมให้บุคลากรได้มีการพัฒนาตนเองอย่างทั่วถึง และควรมีคณะกรรมการดูแล ชี้แจงในการทำวิทยฐานะแก่บุคลากร

๑.๓ การดำรงรักษาบุคลากร ควรสร้างขวัญและกำลังใจ ตามโอกาสอันควร และควรมีเกณฑ์ในการพิจารณาความดีความชอบที่ชัดเจนควรจัดให้มีการเผยแพร่ผลงานของบุคลากรที่มีผลงานดีเด่น และเอาใจใส่ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ

๑.๔ การประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร ควรมีการวางแผนการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรไว้ล่วงหน้า ควรมีการประเมินการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

^๖วิไลวรรณ ยะสินธ์, “การบริหารงานบุคลากรโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ภายหลังการย้ายไปสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

หลังจากการประเมินผลการปฏิบัติงานเรียบร้อยแล้ว ควรมีการแจ้งผลการประเมินให้บุคลากรทราบ เพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไข พัฒนาตนเองให้ดีขึ้น ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลการปฏิบัติงานและควรสร้างเกณฑ์การประเมินให้เป็นที่ยอมรับของบุคลากรทุกคนในโรงเรียน

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑.๑ ศึกษาเรื่องความต้องการการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมเป็นรายกลุ่ม

๑.๒ ควรมีการศึกษา การบริหารงานบุคลากรเฉพาะด้าน เช่น ด้านการสรรหาบุคลากร ด้านการพัฒนาบุคลากร ด้านการธำรงรักษาบุคลากร ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร เป็นต้น

๑.๓ ควรศึกษาความพึงพอใจของบุคลากรในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

บรรณานุกรม

วิบูรณ์ สิงห์คราม. “ประสิทธิผลการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สกลนคร เขต ๓”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๓.

วิไลวรรณ ยะสินธ์. “การบริหารงานบุคลากรโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ภายหลังการย้ายไปสังกัด สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

วีระ สุรินทร์. “การบริหารงานบุคลากรโรงเรียนขนาดเล็กในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, ๒๕๕๓.

การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓
ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
Performance Working In Accordance With Iddipadadhamma
By The Personnels of Development Division'3
Samorkhae Sub-District Muang District, Phitsanulok Province

دنۇخۇ گونگكەۋ*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติงานของของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะการปฏิบัติงานของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ตามหลักอิทธิบาทธรรม และ ๔) เพื่อศึกษาแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ดำเนินการวิจัยโดยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในกานวิจัยคือ กำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ในพื้นที่ค่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กองบัญชาการกองพลพัฒนาที่ ๓ ซึ่งมีจำนวน ๑๔๑ นาย จากจำนวนประชากร ๒๑๘ นาย โดยการคำนวณจากสูตรทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๘๔ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) และนำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถาม ปลายเปิด และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ ท่าน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

---

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ระดับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก $\bar{X} = ๓.๗๒$) พิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านฉันทะ $\bar{X} = ๓.๘๖$) ด้านวิมังสา ($\bar{X} = ๓.๗๗$) ด้านจิตตะ ($\bar{X} = ๓.๖๔$) และด้านวิริยะ ($\bar{X} = ๓.๕๑$)

๒) การเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า กำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ระดับชั้นยศ และรายได้ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของบุคลากรกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกโดยภาพรวมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

คำสำคัญ : การปฏิบัติงาน, อิทธิบาทธรรม

ABSTRACT

The purposes of this study were: 1. To study the performance of the troop in Personnel Development Division 3, Samorkhae Sub-district, Muang District, Phitsanulok Province; based on Iddipadadhamma for success, 2. to compare the performance of the troop in Personnel Development Division 3, Samorkhae Sub-district, Muang District, Phitsanulok Province; sorted by personal factor, 3. to study the problems, obstacles and suggestions for the performance of the troop in Personnel Development Division 3, Samorkhae Sub-district, Muang District, Phitsanulok Province; based on Iddipadadhamma for success, and 4. to study the guidelines for the performance of the troop in Development Division 3 Personnel, Samorkhae Sub-district, Muang District, Phitsanulok Province; based on Iddipadadhamma for success.

The research method used in this study was Mixed Research Method: Quantitative and Survey Research Method. The sampling cluster was the population of 141 the soldiers from 218 in Headquarters of Personnel Development Division 3, in the area of King Baromtrailoknat Camp, Samorkhae Sub-district, Muang District, Phitsanulok Province. Taro Yamane Formula was used to calculate datum from questionnaires which have reliability at 0.884. Statistics for datum analysis are Frequency, Mean and Standard Deviation. Hypotheses was proved by F-test and One Way Anova. Least Significant Difference Method was used for testing paired differences. Make a presentation through frequency distributing schedules of open-ended questions respondents, in addition with description. In-depth-Interview with 7

Key Informants was done by using Content and Context Analysis Technique for Qualitative Research.

The findings indicated that : 1 The performance level of the troop in Personnel Development Division 3, Samorkhae Sub-district, Muang District, Phitsanulok Province; based on Iddipadadhamma for success, was at high for overall paths. ($\bar{X} = 3.72$) Considering each path, Passion ($\bar{X} = 3.86$), Investigation ($\bar{X} = 3.77$), Mind ($\bar{X} = 3.64$) and Diligence ($\bar{X} = 3.51$) were descending sequence by average. 2. Sorted by personal factor, the comparison of the performance level of the troop in Personnel Development Division 3, Samorkhae Sub-district, Muang District, Phitsanulok Province; based on Iddipadadhamma for success, was found that the soldiers in Personnel Development Division 3, who were different in gender, age, education level, position and income; had indifferent points of view. This hypotheses was rejected.

The problems and obstacles of the performance of the troop in Personnel Development Division 3 ; based on Iddipadadhamma for success, were revealed that they lacked of motivation to work due to higher cost of living but insufficient income, effort to deal with unfamiliar mission, prudence which often caused errors in filing system, initiative because subordinators must follow the order of the commanders in military administration. Moreover, some materials and accessories were shortage and some were incomplete to use. And military disciplines didn't encourage to work.

The suggestions were proposed that the commanders should: provide extra jobs for the troop so as to increase income for daily expense. supply enough materials and accessories in good condition. create motivation and reinforce the diligent ones. clarify military disciplines to the troop and let them participate in the mission. organize workshops and training about filing system in the office. negotiate and reconcile the troop's notion in working replacement. be broad-minded to provide opportunity for the troop to expose useful opinion in working.

Keywords: Performance Working, Iddipadadhamma

๑. บทนำ

บุคลากรนับเป็นทรัพยากรทางการบริหารที่สำคัญที่จะนำพาให้องค์การไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้นการพัฒนาบุคลากรจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกองค์การควรให้ความสำคัญ เพราะโลกในยุคปัจจุบันวิทยาการเทคโนโลยีต่างๆ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่าง

รวดเร็วซึ่งในสังคมของการบริหารย่อมต้องมีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนาและปรับเปลี่ยนตนเองให้รองรับกับสภาพการเปลี่ยนแปลงอยู่ เสมอในแวดวงการศึกษาอาจารย์นับเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่สำคัญเพราะเป็นผู้ถ่ายทอด ความรู้ทักษะวิชาการต่างๆ ตลอดจนอบรมบ่มนิสัยให้ลูกศิษย์เป็นคนดีมีความสามารถและพร้อมที่จะออกไปรับใช้สังคมใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขดังนั้นการพัฒนาตนเองอยู่ เสมอจะเป็นการเพิ่มความรู้อาจจะเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและทักษะด้านต่างๆ ให้เกิดความชำนาญและความเชี่ยวชาญรวมถึงเป็นการสร้างพลังและแรงจูงใจในการทำงานให้เกิดความพร้อมและความมั่นใจที่จะแสดงศักยภาพของตนเองออกมาในการปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่

ทหารมีหน้าที่ปกป้องประเทศและปกป้องคุ้มครองประชาชน ให้มีชีวิตอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขหน้าที่นี้ถือว่าสำคัญมาก โดยเฉพาะในปัจจุบันสถานการณ์ในบ้านเมืองนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าไม่น่าไว้วางใจเหตุภัยอันตรายและความไม่เป็นปกตินานาประการ ฉะนั้นทหารจึงต้องมีจิตสำนึกในหน้าที่ของตนเองอย่างเข้มแข็งหนักแน่นรักในเกียรติศักดิ์ ความเป็นทหารของกองทัพไทยเพื่อความเป็นอยู่รอดปลอดภัยของบ้านเมือง และเพื่อความมั่นคงของประเทศชาติเพื่อพิทักษ์รักษาเอกราชความมั่นคงของรัฐ สถาบันพระมหากษัตริย์ ผลประโยชน์แห่งชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของทหาร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะผู้วิจัยเชื่อว่า องค์กรจะมีประสิทธิภาพก็ต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนากำลังพล เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงานขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติงานของของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะการปฏิบัติงานของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ตามหลักอิทธิบาทธรรม

๒.๔ เพื่อศึกษาแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๓. ขอบเขตการวิจัย

สำหรับขอบเขตด้านเนื้อหาผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากพระไตรปิฎก ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านฉันทะ ๒. ด้านวิริยะ ๓. ด้านจิตตะ และ ๔. ด้านวิมังสา

ขณะที่ขอบเขตด้านตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาถึงการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๔ ด้าน ได้แก่ ๑.ด้านฉันทะ คือ ความพึงพอใจ ๒.ด้านวิริยะ คือ ความพยายาม ๓.ด้านจิตตะ คือ ความเอาใจใส่ ๔.ด้านวิมังสา คือ การใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล

สำหรับขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้นมุ่งเจาะจงประชาชนในพื้นที่กองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

นอกจากนั้นขอบเขตด้านพื้นที่ได้ศึกษาวิจัยในพื้นที่กองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีขอบเขตด้านระยะเวลาตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๘ รวมเป็นระยะเวลา ๑๐ เดือน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้เป็นวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กำลังพลในพื้นที่กองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๒๑๘ คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการและมาตราส่วนประเมินค่า ๕ ระดับ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๘๔ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการ (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ ท่าน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

๕. ผลการวิจัย

การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๐.๑๘๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ดังนี้

๑) **ด้านฉันทะ** ระดับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ด้านฉันทะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๖ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๓๒๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มี ๒ ข้อที่อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับมาก

๒) **ด้านวิริยะ** ระดับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ด้านวิริยะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๓๙๑ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๓) **ด้านจิตตะ** ระดับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ด้านจิตตะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๔ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๒๘๔ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔) **ด้านวิมังสา** ระดับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ด้านวิมังสา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๔๙๔ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อยู่ในระดับมากทุกข้อ

กำลังพลผู้ปฏิบัติงานทั้งงานในหน้าที่และภารกิจที่ได้รับมอบหมาย โดยอาศัยกรอบความคิดเห็นของกำลังพลในการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของกองพลพัฒนาที่ ๓ โดยผ่านขั้นตอน คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ทั้งหมดแล้วแล้ว จะเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ โดยขั้นตอนนี้จะเป็นการบริหารงานซึ่งหมายถึงการปฏิบัติงานตามเป้าหมายของหน่วย ตรวจสอบวัตถุประสงค์ ผลของการปฏิบัติงานที่ได้รับบรรลุวัตถุประสงค์ของผู้บังคับบัญชากำลังพลนำไปประยุกต์และพัฒนาให้ใช้งานได้จริง ให้เกิดผลจริง แต่ถ้าหากผ่านกระบวนการดังกล่าวแล้ว ผลที่ได้ของการปฏิบัติงานไม่คุ้มค่าหรือบรรลุวัตถุประสงค์ กำลังพลก็นำไปปรับปรุงแก้ไข เพื่อทบทวนหาข้อผิดพลาด โดยผ่านกรอบการดำเนินงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ทำเช่นนี้จนผลลัพธ์นั้นจะออกมา มีประสิทธิภาพเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงานจริง อนึ่งหากกำลังพลใช้ความละเอียดรอบคอบในการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมแล้ว ผลของการปฏิบัติงานก็จะบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

ของหน่วยงานก่อให้เกิดประสิทธิภาพ นอกจากนี้การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมยังช่วยให้กำลังพลเป็นบุคลากรที่มีคุณค่าของกองทัพและสามารถทำประโยชน์ต่อกองทัพให้มีความเข้มแข็งและเกิดผลคุ้มค่าสูงสุด ผู้บังคับบัญชาไม่ต้องใช้ระเบียบวินัยมาบังคับ เพราะกำลังพลทุกคนายมีอิทธิบาทธรรมในการปฏิบัติงานของตนเอง

การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สามารถสรุปผลการสัมภาษณ์ได้ดังนี้

๑) **ด้านฉันทะ** พบว่า ความพึงพอใจของบุคลากรในหน่วยงานนั้นเมื่อสร้างให้เกิดขึ้นแล้วย่อมก่อให้เกิดประสิทธิภาพต่องานที่ทำและปรับใช้ต่อการปฏิบัติงานจนก่อให้เกิดเป็นนิสัยในงานที่เราปฏิบัติและยังเป็นการทำให้เกิดคุณภาพของงานเพราะทำด้วยใจรัก ทำจนสร้างเป็นนิสัยโดยไม่ต้องบังคับสามารถประยุกต์ใช้ในงานที่ตนเองทำได้ทุกหน้าที่และไม่เกิดความเบื่อหน่ายในการทำงาน

๒) **ด้านวิริยะ** พบว่า ความพากเพียรเป็นเครื่องมือแห่งความสำเร็จ และต้องมีความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนรู้ในงานที่ตนเองได้รับมอบหมาย ต้องมีความมานะอดทนต่องานที่ตนเองปฏิบัติ และเกิดจากความพยายามใคร่รู้ในงานตนเองทำ นอกจากนี้ต้องสร้างการหมั่นฝึกฝนตนเองสม่ำเสมอ และความพากเพียรที่กำลังพลปฏิบัติเป็นระยะยาว จนเกิดผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมายของหน่วยงานหรือองค์กรที่กำลังพลสังกัดอยู่

๓) **ด้านจิตตะ** พบว่า ความเอาใจใส่ในการทำงานนั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนควรมีอยู่ในการปฏิบัติงานในทุกระดับตั้งแต่ผู้บริหารจนถึงผู้ใต้บังคับบัญชา และต้องเอาใจใส่ต่อการทำงานเพื่อส่งผลดีในการบรรลุเป้าหมายให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และยังเป็น การแสดงถึงความใส่ใจในหน้าที่รับผิดชอบนั้นเพื่อประสิทธิภาพสูงสุดของการทำงาน และก่อให้เกิดความมุ่งมั่นเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นการเอาใจใส่ต่อภารกิจที่สำคัญ และยังเป็น การแสดงถึงความรับผิดชอบในงานหน้าที่ของตนเองว่ามีความสนใจมากน้อยเพียงใด

๔) **ด้านวิมังสา** พบว่า ความการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล ในการปฏิบัติงานของเรานั้นย่อมส่งผลสำเร็จที่ไร้ข้อผิดพลาดในงานที่ตนเองปฏิบัติ และยังเป็น การทำงานที่มีความปราณีตละเอียดรอบคอบเพื่อบรรลุเป้าหมาย และย่อมส่งผลในชิ้นงานที่ออกมาได้ผลสมบูรณ์แบบ และยังเป็น การไตร่ตรองคิดวิเคราะห์ให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาตนเองมากขึ้น คิดวิเคราะห์ได้เป็นระเบียบแบบแผน เป็นการส่งเสริมให้กำลังพลได้พัฒนาสติปัญญาควบคู่กับการทำงาน เกิดความผิดพลาดได้น้อยเพราะคิดวิเคราะห์ในงานก่อนลงมือทำ

๖. อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก” มีประเด็นการอภิปรายผล ดังนี้

ผลการวิจัยโดยภาพรวมทั้ง ๔ ด้าน พบว่า การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีระดับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของบุคลากรกองพลพัฒนาที่ ๓ โดยภาพรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญญ์วพาภรณ์ กลิ่นนิมมวล ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก ตามหลักอิทธิบาทธรรม” ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นันทวีร์สุพัฒนานนท์ ว่าหากผู้ปฏิบัติงานพอใจ ความรักงานและเห็นความสำคัญของงานแล้วก็จะเกิดความมุ่งมั่นที่ปฏิบัติงานให้สำเร็จ เมื่อพิจารณาเป็นด้านแล้วสามารถอภิปรายได้ดังนี้

๑. จากผลการวิจัยด้านฉันทะ

จากการศึกษาพบว่ากำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอมะนัง จังหวัดพิษณุโลก มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ด้านฉันทะอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า กำลังพลให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านฉันทะมาก โดยกำลังพลมีความพอใจที่ทำการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์รักและพอใจในการที่จะได้รับการพัฒนาตนเอง พึงพอใจในหน้าที่ที่ตนกำลังปฏิบัติอยู่ มีความพร้อมที่จะให้มีการพัฒนาตนเองทั้งกายและใจ มีส่วนร่วมในการพัฒนางานในกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอมะนัง จังหวัดพิษณุโลก มีความพอใจที่จะมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอมะนัง จังหวัดพิษณุโลกยังเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนางานในหน่วยกองพลพัฒนาที่ ๓ มีการสนับสนุนให้มีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการจัดให้ข้าราชการฝ่ายอัยการไปรับการฝึกอบรมภายนอกสถานที่อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ วิชัย ัญญพานิชย์ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มีแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอมะนัง จังหวัดพิษณุโลกจะสำเร็จตามเป้าหมาย อยู่บนพื้นฐานของความพอใจของผู้ปฏิบัติงานทั้งนี้เพราะฉันทะมีความหมายว่า ความพอใจความรัก ความชอบ ความสนใจในสิ่งที่ทำ คือ มีใจรักการทำงาน เมื่อมีหน้าที่รับผิดชอบในกิจการงานใดแล้วก็มีจิตใจรักในกิจการงานนั้น มีความตั้งใจที่จะทำงานพอใจที่ได้ทำงานชิ้นนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาตรี แนวจาปา ได้ทำ การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้อิทธิบาทธรรม ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” พบว่า ฉันทะ เป็นเรื่องของความพึงพอใจในงานที่จะปฏิบัติงานและถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรมีใจฝึกฝน รักใคร่งานที่ได้รับมอบหมาย

๒. จากผลการวิจัยด้านวิริยะ

จากการศึกษาพบว่ากำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอมะนัง จังหวัดพิษณุโลก ด้านวิริยะอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านวิริยะมาก โดยกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอมะนัง จังหวัดพิษณุโลก มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาข้าราชการกองพลพัฒนาที่ ๓ ให้มีความพร้อมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ ชุตติชัย สาขากร ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มีแนวทางการ กำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอมะนัง จังหวัดพิษณุโลก มีความขยันหมั่นเพียรเป็นคุณสมบัติที่ติดตัวมาของแต่ละบุคคลไม่เท่ากัน แต่สามารถฝึกฝนได้ ด้วยการสร้างนิสัยไม่หยุดนิ่งทำงานตลอดเวลา แม้งานเราเสร็จก็ช่วยงานคนอื่น

ต่อไป นอนน้อยแต่เป็นเวลา ตื่นแต่เช้ากระตือรือร้นที่จะทำงานเดิมให้เสร็จและงานใหม่ๆ มาทำ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นอกจากนี้กำลังกองพลพัฒนาที่ ๓ ยังมีการจัดนิเทศงานภายในหน่วยอย่างสม่ำเสมอ มีการกระตุ้นให้ตื่นตัวในการพัฒนาตนเอง มีความกระตือรือร้นในการทำงานตลอดเวลา พยายามพัฒนาตนเองให้เกิดความชำนาญในหน้าที่ พยายามศึกษาเพิ่มเติมในงานที่ตนเองปฏิบัติเพื่อเพิ่มศักยภาพ จัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น มีความมุ่งมั่นที่จะทำให้สำนักงานอัยการคดีเยาวชนและครอบครัวจังหวัดมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้หลักพุทธธรรมไปใช้ในการพัฒนางาน ทั้งนี้เพราะวิริยะมีความหมายว่า ความขยัน ความพยายามทำงาน มีความมุ่งมั่นทำงานด้วยความอุทิศสละ อุตุน ทำงานเต็มความสามารถอย่างสม่ำเสมอ

๓. จากผลการวิจัยด้านจิตตะ

จากการศึกษาพบว่ากำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกด้านจิตตะอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและข้าราชการฝ่ายอัยการสำนักงานอัยการคดีเยาวชนและครอบครัวจังหวัดให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านจิตตะมาก สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ นันทวัชร สุพัฒนานนท์ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มีแนวทางว่าประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยทางกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทางานหน่วยงานมีความเอาใจใส่ในการพัฒนาตนเอง หมั่นตรวจสอบข้อบกพร่องของตนเพื่อพัฒนาการทำงานในคราวต่อไป กำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกสนับสนุนให้กำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ศึกษาดูงานนอกสถานที่เพื่อกลับมาพัฒนางานของตน กำลังพลมีการฝึกฝนตนเองอย่างสม่ำเสมอ หมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนางานในกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ทางงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถสามารถปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

๔. จากผลการวิจัยด้านวิมังสา

จากการศึกษาพบว่ากำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกด้านวิมังสาอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกให้ความสำคัญกับการการปฏิบัติงานและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านวิมังสามากที่สุด สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของสุรศักดิ์ ศรีสอาด ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มีแนวทางว่า ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ว่าในการปฏิบัติงานไม่ว่าจะเป็นคน เครื่องมือ การตรวจตรานอกจากเป็นกระบวนการที่ผู้บังคับบัญชาตรวจสอบ แล้วตัวผู้ปฏิบัติงานหากมีขบวนการตรวจตราที่ดีก็ยิ่งเพิ่มความถูกต้องยิ่งขึ้น ก่อนดา เนินการในลา ดับต่อไป เพราะหากตรวจสอบแล้วพบว่าไม่ถูกต้อง ก็ดา เนินการแก้ไขหรือปรึกษาผู้มีความรู้แก้ไข ปรับปรุงต่อไป โดยมีการประเมินผลการปฏิบัติงานของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกอย่างเหมาะสม มีการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานของข้าราชการกำลังพลกองพล

พัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เกิดการพัฒนามากขึ้น ส่งเสริมให้มีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาการทำงานให้ดีขึ้น พยายามหาวิธีการต่างๆ มาพัฒนากำลังพลทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีการพิจารณาไตร่ตรองในการทำงานที่ได้รับมอบหมายอยู่เสมอ มีการแก้ปัญหาโดยใช้สติปัญญาในการทำงานของตน หาวีธีการที่จะปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะวิมังสา หมายถึงพิจารณาไตร่ตรองโดยใช้ปัญญาหาวิธีแก้ไขปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นยิ่งขึ้น

๗. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของกำลังพลกองพลพัฒนาที่ ๓ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ด้านฉันทะ จัดให้มีการสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา จัดระบบการทำงานแบบให้มีการรวมตัวกันเป็นทีม ซึ่งจะสร้างวัฒนธรรมที่เข้มแข็งขององค์การ

๒) ด้านวิริยะ ควรนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้งาน และมีการส่งเสริมสนับสนุนโดยการจัดอบรมให้ความรู้ ให้ทุนการศึกษา

๓) ด้านจิตตะ ส่งเสริมสนับสนุนการควบคุมตรวจสอบการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดและเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงาน ผู้บริหารเองก็ต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการมีคุณธรรมจริยธรรม

๔) ด้านวิมังสา ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพบุคลากรเป็นประจําโดยจัดให้มีการฝึกอบรมสัมมนา การประชุมชี้แจง การจัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน รวมทั้งการเชิญบุคคลภายนอกมาช่วยพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นมาก

๗.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ด้านฉันทะ จากผลการวิจัยพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ มีความสุขและจริงจังกับงานที่ปฏิบัติอยู่เสมอแม้งานจะมีปัญหาอย่างมาก ดังนั้นควรจัดให้มีการสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา จัดระบบการทำงานแบบให้มีการรวมตัวกันเป็นทีม ซึ่งจะสร้างวัฒนธรรมที่เข้มแข็งขององค์การ โดยเน้นการทำงานที่มีคุณภาพและการทำงานร่วมกันด้วยความเข้าใจอันดีระหว่างกันการปฏิบัติงานก็จะเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและราบรื่น

๒) ด้านวิริยะ จากผลการวิจัยพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องยาวนานไม่เบื่อหน่าย ดังนั้นควรนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้งาน และมีการส่งเสริมสนับสนุนโดยการจัดอบรมให้ความรู้ ให้ทุนการศึกษา ให้มีโอกาสก้าวหน้าในการเลื่อนตำแหน่งเลื่อนเงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทน และจัดให้มีการประกวดแข่งขัน ให้รางวัล โบนัส และมีสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ

๓) ด้านจิตตะ จากผลการวิจัยพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ จิตใจแน่วแน่ มั่นคงต่องาน หรือภารกิจไม่คิดเรื่องอื่นจนกว่างานจะสำเร็จ ดังนั้นควรจัดอบรมปลูกฝังจิตสำนึกกรทำงาน เอาใจใส่ และเสียสละเพื่อส่วนรวม ส่งเสริมสนับสนุนการควบคุมตรวจสอบการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดและเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงาน ผู้บริหารเองก็ต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการมีคุณธรรมจริยธรรม ถือปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมโดยเคร่งครัด มีมาตรการป้องกันและไม่สนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานโดยทุจริตอยู่ในตำแหน่งที่แสวงหาผลประโยชน์ รวมทั้งใช้มาตรการลงโทษอย่างเฉียบขาดทางวินัยและกฎหมาย

๔) ด้านวิมิงสา จากผลการวิจัยพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ วัตถุประสงค์ การปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพบุคลากรเป็นประจําโดยจัดให้มีการฝึ กอบรมสัมมนา การประชุมชี้แจง การจัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน รวมทั้งการเชิญ บุคคลภายนอกมาช่วยพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานซึ่งเป็นสิ่งจําเป็นมาก ถือเป็นการพัฒนาทักษะ หรือความชำนาญ และกำหนดตัวชี้วัดเพื่อประเมินผลการปฏิบัติงาน

๗.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรเปลี่ยนประชากรกลุ่มตัวอย่างและสถานที่ในการศึกษาวิจัย เพื่อเปรียบเทียบกับ การวิจัยในครั้งนี้

๒) ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการปฏิบัติงานของพนักงานในองค์กรเอกชนและ พนักงานหรือเจ้าหน้าที่ในองค์กรภาครัฐ

๓) ควรศึกษาความสัมพันธ์หลักพุทธธรรมกับหลักการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

๔) ควรทำการวิจัยเชิงเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างปัจจัยภายใน (ข้าราชการฝ่ายอื่น ภายในองค์กร) และปัจจัยภายนอก (ข้าราชการฝ่ายอื่นที่มารับบริการ)

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กิตติพันธ์ รุจิรกุล. พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๒๙.

ชม ภูมิภาค. การศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร : สมาคมการศึกษาแห่ง ประเทศไทย, ๒๕๒๖.

ชุตีระ ระบอบ และคณะ. ระเบียบวิธีวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒.

ชูศรี วงศ์รัตน์. **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิตร, ๒๕๔๑.

ดารณี จุนเจริญวงศา. **การจัดการความรู้**. ชลบุรี : สำนักงาน ป้องกันควบคุมโรคที่ ๓ จังหวัด ชลบุรี , กลุ่มส่งเสริมสนับสนุนวิชาการ. ถ่ายเอกสาร, ๒๕๔๘.

ทองหล่อ เดชไทย. **เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารสาธารณสุขทั่วไป มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๘.
 ธาณินทร์ ศิลป์จารุ. **การวิเคราะห์และวิจัยข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS**. พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร : บิซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๑.

นพพงษ์ บุณจิตราดุล. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์, ๒๕๒๙.

บัญชา เกียรติจรุงพันธ์. **มนุษย์กับความต้องการ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔.

บัญชา แก้วเกตุทอง. **ผู้นำการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๒๓.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ, ๒๕๓๕.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **จิตวิทยาการบริหารบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : สหมิตรออฟเซต, ๒๕๓๕.

ปิ่น มุกข์นิต. **แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). **ทำอย่างไรจึงเรียนเก่ง**. กรุงเทพมหานคร ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต). **การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์ (ฉบับสมบูรณ์)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

ไพบูลย์ ช่างเรียน และสมปราชญ์ จอมเทศ. **การจัดองค์การและการปฏิบัติงาน**. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, ๒๕๑๙.

ไพเราะ ไตรตลานั้นท์. **พัฒนาความคิด พัฒนาคน พัฒนาคุณภาพชีวิตจังหวัดฉะเชิงเทรา**. ฉะเชิงเทรา: สาธารณสุขจังหวัดฉะเชิงเทรา, ๒๕๔๑.

หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย Strengthening democracy by Buddhadhamma

ธนายศ ชวะนิตย์*

บทคัดย่อ

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่อำนาจมาจากประชาชน โดยมีหลักการทั่วไปคือ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular Sovereignty) หลักเสรีภาพ (Liberty) หลักความเสมอภาค (Equality) หลักกฎหมาย (Rule of Law) และหลักเสียงข้างมาก (Majority Rules) ประชาธิปไตยจะขาดความสมบูรณ์ถ้าไม่ดำเนินการตามหลักการดังกล่าว การที่จะทำให้ประชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงนั้น ต้องปลูกฝังวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับองค์การภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยเริ่มต้นที่การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยในสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง และชุมชนหรือท้องถิ่น นอกจากนี้ยังสามารถนำหลักพุทธธรรมที่บัญญัติไว้ในพระไตรปิฎกมาใช้ในการเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้สมบูรณ์ได้อีกประการหนึ่ง กล่าวคือ ผู้นำหรือผู้บริหารทุกๆ ประเทศ สามารถนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติได้โดยไม่ขัดกับหลักศีลธรรมวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนาใดๆ ในโลก หลักพุทธธรรมดังกล่าว ได้แก่ อธิปไตย ๓, ศีล ๕, พละ ๕, ราชสังคหวัตถุ ๔, พรหมวิหาร ๔, อปริหานิยธรรม ๗ และอสังกาสหรืออรรถ ๓ หลักพุทธธรรมเป็นส่วนเสริมสร้างให้ประชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตยได้อย่างสมบูรณ์แท้จริง ตามสุนทรพจน์ที่กล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยประชาชน ของประชาชน และเพื่อประชาชน

คำสำคัญ: ประชาธิปไตย หลักพุทธธรรม

ABSTRACT

Democracy is a regime where power comes from the people. The true meaning of democracy must cover the concepts of freedom, equality and justice for the people. Democracy may not be perfect, if not carried out in accordance with the basic needs of the people in question. Democracy is a regime that conflict with an authoritarian hand .This is a regime that is under the authority of a single break. By not allow criticism or controversy of any kind and democracy is a regime that is the least bad. The layout and the balance of power is among the legislative, the executive, and Judiciary

---

* นคบ.ควบคุมการเบิกจ่าย แผนควบคุมการเบิกจ่าย กองคลังพลาธิการ กรมพลาธิการทหารเรือ กองทัพเรือ (E-mail: thanayot.cha@gmail.com)

Buddhism in strengthening democracy. Leader or government can be implemented without conflict in the society, politics, culture and religion. Buddhadhamma principle is to make the good morals. Results of operations will fall to the public well-being and National prosperity Buddhism enriches democracy. Including Adhipateyya 3, SiLa 5, Phala 5, Raja-Sangahavatthu 4, Brahmaviharas 4, Aparihaniyadhamma 7 or Aatta 3. These Buddhadhamma principle will make as real democracy as mentioned that Democracy is rule by the people of the people and for the people.

Keyword: Democracy, Phabuddhadhamma

๑. บทนำ

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ นับเป็นเวลา ๘๔ ปี แล้ว แต่พัฒนาการการปกครองในระบอบประชาธิปไตยก็ยังไม่เป็นการปกครองโดยประชาชน ของประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งมีสาเหตุมาจากประชาชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย นักการเมืองขาดธรรมาธิปไตย ประเทศมีรัฐประหารบ่อยครั้ง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การปกครองระบอบประชาธิปไตยมิใช่จะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยแต่เพียงรูปแบบเท่านั้น แต่มีปัจจัยหลายอย่างมาประกอบ อาทิเช่น การสร้างจิตสำนึกทางการเมือง พื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนาซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

หลักพุทธธรรมเป็นรากฐานที่สำคัญของการเมืองการปกครองของประเทศไทย ผู้บริหารประเทศควรยึดเป็นแนวทางบริหารประเทศ เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข ประเทศชาติเกิดการพัฒนาหลักพุทธธรรมสามารถช่วยแก้ปัญหาทางการเมืองการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจได้ หลักการปกครองของพระพุทธศาสนามีประเด็นสำคัญที่น่าศึกษาและควรนำมาประพจน์ปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ พระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นมาในช่วงที่มนุษย์ถูกกดขี่อิสรภาพ มีการถือชั้นวรรณะ เป็นการจำกัดสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงและไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยเฉพาะสังคมชนชั้นของอินเดียในสมัยนั้น ได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติอริยกะ ซึ่งเป็นผู้ผูกขาดอำนาจแต่เพียงเผ่าเดียว จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้ประสูติขึ้นในโลก ทรงปฏิเสธรการถือชั้นวรรณะทั้ง ๔ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ด้วยการยึดถือหลัก “อาวุโส” เป็นประการสำคัญ^๑

ประเด็นที่ยกมาจะเห็นได้ว่า การเมืองและสันติภาพเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ให้ความสำคัญ โดยมุ่งหวังให้มนุษย์ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทรงต่อสู้กับแนวทางการปกครองที่ถือชั้นวรรณะ การเอาเปรียบซึ่งกันและกันมาสู่ความเสมอภาคกัน มีเสรีภาพในการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนาจึง

^๑ ประสิทธิ์ จันรัตน์, “พุทธธรรมสำหรับนักปกครอง” พุทธจักร. ๕๐ (๑๒) ธันวาคม ๒๕๓๙. หน้า ๓.

เป็นศาสนาที่จะนำพาชาติบ้านเมืองสู่ความสงบสุข มีสันติสุขอย่างแท้จริง โดยให้ฝ่ายปกครองและสมาชิกของสังคมหรือประเทศนั้นๆ ได้ประพฤติปฏิบัติธรรมตามแนวทางที่จะช่วยพยุงความอยู่รอดปลอดภัยให้เกิดแก่ชาติบ้านเมืองเป็นอันดับแรก จะเป็นสภาพเอื้อให้สมาชิกทุกคนในประเทศนั้นมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้นและมีจิตใจมุ่งไปสู่ความบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังนั้น ประเทศไทยจะมีประชาธิปไตยอย่างแท้จริงได้ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมในการปกครอง เพราะเป็นหลักแห่งการใช้ปัญญา และพื้นฐานคนไทยส่วนใหญ่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วยหลักพุทธธรรมจึงเป็นทางเดียวที่ประเทศไทยจะมีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งจะแก้ปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ในบทความนี้ผู้เขียนได้หยิบยกหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการปกครองที่มีอยู่มากในพระไตรปิฎกออกมาเพียงบางส่วนเพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพของประชาธิปไตยที่แท้จริงว่าควรมีลักษณะเป็นอย่างไร สะท้อนให้เห็นภาพผู้ที่เป็นผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองว่าบทบาทหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างไร

๒. ความหมายของประชาธิปไตย

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากล เพราะการปกครองระบอบนี้อำนาจมาจากประชาชน โดยหลักการแล้ว ประชาธิปไตยมีเนื้อหาครอบคลุมด้านสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรมของประชาชน

ประชาธิปไตย (Democracy) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ demos หมายถึง ประชาชน kratia หมายถึง การปกครอง เมื่อนำสองคำมารวมกันหมายถึง การปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ ซึ่งต่อมามีวลีที่โด่งดังไปทั่วโลกของอับราฮัม ลินคอล์น^๒ ประธานาธิบดีคนที่ ๑๖ ของสหรัฐอเมริกา กล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน

ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครอง ซึ่งเป็นไปตามหลักการของการให้อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (popular sovereignty) ความเสมอภาคทางการเมือง (political equality) การปรึกษากับประชาชน (popular consultation) และการปกครองโดยกฎเสียงข้างมาก (majority rule)^๓

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย กล่าวว่า ประชาธิปไตยมีประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค มุ่งเน้นให้ประชาชนได้รับประโยชน์มากที่สุด

^๒ ลิขิต ธีรเวคิน, ประชาธิปไตยและการปฏิรูปทางการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยา ระบบการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

^๓ Austin Ranney. *The Governing of Men*, (New York: Holt Rinehart and Winston, 1962), p. 172. อ้างใน อานนท์ อากาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๙.

ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรงและโดยอ้อม นโยบายและการดำเนินการของรัฐต้องมุ่งประโยชน์กับคนส่วนใหญ่ โดยยึดเสียงข้างมากเป็นหลักในการปกครอง^๔

ประชาธิปไตยเป็นความปรารถนาที่ต้องการรักษาไว้ซึ่งความสำคัญของตนเอง ความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การดำรงชีวิตเพื่อความผาสุกร่วมกัน โดยมีเจตนารมณ์ของประชาชนเป็นเครื่องนำทาง เป็นรูปแบบการครอง วิธีชีวิตที่ถือเอาเสรีภาพเป็นหลักสำคัญ เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถดำเนินการร่วมกันโดยไม่สูญเสียเสรีภาพตามที่แต่ละคนปรารถนา และเป็นการปกครองโดยเสียงของคนส่วนมากโดยคำนึงถึงสิทธิของคนส่วนน้อย^๕

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นอาจสรุปได้ว่า ประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่อำนาจมาจากประชาชน มีเนื้อหาครอบคลุมแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพ สิทธิความเสมอภาค และความยุติธรรมให้กับประชาชน ประชาธิปไตยจึงเป็นระบอบการปกครองที่ขัดแย้งอย่างตรงกันข้ามกับระบอบเผด็จการ ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่อยู่ภายใต้ผู้มีอำนาจเด็ดขาดเพียงคนเดียว โดยไม่อนุญาตให้มีการวิจารณ์หรือโต้แย้งใดๆ และประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่ถือว่ามีส่วนเลวน้อยที่สุด โดยมีระบอบและรูปแบบที่ถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ

๓. หลักการของประชาธิปไตย

หลักการของประชาธิปไตยที่สำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นได้เน้นในเรื่องสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

๑. หลักการอำนาจอธิปไตยมาจากประชาชน หมายถึง ประชาชนเป็นเจ้าของรัฐ ประชาชนเป็นผู้สร้างรัฐขึ้นมา มิใช่รัฐเป็นผู้สร้างประชาชนหรือพระเจ้าเป็นผู้สร้างรัฐ ดังนั้นประชาชนจึงมีสิทธิที่จะกำหนดรูปแบบการปกครองและรัฐบาลจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชน^๖

๒. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การปกครองโดยประชาชน ซึ่งประชาชนจะใช้อำนาจโดยวิธีต่างๆ เช่น การเลือกตั้งผู้แทนราษฎร การแสดงประชามติในรูปแบบต่างๆ ที่กฎหมายกำหนดขึ้น การตั้งพรรคการเมือง การแสดงความคิดเห็น การรวมกลุ่มผลประโยชน์^๗

^๔ กรมการปกครอง, ๖๔ ปี กรมการปกครองกับการพัฒนาประชาธิปไตย (พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๓๙), (กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘.

^๕ จรูญ สุภาพ, ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙.

^๖ สมศักดิ์ เกี่ยวกิงแก้ว, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓๙.

^๗ สุพจน์ บุญวิเศษ, หลักรัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็ม. ที. เพรส, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๕-๑๕๗.

๓. **หลักการปกครองเพื่อประชาชน** หมายถึง การกระทำทุกอย่างในทางการเมืองการปกครองเพื่อประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไป นั่นคือ ผลงานขององค์การในการปกครองทั้งปวง ไม่ว่าจะ เป็นรัฐสภา คณะรัฐมนตรีหรือฝ่ายตุลาการ จะต้องดำเนินไปให้บังเกิดผลดีต่อประชาชน

๔. **การใช้หลักเหตุผล** หมายถึง ประชาธิปไตยต้องการให้บุคคลใช้เหตุผลในการแสดงออกและการดำเนินงานรวมถึงความสัมพันธ์ต่อกัน การกำหนดนโยบาย การแสดงความคิดเห็น การแก้ปัญหา การพัฒนา เชื่อกันว่าถ้าใช้เหตุผลอย่างเต็มที่ก็จะช่วยให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความเจริญก้าวหน้าและความมีเสรีภาพยั่งยืน

๕. **หลักความนิยม** หมายถึง ประชาธิปไตยไม่ต้องการให้มีการบีบบังคับหรือมีการกระทำที่ลอบกลวงใดๆ แต่ต้องการให้บุคคลเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ ดังนั้น เมื่อมีปัญหาหรือความปรารถนาสิ่งใด ก่อนที่จะมีการปฏิบัติในสิ่งเหล่านั้น ก็จะต้องให้ประชาชนให้ความยินยอมหรือเห็นพ้อง โดยผ่านทางตัวแทนของประชาชนซึ่งก็คือรัฐสภาและรัฐบาลเสียก่อน

๖. **หลักการปกครองโดยเสียงข้างมากโดยไม่ละเมิดสิทธิของฝ่ายข้างน้อย** หมายถึง การแก้ปัญหา การหาข้อยุติหรือการตัดสินใจต่างๆ จะต้องใช้หลักเสียงข้างมาก การปฏิบัติใดๆ ก็ต้องพิจารณาจากเสียงข้างมาก แต่จะต้องใช้เสียงข้างมากด้วยความระมัดระวัง มิฉะนั้นจะกลายเป็นเผด็จการโดยเสียงข้างมาก

๗. **หลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรม** หมายถึง การยึดถือกฎหมายเป็นกฎเกณฑ์หรือกติกาในการดำเนินการต่างๆ การถือกฎหมายเป็นหลักนี้ถือกันว่าเป็นนโยบายและความต้องการของประชาชน เพราะกฎหมายได้กำหนดขึ้นโดยผู้แทนของประชาชน จึงถือว่ามาจากประชาชน

๘. **หลักการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน** หมายถึง ความต้องการของประชาชนที่จะถือเป็นหลักก็คือ ความต้องการที่เป็นของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจริงๆ ความต้องการนั้นต้องมีเหตุผลและแสดงออกให้ปรากฏรู้ได้ รัฐบาลต้องรับฟังความต้องการของประชาชนว่าเป็นความประสงค์ของราษฎรโดยทั่วไปและสนองความต้องการเหล่านั้นตามความสามารถและกำลังของประเทศ

๙. **หลักการปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจจำกัด** หมายถึง ประชาธิปไตยไม่ต้องการให้รัฐบาลมีอำนาจเหลือล้นจนอาจละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐานของประชาชน จึงมีการกำหนดขอบเขตของรัฐบาลไว้ในรัฐธรรมนูญหรือให้อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ สามารถที่จะถ่วงดุลกันได้ตามควร ให้ราษฎรมีเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ คอยติดตามงานของรัฐบาล ใช้หลักการกระจายอำนาจ

๑๐. **หลักความเสมอภาค** หมายถึง ความเท่าเทียมกันในทางการเมือง กฎหมาย และโอกาส บุคคลทุกคนมีโอกาสเสมอกันในการที่จะได้รับประโยชน์หรือหลักประกันต่างๆ ส่วนบุคคลใดจะสามารถได้รับประโยชน์หรือความสำเร็จมากน้อยต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน ซึ่งมีไม่เหมือนกันตามธรรมชาติ

๑๑. **หลักศีลธรรม** หมายถึง ศีลธรรมเป็นหลักการควบคุมมิให้บุคคลกระทำการที่เป็น การเบียดเบียนกันโดยมิชอบ แต่มุ่งสนับสนุนให้มนุษย์ได้เอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน และมีจิตใจในการ

ปฏิบัติการงานใดๆ ด้วยคุณธรรมเพื่อให้บังเกิดประโยชน์แก่ตนเองและบุคคลอื่น ศีลธรรมช่วยสร้างจิตใจของบุคคล ทำให้บุคคลมีคุณภาพอย่างแท้จริง อันจะเป็นผลดีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๑๒. หลักการพัฒนาและการปกครองตนเอง หมายถึง ระบอบประชาธิปไตยเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถในการปรับปรุงตัวเองให้ก้าวหน้า ทั้งในด้านความคิด สติปัญญา และการกระทำต่างๆ จึงสมควรที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น มีเสรีภาพในการเลือกองค์การที่จะทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชน และวิธีการต่างๆ เพื่อให้ความต้องการของคนส่วนใหญ่สามารถใช้เป็นหลักในการปกครองได้

๑๓. หลักเสรีภาพ หมายถึง โอกาสที่บุคคลเลือกปฏิบัติได้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุด ระบอบประชาธิปไตยมีความมุ่งหมายที่จะให้ได้มาซึ่งเสรีภาพ และพร้อมกันนั้นก็ให้ความคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลให้มีความมั่นคง

๑๔. หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หมายถึง ประชาธิปไตยถือว่าบุคคลมีความสำคัญถึงการปกครองจึงต้องเป็นไปเพื่อรักษาผลประโยชน์ของบุคคล รัฐและรัฐบาลเกิดมาเพื่อประชาชน การรักษาสีทธิเสรีภาพของประชาชนนับเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นหัวใจสำคัญของการปกครองของประชาธิปไตย

๑๕. หลักการประนีประนอม หมายถึง ประชาธิปไตยต้องการให้มีการประนีประนอมให้ด้านความคิดเห็นและการกระทำด้วยการให้มีการแลกเปลี่ยน ความคิดโดยเสรี ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยให้หาข้อยุติได้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชื่อมั่นว่าบุคคลยอมรับเหตุผลที่ดีที่สุดเป็นข้อประนีประนอม

๑๖. หลักการยอมรับข้อสงสัย หมายถึง ประชาธิปไตยยึดหลักเหตุผลจึงถือว่าความคิดเห็นทางการเมืองและนโยบายต่างๆ มีอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสัจธรรมจะต้องมีการพิสูจน์ทดลองให้รู้แจ้งเห็นจริงเสียก่อนว่าสิ่งนั้นๆ เป็นสัจธรรมจริงหรือไม่ หลักการนี้ช่วยให้เกิดความคิดที่กว้างขวาง มีใจกว้างและยับยั้งการผูกขาดความคิดเห็นหรือการกระทำที่เป็นเผด็จการ

๔. หลักประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา

หลักประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา พึงทำความเข้าใจในเบื้องต้นว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นหนักถึงรูปแบบการเมือง ในความจริงแล้วพระพุทธศาสนามีมุมมองสาระแห่งความถูกต้องในการปกครอง พยายามส่งเสริมชักชวนให้คนหันมาสนใจเนื้อหาสาระของการปกครองมากกว่าจะใส่ใจถึงรูปแบบการปกครอง เพราะไม่ว่าจะรูปแบบใดถ้าหากขาดคุณธรรมจริยธรรมในการปกครองแล้ว ก็ไม่อาจจะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามความต้องการของ

ประชาชนได้ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ได้กล่าวว่าหลักประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาที่สำคัญมี ๔ หลัก ดังนี้

๑. หลักมีส่วนร่วมในการปกครอง พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการปกครองมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เริ่มตั้งแต่การบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงบัญญัติในท่ามกลางสงฆ์ ทรงสอบถามภิกษุที่เป็นผู้ก่อเรื่องแล้วทรงติเตียนการกระทำนั้นๆ นอกจากนั้นแล้วในพิธีสังฆกรรม เช่น พิธีอุปสมบท หากสงฆ์ในที่ประชุมไม่เห็นด้วย ก็มีสิทธิในการคัดค้านได้อย่างเต็มที่

๒. หลักความเสมอภาค พระพุทธศาสนายอมรับความเสมอภาคของมนุษย์นับตั้งแต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มีความเท่าเทียมกันตลอดจนถึงโอกาสในการประพฤติปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรม

๓. หลักเสรีภาพ พระพุทธศาสนายังให้เสรีภาพในการคิด ไม่บังคับให้บุคคลมานับถือโดยปราศจากความเต็มใจหรือปราศจากความเข้าใจโดยถือว่าปัญญาต้องมาควบคู่กับศรัทธา การมีศรัทธาต้องมีปัญญากำกับด้วย

๔. หลักเสียงส่วนมาก พระพุทธศาสนาในการตัดสินอธิกรณ์บางกรณีไม่อาจจะใช้มติเอกฉันท์ได้ ทรงอนุญาตให้ตัดสินใจโดยถือเสียงข้างมากเป็นประมาณ เรียกว่า เยภุยยสิกา นอกจากนี้ยังสนับสนุนการใช้หลักอภิปรายธรรมในการสนับสนุนความสามัคคีด้วย

นอกจากนี้หลักประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นกรอบในการบริหารบ้านเมืองที่ผู้บริหารนำไปใช้เป็นหลักในการบริหารบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขต่อประชาชนได้ โดยอาศัยหลักธรรมจากพระไตรปิฎก เช่น หลักอธิปไตย^๙ เป็นหลักธรรมกว้างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเอาไว้เพื่อให้เป็นกรอบในการพิจารณาถึงแนวความคิดที่เน้นทิวหรือความคิดของตัวบุคคลเป็นหลัก เมื่อบุคคลเข้ามาบริหารงานแล้วมีทัศนะเกี่ยวกับอำนาจที่ดำรงอยู่อย่างไรบ้าง โดยใช้คำว่า “อธิปไตย” หมายความว่า ความเป็นใหญ่ ซึ่งมีอยู่ ๓ ระดับ คือ อัตตอธิปไตย โลกอธิปไตย และธรรมอธิปไตย นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการสายพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น หลักอธิปไตย^{๑๐} ไว้อย่างชัดเจนว่า ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี โดยเฉพาะคนในสังคมประชาธิปไตยควรรู้หลักและปฏิบัติตามหลักอธิปไตย คือ รู้หลักความเป็นใหญ่ ดังนี้

๑. อัตตอธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ หมายถึง ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ของตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่ว ทำดีด้วยเคารพตน

^๙ ธรรมรัต อริยธมโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

^{๑๐} คณอง ว่างฝายแก้ว, “รัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา”, (พะเยา: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๕๑) (อัสสำเนา).

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕.

๒. โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ หมายถึง ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญ กระทำการด้วยปรารถนาจะเอาใจหมู่ชน หาความนิยมหรือหวั่นกลัวเสียงเป็นประมาท ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่วทำดี ด้วยเคารพเสียงหมู่ชน

๓. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง ถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษา ตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัดและพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีดแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่เชื่อว่าเป็นไปโดยชอบธรรมและเพื่อความดีงาม เป็นประมาทอย่างสามัญ ได้แก่ ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา

กล่าวโดยสรุปว่า หลักประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาเป็นหลักของความดีงาม ความถูกต้อง ความเสมอภาคในการปกครอง เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ มีแต่ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ได้รับความเป็นธรรมในสังคม ดังนั้น หลักประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง หลักธรรมาธิปไตย นั่นเอง

๕. หลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างประชาธิปไตย

ระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยได้นำรูปแบบการปกครองมาจากตะวันตก บางสิ่งบางอย่างมีความแตกต่างกับวิถีชีวิตของประชาชนและสังคมไทย จึงทำให้ประชาธิปไตยของไทยไม่พัฒนาเท่าที่ควร ถ้าต้องการให้เป็นประชาธิปไตยของไทยเป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์แท้จริงแล้ววิธีการที่เหมาะสมและเป็นไปได้คือ การนำหลักธรรมจากพระไตรปิฎกมาใช้ แนวคิดทางการเมือง การปกครองในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้บริหารหรือผู้ปกครองของไทยต้องศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารประเทศ ประชาธิปไตยเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยมีประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ และเจ้าของประเทศ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ต้องตกอยู่กับประชาชน ดังนั้น ผู้เขียนขอเสนอหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นและเข้าใจว่า หลักพุทธธรรมสามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้จริง และสามารถใช้ได้ตลอดเวลาไม่มีล้าสมัย เหมาะกับทุกสังคม วัฒนธรรม และทุกประเทศ

หลักพุทธธรรมที่บัญญัติไว้ในพระไตรปิฎกมีมากมายหลายหมวดหมู่ แต่หลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างประชาธิปไตยนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น ๗ หมวด คือ ๑) การวางกรอบการบริหารบ้านเมือง ๒) การเป็นผู้นำ ๓) การพัฒนาประเทศ ๔) การสงเคราะห์คนในสังคม ๕) การวินิจฉัยสั่งการ ๖) การพัฒนาองค์การ และ ๗) การวางแผนนโยบาย^{๑๑} ในบทความนี้ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น ผู้เขียนขอยกตัวอย่างหลักธรรมในแต่ละหมวดเพียงหลักธรรมเดียว ดังนี้

^{๑๑} คະນອງ វົງฝាយแก้ว, “รัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา”, (พะเยา: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๕๑) (อัคราณา).

๑. การวางกรอบบริหารบ้านเมือง

อธิปไตย ๓ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเอาไว้เพื่อให้เป็นกรอบในการพิจารณาถึงแนวความคิดของตัวบุคคลเป็นหลักว่า เมื่อบุคคลเข้ามาบริหารงานแล้วมีทัศนะเกี่ยวกับอำนาจที่ดำรงอยู่อย่างไรบ้าง โดยใช้คำว่า อธิปไตย หมายความว่า ความเป็นใหญ่ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๓ ระดับ คือ ๑) **อัตตาริปไตย** หมายถึง การถือตนเป็นใหญ่ เป็นแนวความคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดความคิดของตนเองเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงเสียงส่วนมาก มีแนวความคิดออกเผด็จการ ๒) **โลกาธิปไตย** หมายถึง การถือโลกเป็นใหญ่ เป็นแนวความคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดความคิดของคนหมู่มากเป็นใหญ่ โดยใช้ที่ประชุมในการออกเสียงประชามติมีแนวความคิดเป็นเหมือนประชาธิปไตย ๓) **ธรรมาธิปไตย** หมายถึง ธรรมเป็นใหญ่ เป็นแนวความคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก กล่าวคือ ใช้ธรรมะนำการเมืองมีแนวคิดเป็นแบบธรรมาธิปไตย

๒. การเป็นผู้นำ

ศีล ๕ เป็นหลักพุทธธรรมพื้นฐานแห่งความเป็นมนุษย์ ผู้นำหรือผู้บริหารประเทศหรือทุกๆ คนในโลกต้องมีไว้ในจิตใจ เพื่อให้เกิดความสุขแก่ตนเองและประเทศชาติ ศีล ๕ ได้แก่ ๑) **ปาณาติปาตาเวรมณี** หมายถึง การละเว้นจากการฆ่าชีวิตสัตว์ทุกชนิด เพื่อให้ผู้นำมีจิตใจที่อ่อนโยน มองเห็นความสำคัญของชีวิตผู้อื่นกับตนเองว่าเสมอกัน เป็นการเคารพสิทธิของผู้อื่น ๒) **อทินนาทานาเวรมณี** หมายถึง การเว้นจากการลักทรัพย์หรือทรัพย์สินที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เพื่อให้ผู้นำไม่คิดโกง การพัฒนาประเทศก็ย่อมเจริญก้าวหน้า และเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับประชาชนทั้งหลาย ๓) **กาเมสุ มิสฉาจาราเวรมณี** หมายถึง การละเว้นจากการประพฤติดูผิดในกาม การประพฤติดูผิดผิดเมียคนอื่น เพื่อให้ผู้นำประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีงาม ๔) **มุสาวาทาเวรมณี** หมายถึง การละเว้นจากการพูดบดบังเท็จ พูดจาโกหก พูดไม่อยู่กับร่องกับรอย เพื่อให้ผู้นำมีความรับผิดชอบในคำพูด คำสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชนและประเทศชาติ ๕) **สุราเมรยมัถชปะมาทตถานาเวรมณี** หมายถึง การละเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและเครื่องดองของมีเมาทุกชนิด เพื่อให้ผู้นำมีสติในการบริหารบ้านเมืองโดยอาศัยปัญญา

๓. การพัฒนาประเทศ

พละ ๕ เป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถสร้างองค์การหรือประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า ลุล่วงไปด้วยดี เป็นปัจจัยหนุนส่งให้ประสบความสำเร็จมี ๕ ประการ ได้แก่ ๑) **ศรัทธา** หมายถึง หลักความเชื่อ ความเชื่อมั่นที่จะสามารถพัฒนาก้าวหน้าหรือเชื่อว่าต้องประสบผลสำเร็จอย่างแน่นอน ๒) **ศีล** หมายถึง หลักความเป็นปกติหรือความเป็นธรรมชาติที่เป็นระเบียบของสังคม ชุมชนที่เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมจะสามารถทำให้สังคมสงบร่มเย็น ๓) **วิริยะ** หมายถึง หลักความมั่นหรือเพียรพยายาม มุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จตามความประสงค์ ๔) **สมาธิ** หมายถึง หลักธรรมข้อนี้เป็น การรวบรวม พิจารณาประเด็นปัญหาต่างๆ จนทำให้ตกตะกอนและนำมาใช้งานได้อย่างเต็มที่ ๕) **ปัญญา** หมายถึง เป็นการสร้างพลังอย่างหนึ่ง เมื่อใครมีสติปัญญามากกว่าย่อมมีอำนาจในสังคม ชุมชนโดยเฉพาะผู้นำ

๔. การสงเคราะห์คนในสังคม

ราชสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมที่มุ่งถึงผู้บริหารบ้านเมือง เมื่อได้อำนาจมาแล้วต้องบริหารจัดการให้ดี ไม่อยากเป็นเพราะอยากได้ตำแหน่ง แต่อยากเป็นเพราะต้องการทำงาน โดยทำงานเพื่อองค์การนั้นๆ และที่สำคัญต้องมีการบำรุงขวัญ กำลังใจผู้ใต้บังคับบัญชา มี ๔ ประการ ดังนี้ ๑) **สัสสมะระ** หมายถึง รู้จักบำรุงธัญญาหาร การให้ต้นทุนสำหรับการทำมาหากินของราษฎร ๒) **ปฐิสมะระ** หมายถึง รู้จักบำรุงข้าราชการบริพาร การบำรุงขวัญและกำลังใจข้าราชการบริวารที่รับใช้ เป็นแขนเป็นขาให้ ดังนี้ผู้บริหารจำเป็นจะต้องมีการเพิ่มเงินเดือน มีการให้รางวัล มีโบนัสประจำปี ให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาตามสมควรแก่ฐานะ สถานที่ และเวลาโอกาส ๓) **สัมมาปะสะ** หมายถึง รู้จักส่งเสริมวิชาชีพ การส่งเสริมราษฎรให้มีอาชีพเสริมหรือมีความหลากหลาย โดยผู้นำได้ไปดู ได้ไปศึกษาในหลายพื้นที่และมองเห็นโอกาสความก้าวหน้าของวิชาชีพนั้น จึงได้นำมาส่งเสริม เช่น ทฤษฎีใหม่หรือการอยู่อย่างพอเพียง ๔) **วาชไปยะ** หมายถึง รู้จักชี้แจงแนะนำ เป็นการสื่อสารแบบสองทางที่ชาวบ้านธรรมดาก็สามารถเข้าพบปะพูดคุย และสามารถแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านได้ด้วย และยังต้องรู้จักปกป้องโยนเมื่อผู้อยู่ในใต้ปกครองประสบกับปัญหาเดือดร้อนในเรื่องต่างๆ ได้

๕. การวินิจฉัยสั่งการ

พรหมวิหาร ๔ หลักธรรมนี้เป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลาย ๔ ประการ ดังนี้ ๑) **เมตตา** หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและทางใจ ได้แก่ ความสุขจากการมีทรัพย์ ความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ ความสุขจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขจากการทำงานที่ปราศจากโทษหรือปราศจากอันตราย ๒) **กรุณา** หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ความทุกข์ คือ สิ่งเข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายและความไม่สบายใจ ๓) **มุทิตา** หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข มีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยที่ไม่มีจิตใจอิจฉาริษยา ๔) **อุเบกขา** หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดี หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

๖. การพัฒนาองค์กร

อปริหานิยธรรม ๗ เป็นการเน้นเรื่องความสามัคคี หากทำได้อย่างจริงจังจะยอมทำให้องค์การนั้นๆ เข้มแข็ง มั่นคง เจริญก้าวหน้า ไม่มีปัญหาทางการบริหารจัดการใดๆ ประกอบด้วย ๑) **หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์** หมายถึง การประชุมพบปะปรึกษาหารือ มีความจำเป็นที่จะช่วยระดมความคิดเห็น หาข้อยุติร่วมกัน การวางระเบียบกติกาทิศทางสังคมหรือแม้กระทั่งการปรับความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อระบบการปกครอง ๒) **พร้อมเพรียงกันในการเข้าประชุม** เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม หมายถึง มีความพร้อมเพรียงในการทำกิจการงานทุก

อย่างที่ทำร่วมกัน อันจะเป็นผลให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย **๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้** หมายถึง การให้ความเคารพยึดถือปฏิบัติในกฎ ระเบียบ กติกาที่ตกลงกันไว้ อย่างเคร่งครัด สมาชิกในสังคมได้ร่วมกันบัญญัติหรือตกลงกันไว้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงการให้ความเคารพในกฎเกณฑ์ที่ได้บัญญัติเอาไว้ในอดีตที่ดีงาม ซึ่งบรรพชนคนรุ่นก่อนได้ร่วมกันตกลงบัญญัติเอาไว้ หากเพิกถอนสิ่งที่ดีงามเหล่านั้น ก็จะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการขาดความเคารพ ยำเกรงในสิ่งที่ดีงามนั้น อันอาจส่งผลไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมในภายหลังก็ได้ **๔) การให้ความเคารพยำเกรง** หมายถึง ให้เกียรติผู้ใหญ่ของบ้านเมือง และยอมรับฟังข้อคิดเห็น ไม่ละเลยต่อคำแนะนำ ตักเตือนของท่าน ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์มายาวนาน **๕) การให้เกียรติ คุ่มครองป้องกันสตรีมิให้ถูกข่มเหงรังแก** หมายถึง การป้องกันการละเมิดสิทธิสตรี ซึ่งสังคมดั้งเดิมถือว่า สตรีนั้น ไม่ค่อยมีปากมีเสียงหรือมีบทบาทในสังคม แต่อย่างไรก็ตาม สตรีก็มีบทบาทในครอบครัว หากสตรีไม่ได้รับการคุ้มครองก็อาจจะกระทบกระเทือนถึงความดีงามภายในสังคมได้ **๖) การให้ความเคารพบูชาสักการะเจดีย์** ปุชนียสถาน ปุชนียวัตถุ อนุสาวรีย์ประจำชาติ หมายถึง สิ่งที่เป็นเครื่องเตือนความทรงจำ ระวังใจให้ทำความดี เป็นศูนย์รวมจิตใจ ทำให้เกิดความสามัคคีของชนในชาติ ไม่ปล่อยให้ประเพณีหรือการบูชาต่างๆ ที่เคยกระทำกันต่อปุชนียสถานเหล่านั้นสูญหายไป **๗) การให้การอารักขา** บำรุง คุ่มครอง ป้องกันอันชอบธรรมแก่สมณพราหมณ์ บรรพชิต นักบวช ผู้ทรงศีลธรรมอันบริสุทธิ์ หมายถึง การให้ความสำคัญของสถาบันศาสนา อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน หากผู้ปกครองหรือผู้บริหารบ้านเมืองไม่ให้ความสำคัญ ก็ถือว่าขาดสรรพกำลังในการช่วยบริหารบ้านเมืองให้เกิดความสันติสุขร่วมเย็น

๗. การวางแผนและนโยบาย

อัตถะหรืออรรถ ๓ เป็นการระบุเป้าหมายแห่งองค์การหรือรัฐได้อย่างดี ผู้บริหารจะยึดเอาประโยชน์อะไรมาเป็นหลัก กล่าวคือ จะยึดประโยชน์เพื่อตนเองหรือประโยชน์เพื่อผู้อื่น หรือจะทำประโยชน์ให้เกิดทั้งสองฝ่ายหรือหลายฝ่าย ได้แก่ **๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ** หมายถึง เป็นประโยชน์ปัจจุบันหรือประโยชน์ขั้นต้น (ประโยชน์เพื่อตน) **๒) สัมปรายิกัตถะ** หมายถึง เป็นประโยชน์เบื้องหน้าหรือประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป (ประโยชน์เพื่อผู้อื่น) **๓) ปรมัตถะ** หมายถึง เป็นประโยชน์สูงสุด (ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย)

สรุปได้ว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนอกจากประชาชนต้องมีความรู้ให้สิทธิหน้าที่ของตนแล้ว ต้องไม่ไปละเมิดสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างด้านฐานะทางสังคม ในระบอบประชาธิปไตยทำให้ประชาชนทุกคนใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน บังคับใช้กับประชาชนทุกคนอย่างยุติธรรม ระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยจะเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เมื่อผู้นำทุกระดับ และประชาชนทุกคน รู้จักนำหลักพุทธธรรมมาเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยเพื่อให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แท้จริง หลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยในไตรปิฎกมีมากมายหลายหลักธรรม ผู้บริหารหรือผู้ปกครองทุกระดับสามารถเลือกมาใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม อาจจะใช้หลักธรรมเดียวหรือจะบูรณาการหลายๆ หลักธรรมเข้าด้วยกันก็ได้ หลักพุทธธรรมดังกล่าว ได้แก่ อธิปไตย ๓ ประกอบด้วย

อิตาลีไปไทย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตย คือ ๕ ประกอบด้วย ปาณาติปาตาเวรมณี อทินนาทานาเวรมณี กาเมสุ มิสณาจาราเวรมณี มุสาวาทาเวรมณี และสุราเมรยมัชชปะมาทัตถานาเวรมณี พละ ๕ ประกอบด้วย ศรัทธา คือ วิริยะ สมาธิ และปัญญา ราชสังคหัตถุ ๔ ประกอบด้วย สัสสมะระ ปริสเมระ สัมมาปะสะ และวาชไปยะ พรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา อปรีหานิยธรรม ๗ ประกอบด้วย หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกันในการประชุม ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ การให้ความเคารพยำเกรง การให้เกียรติ คุ่มครอง ป้องกัน สตรีมิให้ถูกข่มเหงรังแก การให้ความเคารพบูชาสักการะเจดีย์ และการให้การอารักขา อัถะหรือ อรรถ ๓ ประกอบด้วย ญาณธัมมิกัตตะ สัมปรายิกัตตะ และปรมัตตะ หลักดังกล่าวนี้สามารถทำให้ การปกครองแบบประชาธิปไตยมีความสมบูรณ์ได้อย่างแท้จริง เพราะให้ความสำคัญกับคนที่เป็น ผู้ปกครอง และคนที่ถูกปกครอง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะตกอยู่กับประชาชน ประเทศชาติทั้งหมด ดังคำกล่าวที่ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองโดยประชาชน ของประชาชน และเพื่อประชาชน อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

กรมการปกครอง. ๖๔ ปี กรมการปกครองกับการพัฒนาประชาธิปไตย (พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๖๑).

กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, ๒๕๖๑.

คะนอง ว่างฝ้ายแก้ว. “รัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธานุศาสตร์”. พะเยา: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตพะเยา, ๒๕๕๑.

จรรยา สุภาพ. **ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๖๔.

ธรรมรัตน์ อริยธมโม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนาสตมมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ประสิทธิ์ จันรัตน์. “พุทธธรรมสำหรับนักปกครอง” พุทธจักร. ๕๐ (๑๒) ธันวาคม, ๒๕๖๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมนุญชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.

ลิขิต ธีรเวคิน. **ประชาธิปไตยและการปฏิรูปทางการเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาบรรณการพิมพ์, ๒๕๔๖.

สมศักดิ์ เกี่ยวกิ่งแก้ว. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๕.

สุพจน์ บุญวิเศษ. **หลักรัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็ม. ที. เพรส, ๒๕๔๙.

อานนท์ อภาภิรม. **รัฐศาสตร์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย:

วันเพ็ญ พรหมมั่ง. “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตย”. **วิทยานิพนธ์พระพุทธศาสนามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

Austin Ranney. **The Governing of Men**. New York: Holt Rinehart and Winston, 1962.

พุทธพยากรณ์: ถอดรหัสพุทธปัญญาเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี
The Buddha's Prophecy: Coding the Buddhist Intellect
for Good Governance

ศิริวัฒน์ ครองบุญ*

บทคัดย่อ

พุทธพยากรณ์ หรือพุทธทำนาย มีเนื้อความปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก และอรรถกถา มหาสุบินชาดก เอกนิบาต ขุททกนิกาย เป็นพุทธดำรัสที่สะท้อนความจริงของสังคมที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสแก่มหาสุบินนิมิต ๑๖ ประการ ของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาผู้ครองเมืองสาวัตถี ที่ทรงฝันแปลกประหลาด โดยนัยว่า มหาสุบินนิมิต ๑๖ ประการนั้น จะไม่บังเกิดในรัชกาลของพระองค์ แต่จะเกิดขึ้นในยุคสมัยที่คนพากันห่างเหินออกจากศีลธรรม ประพฤติตนนอกกลุ่มอกทาง ละทิ้งวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามเท่านั้น

บทความทางวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธพยากรณ์ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ตลอดถึงการตระหนักรู้ และการปรับตัวท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อเตรียมความพร้อมกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นอย่างมีสติ และรองรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลทำให้ธรรมชาติเกิดวิปริตผิดปกติ อุบัติเหตุเภทภัยเกิดแก่มวลมนุษย์สุดที่จะคาดเดาได้ ตามนัยแห่งพุทธทำนายที่ได้ทรงพยากรณ์ไว้เมื่อ ๒,๖๓๙ ปีมาแล้ว ซึ่งจะเห็นได้ว่า เหตุการณ์ต่างๆ ที่ทรงพยากรณ์ไว้นั้น ล้วนมีความแม่นยำอย่างที่สุด และได้เกิดขึ้นเป็นจริงแล้วในปัจจุบัน ทั้งนี้ เพราะพระดำรัสของพระพุทธเจ้าเป็นหนึ่งไม่มีสอง

การถอดรหัสพุทธปัญญาที่ทรงพยากรณ์ไว้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี จะเป็นการเตรียมความพร้อม การปรับตัวในการบริหารประเทศ และจะช่วยแก้ไขปัญหาระบบเศรษฐกิจที่ตกต่ำ สังคมที่ระส่ำระสายสับสนวุ่นวายได้อย่างแท้จริง เพราะในพุทธพยากรณ์ทรงตรัสไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้บริหารประเทศ จะต้องเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม มีความรอบรู้ มีความสามารถ มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่มีอคติ คำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนหมู่มากรเป็นสำคัญ มุ่งพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ปลุกจิตสำนึกให้คนมีคุณธรรมจริยธรรมในใจ และเพื่อการอยู่ร่วมกันในองค์กร สังคม และประเทศได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ : พุทธพยากรณ์, ถอดรหัส, พุทธปัญญา, การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

* นักวิชาการอิสระ, E-mail: buddha_mcu16@hotmail.com

ABSTRACT

The Buddha's Prophecy can be seen in the tipitaka and the Khuddakanikàya Atthakatha, the Great Dream Jataka Tales. It is what the Buddha interpreted the 16 bad dreams of the King Pasenadi of Kosala. The Buddha gave the king the interpretation that the dream had no bearing at the present time, however, in future time when people are unrighteous and are far removed from deliverance.

The purposes of this research is to study the Buddha's Prophecy in the aspect of the good governance including adaptation during globalization to prepare to deal with upcoming situation mindfully. The sudden changes result in natural disaster which impacts human beings worse than ever expected. It is clearly seen that what the Buddha said since 2,639 years ago is true and it already happened nowadays. What the Buddha said is true.

Coding the Buddhist intellect for good governance which the Buddha had interpreted is good to prepare to manage and to solve economic problems including trouble society. According to the Buddha's Prophecy, the governor of country should be righteous, be proficient, be skillful, be honest, unbiased and take common interest into consideration. To improve virtue, morality and good governance is to support people to remind themselves of morality and ethical principles for living and working together harmoniously.

Keywords: the Buddha's Prophecy, coding, the Buddhist intellect, the good Governance

๑. บทนำ

คัมภีร์สารัตถสังคหะ^๑ ได้กล่าวถึงมูลเหตุในการฝันว่า เนื่องมาจากเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้ ๑) ธาตุโทษะ ฝันเนื่องจากธาตุในร่างกายไม่ดี เช่น กินอัมเกินไป ท้องเสียหรือเจ็บป่วยแล้วฝัน ๒) จิตนิวรณ์ ฝันเนื่องจากจิตใจผูกพันประหวัดในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ๓) เทพสังฆรณ์ ฝันเนื่องจากเทวดาต้องการสังฆรณ์ให้รู้เหตุการณ์ล่วงหน้า และ ๔) บุพนิมิต ฝันเนื่องจากอำนาจแห่งกุศลกรรมบันดาลให้เห็นเรื่องดีเรื่องร้ายที่เรียกว่า บุพนิมิต แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น ความฝันทั้ง ๔ ลักษณะนี้ ก็เป็นเพียงความฝันที่เกิดขึ้นแก่บุคคลโดยทั่วไป และอาจเลื่อนหายไป หรือ

---

^๑สรเมธี วชิรปราการ, พระพุทธเจ้าพยากรณ์ นอศตราตามุส ทำนาย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ SMART BOOKS, ๒๕๕๐, หน้า ๑๙.

ความจำมีความคลาดเคลื่อนได้ ส่วนพระสุบินนิมิต ที่เรียกว่า ปัญจมหาสุบิน บุพนิมิตมหามงคล ๕ ประการ เป็นการฝันในลักษณะลางบอกเหตุสำคัญล่วงหน้าที่พระพุทธเจ้าทรงพระปัญญาญาณหยั่งรู้ได้ด้วยพระองค์เอง และก็เป็นจริงตามนั้น ส่วนพุทธพยากรณ์พระสุบินนิมิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและธรรมชาติทั่วไป รวมทั้งความเจริญและความเสื่อมโทรมของสังคมโลก วิถีชีวิตมนุษย์ เป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นจริงของสังคมในยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

พระเจ้าปเสนทิโกศลมหาราชา กษัตริย์ผู้ครองกรุงสาวตถิ ได้เสด็จเข้าสู่นิทรารมย์ในราตรีกาล ครั้นล่วงปัจฉิมยามใกล้รุ่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นพระสุบินนิมิตอันใหญ่หลวง ถึง ๑๖ ประการ อันเป็นพระสุบินที่แปลกประหลาด จึงทรงตกพระทัยตื่นบรรทม และครั้นรุ่งเช้า ก็ได้ให้พวกพราหมณ์ปุโรหิตประจำราชสำนักทำนาย พวกพราหมณ์ปุโรหิต ก็พากันทำนายว่า เป็นพระสุบินที่ร้าย และว่าพระองค์จะต้องประสบภัยอันตราย ๓ ประการ ไม่เสียราชทรัพย์ ก็จะมีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน หรือไม่ก็ต้องสวรรคต อย่างไม่อย่างหนึ่ง และแนะนำให้พระองค์ทำพิธีกรรม เพื่อสะเดาะเคราะห์ เมื่อพระนางมัลลิกา พระมเหสีผู้สัมมาทิฐิ ได้ทรงทราบเรื่องเข้า จึงทูลให้ไปขอคำแนะนำจากพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธองค์ก็ได้ทรงทำนายว่า เหตุร้ายต่างๆ ที่พระองค์ทรงกังวลในพระทัย จักไม่เกิดขึ้นแก่พระองค์ แก่ราชสมบัติ หรือแก่พระมเหสีของพระองค์ แต่ว่าเหตุเหล่านี้ จักเกิดในอนาคตกาลภายภาคหน้า ในสมัยที่พระราชบิดาไม่ดำรงตั้งมั่นในศีลธรรม หรือผู้ปกครองบริหารประเทศชาติบ้านละเลยหลักศีลธรรมที่โบราณบัณฑิตได้ยึดถือปฏิบัติมา^๒

การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีนั้น ควรยึดหลักพุทธธรรมตามนัยที่ทรงพยากรณ์แก่ไว้ในสุบินนิมิต ๑๖ ประการ ของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในบรรดาสุบินนิมิตทั้ง ๑๖ ประการนั้น สามารถจัดกลุ่มปัญหาได้ ๔ กลุ่ม^๓ คือ

- ๑) ปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ความฝันข้อที่ ๑ และ ข้อที่ ๑๐
- ๒) ปัญหาเรื่องจริยธรรม เน้นจริยธรรมส่วนบุคคล ได้แก่ ความฝันข้อที่ ๒, ๓, ๖, ๗, ๘, และ ๑๔
- ๓) ปัญหาเรื่องการบริหารทางการเมือง ได้แก่ ความฝันข้อที่ ๔, ๕, ๙, ๑๒, ๑๕ และ ๑๖
- ๔) ปัญหาของพุทธบริษัท โดยเฉพาะสถาบันสงฆ์ ได้แก่ ข้อ ๑๑, ๑๓

^๒ ทัศนาศาสตร์, ถอดรหัส พุทธทำนาย วันสิ้นโลก ไทยสิ้นชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพชรประกาย, ๒๕๕๓, หน้า ๓๙.

^๓ มานพ นักการเขียน, พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๑๒.

ในมหาสุบินนิมิตทั้ง ๑๖ ประการนั้น จะขอนำประเด็นพุทธภิกขาในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ในกลุ่มที่ ๓ ข้างต้นนั้น คือ ปัญหาเรื่องการบริหารทางการเมืองดังต่อไปนี้

๑. พุทธพยากรณ์ ข้อที่ ๔ : ผู้อ่อนประสพการณ์บริหารประเทศ
๒. พุทธพยากรณ์ ข้อที่ ๕ : ความไม่เป็นธรรมในการตัดสินความ
๓. พุทธพยากรณ์ ข้อที่ ๙ : คอร์ปชั่นในแผ่นดิน
๔. พุทธพยากรณ์ ข้อที่ ๑๒ : คนดีถูกขัดขวางรังแก
๕. พุทธพยากรณ์ ข้อที่ ๑๕ : หงส์ในฝูงกา คนชั่วจะครองเมือง
๖. พุทธพยากรณ์ ข้อที่ ๑๖ : โคนล้มราชาธิปไตย

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสุบินว่า “ได้เห็นแพะไล่ติดตามเสือเหลือง แล้วกินเสือเหลืองเสีย ภายหลังเสืออื่นๆ เห็นแพะแต่ไกลก็เกิดความหวาดกลัว พวกมันวิ่งหนีหลบซ่อนไปในที่ต่างๆ”

เนื่องจากพระสุบินนิมิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล มีมากถึง ๑๖ ประการ แต่ละประการ ล้วนเป็นความฝันที่จะเกิดขึ้นจริงหลังพุทธกาลตามพุทธพยากรณ์ ปัจจุบันโลกของเราเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์และสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สิ่งที่มีมนุษย์ได้รับจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก็ล้วนแต่เป็นสิ่งดีงาม สร้างสรรค์ อำนวยความสะดวกสบาย เพราะเป็นการนำเอาวิทยาศาสตร์และความรู้ที่ได้จากการรวบรวมมาประยุกต์ใช้ตามความประสงค์ของมนุษย์ เพื่อแก้ปัญหา และเพิ่มความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต ซึ่งไม่คำนึงถึงการพัฒนาระบบคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาลแต่อย่างใด เพื่อให้เห็นพุทธปัญญาที่ทรงหยั่งรู้และตรัสแก่มหาสุบินนิมิตทั้ง ๑๖ ประการ ซึ่งได้คัดเลือกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเพียง ๖ ประการเท่านั้น จะได้อธิบายในลำดับต่อไปนี้

๒. พระสุบินนิมิตข้อที่ ๔ : ผู้อ่อนประสพการณ์บริหารประเทศ

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสุบินนิมิตเห็นคนเอาโคกำลังเอ็ก หรือมีพลังกำลังแข็งแรง ปล่อยปละเอาไว้ไม่นำเข้าเทียมแอก แต่กลับนำเอาโครุ่นที่ปราศจากกำลัง มาใช้เทียมแอกแทน ซึ่งเจ้าโครุ่นเมื่อไม่สามารถนำเกวียนแล่นไปได้ ก็สลัดแอกนั้นเสีย

ถอดรหัสพุทธปัญญา เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ดังนี้

พระพุทธเจ้า ทรงพยากรณ์ว่า ในอนาคตกาลเบื้องหน้า ผู้นำแผ่นดิน ผู้ปกครองบ้านเมือง คณะรัฐบาล จะได้คนอันธพาลสันดานหยาบ หรือคบคนพวกที่ไร้มนุษยธรรม ครองแผ่นดิน ทำให้ประชาชนอาราธนาราษฎร์เดือดร้อนทุกหัวระแหง ขาดความเป็นธรรม เบียดเบียนประชาชน ฉ้อราษฎร์บังหลวง ทุจริตคอร์ปชั่น บริการประชาชนโดยวู่วาม ขาดคุณธรรม ไม่รู้สึกสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ รับแต่สินบาทคาดสินบน จนผู้คนทั่วทั้งแผ่นดินลำบากใจ พระราชาผู้มีได้ดำรงอยู่ในธรรม จักไม่พระราชทานยศแก่มหาอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิต ฉลาดในประเพณี

สามารถที่จะยังสรรพกิจให้ลุล่วงไปได้ จักไม่ทรงแต่งตั้งอำมาตย์ผู้ใหญ่ผู้เป็นบัณฑิต ฉลาดใน
โวหารไว้ในที่วินิจฉัยคดีในโรงศาล แต่พระราชทานยศแก่คนหนุ่มๆ ทำการแต่งตั้งบุคคลเช่นนั้น
ไว้ในตำแหน่งผู้วินิจฉัยอรรถคดี คนหนุ่มพวกนั้น ไม่รู้ทั่วถึงราชกิจ และกาลอันควรไม่ควร ไม่
อาจดำรงยศนั้นไว้ได้ ทั้งไม่อาจจัดทำราชกิจให้ลุล่วงไปได้ เมื่อไม่อาจจึกพากันทอดทิ้งธุระการงาน
เสีย^๕

ผู้มีอำนาจที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม แทนที่จะยกย่องและมอบหมายหน้าที่ให้กับผู้มี
สติปัญญา มีความรู้ ความสามารถ กลับไปยกย่องและมอบยศศักดิ์ให้กับคนหนุ่มที่อ่อนหัด
ด้อยประสบการณ์ในการบริหารเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ทำให้ปฏิบัติหน้าที่ได้ไม่ดี
แผนงาน นโยบายต่างๆ ก็ไม่สำเร็จ เกิดความผิดพลาด ล่าช้า ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ขาดความ
รับผิดชอบ ขาดดุลการค่า ทำให้ประเทศชาติเสียหาย และถ่วงความเจริญของประเทศชาติ

การปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหานี้ มีแนวทางดังนี้ คือ ในการบริหารกิจการบ้านเมือง
เพื่อความเข้มแข็งและมั่นคงนั้น ผู้บริหารที่มีสติปัญญาจะต้องข่มคนที่ควรข่ม ยกย่องคนที่ควร
ยกย่อง ดังพระบาลีว่า “**นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ**”^๕ จัดวางกำลังคนให้
เหมาะสมกับงาน (Put the right man on the right job) แม้ว่าเราจะมีคนทำงานที่มี
ความสามารถเพียงใดก็ตาม แต่หากจัดวางคนทำงานที่มีคุณภาพไว้ผิดที่ผิดทาง การทำงานก็ไม่
เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพผู้ปกครองหรือผู้บริหารประเทศ ต้องเห็นคุณค่าของคนดี ที่มี
ความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม มีความรอบรู้ ประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีความอดทน จิตใจ
เข้มแข็งสู้ได้กับทุกปัญหา มีสติปัญญา ต้องกล้าตัดสินใจทันต่อสถานการณ์ เห็นแก่ผลประโยชน์
ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง มอบหมายงานที่เหมาะสมกับตำแหน่ง
ให้ โดยเฉพาะผู้พิพากษาตุลาการ ซึ่งจะต้องบริหารงานในตำแหน่งหน้าที่ โดยคำนึงถึง
ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนหมู่่มากที่มุ่งหวังความยุติธรรม ความเสมอภาค และความ
เท่าเทียมกัน ซึ่งตรงกับหลักคุณธรรมของข้าราชการ คือ “**ผู้หมั่นในกรณงาน ไม่ประมาท เป็นผู้
รอบคอบ จัดการงานให้เรียบร้อย จึงควรอยู่ในราชการ**”^๖ การบริหารการปกครองบ้านเมือง
เป็นหัวใจหลักของบ้านเมือง อาณาประชาราษฎร์จะอยู่ดีมีสุข ประเทศชาติบ้านเมืองจะ
เจริญก้าวหน้า ก็เพราะการบริหารการปกครองบ้านเมือง ปัจจัยที่สำคัญคือ ผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่
บริหารปกครองเพื่อขับเคลื่อนประเทศชาติให้ก้าวไปข้างหน้า หากผู้ที่เข้ามาบริหารปกครอง
บ้านเมืองเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ ย่อมสามารถขับเคลื่อนนโยบายด้าน
ต่างๆ ของประเทศให้ก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง หากได้คนหนุ่มผู้ไม่มีประสบการณ์ ไม่มี

^๕ ธีรพัฒน์ แก้วแสน, **มหาศาสตาสีฆะตาโลก**, กรุงเทพมหานคร: นวสารสินการพิมพ์, ๒๕๕๑,
หน้า ๙๐-๙๑.

^๕ พุ.ชา.๒๗/๒๔๔๒/๕๓๑

^๖ สุภาพ หอมจิตร, **พุทธทำนาย พุทธพยากรณ์ สะท้อนความจริงของสังคม**,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓.

ความรับผิดชอบ ไม่ฉลาดในหลักรัฐศาสตร์ หลักเศรษฐศาสตร์ และหลักนิติศาสตร์ มาบริหารกิจการบ้านเมือง ก็จะทำให้บ้านเมืองเกิดความทุกข์เดือดร้อนกันไปทั่ว เศรษฐกิจก็จะแย่ ค่าครองชีพก็จะสูง รายได้ประชากรก็ต่ำ และปัญหาต่างๆ ก็จะเกิดตามมา^๗

๓. สุนิพนิตข้อที่ ๕ : ความไม่เป็นธรรมในการตัดสินความ

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสุนิพนว่า “เห็นม้าตัวหนึ่งมีปากสองข้าง คนสองคนยื่นข้าวกล้าให้ม้าคนละปาก ม้าเคี้ยวข้าวกล้าด้วยปาก ๒ ข้างนั้น”

ถอดรหัสพุทธปัญญา เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ดังนี้

พระพุทธเจ้า ทรงพยากรณ์ว่า จักมีสมัยหนึ่ง ซึ่งผู้มีอำนาจ ตั้งมนุษย์ผู้ไม่ยุติธรรมไว้ในฐานะเป็นผู้วินิจฉัยคดี เขาพากันเรียกเอาสินบนจากคู่ความทั้งสองข้างเสียก่อน แล้วจึงตัดสินเอาตามความพอใจของตน ถ้าไม่ได้ตามความเรียกร้อง ก็จะไม่รับเรื่องที่มาร้องเรียน ต้องการทำอะไรเรียกร้องตามใจชอบ ถ้าเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ก็เรียกร้องเอาน้อย ถ้าเป็นเรื่องใหญ่ ก็เรียกร้องเอาเงินอย่างเต็มที่ แล้วจึงจะมาวินิจฉัยคดี ตัดสินต่อไป เหตุการณ์อย่างนี้ จะเกิดมีภายภาคหน้าทั่วโลก^๘

ในอนาคตเมื่อผู้บริหาร หรือผู้มีอำนาจไม่ดำรงอยู่ในธรรม ตั้งคนพาล หรือคนไม่มีศีลธรรมไว้ในตำแหน่งอันมีผลต่อผู้อื่น คนเหล่านั้น ก็จะไม่นึกถึงบาปบุญ คุณโทษ แต่จะตัดสินคดีต่างๆ ตามแต่ใจชอบ โดยเอาสินบนจากทั้งสองฝ่ายเป็นประมาณ ดังม้าที่กินหญ้าทั้งสองปากกินเท่าไรก็ไม่รู้จักอิ่ม อนึ่ง แม้ในกระบวนการยุติธรรมก็เฉกเช่นกัน ผู้มีหน้าที่ตัดสินคดีความก็จะตกอยู่ภายใต้อำนาจของคนชั่ว การตัดสินคดีความก็เป็นไปอย่างไม่ยุติธรรม แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของกลุ่มผู้มีอำนาจทั้งสิ้น กฎหมายของบ้านเมืองจะถูกนำมาใช้เป็น ๒ มาตรฐาน^๙ คือ

มาตรฐานที่ ๑ ช่วยคนมีอำนาจที่ทำความผิดให้พ้นผิด คนที่มีอำนาจมีตำแหน่งหน้าที่ในการบริหารบ้านเมือง แม้จะทำผิดก็จะได้รับการช่วยเหลือให้เป็นผู้ไม่ผิด

มาตรฐานที่ ๒ ทำคนไม่มีอำนาจที่ทำความผิดให้เป็นคนผิด คนที่ไม่มีอำนาจในมือ แม้จะทำถูกต้องตามกฎหมาย แต่ก็จะถูกตัดสินให้เป็นคนผิด ชาวบ้านคนยากคนจนที่เป็นคนมีศีลธรรม ไม่มีกำลังทรัพย์ไปต่อสู้คดี ก็จะถูกตัดสินให้เป็นคนผิด

การปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาคือ มีแนวทางดังนี้ คือ ทุกคนต้องยึดหลักความยุติธรรม เป็นเครื่องตัดสินความถูกผิด ไม่มีอคติคือความเอนเอียงไปตามผลประโยชน์ หรือผู้มี

^๗พิรพัฒน์ แก้วแสน, **มหาศาสดาชี้ชะตาโลก**, (กรุงเทพมหานคร: นวสารสินการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๙๒.

^๘อารยัน, **วิจารณ์พุทธทำนาย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อานวยสารสิน, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓.

^๙พิรพัฒน์ แก้วแสน, **มหาศาสดาชี้ชะตาโลก**, (กรุงเทพมหานคร: นวสารสินการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๕.

อำนาจวาสนา เพราะความยุติธรรมเป็นหัวใจหรือเป็นหลักของสังคม ในการลงโทษคนผิด และอภิบาลคนดีในสังคมทุกระดับ

ดังนั้น คนที่เป็นผู้ปกครอง หรือผู้พิพากษา เมื่อจะพิจารณาตัดสินชี้ขาดคดีความ ต้องตัดสินโดยปราศจากอคติ^{๑๐} ทั้ง ๔ ได้แก่

๑. **ฉันทาคติ** คือ ความลำเอียงเพราะความรักใคร่ กล่าวคือ การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะอ้อเอาความรักใคร่ หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตนเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม การแก้ฉันทาคติ ต้องทำให้เป็นกลาง โดยการปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสม

๒. **โทสาคติ** คือ ความลำเอียงเพราะความไม่ชอบ เกลียดชัง หรือโกรธแค้น กล่าวคือ การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะความโกรธ หรือลู่อ่านาจโทสะ การแก้ไขโทสาคติ ทำได้ด้วยการทำให้หนักแน่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา

๓. **โมหาคติ** คือ ความลำเอียงเพราะความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ กล่าวคือ การทำให้เสียความรู้สึกรู้สีกเพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ดี วิธีแก้ไข ทำด้วยการเปิดใจให้กว้าง ทำให้ใจให้สงบ มองโลกในแง่ดี และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

๔. **ภยาคติ** คือ ความลำเอียงเพราะความกลัว กล่าวคือ การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวภัยอันตราย วิธีแก้ทำได้ด้วยการพยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ถูกต้อง

๔. สุปินนิมิตข้อที่ ๙ : คอรัปชั่นในแผ่นดิน

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสุบินว่า “สระใหญ่แห่งหนึ่งมีบัวนานาชนิดขึ้นอยู่เต็ม มีทำขึ้นลงอยู่รอบสระ สัตว์ต่าง ๆ พากันลงมาดื่มน้ำในสระ แต่แทนที่ริมสระน้ำจะชุ่ม เพราะสัตว์ลงมาดื่มน้ำ น้ำกลับใส ส่วนที่กลางสระที่สัตว์ต่าง ๆ พากันไปไม่ถึงนั้นแทนที่น้ำจะใสกลับขุ่นคลั๊ก”

ถอดรหัสพุทธปัญญา เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ดังนี้

พระพุทธเจ้า ทรงพยากรณ์ว่า อนาคตต่อไปในภายภาคหน้าโน้น คนจะมีความโลภ ความอยาก ไม่อึดพอในเงินทองมากขึ้น การงานที่สะอาดบริสุทธิ์และสุจริตไม่ยอมทำ ถือว่าเงินเดือนน้อย ร่ำรวยช้า ไม่พอกับความโลภความอยากของตัวเอง จึงได้ลงสมัครตัวเข้ามาในสภาสันนิบาต เพื่อจะมีอำนาจในการบริหารงานและบริหารเงินของแผ่นดินได้อย่างเต็มที่ ใช้อุบายวิธีอันมีเล่ห์เหลี่ยม หุจริต คิดมิชอบในเงินของแผ่นดิน มีใครยาวสาวได้สาวเอา จะได้เงินมาด้วยวิธีสกปรกอย่างไร จะไม่มีความละอายแก่ใจตัวเองเลย ขอให้ได้เงินก้อนโตมา ก็เป็นที่พอใจ ลักษณะนี้ จะมีกันทั่วโลก มีทั่วทุกประเทศเขตแดน และจะเพิ่มความรุนแรงขึ้น จะเกิด

^{๑๐}สุภาพ หอมจิตร, พุทธทำนาย พุทธพยากรณ์ สะท้อนความจริงของสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า ๕๔-๕๕.

ความยุ่งเหยิงในสภาพสันนิบาตของประเทศนั้น ๆ เพราะการแบ่งสันตําแหน่งในเรื่องการเงินภายในประเทศนั้นไม่ลงตัว ผู้นั้นจะได้กินน้อย ผู้นั้นจะได้กินมาก ผู้นั้นจะไม่ได้กินอะไรเลย สุดท้ายก็เกิดขัดข้องกันเอง เหตุการณ์อย่างนี้ จะเกิดมีในภายภาคหน้า^{๑๑}

การปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาข้อนี้ มีแนวทางดังนี้ คือ ผู้บริหารประเทศจะต้องมีคุณธรรมจริยธรรม ไม่มีความละโมภโลภมาก ยึดหลักคุณธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน คือ พรหมวิหาร ๔ ประการ^{๑๒} ซึ่งเป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักประพจน์ที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อเพื่อนมนุษย์โดยชอบ ประกอบด้วย

๑. เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ทั่วหน้า

๒. กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์

๓. มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตมองใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง วินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม

ผู้ดำรงในพรหมวิหารธรรม ย่อมช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ด้วยเมตตากุรุณาและย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรม

๕. สุปินนิมิตข้อที่ ๑๒ : คนดีถูกขัดขวางรังแก

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสุปินนิมิตเห็นน้ำเต้าแห่งเปล่ากลางใน ตามธรรมดาแล้วจะลอยอยู่บนน้ำ แต่น้ำเต้าเปล่านั้น กลับตั้งจมลงในน้ำนั้นเสีย

ถอดรหัสพุทธปัญญา เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ดังนี้

พระพุทธเจ้า ทรงพยากรณ์ว่า อนาคตต่อไปในภายภาคหน้าโน้น คนดี มีสติปัญญาดี มีความรอบรู้ มีความฉลาด มีความสามารถ มีทั้งพระและฆราวาส จะไม่ได้รับความยกย่องเชิดชูในสังคม จะถูกขัดขวางจากกลุ่มคนพาลสันดานชั่วอยู่ตลอดเวลา ถ้าเป็นฆราวาส ก็ไม่มีโอกาสได้ทำงานในการบริหารประเทศชาติบ้านเมือง คนมีความรู้ความสามารถ มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่มี

^{๑๑}พิรพัฒน์ แก้วแสน, **มหาศาสตราชีเขตาโลก**, (กรุงเทพมหานคร: นวสารสินการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๖.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๙.

โอกาสได้รับเลือกตั้งเข้ามาในสภาสันนิบาต หรือได้รับเลือกเข้ามาแล้ว ก็ไม่มีโอกาสได้ทำงาน เพื่อประเทศชาติอย่างเต็มที่^{๑๓} จะมีกลุ่มทุจริตคติมิชอบ เพื่อหวังผลประโยชน์ต่าง ๆ เบียดสีให้ ตกเก้าอี้ไป ในสายตาของกลุ่มมิฉฉาชีพเหล่านี้ จะมองเห็นคนดี ๆ ว่าเป็นตัวกาลกิณีของเขา ไม่ยอมที่จะให้เขาไปรู้เห็นในความทุจริตคติมิชอบของตน คนดี ๆ จึงไม่มีในสังคมนี้เลย ถ้าเป็นนักบวช ก็เป็นในลักษณะนี้เช่นกัน นักบวชรูปใดมีใจบริสุทธิ์ผุดผ่องในพระธรรมวินัย มีความรู้ดี ปฏิบัติชอบต่อมรรคผลนิพพาน นักบวชเหล่านั้น จะไม่มีใครให้ความสนใจ ไม่อยากเข้าใกล้ ไม่อยากฟังธรรม จะมองเห็นว่าเป็นพระคร่ำครึล้าสมัยไม่เกิดศรัทธา ไม่อยู่ในสายตาของเขาแต่อย่างใด เพราะใจไม่มีความเคารพเชื่อถือนานเหล่านั้น แม้แต่จะแบ่งปันปัจจัย ๔ ที่มีอยู่อย่างเหลือเฟือ ก็ไม่เต็มใจ ถึงจะถวายให้ ก็คิดน้อยพ้อเป็นพิธีเท่านั้น ท่านเหล่านี้ จึงมีชีวิตอยู่ด้วยความลำบาก ใครก็ไม่อยากบวชเป็นพระ ในที่สุดพระดี ๆ มีคุณธรรม มีจริยวัตรที่ดีงาม ก็จะค่อยหมดไป ๆ ในศาสนาของเราตถาคต เรื่องเหล่านี้ จะเกิดมีในภายภาคหน้า^{๑๔}

การปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาคือ มีแนวทางดังนี้ คือ ผู้บริหารประเทศต้องดำรงตนอยู่ในคุณธรรมจริยธรรม และส่งเสริมคนดี เพราะถ้าระบบคุณธรรมจริยธรรมในสังคมเสื่อมถอย ก็จะเกิดภาวะที่ผู้คนแห่งแล้งน้ำใจต่างคนต่างอยู่ มีใครยาวสาวได้สาวเอา สุดท้ายคนเก่งคนดีมีศีลธรรมอยู่ไม่ได้ คนคิดคดทุจริตคอร์รัปชั่นปดมดเท็จปลิ้นปล้อนและต่อแผลจึงจะอยู่รอด

๖. สุนิพนิตข้อที่ ๑๕ : หงส์ในฝูงกา คนชั่วจะครองเมือง

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสุนิพนิตเห็นหงส์ทองแวดล้อมด้วยกาในที่ต่างๆ พญาหงส์ทอง ซึ่งถือกันว่าเป็นสัตว์ชั้นสูง แต่กลับไปยอมมอบตัวเป็นบริหารห้อมล้อมอีกา อีกาไปไหนหงส์ทองทั้งหลายก็ห้อมล้อมไปด้วย

ถอดรหัสพุทธปัญญา เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ดังนี้

พระพุทธเจ้า ทรงพยากรณ์ว่า ในอนาคตกาล พระราชาหรือผู้ปกครองประเทศที่อ่อนแอ ขาดความรู้ความสามารถ ไม่รู้จักเลือกคนดีมีตระกูลมาปกครองบ้านเมือง จักเลือกเอาแต่คนเขลาชาติพาลสันดานหยาบ ไม่มีธรรมะ ไร้ความสามารถด้วยประการทั้งปวง แต่อยู่ใกล้ซิดรับใช้ใกล้ชิดเท่า ให้ทำงานบริหารชาติบ้านเมืองแทน ทำให้เหล่าคนดีต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของคนชั่ว พวกตระกูลใหญ่ๆ จะมีอิทธิพลสมคบกับพวกคนพาลสันดานหยาบชั่ว คอยราริ่วมเหิงผู้รู้ นักปราชญ์ราชบัณฑิตและมีคุณธรรมจนลำบาก คนเลวจะได้ดีมีอำนาจขาด

^{๑๓} ธีรพัฒน์ วงศ์บุตร, พุทธทำนาย มหันตภัยพิบัติโลกมีรัฐลีม, (กรุงเทพมหานคร: เม็กกูรู, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕.

^{๑๔} ธีรพัฒน์ แก้วแสน, มหาศาสดาชี้ชะตาโลก, (กรุงเทพมหานคร: นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

ยางอายุไร้ศีลธรรม ทำให้นักปราชญ์พลอยเกรงกลัว จึงเข้าร่วมเป็นพวก เหมือนหงส์แหวดล้อม เป็นบริวารของกา

พญาหงส์ทองสามารถเปรียบได้กับคุณธรรมของมนุษย์ หมายถึง ความมีจิตใจสูง เหมือนพระราชผู้ทรงทศพิธราชธรรม คือ คุณธรรมสำหรับพระราชผู้ปกครอง เมื่อทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมแล้ว โพร่ฟ้าประชาชนก็มีความสุขสบาย สามารถใช้ชีวิตอยู่อย่างปกติสุข บ้านเมืองสงบเงียบปราศจากโจรผู้ร้าย มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีอิสระในการประกอบสัมมาอาชีพ ผู้คนในสังคมมีแต่ความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเพื่อแบ่งปันตามฐานะ ประชาชนทุกหมู่เหล่าก็สวามิภักดิ์

การปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาคอเน มีแนวทางดังนี้ คือ ผู้บริหารประเทศต้องดำรงตนอยู่ในธรรม มีความรู้ความสามารถในการปกครอง ฉลาดในการเลือกสรรจัดแจงแต่งตั้งผู้คนที่มีความรู้ความสามารถ มีความรอบรู้ในศิลปะวิทยาการด้านต่างๆ มาเป็นผู้บริหารประเทศชาติ เพื่อดูแลทุกข์สุขของปวงประชาอาณาจักร

ดังนั้น ผู้ที่เป็นราชการ ต้องมีใจหนักแน่นมั่นคง ไม่มุ่งผลประโยชน์ส่วนตน ใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางสุจริต วางตัวเป็นกลาง และประกอบด้วยจรรยาบรรณของราชการ ดังนี้

๑. ขยันหมั่นเพียร เอาธุระการงานดี
๒. ไม่ประมาทหลังผลอ มีความรับผิดชอบ
๓. ใช้สติปัญญาพิจารณาในการทำงาน
๔. ทำการงานให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

๗. สุนิพนิตข้อที่ ๑๖ : โคนลัมราชาธิปไตย

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสุนิพนิตเห็นฝูงแพะทั้งหลายพากันไล่จับเสื่อมาเป็นอาหาร พากันเคี้ยวกินอยู่กรอบๆ อีกนัยหนึ่ง เนื้อสมันวิ่งไล่ล่าเสื่อโคร่ง โดยวิ่งไล่ตามติดๆ เมื่อไล่ทันแล้วก็รุมกัดกินเสื่อตัวนั้นทันที ทำให้สัตว์ร้ายอื่นๆ หวาดกลัวพากันวิ่งหนีหลบเข้าป่าไป เพื่อให้รอดจากฝูงสมันร้าย ดูน่าฉงนยิ่งนัก

ถอดรหัสพุทธปัญญา เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ดังนี้

พระพุทธเจ้า ทรงพยากรณ์ว่า อนาคตต่อไปในภายภาคหน้าโน้น ประชาชนทั้งหลายไม่พอใจการปกครองแบบราชาธิปไตย จึงพากันจับกลุ่มเพื่อเรียกร้องต่อต้านการปกครองของพระราช ให้ได้มาซึ่งการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้พระราชาลดบทบาท ลดอำนาจลง อยู่ในการปกครองภายใต้กฎหมายเท่าเทียมกัน **เมื่อพระราชไม่ยินยอม ก็พากันปฏิวัติรัฐประหารยึดอำนาจ ให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน**^{๑๕} ถ้าพระราชองค์ใดขัดขืน

^{๑๕} ธีรพัฒน์ แก้วแสน, มหาศาสตราชีษะตาโลก, (กรุงเทพมหานคร: นวสารสินการพิมพ์, ๒๕๕๑),

ก็ปล้ำงพระมหากษัตริย์ ผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น ๆ พร้อมด้วยพระราชวงศ์ให้หมดไปจากประเทศชาตินั้นเสีย มีบางประเทศที่พระราชายินยอมตามคำขอร้องขอของประชาชน ยอมลงจากอำนาจเดิมคือราชาธิปไตย ประชากรราษฎรในบ้านนั้นเมืองนั้น ก็จะพากันให้ความเคารพเชื่อถือในองค์พระมหากษัตริย์ พากันยกย่องเชิดชูในพระราชวงศ์นั้นจนสุดชีวิต เพื่อให้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร เป็นสมมุติเทพ กราบไหว้เทิดทูน ให้เป็นศูนย์รวมน้ำใจของประเทศนั้น ๆ ตลอดไปสิ้นกาลนาน เหตุการณ์อย่างนี้ ก็จะเกิดมีในภายภาคหน้าโน้น

พุทธทำนายในข้อนี้เปรียบได้กับมฤคา ซึ่งเป็นสัตว์เล็กๆ ไม่มีพลังอำนาจแต่กลับคำรณคำรามใส่พญาคชที่ดุร้าย นำเกรงขามให้หวาดกลัว จนเตลิดหนีเข้าไป เป็นเสมือนผู้ที่เคยขัดสนในอดีตแต่กลับมั่งมีด้วยทรัพย์สมบัติวาสนาบารมีใหญ่โต เพราะการประจบสอพลอ ทำให้ผู้หลักผู้ใหญ่ไว้วางใจใช้ให้ทำงานต่างๆ ด้วยการทุจริตคดโกง จนทำให้ผู้ดีมีสกุลต้องตกทุกข์ได้ยาก ยินยอมยกทรัพย์สมบัติให้แต่โดยดี มีหน้าซำยังทำตัวเป็นทาสรับใช้ แม้พระสงฆ์ทรงศีลบริสุทธิ์ผุดผ่อง ยังถูกตำหนิติเตียนจนต้องออกจากหมู่แห่งสงฆ์ไป เป็นยุคที่คนไม่มีสกุลรุนชาติจักได้ยศตำแหน่งราชการบริหารบ้านเมือง คนดีมีศีลธรรมตกต่ำ ไร้เกียรติ เปรียบเทียบฝูงแกะสมันน้อยไล่กัดกินเสือใหญ่ จนหนิเตะเล็ดเปิดเปิงไป ฉะนั้น

การปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาข้อนี้ มีแนวทางดังนี้ คือ ผู้บริหารประเทศ ต้องไม่แสวงหาผลประโยชน์กอบโกยทุจริตคอร์รัปชัน ไม่ใช่ใช้อำนาจหน้าที่เข้าไปยึดครองเอาทรัพย์สินสมบัติอันเป็นมรดกของผู้อื่นด้วยกลอุบายต่างๆ อนึ่ง บรรดาศิษย์ทั้งหลาย ผู้ได้รับการศึกษา ศิลปะวิทยาจากครูอาจารย์จนเชี่ยวชาญแล้ว ไม่ควรคิดเนรคุณลบล้างครูอาจารย์ เคารพนับถือผู้ใหญ่ ยึดมั่นในหน้าที่ของศิษย์ที่พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ กล่าวคือ ลูกขึ้นต้อนรับ เข้าไปรับใช้ เชื้อพึงและปฏิบัติตามคำสั่งสอน อนุภักฎากบ่ารุง และเรียนวิชาโดยเคารพ

๘. การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามหลักพุทธพยากรณ์

การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) เป็นหลักการสากลที่ได้ถูกอ้างถึงครั้งแรกในรายงานของธนาคารโลก (World Bank) เมื่อปี ค.ศ. 1989 เรื่อง “Sub-Saharan Africa from Crisis to Sustainable Growth” กล่าวถึงความสำคัญของการมี Governance และการฟื้นฟูเศรษฐกิจ รวมถึงได้อธิบายเกี่ยวกับการกำกับดูแลที่ดี ที่เรียกว่าธรรมาภิบาล ว่าเป็น “ลักษณะและวิถีทางของการใช้อำนาจ ในการใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจและทางสังคมของประเทศ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ การบริหารจัดการภาครัฐ ภาวะรับผิดชอบ กรอบตัวบทกฎหมายเกี่ยวกับการพัฒนาความโปร่งใสและข้อมูลข่าวสาร”^{๑๖}

^{๑๖} หอการค้าไทย, ธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐและเอกชน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaichamber.org/scripts/detail.asp?nNEWSID=1219>. [๑ ตุลาคม ๒๕๕๙].

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๓/๑ วรรคแรก ได้กำหนดให้ส่วนราชการต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี^{๑๗} จึงได้มีการตราพระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ ขึ้นมาบังคับใช้แทน ซึ่งเป็นการปฏิรูประบบราชการ เพื่อให้การปฏิบัติงานของส่วนราชการตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ และให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในการบริหารราชการ และการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการนั้น ต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และการนำแนวคิดในการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ หรือ New Public management : NPM มาปรับใช้ ซึ่งให้ความสำคัญต่อการรับผิดชอบต่อผลงาน การควบคุมสัมฤทธิ์ การเชื่อมโยงให้เข้ากับการจัดสรรทรัพยากรและการให้รางวัล การปรับโครงสร้างองค์กรให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจภาครัฐ เกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เกินจำเป็น ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการ รวมทั้งมีการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ^{๑๘} ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐต้องการผู้นำที่เป็นผู้นำยุคใหม่ ซึ่งมีใช้เพียงผู้จัดการธรรมดา แต่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะผู้นำและองค์ประกอบของผู้นำที่มีประสิทธิภาพ^{๑๙}

การถอดรหัสพุทธปัญญาในพุทธทำนาย ก็เพื่อเป็นการตระหนักรู้ ตื่นตัว และการปรับตัวรองรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์สุขร่วมกันระหว่างผู้บริหารปกครองประเทศและประชาชนทุกหมู่เหล่า ด้วยการน้อมนำหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) จากแนวคิดของธนาคารโลก (IMF) มาเป็น “ธรรมาภิบาลสากล” ที่มาจากประเทศทางตะวันตก แต่ในโลกตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยก็มีหลักธรรมาภิบาล ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “ธรรมาภิบาลไทย” ซึ่งได้รับอิทธิพลจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มายึดถือปฏิบัติและใช้เป็นแนวทางในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และการสร้างความร่วมมือ (Collaboration) ส่งเสริมวัฒนธรรม มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีนั้น ผู้บริหารต้องทำงานอยู่บนหลักจริยธรรมตามคำสอนในพระพุทธศาสนา เชื่อในการปกครองโดยธรรม หรือ “ธรรมรัฐ” มีพระมหากษัตริย์ทรงปกครองที่เรียกว่า “พระมหา

^{๑๗} ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๔๕, เล่มที่ ๑๑๙, ตอนที่ ๙๙ ก, (๒ ตุลาคม ๒๕๔๕), หน้า ๑-๒.

^{๑๘} ราชกิจจานุเบกษา, พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖, เล่มที่ ๑๒๐, ตอนที่ ๑๐๐ ก, (๙ ตุลาคม ๒๕๔๖), หน้า ๑๖.

^{๑๙} McFarland, L. J., Senn, L. E., & Childress, J. R. 21st century leadership: Dialogues with 100 top leaders. (New York: The Leadership Press, 1994), p. 81.

ธรรมราชา” ทรงใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครอง^{๒๐} นักวิชาการทำการวิจัยพบว่า เมื่อบุคลากรมีธรรมมาภิบาล มีคุณธรรม มีความเสียสละ และปฏิบัติงานโดยยึดหลักกฎหมายเป็นหลักในการให้บริการอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันแล้ว ก็จะได้องค์กรที่มีธรรมมาภิบาลด้วยการบริหารงานและการสนับสนุนงาน^{๒๑} ยึดหลักพุทธธรรมที่ครอบคลุมการบริหารการอยู่ร่วมกันในองค์กร สังคม และประเทศได้อย่างมีความสุข^{๒๒} เพราะเหตุนี้ ผู้ปกครองประเทศ จึงต้องตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมและมีภาวะผู้นำที่จะชี้แนะให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตนต้องการได้^{๒๓} กระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น ผู้นำต้องเป็นผู้เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของผู้ตาม ต้องได้รับผลเกินเป้าหมายที่กำหนด เจตคติ ความเชื่อมั่น และความต้องการของผู้ตาม ต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงจากระดับต่ำไปในระดับที่สูงกว่า^{๒๔}

คำพยากรณ์พระสุบินนิมิตของพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้ หลายๆ ข้อจะเห็นว่าอยู่ในแนวเดียวกัน คือ คุณธรรม ความดีงามของผู้คน ทั้งประชาชนและผู้ปกครองจะน้อยลง คนเลวจะมาก ปกครองบ้านเมือง และนำความลำบากมาให้ ซึ่งดูจะสอดคล้องกับเหตุการณ์ในโลกปัจจุบันมาก เพราะแม้ภัยจากโลกร้อน และภัยธรรมชาติต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน ก็ไม่ใช่เพราะดวงอาทิตย์ร้อนขึ้น แต่เกิดจากความเลว ไม่มีคุณธรรมของคนในโลกทั้งประชาชนและผู้นำประเทศเป็นหลัก เกิดการแย่งชิงทรัพยากรกัน เร่งทำลายธรรมชาติ จนเกิดสภาวะเรือนกระจก และภัยธรรมชาติต่างๆ ตามที่เห็นกันอยู่ ภัยพิบัติปัจจุบัน ซึ่งน่าจะตรงกับพุทธพยากรณ์ที่กล่าวแล้วข้างต้น

อนึ่ง **หลักพุทธพยากรณ์ พระพุทธเจ้าจะตรัสแบบชักเข้าหากรรม** คือ ทรงพยากรณ์โดยอิงกรรมการกระทำของคน โดยไม่ตรัสถึงปาฏิหาริย์ใดๆ ไม่ตรัสถึงเทพองค์ใด บันดาลเลย แต่ในปัจจุบัน ความเจริญทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้จิตใจของคนเราเสื่อมจากคุณธรรม พวกเขายึดติดกับวัตถุนิยม จนละเลยระบบคุณธรรมจริยธรรมและมนุษยธรรมของสังคม

^{๒๐}นิรันดร์ เมืองพระ, การจัดท่าบประมาณโดยหลักธรรมาภิบาลเอกสารวิชาการหลักสูตรการเมืองการ ปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่นที่ ๔, (สถาบันพระปกเกล้า พ.ศ.๒๕๕๓), หน้า ๕.

^{๒๑}พิรัชย์ ศรีราม, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔๕-๓๔๖)

^{๒๒}จิตติมา พักเพียง, “รูปแบบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในเขตภาคกลางตอนล่าง”, **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐๘-๑๐๙)

^{๒๓}Ordway, Tead, **The Art of Leadership**, (New York: McGraw-HillBook Company. Inc, 1956), p.19.

^{๒๔}Bass, Bernard M, **Leadership and Performance BeyondExpectation**, (New York: The Free Press, 1985), p.19.

ศาสตร์แห่งการทำนาย มีมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล เช่น พราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญ ไตรเพท ๘ คน ได้พยากรณ์ลักษณะของพระราชากุมาร คือ เจ้าชายสิทธัตถะ ที่ต้องตามตำรา ดูลักษณะว่าด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ มีใจความว่า “พระราชากุมารนี้ เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการสูง ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เสวยราชสมบัติ เป็นพระบรมมหาจักรพรรดิยิ่งใหญ่กว่าจักรพรรดิทั้งปวงใน ๔ ทวีป หากออกบวชจะได้ตรัสรู้เป็นศาสดาเอกของโลก” ซึ่งสอดคล้องกับคำพยากรณ์ของอสิตดาบส ในพราหมณ์ทั้ง ๘ คนนั้น มีเพียง โภณฑัญญพราหมณ์คนเดียวเท่านั้น ที่พยากรณ์ว่า “พระราชากุมาร จะต้องเสด็จออกบรรพชา และตรัสรู้ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน” และการที่นางมาคันทิยาพราหมณี ได้ทำนายลักษณะรอยพระพุทธรูป ใจความว่า “รอยเท้ามีลักษณะอย่างนี้ เป็นรอยเท้าของคน ไม่มีกิเลส” จำเนียรกาลผ่านมา พระบรมโพธิสัตว์มหาบุรุษ ทรงบำเพ็ญเพียรทางใจตามลำพังมา โดยตลอด จนถึงราตรี วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ เมื่อบรรทมหลับพระองค์ทรง “ปัญจมหาสุบิน”^{๒๕} เป็นบุพนิมิตมหามงคล ๕ ประการ อันเป็นการฝันในลักษณะลางบอกเหตุสำคัญ ล่วงหน้า ได้แก่

๑. ทรงพระสุบินว่า พระองค์เสด็จบรรทมหงายเหนือพื้นปฐพี พระเศียรหนุนภูเขา หิมพานต์ต่างพระเขนย หรือหมอน พระหัตถ์ซ้าย หยั่งลงในมหาสมุทรทางทิศตะวันออก พระหัตถ์ขวา หยั่งลงทางทิศตะวันตก และพระบาททั้งสองหยั่งลงในมหาสมุทรทางทิศใต้

ทรงพระปัญญาญาณหยั่งรู้ว่า จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้เลิศใน โลกทั้ง ๓ อันได้แก่ เทวโลก มนุษย์โลก และยมโลก

๒. ทรงพระสุบินว่า ดินชาติ หรือหญ้าแพรก เส้นหนึ่งงอกออกจากพระนาภี หรือสะดือสูงขึ้นไปจนถึงท้องฟ้า

ทรงพระปัญญาญาณหยั่งรู้ว่า จะได้ทรงประกาศสัจธรรมเผยแผ่อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ มรรค ผล นิพพาน แก่เหล่าเทพยดาและมนุษย์ทั้งมวล

๓. ทรงพระสุบินว่า หมูกิมีชาติ หรือหอนอน ทั้งหลาย อันมีสีขาวบ้างดำบ้างเป็นอันมาก ไต่ขึ้นมาแต่พื้นพระบาท ทั้งสองจนเต็มพระชงฆ์ หรือแข้ง และไต่ขึ้นมาถึงพระชานุมนทล คือถึงหัวเข่า

ทรงพระปัญญาญาณหยั่งรู้ว่า เหล่าคฤหัสถ์ พราหมณ์ และชนทั้งหลาย จะเข้ามาสู่สำนักของพระองค์เป็นอันมาก และจะรับพระไตรสรณคมน์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง

^{๒๕} พุทธะ, ปัญจมหาสุบินนิมิต ๕ ประการ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.phuttha.com>. [๑ ตุลาคม ๒๕๕๙].

๔. ทรงพระสุบินว่า หมูสุกฤษชาติ หรือนก ทั้ง ๔ จำพวก มีสีต่างๆ กัน คือ สีเหลือง สีขาว สีแดง และสีดำ บินจากทิศทั้ง ๔ ลงมาจับแทบพระบาทแล้วก็กลับกลายเป็นสีขาวไปทั้งสิ้น

ทรงพระปัญญาญาณหยั่งรู้ว่า ชาวโลกทั้งหลาย ทุกชั้นทุกวรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร เมื่อมาสู่สำนักของพระองค์แล้ว จะได้รู้ธรรมอันบริสุทธิ์หมดจด ผ่องใสโดยเท่าเทียมกัน

๕. ทรงพระสุบินว่า พระองค์เสด็จขึ้นไปเดินจงกรมบนยอดภูเขา อันเต็มไปด้วยอาจมน แต่อาจมนเหล่านั้น มิได้เปราะเปื้อนพระยุคลบาท

ทรงพระปัญญาญาณหยั่งรู้ว่า แม้พระองค์จะบริบูรณ์ด้วยลาภสักการะและปัจจัย ทั้ง ๔ ที่ชาวโลกจากทุกทิศ น้อมนำมาถวายด้วยความเลื่อมใสศรัทธา แต่พระองค์ ก็มีได้มีพระทัยชองอยู่ในลาภสักการะนั้นให้เป็นมลทินแม้แต่น้อย

จะเห็นได้ว่า ทั้งมหาสุบินนิมิตทั้ง ๑๖ ประการ ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแก้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศล ทั้งปัญจมหาสุบิน บุพนิมิตมหามงคล ๕ ประการ ที่พระองค์ทรงพระปัญญาญาณหยั่งรู้ด้วยพระองค์เองนั้น ล้วนเป็นความรู้แจ้ง ที่ปรากฏในตาข่ายคือพระญาณของพระพุทธองค์ ล่วงวิสัยของมนุษย์ปุถุชน ควรที่เราท่านทั้งหลายจะตั้งอยู่ในความไม่ประมาท รักษาศีล ๕ ประการให้ครบถ้วนสมบูรณ์ เจริญจิตตภาวนา ประกอบสมาธิปฏิบัติ มีใจสันโดษ รู้จักพอ ไม่ไปปดคดโกง ไม่หลงมัวเมาอำนาจและลาภยศ ตั้งใจประพฤติตามคำสอนของพระตถาคตเจ้าให้มั่นคง จึงพ้นอันตรายในที่สุดได้

ดังนั้น การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามหลักพุทธพยากรณ์ จึงเป็นการนำเอาหลักพุทธปัญญาที่ได้ทรงพยากรณ์ไว้มาปรับใช้ในการบริหารประเทศ เพื่อการอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองและสังคมอย่างมีความสุข สามารถประสานประโยชน์และคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธีและพัฒนาสังคมให้มีความยั่งยืน โดยให้ความสำคัญเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางการบริหาร ทศนคติ และพฤติกรรมของตัวบุคคล ทั้งในระดับผู้นำและผู้ปฏิบัติงาน เน้นการสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นสำคัญ

๙. บทสรุป

พุทธพยากรณ์มหาสุบินนิมิตทั้ง ๑๖ ประการ แม้จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความฝันก็ตาม แต่ก็มีเค้าลางของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นให้เห็นในยุคปัจจุบัน เหตุการณ์บางอย่างแม้จะไม่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ แต่ก็มีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นตามพุทธพยากรณ์นั้น จักเกิดในสมัยที่ผู้ปกครองไม่มีธรรมะและผู้คนไร้ศีลธรรม ในสมัยที่โลกถึงความวิบัติ ในสมัยที่กุศลธรรมเสื่อมถอยลง ในสมัยที่อกุศลธรรมเฟื่องฟูขึ้น ในสมัยที่โลกเสื่อมทรามลง ในสมัยที่มนุษย์มีอายุสั้นลง ในสมัยที่กาลเวลาล่วงเลยไป ในสมัยที่ศาสนาเสื่อมลง ในสมัยที่สถาบันกษัตริย์อ่อนแอ และในสมัยที่ผู้บริหารประเทศมุ่งผลประโยชน์ส่วนตน

พระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้อล่วงหน้าในอนาคตว่า เมื่อโลกผ่านกลียุคมาได้ไม่ถึงกับแตกทำลาย ในยุคนั้น ศาสนาของพระองค์เสื่อมลงมาก เพราะพุทธบริษัทไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม เชื่อคำของคนโก่งกล่าวคำเท็จ ไม่เคารพหลักธรรมนิยม คนประจบสอพลอได้รับการเชื่อถือในสังคม ผู้มีศีลธรรมประพฤติดีประพฤติชอบกลับไม่มีใครเคารพยำเกรง

ปัจจุบันปัญหาต่างๆ เกิดจากตัวผู้นำที่ไม่มีคุณธรรมจริยธรรม ไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย การบริหารงานไม่มีความโปร่งใส เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ขาดประสบการณ์และทักษะในการบริหาร มีการปฏิบัติงานเพื่อเอื้อประโยชน์กับข้าราชการการเมืองโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม ผู้บริหารกำหนดนโยบายในการดำเนินการที่ไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน บริหารงานตามใจตนเองและพวกพ้อง รวมทั้งขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมตรวจสอบและติดตามการดำเนินงาน โครงสร้างขององค์กรไม่มีความคล่องตัว ทุกระเบียบและเทคโนโลยีล้ำสมัย กำลังคนไม่มีคุณภาพ มีการบริหารแบบรวมศูนย์ ผู้บริหารขาดคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนขาดวิสัยทัศน์ ไม่กำหนดยุทธศาสตร์ให้ตรงตามความต้องการของประชาชน

ดังนั้น ผู้บริหารหรือผู้ปกครองประเทศ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะได้นำเอาหลักพุทธพยากรณ์ : พุทธิปัญญาเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์เอาไว้ มาปรับใช้ในการบริหารประเทศชาติ โดยการตั้งคนที่มีประสบการณ์ในการบริหารประเทศ มีความรอบรู้ มีสติปัญญา มีความรับผิดชอบ ฉลาดในหลักรัฐศาสตร์ หลักเศรษฐศาสตร์ และหลักนิติศาสตร์ มีความเป็นธรรมในการตัดสินคดีความ ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน ส่งเสริมคนดี ให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ

ทัศนาศ ทศนมิตร. ถอดรหัส พุทธทำนาย วันสิ้นโลก ไทยสิ้นชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพชรประกาย, ๒๕๕๓.

นิรันดร์ เมืองพระ. การจัดท่าบประมาณโดยหลักธรรมาภิบาลเอกสารวิชาการหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่นที่ ๔. สถาบันพระปกเกล้า พ.ศ.๒๕๕๓.

พิรพัฒน์ แก้วแสน. มหาศาสตาศีชะตาโลก. กรุงเทพมหานคร: นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑.

พีรพัฒน์ วงศ์บุตร. **พุทธทำนาย มหันตภัยพิบัติโลกมิรู้ลืม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เม็กกรุ, ๒๕๕๑.

มานพ นักการเรียน. **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ราชกิจจานุเบกษา. **พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๕๕**, เล่มที่ ๑๑๙, ตอนที่ ๙๙ ก, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๕).

_____. **พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๕๖**. เล่มที่ ๑๒๐, ตอนที่ ๑๐๐ ก, (๙ ตุลาคม ๒๕๕๖).

สรเมธี วชิรปราการ. **พระพุทธเจ้าพยากรณ์ นอศตราดามุส ทำนาย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ SMART BOOKS, ๒๕๕๐.

สุภาพ หอมจิตร์. **พุทธทำนาย พุทธพยากรณ์ สะท้อนความจริงของสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๕๖.

อารยัน. **วิจารณ์พุทธทำนาย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อำนวยการสาสน์, ๒๕๓๕.

(๒) วิทยานิพนธ์

จิตติมา พักเพียง. “รูปแบบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในเขตภาคกลางตอนล่าง”. **พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พีรชัย ศรีราม. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. **พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๓) เลื่อนอิเล็กทรอนิกส์/เว็บไซต์:

พุทธะ. **ปัญจมหาสุบินนิมิต ๕ ประการ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.phuttha.com>. [๑ ตุลาคม ๒๕๕๙].

หอการค้าไทย. **ธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐและเอกชน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaichamber.org/scripts/detail.asp?nNEWSID=1219>. [๑ ตุลาคม ๒๕๕๙].

๒. ภาษาอังกฤษ

McFarland, L. J., Senn, L. E., & Childress, J. R., **21th century leadership: Dialogues with 100 top leaders.** New York: The Leadership Press, 1994.

Ordway, Tead, **The Art of Leadership,** New York: McGraw-Hill Book Company. Inc, 1956.

Bass, Bernard M, **Leadership and Performance Beyond Expectation,** New York: The Free Press, 1985.

พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม Monk and Social Development

พระครูปลัดสราวุธ ฐิตปญโญ *

บทคัดย่อ

พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมเป็นงานที่พระสงฆ์ทำได้โดยตรง ในการให้คำแนะนำทางด้านจิตใจ และการประพฤติตนเป็นแบบอย่าง การพัฒนาสังคมให้มีความสำคัญการพัฒนาสังคมก็เพิ่มมากขึ้นแยกออกเป็น ๕ ด้าน คือ (๑) บทบาทด้านการปกครอง (๒) ด้านการศึกษา (๓) การเผยแผ่พระศาสนา (๔) ด้านการสาธารณูปการ (๕) การสาธารณสงเคราะห์ เพื่อช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่สังคม เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข ในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ซึ่งการพัฒนาต้องพัฒนาที่ตนเองก่อนเป็นพื้นฐานของสังคมที่ต้องอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนา ที่เป็นประกอบของสังคมที่สำคัญในสังคม จะต้องมีคุณธรรม มีศีล มีสติในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ เสียสละ โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณชนตามหลักธรรมได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลฝึกฝนปรับปรุงตนเอง รู้จักตนเอง รับผิดชอบตนเอง เคารพเชื่อมั่น และช่วยเหลือตัวเอง และมีศิลปะจิตใจ ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพื่อให้การบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพในการพัฒนาสังคมตามหลักธรรมทั้ง ๕ ประการ คือ อคติ ๔, พรหมวิหาร ๔, สังคหวัตถุ ๔ สัมปยุตธรรม ๗, และ สัมปายะ ๗ ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นรากฐานของชีวิตให้ถูกต้อง ในการพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้ได้รับประโยชน์และความสุขอย่างแท้จริงเป็นต้น

คำสำคัญ : วิธีการประยุกต์หลักธรรม, การพัฒนา, การพัฒนาสังคม

ABSTRACT

The social development is the work that could be directly performed by monks in providing advice concerned with spirituality and in behaving as a role model. The social development can be divided into 5 aspects including (1) role in administration, (2) on Buddhism education, (3) on disseminating teachings and religion, (4) on public utilities, (5) on public aid, in order to help strengthen the society, for prosperity and peace in living lives, and for the ability to use one's intellect to help solve one's own problem and collective problem as well. This development must start with oneself as the basic of the society on basis of

---

* เจ้าอาวาสวัดห้วยใหญ่, ตำบลห้วยใหญ่, อำเภอบางละมุง, จังหวัดชลบุรี.

Buddhism principles. There must be moral and precept and honest in action continuously for the whole life with diligence, perseverance, and sacrifice, with the intention to lead to benefit for the public under the dharma appropriately. This is to develop a person to know who to improve oneself, to know oneself, to be responsible, to have self-respect and to help oneself, and also to have self-motivation in the current time, so that the work could be done well and efficiently in developing society under 5 dharma principles including Arkiti 4 (Wrong course of behavior or prejudice), Promvihan 4 (Sublimes state of mind), Sankkaha Wattu 4 (Acts of doing favors), Sappurit Dharma 7 (Virtues of a gentleman), and Sappaya 7 (Things favorable to mental development) properly. These are the right foundation of life in developing resources for benefit of people appropriately and for real happiness.

Keywords: Ways of applying dharma, development, social development

๑. บทนำ

ในปัจจุบัน การดำเนินชีวิตของประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เนื่องจากความซับซ้อนทางทางสังคม ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการพัฒนาสังคมนั้น เพราะว่า พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมโดยใช้หลักศาสนาช่วยวางรากฐานความเจริญแก่สังคมในด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่สังคม ส่งเสริมให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งให้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปทิศทางที่ดีขึ้นทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ อันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์จะต้องมีระเบียบ วินัย มีการวางในการวางแผน และมีข้อวัตรปฏิบัติไว้อย่างเคร่งครัด ในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ เสียสละ โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่คณะสงฆ์และสาธารณชนทั้งในด้านการปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ปรากฏประจักษ์เป็นผลงาน และนำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ตามบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขอย่างแท้จริงในปัจจุบัน

๒. นิยามและความหมายการพัฒนาสังคม

๒.๑ ความหมายของคำว่า “การพัฒนาสังคม”

คำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทย เป็นการให้ความหมายที่เข้าใจกันว่า การทำให้เจริญ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคม เพื่อให้สังคมนั้นเจริญเติบโตซึ่งในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ^๑ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือ ขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้^๒

ในพระพุทธศาสนา ใช้คำว่า “ภาวนา”^๓ ซึ่งเป็นคำบาลีเป็นกริยาศัพท์ ที่มาจากคำว่า “ภาเวติ” ซึ่งตรงกับคำว่า “วทฺชฺเตติ” หรือ คำว่า วัฒนา เป็นความหมายที่ใช้เรียก คำว่า “ภาวนา” คำว่า ภาวนา แปลว่า การเจริญ^๔ หมายถึง การทำให้มีขึ้น, เป็นขึ้น, การฝึกอบรมทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น การบำเพ็ญ ต่อมานิยมใช้คำว่า “พัฒนา” ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทย แต่เดิมใช้คำว่า เจริญ พระพุทธศาสนาใช้คำว่า เจริญ เป็นการใช้ฝึกอบรม เช่น เจริญสมถ เจริญวิปัสสนา แต่เดิมนั้น พระพุทธศาสนาใช้คำว่า “ภาวนา” คือ สมถภาวนา ฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ วิปัสสนาภาวนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง เมื่อกล่าวถึงคำว่า พัฒนา ก็คือ กล่าวถึง ความเจริญ เป็นคำเรียกให้เข้าใจง่าย^๕

ส่วนคำว่า “สังคม” (Society) เมื่อวิเคราะห์โดยรูปศัพท์มาจากคำในภาษาบาลีสองคำมารวมกันคือ คำว่า “สัง” (ส) แปลว่า ด้วยกัน พร้อมกัน (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Together) กับคำว่า “คม” (อ่านว่า คมะ) แปลว่า ไป ดำเนินไป เมื่อรวมเข้าด้วยกันเป็น “สังคม” (สังคม)^๖ แปลว่า การเกี่ยวข้อง การเป็นไปรวมกัน การรวมกัน การอยู่รวมกัน การคบค้าสมาคมกันความสามัคคี^๗ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ ให้ความหมายของสังคมไว้ว่าหมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคม

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๗๗๙.

^๒ คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ความจริงของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗๓.

^๓ ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๕๕๑.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พัฒนาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๙.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), หลักแม่บทของการพัฒนาตน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐-๑๕.

^๖ จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕.

^๗ ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, พจนานุกรม มคอ-ไทย, หน้า ๖๘๕.

ชนบท วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับการพบปะสังสรรค์ หรือชุมนุมชน เช่น วงสังคม งานสังคม^๘

เมื่อนำความหมายทั้งสองคำมารวมกันเป็นคำว่า “พัฒนาสังคม” หมายถึง การกระทำเพื่อบูรณาการส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดีพอสมควร ในการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change)^๙ มี ๔ ประการ คือ (๑) เป็นกระบวนการ (Process) (๒) เป็นวิธีการ (Method) (๓) เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลง (Movement) (๔) เป็นแผนการดำเนินงาน (Planning)^{๑๐}

๒.๒ แนวคิดในการพัฒนาสังคม

เมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ปัญหาที่ย่อมจะเกิดตามมาเสมอ ยิ่งสังคมมีขนาดใหญ่ปัญหาก็ยิ่งจะมีมากและสลับซับซ้อนเป็นเงาตามตัว ปัญหาหนึ่งอาจจะกลายเป็นสาเหตุของอีกหลายปัญหาเกี่ยวโยงกันไปเป็นลูกโซ่ ถ้าปล่อยไว้ก็จะเพิ่มความรุนแรง เพิ่มความสลับซับซ้อนและขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ ยากต่อการแก้ไข ความสงบสุขของประชาชนในสังคมนั้นก็จะไม่มี ดังนั้น จึงมีความสำคัญของการพัฒนาสังคม เราอาจจะกล่าวเป็นข้อๆ ได้ ดังนี้ (๑) ทำให้ปัญหาของสังคมลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด (๒) ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นหรือปัญหาในลักษณะเดียวกันนั้นเกิดขึ้นแก่สังคมอีก (๓) ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาแทน (๔) ทำให้ประชาชนในสังคมสมานสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามฐานะของแต่ละบุคคล (๕) ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสังคม ทั้ง ๕ ข้อนี้ แสดงให้เห็นว่า “การพัฒนาสังคม มีความสำคัญทางเศรษฐกิจอย่างมาก เพราะการพัฒนาสังคมเป็นการมุ่งพัฒนาส่วนต่างๆ ของสังคมหรือประเทศให้สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ พร้อมทั้งพยายามแก้ไขผลกระทบและขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจ”^{๑๑}

นอกจากนี้ การพัฒนาสังคมที่จะก่อให้เกิดสันติสุขต้องเป็นการพัฒนาที่ถือมนุษย์เป็นสาระโดยมุ่งให้เกิดพัฒนาการในบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคม พัฒนาการของบุคคลนี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา คือการทำให้เจริญ ซึ่งมีความหมายต่างจาก วัฒนธรรม ที่แปลว่า รก การพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือการทำให้สังคมนั้นมีภาวะที่เอื้อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๑๕๙.

^๙ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

^{๑๐} สนิท สมัครการ, วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๔๑๙-๔๒๒.

^{๑๑} เดชา เปรมฤดีเลิศ, ความเข้าใจเบื้องต้นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๘-๘๐.

งามนั้น หมายถึงชีวิตที่ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความบีบคั้น รัตรึงทั้งจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน สามารถที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนด้วยสติปัญญาและความพากเพียรของตนชีวิตเช่นนี้ย่อมไม่ถูกกดขี่ครอบงำให้จำกัดอยู่กับตัวเอง จึงมีจิตใจเป็นอิสระและแผ่กว้างไปยังเพื่อนมนุษย์และสรรพชีวิต ภาวะชีวิตดังกล่าวในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อิสระภาพ ซึ่งแปลว่า ความเป็นใหญ่ในตนเอง^{๑๒}

สรุปก็คือ การพัฒนาสังคมนั้นมีความสำคัญในการเพิ่มคุณภาพของคนในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสินใจปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ซึ่งการพัฒนานี้ต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน เพราะพื้นฐานของสังคมที่ดีจะต้องอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนาส่วนประกอบของสังคมที่สำคัญคือมนุษย์ หรือคน สังคมจะดี คนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีคุณธรรม มีศีล มีสัตย์

๓. แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม

พระสงฆ์ในสังคมมีฐานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากประชาชน มีระเบียบวินัยสำหรับการเป็นอยู่ และได้รับการยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะที่เคารพและสักการะ จึงทำให้พระสงฆ์จำนวนมากได้ทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือสังคมได้ เช่น การอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำที่ถูกต้องแก่ประชาชน แต่โดยทั่วไปแล้วบทบาทของพระสงฆ์ในการดูแลสังคมโดยภาพรวมมีอยู่ ๓ ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

๓.๑ อดมคติของพระสงฆ์

อดมคติของพระสงฆ์ กล่าวคือ เนื่องจากวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตมามีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนมีความผูกพันเหมือนกับญาติสนิทที่ต้องให้ความเคารพนับถือเชื่อฟัง ดังนั้น พระสงฆ์มีหน้าที่สอนธรรมะ การสอนธรรมะต้องมีความรู้ และธรรมะนั้นเป็นความรู้เกี่ยวกับความดี ผู้สอนต้องปฏิบัติดี คนเรียนถึงจะมั่นใจในสิ่งที่ตนเรียน พระสงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอนให้ได้ผลต้องปฏิบัติตามที่สอน และปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามี ๔ ลักษณะ ดังนี้ คือ (๑) ปฏิบัติดี คือ เป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยและหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าบัญญัติ ทำให้เป็นผู้มีกิริยาวาจางดงาม สงบ ผ่องใส สุขุมเยือกเย็น (๒) ปฏิบัติตรง คือ ปฏิบัติตรงตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า พิจารณาธรรมทั้งหลายด้วยเหตุและผล ปราศจากอคติ ๔ คือ ความลำเอียงเพราะรัก ความหลง ความโกรธ ความกลัว ปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม ไม่ปฏิบัติให้ผิดหรือเลียงจากพระธรรมวินัยด้วยกิเลสตัณหา (๓) ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรม คือ ปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ ปฏิบัติศีล สมาธิปัญญาด้วยความเพียร ด้วยขันติ (๔) ปฏิบัติสมควร คือ ปฏิบัติทางสายกลาง ไม่ปล่อยไปตามอารมณ์หรือกิเลส ไม่ปฏิบัติสุดโต่งไปข้างทรมานตนเอง คือมีทิวฏฐิที่ถูกต้อง ทั้งปฏิบัติตนด้วยความเพียร ๔ อย่าง คือ เพียร

^{๑๒} พระไพศาล วิสาโล, **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

ระวังบาปไม่ให้เกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้น เพียรกุศลให้เกิดขึ้นในสันดาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมลง^{๑๓}

๓.๒ ความคาดหวังของพระสงฆ์

ความคาดหวังของพระสงฆ์ กล่าวคือ เป็นลักษณะของความคิดหรือความต้องการของบุคคลซึ่งมีอยู่ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ที่ต้องการกระทำในสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นบทธาปถา ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ ของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ๒ แนวทางคือ (๑) บทธาปถาหลัก หรือ บทธาปถาโดยตรงของพระสงฆ์ คือ การเป็นผู้นำชุมชนในทางด้านจิตใจส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นบทธาปถาที่สำคัญยิ่งเป็นรากฐานความเจริญความสุขของสังคมอย่างแท้จริง (๒) บทธาปถารอง ในบางกรณีอาจมีบทธาปถาอื่นที่พระสงฆ์อาจจำเป็น และควรเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน อาจแนะนำประชาชนในท้องถิ่นให้เห็นลู่ทางในการพัฒนาด้านวัตถุที่เหมาะสมหรือเป็นผู้ประสานรวมตัวชาวบ้านในการพัฒนาและอาจใช้วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม เป็นต้น^{๑๔}

ดังนั้น บทธาปถาของพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยภาพรวมแล้วมี ๒ บทธาปถาใหญ่ๆ คือ บทธาปถาตามอุดมคติ เพราะวิถีชีวิตของสังคมไทยจะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนถึงตาย จึงทำให้พระสงฆ์กับประชาชนมีความผูกพันกัน และบทธาปถาตามคาดหวังทั้งความคิดหรือความต้องการของบุคคล ด้วยการให้คำแนะนำทางด้านจิตใจ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน และเป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้านโดยตรง ก็คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ในฐานะที่พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคม โดยใช้หลักศาสนาช่วยวางรากฐานความเจริญแก่สังคม ในด้านการศึกษา การอาชีพ การปกครอง เป็นต้น เพื่อช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่สังคม ช่วยลดปัญหาสังคม และช่วยเสริมให้คนปฏิบัติในสิ่งที่ถูก ที่ควรตามหลักศาสนาพระสงฆ์จึงมีบทธาปถาในการพัฒนาสังคมด้วยการเริ่มต้นที่สังคมสงฆ์

๓.๓ พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมปัจจุบัน ๕ ด้าน คือ

๑) **ด้านการปกครอง** หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษา หรือการบริหารอีกนัยหนึ่ง หมายถึงการควบคุม ดูแลหมู่คณะให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้น ๆ^{๑๕} ดังนั้น การปกครอง ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มิได้ให้ความสำคัญกับผู้นำหรือการปกครองมากนัก แต่พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากกว่า เพราะพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ดังที่

^{๑๓} วิจิตร เกิดวิศิษฐ์, **หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๑๔} พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), **สถาบันและสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๖๖.

^{๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, หน้า ๖๔๖.

พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๑๖}

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน นอกจากจะใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองแล้ว ยังใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๑๗} มาเป็นเครื่องมือในการปกครองด้วยโดยเนื้อหาสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีทั้งหมด ๔๖ มาตรา แบ่งเป็น ๘ หมวด มีสาระสำคัญ คือ การมอบอำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ไว้กับมหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรสูงสุด ให้เป็นองค์กรที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ทั้งหมด เพื่อให้การบริหารปกครองวัดเป็นไปด้วยดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดให้แต่ละวัดมีพระภิกษุดำรงตำแหน่งบริหารปกครองคณะสงฆ์ภายในวัด ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยในมาตรา ๓๖ - ๓๗ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้ ดาเนินการปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณรที่อยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม การดาเนินการสอดส่องดูแลรักษาความดีงามภายในวัด การปกครองและสอดส่องให้คฤหัสถ์ที่มาพำนักอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามระเบียบต่างๆ ของวัดด้วยดี^{๑๘}

ดังนั้น การปกครอง ก็คือ การดูแลกลุ่มบุคคลให้อยู่ในระบบโดยให้มีระเบียบและอยู่ใต้พระธรรมวินัย กฎหมาย ข้อบังคับ คำสั่ง และต้องเอื้อเพื่อต่อกฎหมายของบ้านเมืองโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือผู้นำของวัดนั้นๆ หมายถึง ภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือคณะเจ้าปกครองดาเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึง การที่พระภิกษุได้ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่(หน) นอกจากนี้ยังรวมถึง การที่ภิกษุทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์เป็นพระอุปฌาย์ในการอุปสมบทกัลยาณมิตรหรือการจัดระบบการเป็นอยู่ในสังฆมณฑลเน้นการบารบัตทุกข์บารุงสุขเป็นหลักภายใต้วิธีการ ๓ วิธี คือ (๑) นิคคหวิธี คือ การข่มคนที่ควรข่มหรือตาคณคนที่ควรตาคณ (๒) ปัคคหวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง (๓) ปวารณาวิธี คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้คือให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยอาศัยเครื่องมือ ๓ ประการ (๓.๑) พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้แล้ว (๓.๒) กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้อำนาจทาง

^{๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๗} พระเทพเวที (ประจบ ธมฺมเสฏฺฐโฐ), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑ - ๑๒๗.

^{๑๘} ทวี เขจรกุล, “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗), หน้า ๔๐ - ๔๐.

รัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติเพื่อจัดระเบียบและบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย (๓.๓) ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับและนาปฏิบัติสืบๆ กันมา^{๑๙} เพราะว่า วัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครองโดยมีกฎระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองแห่งราชอาณาจักรและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ^{๒๐}

๒) ด้านการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆวิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย^{๒๑} ดังนั้น การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์ทางธรรมมาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ (๑) คัมภีร์คัมภีร์ คือ ธรรมฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน (๒) วิปัสสนาธุระ คือ ธรรมฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมนยอด^{๒๒}

ในปัจจุบันการศึกษาของภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท^{๒๓} คือ (๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (ระดับประถมศึกษา) สนามหลวงแผนกธรรม มีหลักสูตร คือ นักธรรมจัดสำหรับพระสงฆ์ สามเณรและธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรมแบ่งเป็นนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็นธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก (๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การเรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เพราะภาษาบาลี เป็นภาษาที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาเหตุที่พระปริยัติธรรมคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอื่นๆบรรจุอยู่ในคัมภีร์ซึ่งเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น แม้จะแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็แปลแบบไทยบาลี ประสงค์จะรู้อย่างถูกต้องชัดเจนทั้งภาษาบาลีไม่ได้ ชั้นเรียนแผนกบาลีใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิ โดยแบ่งเป็น ๙ ชั้น คือ บาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ๑ - ๒ ชั้นประโยค

^{๑๙} พระเมธีธรรมมารักษ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่๙, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

^{๒๐} พระมหาทองชัย บูรณพิสุทธิ, “บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรักกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

^{๒๑} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๒๒} พระเมธีธรรมมารักษ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๗.

^{๒๓} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓ - ๑๔.

ป.ธ.๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ. ๓ ได้รับการแต่งตั้งคือเปรียญคือ ทรงตั้งเป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค ๑ - ๒ ได้รับวุฒิปัตร ชั้นประโยค ป.ธ. ๓ - ๘ ได้รับประกาศนียบัตรและพดยศ ชั้นประโยค ป.ธ. ๙ ได้รับปริญญาบัตรและพดยศ เป็นปริญญาตรีทางศาสนาและถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ๙ ได้ในขณะที่เป็นสามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทเณรรูปนั้น อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคถ้าอยู่ในสมณเพศได้รับนิยัตย์เท่ากับพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญญ (๓) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิการพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้การอุปถัมภ์ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อที่ว่าหากพระสงฆ์ สามเณรเหล่านี้ มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐหรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้ (๔) การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดาเนินการในสองสถาบัน คือ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๓) **ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา** กล่าวคือ การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา เป็นต้น^{๒๔}

การศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน ๔ ลักษณะ คือ (๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจน บางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับพระสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนปัจจุบันมีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน (๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้ นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่สถานศึกษาของทางฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็กศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่นวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็น

^{๒๔} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, หน้า ๕ - ๖.

การชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา (๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียน เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดดาเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังดาเนินการ เพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมายมาช่วยเหลือฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัดและพระตั้งแต่เด็กๆ สอนหนังสือง่ายๆเบื้องต้นที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น^{๒๕}

การศึกษาสงเคราะห์นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภิภุสงฆ์ยังให้ความสำคัญสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานที่ศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษาช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษา และช่วยเหลือบุคคลที่กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแลและกาพำบิดา ก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป^{๒๖}

๔) ด้านการสาธารณูปการ กล่าวคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกๆวิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาส และสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนาการดาเนินการใดๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๒๗}

ดังนั้น บทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของพระสงฆ์ งานเผย

^{๒๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘ - ๔๙.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐ - ๕๑.

^{๒๗} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, หน้า ๙.

แผนที่พระสงฆ์หากันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน มีดังนี้ (๑) งานพระธรรมทูต ดาเนินงานโดยใช้มหามหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดาเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจาเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธีและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่างๆในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนาธรรมิกถา นาฝึกสมาธิ นาเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นาพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนาจัดกิจกรรม (๒) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทยตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลสูงหมู่บ้าน โดยให้พระสงฆ์ในชนบทมีบทบาทและเป็นแกนนาในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น (๓) งานอบรมจริยธรรมนักเรียนข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนาพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดาเนินชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม (๔) งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน (๕) การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้าน เพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติ และจิตใจโดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียก พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ คณะประถมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๗ - ๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๑ - ๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๖ - ๑๘ ปี (๖) การเผยแผ่ทางสื่อมวลชน เป็นการดาเนินการโดยเผยแผ่ทางวิทยุ โทรทัศน์วารสาร นิตยสารเผยแผ่ธรรมและการเผยแผ่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ (๗) การเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัดโครงการลานวัดลานใจการกีฬา เป็นต้น^{๒๘}

๕) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ กล่าวคือ การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดาเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่นให้

^{๒๘} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อาเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น^{๒๙} ดังนั้น การสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่างๆแก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายก ทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสุขสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้^{๓๐} นอกจากนี้ การสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆเพราะพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาพระสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส^{๓๑}

เพราะว่า การสาธารณสุขสงเคราะห์คือการช่วยเหลือพัฒนาสังคมรอบๆวัดไม่ว่าจะเป็นเรื่องของบุคคล สถานที่ สภาพจิตใจ การเป็นอยู่ โดยให้การอุปถัมภ์เป็นภาระในการประสานงานติดต่อในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๓๕ มี ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการและด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์

๔. หลักธรรมสำหรับการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของตัวบุคคล เพื่อให้บุคคลสำรวจฝึกฝนปรับปรุงตนเอง เพราะต้องการให้รู้จักตนเอง รับผิดชอบตนเอง เคารพเชื่อมั่น และช่วยเหลือตัวเอง^{๓๒} และมีศิลปะสูงใจ ในทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพื่อให้การบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพในการพัฒนาสังคม ได้แก่ อคติ ๔, พรหมวิหาร ๔, สังคหวัตถุ ๔ สัปปริสธรรม ๗, และ สัปปายะ ๗ ดังที่จะอธิบายได้ดังต่อไปนี้

^{๒๙} กรมการศาสนา, คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ, หน้า ๗.

^{๓๐} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ), การจัดการสาธารณูปการและสาธารณสุขสงเคราะห์ของวัด, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘, หน้า ๑๔.

^{๓๑} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อาเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, หน้า ๒๕.

^{๓๒} ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๔) หน้า ๔๕.

๑) **อคติ ๔** กล่าวคือ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้ปกครอง ที่จะต้องละเว้นอคติ ทั้ง ๔ ให้ได้ เพราะเป็นทางประพจน์ที่ผิด เป็นหายนะธรรมในสังคมอย่างยิ่ง อคติ แปลว่า ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพจน์ผิด ความไม่เที่ยงธรรม หรือความลำเอียง มี ๔ อย่าง คือ (๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ เพราะพอใจ หรือเพราะรักในผู้นั้น จึงทำให้ผู้นั้น ได้ดีเป็นคนเด่นในสังคม (๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ไม่ชอบหน้า ไม่พอใจผู้นั้น แม้เขาทำดีเพียงใดความดีก็ไม่ปรากฏ (๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา ไม่รู้ความจริง ไม่เห็นความดีของเขามักเห็นผิดพลาดไป (๔) ภยากติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว อาจจะกลัวเพราะเขามีเงินทองมีอำนาจมีญาติพี่น้องกว้างขวางในสังคม^{๓๓}

๒) **พรหมวิหารธรรม ๔** หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพจน์ที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ผู้บริหาร ที่จำเป็นจะต้องประพจน์ปฏิบัติ มี ๔ ประการ ดังนี้ (๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มิไม่ตรี ต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองกล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข (๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยเหลือให้ประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความเดือดร้อนของปวงประชารวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย (ใ) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ก็รู้สึกชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น (๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขัง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังไม่ซ้ำเติมเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรมคือการกระทำของเขาเอง ว่าเขาเป็นผู้กระทำขึ้น อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ^{๓๔}

๓) **สังคหัตถุ ๔** กล่าวคือ สังคหัตถุเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี มี ๔ อย่าง คือ (๑) ทาน การให้ หมายถึง การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนร่วมงาน (๒) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก หมายถึง การพูดสุกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน (๓) อัตถจริยา การประพจน์ประโยชน์ หมายถึง การแนะนำประโยชน์แก่ผู้อื่นว่า กิจนี้ควร กิจนี้ไม่ควร (๔) สมานัตตา ความมีตนเสมอ หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ ไม่ถือตัว^{๓๕}

๔) **สัปปริสธรรม ๗** กล่าวคือ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ เป็นคุณสมบัติของคนดี มี ๗ คือ (๑) ฉัมมัญญตา คือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้หลักการและวิธีการวางนโยบายเพื่อให้ดำเนินกิจกรรมไปถึงจุดหมายนั้น (๒) อตถัญญตา คือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักจุดหมาย หรือเป้าหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์คร่าวๆจะไปทางไหน เพื่อประโยชน์อะไร เพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างถูกต้องตามเป้าหมายนั้น เป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกล่าวคือ โดยทั่วไปแล้วทุกองค์การจะต้องมีการกำหนดจุดหมายก่อน (อัตถัญญตา) แล้วจึงกำหนดหลักการ (ฉัมมัญญตา)

^{๓๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๓๙.

^{๓๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒.

^{๓๕}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

หรืองานนโยบายให้เป็นไปตามจุดหมายนั้น (๓) อัตตัญญา คือ รู้ตน รู้จักพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ รู้ว่าตนมีคุณสมบัติมีความสามารถอย่างไร เป็นหลักที่ประกอบด้วยคุณธรรมตามหลักอารยวิधि ๕ ซึ่งเป็นความเจริญของอารยชน ความเจริญอย่างประเสริฐ ทำให้ผู้ที่มีหลักธรรมนี้มีคุณสมบัติสมบูรณ์พร้อมในการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้นั้นเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมประจักษ์อารยชน (๔) มัตตัญญา คือ รู้ประมาณ รู้จักความพอดี รู้ธรรมแห่งมัชฌิมปฏิปทา หรือ อริยมรรค ๘ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอันพอดี ที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นปลอดปัญหาไม่ติดข้องในทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยค และหลักสันโดษ คือ ความพอดีกับสิ่งที่ได้มา ความพอดีกับกำลังความสามารถ และความพอดีกับฐานะ ซึ่งหลักธรรมทั้ง ๒ นี้ย่อมทำให้ผู้นั้นเป็นผู้สามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้เหมาะสมและถูกต้องดั่งนั้น (๕) กาลัญญา คือ รู้จักเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นผู้เห็นคุณค่าแห่งเวลาอย่างถูกต้อง ผู้นำที่มีหลักธรรมนี้ย่อมสามารถรู้เวลาอันเหมาะสมในการดำเนินกิจการทุกอย่าง (๖) ปริสัญญญา คือ การรู้ชุมชนและสังคมโลกได้อย่างถูกต้อง ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ได้อย่างทันสถานการณ์โลก ผู้นำที่มีหลักธรรมนี้ ย่อมเป็นผู้รอบรู้ทุกสถานการณ์ได้อย่างดี เพื่อพร้อมในการแก้ไขปัญหาก็ถูกจุดหรือถูกต้อง (๗) ปุคคลปโรปรัญญา คือ รู้บุคคล รู้ประเภทบุคคลที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน ทำให้สามารถวางคนให้เหมาะสมกับงาน ผู้นำที่มีหลักธรรมนี้ ย่อมเป็นผู้มีความสามารถในการประสานต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้อย่างถูกต้อง

๕) สัปายะ ๗ กล่าวคือ เป็นหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต สิ่งที่เหมาะสม อันเกื้อหนุนในการเจริญก้าวหน้าให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย (๑) อาวาสสัปายะ ที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ (๒) โจรรสัปายะ แห้งอาหาร อำนวย ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสม เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลเกินไป (๓) ภัตตสัปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในภควัตถุ ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ ข่าวดสารและสื่อสารที่เอื้อปัญญา (๔) บุคคลสัปายะ บุคคลที่ถูกต้องกันเหมาะสมกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ (๕) โภชนสัปายะ อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก (๖) อุตุสัปายะ ดินฟ้าอากาศ ธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น (๗) อิริยาบถสัปายะ อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับจงกรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาบถสมคูล^{๓๖}

๕. บทสรุป

พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมเป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรง ก็คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการประพฤติตนเป็นแบบอย่างในการพัฒนาสังคม ที่มีความสำคัญในการเพิ่มคุณภาพของคนในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสิน

^{๓๖}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔.

ปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ซึ่งการพัฒนานี้ต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน เพราะพื้นฐานของสังคมที่ดีจะต้องอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนาส่วนประกอบของสังคมที่สำคัญคือ มนุษย์ หรือคน สังคมจะดี คนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีคุณธรรม มีศีล มีสัตย์ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม ในการพัฒนาสังคมก็เพิ่มมากขึ้นแยกออกเป็น ๕ ด้าน (๑) บทบาทด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) การเผยแผ่พระศาสนา (๔) ด้านการสาธารณูปการ (๕) การสาธารณสงเคราะห์ จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม คือ พระสงฆ์เป็นผู้ใกล้ชิดชุมชน วัดและพระสงฆ์เป็นสถาบันทางสังคมที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ดังนั้น วัดในปัจจุบันนี้ ไม่ใช่สถานที่แบ่งแยกสถานะของวัดและบ้านออกจากกันอย่างสิ้นเชิง ยังมีความสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ในทำนองเดียวกันพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ แม้มิใช่พระอริยสงฆ์ผู้ตักสิล มุ่งเน้นนิพพานแต่ประการเดียว โดยไม่รับรู้ปัญหาของประชาชนทั้งหมดนั้นคงไม่ได้ พระสงฆ์จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับฆราวาส เพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์ตามหน้าที่สมควรแก่สถานะ การก้าวเข้าไปช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้าน พระสงฆ์จึงมีบทบาทเป็นนักพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของสังคมไทย ดังนั้นพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้อนุเคราะห์ประชาชนทั้งในทางเศรษฐกิจสังคม และ จิตใจ สติปัญญา เป็นสภาวะที่พึงอย่างแท้จริง ในสังคมปัจจุบันอย่างดีที่สุด

บรรณานุกรม

(๑) หนังสือ:

- กรมการศาสนา. **คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.
- กรมการศาสนา. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. **ความจริงของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.
- เดชา เปรมฤดีเลิศ. **ความเข้าใจเบื้องต้นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร สหยาบบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๔.

บุญศรี พานะจิตต์. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อาเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖.

ปราชญา กล้าผจญ. **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **สถาบันและสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พัฒนาตน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **หลักแม่บทของการพัฒนาตน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระไพศาล วิสาโล, **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓.

พระเทพเวที (ประกอบ ธรรมเสฏฐโณ). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระราชรัตนมนี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ). **การจัดสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.

พัชนี วรกวิน. **จิตวิทยาสังคม.** กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖.

วิจิตร เกิดวิสิษฐ์. **หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

สนิท สมักรการ. **วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

สงวนศรี สุทธิเลิศอรุณ. **จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : เกรียงศักดิ์การพิมพ์, ๒๕๒๕.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย:

ทวี เขจรกุล. “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗.

พระมหาทนต์ชัย บุรณพิสุทธิ์. “บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรักกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

วิธีคิดเพื่อบรรเทาอกุศลจิตในพระพุทธศาสนา

How to Relieve the Impurity Mind in Buddhism

พระอธิการวัชชัย คมภีรโต (แสงโสภณ)*

บทคัดย่อ

วิธีคิดเพื่อบรรเทาอกุศลจิต เป็นกระบวนการค้นหาแนวทางความคิด เพื่อบรรเทากิเลส ทำให้อกุศลจิตเบาบาง ลดน้อยลง หรือสามารถระงับไว้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งให้บรรลุ เป้าหมายตามที่ได้ตั้งไว้จะก่อให้เกิดผลดีต่อสภาพจิตใจทั้งตนเองและผู้อื่นเป็นวิธีคิดแบบเร้ากุศล หรือคิดแบบกุศล ภาวนา เพื่อสกัดกั้นบรรเทา และขัดเกลาต้นเหตุส่งเสริมความเจริญงอกงามแห่งกุศลธรรม เป็นเรื่องของการมีสัมมาทิฐิ ทำให้ชีวิตไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง และมีความสุขได้มีอารมณ์ดีสะท้อนถึงสภาพจิตที่ดีด้วยการลดความโลภ โกรธ หลง

คำสำคัญ : วิธีคิด, อกุศลจิต, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The methods to relieve the impurity mind in Buddhism is the process to find out the thought for relieving the defilements that can relieve the impurity mind or can relieve something to achieve the objective for better mind state of individual and others by wholesome thinking or wholesome meditation for breaking and polish the cravings. To support the prosperity of wholesome action is the right view to make the life to the right direction and have the happiness and good emotion for having the good mind by reducing the greed, hatred and delusion.

Keywords: Concept, Unwholesome Action, Buddhism

๑. บทนำ

การคิดเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การแสดงออกทางกายและวาจา ที่เรียกว่าการพูด และการกระทำ และเป็นศูนย์บัญชาการ ซึ่งกำหนดหรือสั่งบังคับให้พูดจาและให้กระทำไปตามที่คิดหมาย^๑ “ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างระบบทั้งสองนั้น ความคิดเป็นศูนย์กลางโดยเป็นจุดประสาน

---

* เจ้าอาวาสวัดเนินดินแดง ตำบลห้วยยาง อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ Email : raktong2556@hotmail.com

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

เชื่อมต่อกันระหว่างระบบการรับรู้กับระบบการกระทำ กล่าวคือ เมื่อรับรู้เข้ามาโดยทางอายตนะต่างๆ และเก็บรวบรวมประมวลข้อมูลข่าวสารมาคิดปรุงแต่งแล้ว ก็วินิจฉัยสั่งการโดยแสดงออกเป็นการกระทำทางกายหรือทางวาจา หรือพูดจาและการกระทำต่างๆ ต่อไป เกี่ยวกับ ความสำคัญกับวิถีคิด เพื่อบรรเทาอกุศลจิต ทางพระพุทธศาสนาบัญญัติว่า ความคิดเป็นจุดเริ่มที่จะนำไปให้ชีวิตไปดีหรือไม่ดี เจริญหรือเสื่อม เพราะความคิดก่อให้เกิดการกระทำถ้าคิดในเรื่องอะไรบ่อยๆ ปักใจจนกลายเป็นเจตคติแล้ว ไม่แค่นั้นจะต้องมีพฤติกรรมไปในทำนองนั้น และเป็นกลไกสำคัญในกระบวนการคิดแบบพุทธ เพราะเป็นเหตุใกล้ให้เกิดปัญญาต่อไป

๒. ความหมายของการคิดในพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนามีคำที่หมายถึงการคิดหลายคำด้วยกัน ดังต่อไปนี้

๑) ตกก (ตกก วิตกเก + อ) แปลว่า ความคิด ความดำริความวิตก ความตรึก และ ความตริตรอง มีรูปวิเคราะห์ว่า ตกเกติ สมပ္ยุตตมเม อารมมณ อภินิโรเปตตี ตกโก สภาพที่ ยกสัมပ္ยุตธรรม ขึ้นสู่อารมณ์ ชื่อว่า ตกโก วิตกโก สงกปโป อปปนา พยุปปนา เจตโส อภินิโรปนา^๒ แปลว่า ความตรึก วิตก ดำริแน่วแน่งปักใจ ฯ

๒) วิตกก (วิ + ตกก วิตกเก + อ) แปลว่า ความคิด วิตก ดำริ ตรึก ตริตรอง อารมณ์ ชื่อว่า ตักกะ มีรูปวิเคราะห์ว่า วิตกโก โข เทวานมินท ปปญจสญญาสงขานิทาโน^๓ ท่านจอมเทพ ความคิดมีสัญญาประกอบด้วยตัณหา มานะ และทิฏฐิ^๔ ที่ให้ถึงความมัวเมาเป็นเหตุเกิด

๓) สงกปป (ส + กปป วิตกสามตถิเยสุ + อ) แปลว่า ความคิด ดำริมีรูปวิเคราะห์ ว่า สงกปปนติ ปราวณติ อเนนาติ สงกปโป ธรรมเป็นเครื่องดำริ ชื่อว่า สงกปป (อาเทศนคคหิต เป็น ง) โส เต อิขมตฺ สงกปโป ความดำริ (ในการออกบวช) ของเธอนั้นจงสำเร็จ ฯ

๔) อุห (อุห วิตกเก + อ) แปลว่า ความคิด ดำริ มีรูปวิเคราะห์ว่า อุหนติ อเนนาติ อุโห ธรรมเครื่องดำริ ชื่อว่า อุห ฯ

๕) อปปนา (อป ปาปุณเน + ยุ + อา) แปลว่า ความคิด ดำริมีรูปวิเคราะห์ว่า อปเปติสมပ္ยุตตมเม ปาเปติ อารมมณนติ อปปนา จิตที่ส่งสัมပ္ยุตธรรมไปสู่อารมณ์ ชื่อว่า อปปนา (ช้อน ปอาเทศ ยุ เป็น อน ลบสระหน้า) ฯ

๖) จินตา (จินต จินตาย + อ + อา) แปลว่า ความคิด สร้างสรรค์มีรูปวิเคราะห์ว่า จินตตีติ จินตา ความคิด ชื่อว่า จินตา (ลบสระหน้า) ฯ มีรูปวิเคราะห์ว่า ทานํ ทาตุน ลภิสสามีติ จินตา อปปนา^๕ เกิดความคิดขึ้นว่า เราจักไม่ได้ถวายทาน ฯ

^๒ อภิธาน. (บาลี) ๑๕๓, พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พันธ์ตั้ง, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑๓.

^๓ อ้างแล้ว, หน้า ๒๑๓.

^๔ อ้างแล้ว, หน้า ๒๑๔.

^๕ อ้างแล้ว, หน้า ๒๓๖.

๗) จิตต์^๖ แปลว่า ความคิด มีรูปวิเคราะห์ว่า จินตณจิตต์ ความคิด (จินต ธาตุ ในความหมายว่า คติ ต ปัจจัย ลบ น) ฯ

๘) ฌาน^๗ (ฌม จินตาย+ ยุ) แปลว่าคิด เพ่งพินิจ มีรูปวิเคราะห์ว่า ฌายเตติ ฌานํ ความคิด (ฌม ธาตุในความหมายว่าคติ ยุปัจจัย, แปลง ยุ เป็น อน) ฯ

๙) โยนิโสมนสิการ มาจากคำว่า โยนิโส และมนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิ แปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธีทาง ส่วนมนสิการ หมายถึง การตั้งไว้ในใจ การคำนึงถึง การใส่ใจ การพิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย แม้การขยายความหลักธรรม โยนิโสมนสิการ เป็นไปตามกระบวนการแห่งปัญญา^๘

การสร้างสัมมาทิฐิตัวด้วยวิธีการแห่งปัญญานั้น เมื่อวิเคราะห์โดยรูปศัพท์คำว่าโยนิโสมนสิการประกอบด้วยโยนิโส+มนสิการโยนิโสมาจากคำว่า โยนิแปลว่าต้นเหตุต้นเค้าแหล่งเกิด ส่วนคำว่า มนสิการ แปลว่าการทำในใจ การคิดคำนึงนึกถึง ใส่ใจพิจารณา เมื่อรวมสองคำเข้าด้วยกัน แปลว่าการทำในใจโดยแยบคาย^๙ หมายถึงการใช้ความคิดถูกวิธีคิด อย่างมีระเบียบคิด หาเหตุผลสืบค้นถึงต้นเค้าสืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งทั้งหลายให้เห็นความจริงตาม ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปาทานของตนเข้าจับ^{๑๐} โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน ถือว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการบรรเทาอกุศลจิต ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่น แม้สักข้อหนึ่งซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิตัวที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น หรือให้สัมมาทิฐิตัวที่เกิดขึ้นแล้ว เจริญขึ้นเหมือนโยนิโสมนสิการเลย เมื่อมีโยนิโสมนสิการ สัมมาทิฐิตัวที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และสัมมาทิฐิตัวที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญขึ้น^{๑๑}

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิกมรรคแก่ภิกษุ ฉะนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญจักทำให้มาก ซึ่งอริยอัษฎางคิกมรรค^{๑๒}

^๖พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๒๔๗.

^๗อ้างแล้ว, หน้า ๒๗๕.

^๘พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖๗๐.

^๙พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๕), หน้า ๓๑.

^{๑๐}พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๒.

^{๑๑}อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๑๘๖/๔๑.

^{๑๒}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๕/๔๔.

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย (ว่าสำเร็จได้) แก่ผู้รู้ผู้เห็น มิใช่แก่ผู้ไม่รู้ มิใช่แก่ผู้ไม่เห็น เมื่อรู้ที่อยู่เห็นอยู่อย่างไร จึงจะมีความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เมื่อรู้เห็น (วิธีทำให้เกิดและวิธีทำไม่ให้เกิด) โยนิโสมนสิการและอโยนิโสมนสิการ เมื่อมนสิการ โดยไม่แยบคาย อาสวะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และ อาสวะที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญเพิ่มพูน เมื่อ มนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) อาสวะที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น และอาสวะที่เกิดขึ้น แล้ว ย่อมถูกละได้^{๑๓}

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เหล่าใดก็ตามที่เป็นกุศลอยู่ในภาคกุศล อยู่ในฝ่ายกุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีโยนิโสมนสิการเป็นมูลราก ประชุมลงในโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการ เรียกว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้น^{๑๔} “เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นหรือให้กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนโยนิโสมนสิการเลย เมื่อมีโยนิโสมนสิการ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น แล้ว ย่อมเสื่อมไป”^{๑๕} “เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ ที่เป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัทธรรม เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”^{๑๖} โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายใน เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบอื่น แม้สักข้อหนึ่งที่เป็นไป เพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย^{๑๗} สำหรับภิกษุผู้เสขะ ยังไม่บรรลอรหัตผล บรรณาคความเกษมจากโยคะ อันยอดเยี่ยมเราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายในอย่างอื่น แม้สักอย่างที่มีประโยชน์มาก เหมือนโยนิโสมนสิการเลย ภิกษุผู้ใช้โยนิโสมนสิการ ย่อมกำจัดอกุศลได้ และบำเพ็ญกุศลให้เกิดขึ้น^{๑๘} เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่งที่จะเป็นเหตุให้ความสงสัยที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้นหรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็ถูกกำจัดได้ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย^{๑๙}

๓. มูลเหตุของอกุศลจิต

มูลเหตุของอกุศลจิต คือ โลก-โกรธ-หลง เกิดจาก"อวิชชา"ความไม่รู้หรือเกิดจาก กายกับใจ ที่ไม่ได้เจริญสติสัมปชัญญะในกายความรู้สึกในจิต และในธรรมชาติแห่งชีวิต ที่สัมผัส รับรู้ แล้วหลงผิด ไม่ศึกษาเรื่องชีวิตว่าชีวิต คืออะไร ไม่รู้เรื่องลมหายใจ การรู้ตัวทั่วพร้อม ไม่ศึกษาว่า ชีวิตไม่โลก-ไม่มีโลก มีอหนึ่งทานข้าวไม่เกิน ๒ ขาม ความโลกล้วนเกิดจากใจ ที่ไม่ รู้จักพอ นอนไม่เกิน ๑ วา ใส่เสื้อผ้าไม่เกิน ๒ ชุดต่อวัน เมื่อไม่ได้ตั้งใจ ก็โกรธ เพราะขาดสติ แล้วหลงรัก-หลงชังเพราะการเห็นผิด ธรรมชาติเกิดความหลงผิดก่อน จึงเกิดโลกและโกรธเข้า แทรก หลงเกิดจากสาเหตุ ๓

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕/๑๘.

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๕/๑๒๙.

^{๑๕} อัง.เอก. (ไทย) ๒๐/๖๘/๑๕.

^{๑๖} อัง.เอก. (ไทย) ๒๐/๙๒/๒๐.

^{๑๗} อัง.เอก. (ไทย) ๒๐/๑๐๘/๒๒.

^{๑๘} ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๙๔/๒๓๖.

^{๑๙} อัง.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๑/๕.

ประการ คือ กาย ไม่รู้จักกาย.ล.ลึง-คือ ใจ ไม่รู้จักใจที่แท้จริงว่า ใจ คือ อะไร งาม.งูคือ ตัณหา ความอยากที่มนุษย์ปล่อยกาย-ปล่อยใจ ให้หลงอยู่ในโลก โดยไม่ศึกษา ไม่ปฏิบัติธรรม จึงไม่สามารถเรียนรู้ และลดละ-เลิกในความโลภ-โกรธ-และหลงผิด เกิดที่ ความคิดของมนุษย์เราเป็นปฐมเหตุ และค่อยพัฒนามาสู่คำพูดและการกระทำที่หลัง ฉะนั้น การอบรมใจ จึงเป็นการแก้ที่ปฐมเหตุ คือ ความคิดก่อน อบรมความคิด โดย อาศัย"ศีล" ละความโลภ ทาน-ละความโกรธ และภาวนาละความหลงผิด ความหลง-เกิดจากจิต ไม่ตามจิต ความโกรธเกิดจากจิตไม่ตามทันใจ (ขาดสติ) ความโลภเกิดจากจิตตามไม่ทันกาย (กายานุสัสสนาสติปัญญา) ไม่พิจารณาภายในกาย การเกิดขึ้นแห่งอกุศลจิตนั้น เพราะการไม่ใส่ใจพิจารณาให้แยบคาย เรียกว่า "อโยนิโสมนสิการ"สมเด็จพระผู้มีพระภาคแสดงว่า ผู้ที่มีอโยนิโสมนสิการนั้น อกุศลจิตที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น อกุศลจิตที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญยิ่งขึ้น อกุศลจิตที่จะเกิดย่อมไม่มีโอกาสจะเกิด และอกุศลจิตที่กำลังเกิดขึ้น ย่อมดับสิ้นลงพลันอโยนิโสมนสิการนี้ ย่อมเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุ ๕ ประการ (๑) ไม่ได้สร้างสมบุญไว้แต่ปางก่อน (๒) อยู่ในประเทศที่ไม่สมควร (๓) ไม่ได้คบหาสนทนากับสัปบุรุษ (๔) ไม่ได้ฟังธรรมของสัปบุรุษ (๕) ตั้งตนไว้ผิด เหตุให้เกิดอโยนิโสมนสิการ ๕ ประการนี้ ย่อมมีอุปการะแก่กัน คือไม่ได้สร้างสมบุญ ไว้แต่ปางก่อน เป็นอดีตเหตุ เพราะไม่ได้สร้างสมบุญไว้แต่ปางก่อน จึงทำให้มาเกิดในประเทศที่ไม่สมควร คือ ไม่มีสัปบุรุษ จึงทำให้ไม่ได้ฟังธรรม และเพราะเหตุที่ไม่ได้ฟังธรรม จึงทำให้หลง ผิดตั้งจิตไว้โดยชอบ คือตั้งตนไว้ผิดนั่นเอง จึงทำให้อกุศลจิตเกิดขึ้น โดยอาศัยอโยนิโสมนสิการ เหตุให้เกิดอโยนิโสมนสิการนี้ จึงเท่ากับเป็นเหตุเกิดอกุศลจิตนั่นเอง

๔. โทษของอกุศลจิต

ผู้เขียนกำหนดของการศึกษาลักษณะโทษของความโลภและผลที่กระทบต่อสังคม หนึ่ง ความโลภเมื่อแสดงตัวออกมาเป็นความพยายามทุกวิถีทาง เพื่อโน้มน้าวสิ่งที่ตนหมายปองมา เป็นสมบัติของตน หรือพยายามเหนียวรั้งเข้ามา อย่างไรก็ตามโทษของความโลภเป็นปัญหาบีบคั้นเบียดเบียนจิตใจของปุถุชนบางคนอยู่ทุกวัน ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ตระหนักถึงปัญหา ข้อนี้จึงจัดความโลภเป็นโทษพื้นฐานของสังคมประการหนึ่ง เมื่อพิจารณาลักษณะของความโลภ ตามที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน โทษที่เกิดจากความโลภจะแสดงอาการในรูป แบบของความอยาก ได้เป็นความอยากได้ที่เป็นไปในของการประพฤติดุจริต หรือเป็นบทบาทเชิงลบที่กีดกันวิถีชีวิต ของมวลมนุษย์ให้ออกจากความชอบธรรม^{๒๐}

จิตของบุคคลที่ถูกความโลภครอบงำ จะมีอาการเต็มไปด้วยความอยากอย่างไม่มีที่ สิ้นสุดโทษที่เกิดจากความโลภมีอิทธิพลทำให้บุคคลมีการกระทำทางกายทางวาจาอันไม่น่า ประารถนาของแต่ละบุคคล ส่งผลกระทบต่อผู้กระทำ และสร้างปัญหาแก่สังคมโดยรวม เพราะพฤติกรรมดังกล่าวเกิดจากอำนาจของกิเลส และขัดต่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เถรวาททั้งสิ้น แม้แต่

^{๒๐} พระมหาขันทอง วิชาเดช, "การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๐.

พระเจ้าอชาตศัตรูที่มีความโลภอย่างรุนแรง เพื่อจะครองราชย์สมบัติถึงกับ ต้องฆ่าพ่อของตัวเอง^{๒๑} อันเป็นอนันตริยกรรม คือ กรรมหนักจะเห็นได้ว่า มีโทษที่เกิดจากความ โลภขึ้นหยาบ เมื่อแสดงตัวออกมาอำนาจของมันจะผลักดันจิตใจให้หวั่นไหว สั่นคลอน มากเกินขอบเขต จะเกิดอาการรุนแรง จนถึงขั้นทำลายกำแพงศีลธรรมอันดีงาม แล้วทำสิ่งที่ไม่ควรทำ และพระเวทที่ตฤกลาภสักการะครอบงำเพราะความโลภ ด้วยอำนาจตัณหาจึงกลายเป็นคนทุศีล จึงคิดการใหญ่จะปกครองสงฆ์เสียเอง จึงขอให้พระพุทธเจ้ามอบอำนาจความเป็นใหญ่ให้แก่ตน เมื่อพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต จึงพยายามเพื่อจะปลงพระชนม์พระองค์ด้วยวิธีการต่างๆ อยู่ในขอบข่ายของอนันตริยกรรม^{๒๒} ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตัณหาอาศัยทวาร ๖ ของผู้ทุศีลซึ่ง เป็นสาเหตุความโลภถึงกับต้องแสดงออกทางกายวาจา^{๒๓} เพราะฉะนั้นโทษของความโลภ จำแนกออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ อย่างละเอียด กลาง และหยาบ ความโลภทุกระดับชั้นไม่ว่า ละเอียด กลาง หยาบ ย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ เราเป็นเสมือนทาสตลอดเวลาที่เรายังเพลิดเพลิน มัวเมาอยู่ในอารมณ์ที่ปรากฏทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เราจะไม่เป็นอิสระ ถ้าเรามี ความสุขเกิดขึ้นกับสถานการณ์ที่มีอารมณ์ภายนอกที่มากกระทบเรายึดถือในความพอใจและ ความอยากได้จนเกินไป ทำให้จิตใจเศร้าหมองได้ง่าย และตกเป็นทาสของอารมณ์และความรู้สึก ต่างๆ ที่เป็นสาเหตุของความโลภที่เกิดขึ้นในวิถีจิต โทษของความโลภเป็นเหตุของการพูดไม่ดี ทำไม่ดี ก็เป็นทุกข์ ได้พบเห็นในชีวิตประจำวัน

เป็นคนมีลักษณะของการปองร้าย โกรธพยาบาทต้องการทำลายผู้ที่ทำให้โกรธและมีความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์สุขของตนเป็นประมาณ แสวงหาประโยชน์ตนทั้งทางที่สมควรและไม่สมควร โดยไม่คำนึงว่าผู้อื่นจะเสื่อมเสียประโยชน์อย่างไร เพราะว่าขาดเมตตา มีพยาบาท เป็นข้าศึกไกล^{๒๔} ผู้มีความโกรธขาดความเมตตา ราคะเป็นข้าศึกใกล้^{๒๕} การที่บุคคลขาดเมตตา จึงทำให้ความรักความปรารถนาดีของเขาเป็นความรัก ในลักษณะมีความเยื่อใย อาลัย ปรารถนาเรียกกร้อง ความต้องการ ได้รับการตอบแทนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ถ้าไม่มี การตอบสนองก็จะกลายเป็นความโกรธ และเป็นความรักคำนึงถึง รูปร่าง หน้าตา ของเขาว่า เป็นอย่างไร มุ่งที่ความสวยงาม ความน่ารัก น่าใคร่ น่ายินดี น่าปรารถนา ของรูป เสียง กลิ่นรส สัมผัส สภาพของสิ่งเหล่านั้น^{๒๖}

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน มงคล. (บาลี) ๑/๔๔/๓๗ - ๓๙, มงคล. (ไทย) ๑/๔๔/๕๕ - ๕๙.

^{๒๒} อนันตริยกรรมมี ๕ อย่าง คือ ๑. ฆ่าตฤฆาตมารดา ๒. ฆ่าบิดา ๓. ฆ่าพระอรหันต์ ๔. โลภิตุบาป มีจิตประทุษร้ายทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตให้ห้อด้วยจิตคิดร้าย ๕. สังฆเภททำลายสงฆ์ให้แตกกัน (อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๙๔๑/๒๗๐, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๑/๕๕.).

^{๒๓} ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๒๐, ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๓๐.

^{๒๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๐/๑๓๐.

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์, (อจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๗๐.

^{๒๖} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), พรหมวิหารธรรมเรื่อนใจของผู้ใฝ่สุข, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๘-๙.

อีเลียต แสดงทัศนะไว้วางนักจิตวิทยา มองอารมณ์ไว้ว่าเป็นกระบวนการที่ไม่มีระเบียบแบบแผนซึ่งเข้าไปกวนให้กฎของพฤติกรรมเสียระเบียบ^{๒๗} ในขณะที่ แฮร์รี่ ซิลด์ และแกรี่ แบริดเฟลด์ กล่าวไว้ว่า ความโกรธอาจจะเป็นไปได้เป็นบาปไปทั้งหมด บางครั้งมันอาจจะเป็นการพิพากษาอันนำมาซึ่งความชอบธรรมของพระเจ้า^{๒๘}

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีความโกรธทำให้มีสุขภาพไม่ดีจิตใจขาดความเมตตา ส่งผลให้ได้รับโทษคือจะหลับก็เป็นทุกข์ตื่นเป็นทุกข์ฝันร้าย จิตใจไม่ตั้งมั่น หน้าตาเศร้าหมอง ผู้ที่มีความโกรธทำให้ร่างกายและสภาพจิตใจเศร้าหมองมีสถานภาพไม่ดี ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นศัตรูของมนุษยชนมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาไม่คุ้มครองรักษาจะอยู่ที่ไหน ทำอะไรไม่มีใครให้ความร่วมมือไม่สนับสนุนจากสังคม มีสุขภาพจิตและวุฒิภาวะทางอารมณ์ไม่ดี เพราะขาดเจริญเมตตาจึงมีโทษมาก แต่ก็คลายเร็วหรือทำลายง่ายจะเห็นได้ว่า ผลเสียของความเป็นคนมักโกรธ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า คนที่โกรธก่อนก็แล้วอยู่แล้ว คนที่ไม่มีสติ หลงโกรธตอบ ยิ่งสร้างความเลวให้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งไม่ควรโกรธตอบ อันเรียกได้ว่า ชนะสงครามที่ชนะได้ยาก ชื่อว่าเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายตนและฝ่ายผู้อื่น^{๒๙} โทษของความโกรธ ดัง พุทธพจน์ที่ว่า คนขี้โกรธจะมีผิวพรรณไม่งาม คนขี้โกรธมักนอนเป็นทุกข์ เป็นที่รังเกียจของบุคคลทั่วไป เปรียบเหมือนถ่านไม้มะพลับถูกไหม้หรือกระเบื้องกระทวย่อมปะทุเกินประมาณ^{๓๐}

เป็นคนมีลักษณะของการหลงรู้ไม่จริง โง่เขลา ไม่รู้ورىยัจ ๔ ในอวิชาสูตร ที่พระ พุทธองค์ทรงแสดงความหมายของอวิชาว่า ภิกษุไม่รู้ในทุกข์ ในเหตุให้เกิดทุกข์ ในความดับ ทุกข์ ในทางที่จะให้ถึงความดับทุกข์นี้เรียกว่า อวิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชาด้วย เหตุเพียงเท่านี้^{๓๑} ดำเนินการไปอย่างผิดๆ และมีความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์สุขของตน เป็นประมาณแสวงหาประโยชน์ตนทั้งทางที่สมควรและไม่สมควร โดยไม่คำนึงว่า ผู้อื่นจะเสื่อม เสียประโยชน์อย่างไร ความหลงในสังขารที่เป็นพื้นเดิมของจิต ไม่รู้ผิดรู้ชอบซึ่งเกิดขึ้นบาง คราวเท่านั้น มิจฉาภิภูฏฐิ คือการเห็นผิดจากคลองธรรม ซึ่งมิทั้งไม่รู้และยังมีความเห็นผิดด้วย จัดเป็นมโนกรรมนำไปสู่การทำผิด พุดผิด คิดผิด โมหะ ทำให้เกิดมิจฉาภิภูฏฐิ ทำให้ขาดสัมมาทิฏฐิ ทำให้การยึดถือ คาคเคลื่อนไปจากความเป็นจริง ทำให้คนงมงาย ทำให้ปัญญาเศร้าหมอง ทำให้เป็นผู้มืด ทำให้เป็นคนตาบอด เป็นปัจจัยให้คนทำบุญเพื่อไปเกิดในกามภพ รูป ภพ และอรพภู ภพ เป็นปัจจัยทำให้คนทำบาป

^{๒๗} Matthew A. Elliott, *Faithful Feelings : Rethinking Emotion in the New Testament*, 2006.

^{๒๘} Harry Shields and Gary Bredfeldt, *Caring for Souls : Counseling Under the Authority of Scripture*, 2001.

^{๒๙} ส.ข. (ไทย) ๑๕/๑๒๕-๑๒๖/๑๔๕-๑๔๙. ๑๕/๑๘๘/๒๖๗.

^{๓๐} อง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๒๗/๑๗๖.

^{๓๑} ส.มหา. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๙/๖๐๒.

เพราะเมื่อขาดสัมมาทิฐิแล้วก็ไม่รู้จักบาปซึ่งเป็นเหตุทำให้เกิดทุกข์ ทำให้ไม่รู้ หน้าที่ คือไม่รู้ว่าจะเมื่อเกิดเป็นมนุษย์แล้วควรดำเนินชีวิตอย่างไร ยังหลงมกมาย ไม่รู้สึกตัว ไม่สะดุ้งกลัว มัวหลงเพลินอยู่ โมหะเป็นกิเลสตัวสำคัญเป็นหัวหน้าของกิเลส ทั้งที่นอนเนื่อง อยู่ในจิต และแสดงออกมาภายนอก กิเลสชั้นหยาบที่สุดที่เห็นชัดทางกาย วาจาที่แสดงออกมา เนื่องจากควบคุมไม่ได้ ทำให้ละเมียดศีล เป็นมูลรากของวิญญะ คือ เป็นกิเลสที่เป็นเหตุให้เวียน วายตายเกิดไม่มีสิ้นสุด ทำให้ประกอบกรรมชั่วต่างๆ ไร้ความละอายไร้ความเกรงกลัวความชั่ว เป็นภัยใหญ่เป็นเครื่องบีบคั้น เป็นอุปสรรคและเป็นอันตรายสำหรับโลกที่เราอาศัยอยู่ เพราะ โมหะครอบงำโลก ก่อให้เกิดสังขาร เป็นรากเหง้าของความทุกข์ทั้งหมด^{๓๒}

๑) ทุกข์ที่เกิดเพราะอกุศลจิต จิตเจตสิกและรูปที่เกิดขึ้นและดับไปและเพราะยังมี เจตสิกที่ไม่ดี คือกิเลสประการต่างๆ ที่สะสมมามากมาย ก็ทำให้เกิดความทุกข์ใจอันเกิดจากกิเลสเป็นธรรมดา ความทุกข์ที่สัตว์โลกกล่าวว่าเป็นปัญหาชีวิตนั้น ความทุกข์จึงแบ่งเป็นสองส่วนใหญ่คือ ความทุกข์กายที่เป็นผลของกรรม ที่ได้รับกระทบสัมผัสทางกาย ไม่ดี มีการเจ็บไข้ได้ป่วย ขณะที่เจ็บและความทุกข์ใจทำให้เกิดจากกิเลสประการต่างๆ ปัญหาหนักของชีวิต จึงไม่พ้นจากการเกิดขึ้นของสภาพธรรมที่เป็นจิต เจตสิกที่เป็นผลของกรรมบ้าง (ทุกข์กาย) และเป็นอกุศลจิตบ้าง คือทุกข์ใจ เพราะปุถุชนที่ไม่ได้ลำดับไม่มีปัญญา จึงไม่ได้รู้ตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่เราแต่เพราะมีกิเลส ที่สำคัญผิดว่า มีเรา มีเขา มีสิ่งต่างๆ จึงทุกข์เพราะ ความยึดถือ ว่าเป็นเรา เป็นเขา เป็นสิ่งต่างๆ และเพราะความยึดถือในสิ่งเหล่านั้นเมื่อสิ่งนั้น แปรปรวนไปไม่เป็นดั่งใจ หรือไม่ได้สิ่งนั้น พลัดพรากจากสิ่งนั้นจึงทำให้ทุกข์ใจ จึงเกิดปัญหาขึ้น ปัญหาไม่ได้เพราะกิเลส ขณะใดที่เป็นอกุศลมีปัญหา

แต่ขณะที่เป็นกุศล ไม่ทุกข์ขณะนั้นจะมีปัญหาไม่ได้เลย ปัญหาไม่เพราะกิเลส และ ขณะที่เป็นปัญหา คือ ขณะนั้นจิตเป็นอกุศล มีความทุกข์ใจ ฟุ้งซ่าน เพื่อให้เข้าใจว่า ปัญหาคือ อกุศล กุศลไม่ เป็นปัญหา ขณะทุกข์ใจเพราะกิเลส เป็นปัญหาในขณะนั้น การแก้ไขปัญหา หรือ การแก้ไขอกุศล ต้องแก้ไขด้วยปัญญาความรู้ตามความเป็นจริง ซึ่งเราจะต้องยอมรับความจริงในบางประการว่า สะสมปัญหา สะสมเหตุให้เกิดปัญหา เหตุให้เกิดความทุกข์ใจ คือ สะสมกิเลส มากมายที่ทำให้เกิดอกุศล เกิดปัญหามากมายนับไม่ถ้วน การจะแก้ปัญหาก็กุศล จึงจะต้องค่อยเป็นค่อยไป ใช้เวลายาวนาน ไม่สามารถที่จะละปัญหาได้ทันทีเพราะสะสมกิเลสมานานนั่นเองครับ ซึ่งธรรมที่จะแก้ปัญหาก็กุศล คือ ปัญญา เพราะปัญญาทำให้ใจความจริงของชีวิตว่า คือ มีแต่ธรรมที่เกิดขึ้น ไม่มีเราไม่มีเรื่องราวต่างๆ ที่ยึดว่าสิ่งนั้นสำคัญเหลือเกินกับ ชีวิต หากเรามองย้อนไปในเรื่องราวที่ผ่านมา แม้ไม่นานก็ไม่ต่างจากความฝัน และที่สำคัญที่เราคิดว่าสำคัญมาก หลับแล้วก็ลืมในขณะที่หลับแล้วเรื่องราวที่สำคัญมากหายไปไหนไม่มี

ดังนั้น จึงเป็นเพียงความคิดนึกของตนเองจริงๆ ที่คิดว่ามีปัญหาครับ ดังนั้น ก็ไม่พ้น จากความคิดนึกของตนเองซึ่งการจะเข้าใจตามความเป็นจริงอย่างนี้ได้ เพื่อละคลายทุกข์ก็ต้องอาศัย

^{๓๒} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒/๑๘/๒๒-๒๓.

ระยะเวลายาวนานในการอบรมปัญญา หากจะให้หายทุกข์หายจากปัญหา ที่เป็นอกุศลที่สะสมมามากทันทีไม่ได้ซึ่งขอแนะนำว่าไม่ต้องไปทำอะไรเพราะทำไม่ได้เมื่อยังไม่มีปัญญาแต่ อาศัยการฟังพระธรรม ในหนทางนี้ไปเรื่อยๆ อยู่กับความจริงปัญญาก็จะค่อยๆ เจริญขึ้นอย่างน้อยก็เข้าใจว่า ยังไม่สามารถละปัญหาได้แต่ถ้าเหตุของปัญหาคือ อะไร คือ กิเลสที่สมมาก็เท่ากับว่า หาเหตุเจอแล้วก็อบรมธรรมที่จะละเหตุเหล่านั้น คือ อบรมปัญญา ด้วยการฟัง ศึกษา พระธรรม ดังเช่น พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีกว่าจะละปัญหา ละอกุศลได้ทั้งหมด ไม่ต้อง เจอปัญหาคือ กิเลสเกิดขึ้นอีกก็อบรมยาวนานนับชาติไม่ถ้วนเลย

๒) ความอยากที่เกิดจากอกุศลจิต ความอยาก ความกระหาย ความดิ้นรน^{๓๓} ความทะยานอยากความร่าร่น^{๓๔} เป็นความต้องการที่ประกอบด้วยวิชา^{๓๕} ปรู้งแต่งจิตหรือ วิญญาณให้ยินดีอยากได้อารมณ์ คือสิ่งเร้าต่างๆ^{๓๖} มีลักษณะที่ก่อให้เกิดภพใหม่ มีความเพิลิตเพลินติดอยู่ในอารมณ์สามารถไหลไปตามอารมณ์ภายในคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ อารมณ์ภายนอกคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทำให้บุคคลลืมนตัว ลืมกลัว ลืมตาย ก่อให้เกิดทุกข์ ทำให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร^{๓๗} มีรูปีวิเคราะห์ว่า วตฺถุกามํ ตสฺสสนฺติ ปรีตสฺสสนฺติ สตฺตา เอตฺยาตี = ตณฺหา สัตว์ทั้งหลายย่อมยินดีติดใจวตฺถุกามโดยธรรมชาตินั้น ฉะนั้นธรรมชาติที่เป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายยินดีติดใจซึ่งวตฺถุกามนั้น ชื่อว่าตัณหา^{๓๘} ตัณหา คือ ความกำหนัดยินดีพอใจในกามคุณทั้งหลาย ความเพิลิตเพลินในอำนาจ ความคิดถึงคะเนิงหา ต่างๆ รวมไปถึงความหวังใยและความผูกพัน แม้แต่ความปรารถนาดีและความหวังที่มีก็ยังเป็นตัณหา แม้สัตว์ผู้แสวงหาเสาะหาค้นหากามทั้งหลายเที่ยวไปเพื่อกามนั้น มากไปด้วยกามนั้น หนักในกามนั้น เอนโอนไปในกามนั้น โนมน้อมใจไปในกามนั้น มุ่งกามนั้นเป็นใหญ่ชื่อว่าผู้ชวนชวยในกาม^{๓๙} ตัณหาแบ่งโดยอาการได้ ๓ คือ

^{๓๓} พระอรรถกถาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), และรศ.ดร.จำลอง สารพัดนึก, **พจนานุกรม บาลี - ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๒๖.

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๓๕๗.

^{๓๕} พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, **ปฏิจจสมุปบาท คือกฎแห่งความจริง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา), หน้า ๘๘.

^{๓๖} บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจสมุปบาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕๐.

^{๓๗} พระเทพสิทธิมนี (โชคก ญาณสิทธิ), **วิปัสสนาญาณโสภณ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทศรีอนันต์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๕๒.

^{๓๘} พระอาจารย์สัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, **ปฏิจจสมุปบาทที่ปณี**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิ. อินเตอร์ พรินท์ จำกัด), หน้า ๗๓.

^{๓๙} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๙/๔๔.

(๑) กามตัณหา ได้แก่ความยินดีติดใจในอารมณ์ ๖ ที่เกี่ยวกับกามคุณเป็นความยินดี ในรูปเสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย และใจอันน่ารักน่าเพลิดเพลิน^{๔๐} กามตัณหาจะปรากฏอยู่ เกือบตลอดเวลา และโดยส่วนใหญ่คนมักจะเข้าใจว่า กามตัณหาอันเป็นเรื่องของคนที่มิ ครอบครวัเท่านั้น ตามความเป็นจริงกามตัณหาเกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ความพอใจยินดีที่เกิดจากการกระทบของทวารทั้ง ๖ ทางนี้เรียกว่ากามตัณหาทั้งหมด การสังเกตหรือ การมีสติจะทำให้เราสามารถมองเห็นกามตัณหาอันได้

(๒) ภาวตัณหา ได้แก่ตัณหาที่เกิดพร้อมกันกับสัสสตทิฏฐิ โดยอาศัยรูป เสียง กลิ่นรส สัมผัสทางกาย และใจเป็นความอยากให้กามที่ได้มานั้นอยู่กับตนนานๆ^{๔๑} และเป็นสภาวะธรรม ย่อมเห็นว่าตัวตนที่อยู่ในอารมณ์ ๖ นั้น ปรากฏมีอยู่เสมอไม่สูญหายด้วย และยินดีอยู่ในอารมณ์ ด้วยสภาวะธรรมนั้น ชื่อว่าตัณหา มีบาลีรับรองว่า ภาวตีติ=ภโว ภโวจโสตณหาจาติ = ภาวตณหา^{๔๒} ภาวตัณหาอีกนัย คือ ความยินดีในกามภพ รูปภพ อรูปภพ ฌานสมบัติความพอใจในความเป็นตัวตนของตัวเอง เช่นเข้าใจว่า สัตว์ทั้งหลายมีตัวตนอยู่ตัวตนนี้ไม่สูญหาย ตายแต่ร่างกายนี้ เท่านั้น แต่จิตยังมีอยู่ภาวตัณหาเป็นความพอใจที่อาจจะสังเกตเห็นได้ยากกว่า กามตัณหาเป็น ความพอใจที่ละเอียดกว่ากามตัณหา แต่ถ้ามีการสังเกตและระลึกถึงก็สามารถที่จะมองเห็นได้เป็น ตัณหาที่กล่าวได้

(๓) วิภวตัณหา ได้แก่ตัณหาที่เกิดพร้อมกันกับอุจเฉททิฏฐิโดยอาศัยอารมณ์ ๖ เป็น ความเข้าใจว่า ตัวตนนี้ไม่สามารถตั้งอยู่ได้ตลอดยอมสูญหายไป มีความยินดีในความเห็นนั้น เช่น เห็นว่านิพพานว่ามีตัวตนแล้วปรารถนาพระนิพพาน ก็เป็นวิภวตัณหาสภาวะธรรมโดยย่อ เห็นว่า ตัวตนที่อยู่ในอารมณ์ ๖ นั้น ไม่สามารถตั้งอยู่ได้ตลอด ย่อมสูญหายไปด้วย และยินดีติด อยู่ในอารมณ์นั้นด้วย ฉะนั้น สภาวะธรรมนั้นชื่อว่า วิภวตัณหา มีบาลีรับรองว่า น ภาวตีติ =วิภโว วิภโว จ โส ตณหา จาติ = วิภวตณหา^{๔๓} ได้ต่อยอดมาจากกามตัณหาอันเอง เป็นความพอใจที่ สละสลบในอารมณ์วิภวตัณหาอันเป็นสภาวะธรรมที่ปฏิเสธอารมณ์ที่เกิดขึ้น วิภวตัณหาอันเป็น สภาวะธรรมที่ปฏิเสธอารมณ์ที่เกิดขึ้น กล่าวได้ว่า เป็นสภาวะธรรมที่ต่อยอดมาจากกามตัณหา เช่นเดียวกันแต่เป็นการต่อยอดที่เป็นความอยากที่จะปฏิเสธ หมายถึงอยากไม่ให้มีเกิดขึ้น ที่ขัด กับความต้องการของตนเองหรืออยู่ตรงกันข้ามกับความต้องการที่จะมีหรือจะเป็น

^{๔๐} นายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช, จิตวิทยาของความดับทุกข์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท กลาง เวียงการพิมพ์ จำกัด เชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒.

^{๔๑} บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปปาท, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๙๒.

^{๔๒} พระอาจารย์สัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปฏิจจสมุปปาทที่ปนี, หน้า ๗๖.

^{๔๓} อ่างแล้ว, หน้า ๗๘.

๕. วิธีการบรรเทาอกุศลจิตตามหลักพระพุทธศาสนา

หลักการคิดแบบการบรรเทาอกุศลจิตนั้น เป็นการคิดที่มีความสำคัญมาก เพราะทำให้บุคคลมีการคิดที่ถูกวิธีคิดมีเหตุผล คิดมีระเบียบ และเป็นกำลังเชื่อมต่อไปยังกุศลจิตเป็นการ คิดที่ส่งผลให้บุคคลสามารถพึ่งตนเองได้สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกวิธี และชักนำให้ บุคคลต่างๆ เป็นกัลยาณมิตรที่ดี และพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีงาม

พูดรวมๆ ได้ว่า การคิดถูกต้อง รู้จักคิด หรือ คิดเป็น เป็นศูนย์กลางที่บริหารการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องทั้งหมด เพราะเป็นหัวหน้าที่นำทางและควบคุมปฏิบัติถูกต้องในแง่อื่นๆ ทั้งหมด เมื่อคิดเป็นแล้วก็ช่วยให้พูดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ช่วยเหลือเป็น ฟังเป็น กินเป็น ใส่ เป็น บริโภคเป็น และคบหาเสาวนาเป็น ตลอดไปทุกอย่าง คือดำเนินชีวิตเป็นนั่นเอง จึงพูดได้ว่า การรู้จักคิดหรือคิดเป็น เป็นตัวนำที่ชักพาหรือเปิดส่องไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องหรือชีวิตที่ดี งามทั้งหมดก็คือ ความพอดี และกรณีต่างๆ ไป รู้จัก เป็น กับ พอดีก็มีความหมายเป็นอันเดียวกัน การรู้จักทำหรือทำอะไรเป็นคือ ทำสิ่งนั้นๆ พอเหมาะพอดีที่จะให้เกิดผลสำเร็จที่ต้องการตามวัตถุประสงค์หรือทำแม่นยำสอดคล้องตรงจุดตรงเป้าที่จะทำให้บรรลุจุดหมายอย่างดี ที่สุดโดยไม่เกิดผลเสียหายหรือข้อบกพร่องใดๆ เลย พุทธธรรมถือเอาลักษณะที่ไร้โทษไร้ทุกข์ และเหมาะเจาะที่จะให้ถึงจุดหมายเป็นสำคัญจึงใช้คำว่า พอดีเป็นคำหลัก ดังนั้น สำหรับคำว่า ดำเนินชีวิตเป็นสุข ใช้คำว่า ดำเนินชีวิตพอดี คือ ดำเนินชีวิตพอดีที่จะทำให้บรรลุจุดหมายแห่งการเป็นอยู่อย่างมีความสุขที่แท้จริง^{๔๔}

การบรรเทาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการนั้น คือการนำโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติ โดยมุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามเป็นจริงตามสภาวะแท้ๆ เน้นการขจัดอวิชชาเพื่อสร้างเสริมคุณภาพจิตมุ่งให้เกิดคุณธรรมหรือกุศลธรรม โดยเน้นให้รู้จักมองเห็นประโยชน์ให้ ได้อย่างน้อยก็ ต้องรู้จักมองให้จิตใจของตนเองสบายเป็นกุศล ซึ่งเป็นการสกดหรือข่มตัณหาได้ เพราะฉะนั้นคำสอนทางพระพุทธศาสนา จึงไม่ให้คิดออกไปหาเรื่องโลกภายนอก เรื่องของทางโลก เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล พุทธศาสนาสอนให้คิดเข้ามาสู่จิตใจ พิจารณาจิตใจผู้ที่จะเสาะแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเอง นั้น ต้องมีสติตลอดเวลา

๕.๑ วิธีการบรรเทาความโลภตามหลักพระพุทธศาสนา

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นองค์ธรรมสำหรับแก้ปัญหาภายในจิตใจเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ที่แสดงออกทางสังคม เพราะความโลภมีมูลเหตุมาจากจิตใจ เป็นเรื่องของความคิดที่เป็นมโนทุจริต จึงต้องแก้ปัญหาเน้นที่การปรับแนวคิดและกระบวนทัศน์นี้ให้ สอดคล้องกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ผู้เขียนได้นำวิธีการแก้ปัญหาความโลภ ตามลักษณะที่เหมาะสมกับองค์ธรรม ไว้ในแต่ละองค์ธรรมที่เหมาะสมกัน เพราะว่าพฤติกรรมที่เกิดจากกิเลส สายโลภะนี้ สามารถนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางสำหรับแก้ไขตามความเหมาะสมของปัญหา

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๗-๘.

เฉพาะกรณี เพราะว่าปัญหาความโลภเป็นปัญหาที่ทำให้สังคมเดือดร้อน ซึ่งมีวิธีการแก้ปัญหาได้โดยอาศัยแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องวิธี คือ คิดถูก ทำถูก เห็นถูก หรือ ในงานศึกษานี้ผู้เขียนจะขอนำเอาหลักธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางแก้ปัญหาความโลภ ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นวิธีการแก้ปัญหาทางจิตใจและทางสังคม ผู้เขียนได้วิเคราะห์หลักการและวิธีการคิดเพื่อบรรเทาความโลภ ดังนี้

๑) วิธีบรรเทาความโลภด้วยการให้ทาน วิธีคิดเพื่อบรรเทาความโลภด้วยการให้ ทาน นั้น ได้แก่ การปรับเปลี่ยนทัศนคติและป้องกันจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออกด้วยความโลภ จากคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวกมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามความเหมาะสม และ สอดคล้องกับลักษณะของปัญหาแต่ละกรณีหนึ่งเนื่องจากเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาจำนวนมาก จึงเป็นการยากที่จะนำเอาเหตุปัจจัยเหล่านั้นทั้งหมด พร้อมกับวิธีการแก้บรรเทาปัญหา ความโลภมาแสดงอย่างครบบริบูรณ์ได้การให้ทาน คือ การเสียสละสิ่งของต่างๆ ของตน หรือ ให้ความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลกเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็จะสามารถนำมาเป็นอุบายวิธีการ แก้ปัญหาความโลภในสังคมปัจจุบันได้ตามความเหมาะสม ทานตามความหมายถ้ามุ่งถึงเจตนา การบริจาคทานจะสัมฤทธิ์ผลแก่ผู้ให้

การให้ทาน ได้แก่ หมายถึง ให้ทรัพย์สินสิ่งของการแบ่งปันเพื่ออนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยจิตเมตตาปรารถนาที่จะให้ผู้รับอยู่ดีมีสุข ผู้ที่ประสบความสำเร็จดีก็ให้พ้นจากทุกข์ โดยการมอบสิ่งเหล่านี้ให้ คือ อามิสทาน คือ ทานที่ให้ด้วยทรัพย์สินสิ่งของ ธรรมทาน คือ การให้ธรรมเป็น ทาน ได้แก่ หลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นการให้ธรรมเป็นทานทั้งสิ้น อกุศลทานจัดเป็นทานที่สูงยิ่งขึ้นไปอีกอานิสงส์ของทานนั้นมีมาก กล่าวโดยสรุปก็คือ ให้ผลแก่ผู้มีปกติให้ด้วยใจศรัทธา ให้เป็นผู้เจริญด้วยมนุษยสมบัติ ได้แก่ ทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ บริวาร สมบัติ และคุณสมบัติ ให้เจริญถึงสวรรค์สมบัติ อนึ่งการให้วิชาความรู้ และให้ธรรมเป็นทานก็ดี และให้อภัยแก่ผู้พลาดพลั้ง แล้วรู้สึกตัวสำนึกผิด และกลับตัวกลับใจเป็นคนดีก็ดี ย่อมเป็นที่รัก แก่มหาชนทุกฐานะ และเป็นที่รักแก่มนุษย์และเทวดา การให้จึงเป็นการเสริมสร้างบุญบารมี ให้ได้รับความรักความเคารพ ความนับถือ ความเชื่อถือ และความร่วมมือช่วยเหลือจากทุกฝ่าย ช่วยให้การปฏิบัติงานสำเร็จด้วยดี

๒) วิธีบรรเทาความโลภด้วยความสันโดษ สันโดษนั้น ได้แก่ ความยินดี ความพอใจ ยินดีด้วยปัจจัย ๔ คือ เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยอาหาร และยารักษาโรค ตามมีตามได้ยินดีในคู่ครองของตน การมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายาม อันชอบธรรมของตนไม่โลภ ไม่ริษยาใครสันโดษมี ๓ ประการ คือ

(๑) ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ คือ ได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตน ก็พอใจ ด้วยสิ่งนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะของที่ไม่ได้ ไม่แพงเลี้ยงยากได้ของผู้อื่น ไม่ริษยาเขา

(๒) ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง คือ พอใจเพียงพอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและขอบเขตการใช้สอยของตน ของที่เกินกำลังก็ไม่หวงแหนเสียตายเก็บไว้ให้เสียเปล่าหรือผืนใช้ให้ เป็นโทษแก่ตน

(๓) ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร คือ พอใจตามที่สมควรแก่ภาวะฐานะแนวทางชีวิตและจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุพอใจแต่ของอันเหมาะแก่สมณภาวะหรือ ได้ของที่ไม่เหมาะสมกับตนแต่จะมีประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็นำไปมอบให้แก่เขาเป็นต้น^{๔๕}

ยังมีคนอีกจำนวนมากเข้าใจเรื่องความสันโดษผิดไป เพราะไปคิดว่าสันโดษคือการ ไม่ทำอะไรการไม่ทำอะไรนั้น ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า โกสัชชะ คือ ความเกียจคร้าน ไม่เรียกว่าสันโดษ คำสอนทางพระพุทธศาสนา ในเรื่องสันโดษนั้น ไม่ได้สอนให้คนเกียจคร้าน ไม่ทำการงานหรือทำงานเรื่อยๆ เป็นภัยต่อความเจริญ ความก้าวหน้า อย่างที่เข้าใจกัน เรื่องความสันโดษนี้ จะเกิดขึ้นเองตามสัญญาชาติญาณ จะทำให้ทุกคนพอใจกับของของตน พอใจกับ ของที่ตนได้มา และพอใจกับของที่สมควรแก่ตนเอง จะไม่มีการเบียดเบียน แก่งแย่งชิงดี ชิงเด่น อิจฉาริษยากัน ความเห็นแก่ตัวของผู้มีอำนาจการกอบโกย การฉวยโอกาสของพ่อค้ายักธุรกิจ โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของคนส่วนมาก ได้เท่าไรก็ไม่รู้จักพอสักทีจนกลายเป็นความมัวเมาในวัตถุ ทะเยอทะยานจนเกินกำลังความสามารถของตนดำเนินชีวิตไปอย่างไรเหตุไรผล ก็เพราะขาดสันโดษ เพราะฉะนั้นการพัฒนาสังคมจึงต้องมีทั้งสันโดษและความเพียร เพราะความเพียรพยายามที่ไม่มีสันโดษควบคุมย่อมเกินพอดี จะนำไปสู่ทางผิดได้ง่ายซึ่งเป็นอันตรายเหมือนรถไม่มีเบรค หรือเบรคแตกย่อมวิ่งเลยขีดที่ต้องการไป จึงกล่าวได้ว่าสันโดษเป็น คุณธรรมอันประเสริฐ เป็นไปเพื่อความเจริญสุขทั้งแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม

๕.๒ วิธีบรรเทาความโกรธตามหลักพระพุทธศาสนา

ความโกรธเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อหลักการและวิธีการคิดเพื่อบรรเทาอกุศล ความโกรธสามารถเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกคนไม่จำกัดเพศ วัยและเชื้อชาติ トラบใดที่ยังเป็นปุถุชนธรรมดา อย่างไรก็ตาม ด้วยศักยภาพในการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ จะสามารถทำให้ความโกรธ นั้นระงับได้ด้วยหลักการและวิธีการคิดเพื่อบรรเทาอกุศล ซึ่งจากลักษณะต่างๆ ของความโกรธ จะเป็นอุปสรรคให้หลักการและวิธีการคิดเพื่อบรรเทาอกุศลได้ยากหรือง่าย ช้าหรือเร็วแตกต่างกันไป ซึ่งในบางครั้งอาจไม่สามารถคิดเพื่อบรรเทาอกุศลได้เลย ด้วยความโกรธอาฆาตพยาบาท นั้นรุนแรงมากเสียจนบิตบังปัญญาของมนุษย์ ความโกรธมีหลายประเภทหลายลักษณะ เมื่อความโกรธเกิดขึ้น และครอบงำบุคคลใดแล้ว ก็จะทำให้บุคคลนั้นมีลักษณะอาการหรือพฤติกรรมต่างๆ ดังนี้

(๑) ความโกรธเป็นไปในลักษณะที่แสดงถึงการคิดประทุษร้ายให้ฝ่ายตรงข้ามย่อยยับหรือพินาศไปในที่สุด ซึ่งมีความรุนแรงกว่าความโกรธ แต่ทั้งนี้ก็มีสมมุติฐานมาจากความโกรธ นั่นเอง ทั้งความโกรธและโทสะเป็นเหตุแห่งความร้อนใจยิ่งกว่าความโลภหรือความหลง โกรธ เมื่อใด ร้อนเมื่อนั้น ความโกรธไม่เคยทำให้ใครเป็นสุข มีแต่จะทำให้ทุกข์ ยิ่งโกรธง่าย โกรธเร็ว ก็ยิ่งทำให้เป็นทุกข์ได้ง่าย เป็นทุกข์ได้เร็ว

^{๔๕} มงคล. (บาลี) ๒/๒๙๗/๒๒๖, มงคล. (ไทย) ๔/๒๙๗/๔๗. อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒๔.

(๒) ความโกรธ และอีกคำหนึ่งคือโทสะ คือความคิดประทุษร้ายเป็นคำที่มี ความหมายใกล้เคียงกันมากและสามารถใช้เป็นไวพจน์แทนกันได้ นั่นคือ โกรธคือ ความโกรธ ได้แก่ ความที่ใจกำเริบหรือความขุ่นเคืองในใจ ความกำเริบในใจ ส่วนโทสะ คือความคิด ประทุษร้าย คิดทำลายล้าง ผลาญเป็นอกุศลมูล คือรากเหง้าของความชั่ว

ความโกรธสามารถสรุปได้ว่า ความโกรธ หมายถึงสภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิต เมื่อถูกอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ กระทบเข้าทาง ๔๒ ทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วเป็นสมุฏฐานให้เกิดอาการขุ่นเคือง ฉุนเฉียว เดือด ดาล คิดประทุษร้าย อาฆาตพยาบาท จนทำให้มนุษย์ต้องแสดงเป็นพฤติกรรมต่างๆ ออกมาทาง กายวาจา เรียกว่าคนมีความโกรธ ลักษณะของความโกรธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ทรงเปรียบเทียบบุคคลที่มีลักษณะความโกรธไว้ในเลขสูตร^{๔๖} ๓ จำพวก คือ จำพวกที่หนึ่ง เปรียบเหมือนรอยขีดบนแผ่นดิน คือ พวกที่มีความโกรธเป็นประจำ และความโกรธนั้นก็หมักหมมอยู่นาน เปรียบเหมือนรอยขีดบนแผ่นดินที่ไม่ลบลื่นเร็ว เพราะลมหรือน้ำ จำพวกที่สองเปรียบเหมือนรอยขีดที่แผ่นดิน คือ พวกที่มีความโกรธเป็นประจำแต่ความโกรธ ไม่หมักหมมอยู่นาน เปรียบเหมือนรอยขีดบนแผ่นดินที่ลบลื่นไปเร็ว เพราะลมหรือน้ำจำพวก ที่สามเปรียบเหมือนรอยขีดที่น้ำ คือ พวกที่ถูกดำด้วยคำหนักๆ คำหยาบ และถ้อยคำที่ไม่น่าพอใจ แต่ยังสมานไมตรีกลมกลืนกัน ประองดองกัน เปรียบเหมือนรอยขีดที่น้ำย่อมขาดหายไปเร็ว

จากลักษณะความโกรธทั้ง ๓ จำพวก จำพวกที่ ๓ นั้นจะบ่งบอกถึงบุคคลที่มีความโกรธเกิดขึ้นได้ยาก และยังหายได้โดยง่าย และเร็วความโกรธจึงเปรียบเหมือนรอยขีดที่น้ำที่หายได้ง่าย บุคคลจำพวกที่ ๒ ความโกรธนั้นเกิดขึ้นได้ง่าย แต่จะคงอยู่ไม่นาน ความโกรธจึงเปรียบเหมือนรอยขีดที่แผ่นดินที่ลบลื่นได้ และในบุคคลจำพวกที่ ๑ นั้น เป็นจำพวกที่โกรธ ง่าย และจะคงอยู่นาน ความโกรธจึงเปรียบเหมือนรอยขีดบนแผ่นดินที่จะลบลื่นไปได้ยาก ถ้าจะกล่าวในอีกมุมมองหนึ่งคือ บุคคลจำพวกที่ ๓ จะเป็นบุคคลที่ให้ภัยทานได้ง่าย รongลงมา คือ บุคคลจำพวกที่ ๒ จะละอกุศลได้ช้ากว่า และบุคคลจำพวกที่ ๑ จะละอกุศลได้ยากนอกจากนี้ ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึงลักษณะความโกรธ ซึ่งเป็นการจัดตามระดับความรุนแรง มีเนื้อหาสาระ สรุปได้ ๓ ประการ^{๔๗} คือ

โกรธในอัตราน้อยๆ เราจะเรียกว่า ชัดใจ เช่น หงุดหงิด กระทบกระทั่งแห่งจิต นี้ เป็นความโกรธในอันดับน้อย อันดับต่ำ ที่เรียกในบาลีว่า ปฏิฆะ อันดับสองขึ้นมา คือ โกรธ โกรธเต็มความสามารถ นับันดาลโทสะ งุ่นง่าน ถ้า จะเรียกตามบาลี ก็เรียกว่า โกรธ อันดับต่อไปนี้มันก็คือ ผูกโกรธ ผูกโกรธไว้ ความอาฆาต พยาบาทจองเวร อย่างนี้เรียกว่า อุปนาหะ คือ ผูกโกรธไว้ หรือจองเวรนั่นเอง

จากลักษณะของความโกรธที่จัดตามลักษณะของความรุนแรงดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ถ้ามีลักษณะของความโกรธอยู่ในระดับน้อย จะสามารถละอกุศลได้ง่ายกว่า การมีลักษณะความโกรธที่

^{๔๖} อัง.ติก.(ไทย) ๒๐/๑๓๓/๓๘๑-๓๘๒.

^{๔๗} พุทธทาสภิกขุ, การเก็บความโกรธใส่ถุงฉาง, หน้า ๕.

อยู่ในระดับที่มากขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความโกรธที่สะสมจนกลายเป็นความอาฆาตพยาบาทจะ ทำให้การบรรเทาอกุศลได้ยากที่สุด ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น ความโกรธจัดเป็นอกุศลมูล คือรากเหง้าของอกุศลเป็นสภาวะธรรมฝ่ายชั่ว ซึ่งทุกคนจะต้องกำจัดให้ออกไปจากจิตใจของตน เพราะเป็นบาปธรรมที่ทำให้จิตใจขุ่นมัวหรือหม่นหมองตลอดเวลา ดังคำตรัสของพระผู้มีพระภาคว่า

๕.๓ วิธีบรรเทาความหลงตามหลักพระพุทธศาสนา

ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา โมหะ (ความหลง) จัดเป็นอกุศลมูล คือ รากเหง้าของอกุศล เป็นสภาวะธรรมฝ่ายชั่ว เช่นเดียวกับโลภะ และโทสะ ซึ่งทุกคนจะต้องกำจัดให้ออกไปจากจิตใจของตน เพราะเป็นบาปธรรมที่ทำให้จิตใจขุ่นมัวหม่นหมองตลอดเวลา ความหลง ความเขลา ความโง่ ความไม่รู้ตามที่เป็นจริง เป็นโมหะได้แก่วิชชาอันเอง เกิดจากความคิดเห็นผิด ไม่ใช่ปัญญา พิจารณาให้ประจักษ์ในเรื่องนั้น ๆ ให้ถ่องแท้ถี่ถ้วนก่อนเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ไปเหตุให้ไม่รู้บุญไม่รู้บาป ไม่เชื่อบุญไม่เชื่อบาป ชักนำไปไปทำความชั่วความไม่ดีต่างๆ เช่น ประมาท ทะเลาะวิวาท แก่งแย่งชิงดี อดดี เกียจคร้าน บ้ากาม ออกตัญญู เชื่อง่าย หูเบา โมหะ กำจัดได้ด้วยปัญญา คือใช้ปัญญา พิจารณาให้เห็นประจักษ์ในสิ่งนั้น ๆ โมหะ ในคำไทยนำมาใช้ว่า โมหะ ซึ่งมีความหมายเพี้ยนไปว่า โกรธ^{๔๘} โมหะนั้นเป็นตัวความโง่เชื่อไม่รู้แจ้งเห็นจริงจึงทำอะไรๆ ผิดพลาดไม่ถูกต้อง ซึ่งจะ มีโทษมากและแถมยังทำให้หายโง่ได้ยากมากอีกด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ให้นิยามความหมายของโมหะ ไว้ใน หนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า โมหะ คือ ความหลง หรือความไม่รู้ตาม เป็นจริง อวิชชา^{๔๙} และไชยทรง จันทรอารีย์ ได้ให้ความหมายคำว่า อวิชชาและโมหะ คือ รู้ผิด จากความเป็นจริงและหลงดำเนินการอย่างผิดๆ คำทั้งสองนี้ เป็นชื่อกิเลสสมลทินเครื่องเศร้า หมองของจิตใจสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งนักธรรมะมักเอามาใช้ให้มีความหมายเหมือนกัน อวิชชา หมายถึง ความโง่เขลาที่อยู่ที่จิตมาก่อนแล้วเป็นต้นเหตุผลักดันให้เกิดโมหะ คือหลงดำเนินการ ไปอย่างผิดๆ ในเมื่อมีอารมณ์มากระทบเฉพาะหน้า^{๕๐}

ทัศนะของนักวิชาการที่ได้ให้คำนิยามความหมายของคำว่า โมหะ สรุปความว่า โมหะ คือ ความหลงรู้ไม่จริง จึงเป็นเหตุผลักดันให้เกิดโมหะ (หลง) แสดงการกระทำ อย่างผิดๆ ออกมาตามอำนาจกิเลสที่ปรุงแต่งจิตในขณะนั้น นอกพุทธบัญญัติ เช่น เสกฝ้ายยันต์ ดูหมิ่น สะเดาะเคราะห์ต่อชะตา ใ้ห่วย เป็นต้น ถึงแม้ว่าจะยังไม่ถึงขั้นล่วงละเมิดศีลของตนก็ตาม แต่ก็ละเมิดขนบธรรมเนียมที่ดีด้วยอำนาจของโมหะไปแล้ว ความหมายของการคิดใน พระพุทธศาสนา การคิดใน

^{๔๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธ ศาสตร์ ชุด คำวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๘๐๐.

^{๔๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๒๖.

^{๕๐} ไชยทรง จันทรอารีย์, ธรรมประทีป ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัทรุ่งเรืองพัฒนา วิริยะพัฒนา, ๒๕๓๑), หน้า ๖๕-๖๖.

พระพุทธศาสนามีลักษณะดังนี้ เป็นการคิดสร้างสรรค์แนวแน่ปักใจ ธรรมของพระพุทธองค์อย่างถูกวิธี ถูกทาง ถูกเหตุ ถูกผล เหมาะสมกับสถานการณ์ในบริบทต่างๆ ตั้งแต่การรับข้อธรรมเข้าการคิดสร้างสรรค์ เพื่อนำไปใช้จนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เพื่อ บรรเทาอกุศลจิตอาจจะขัดเกลากิเลสแล้วเกิดขึ้นพร้อมกับความรู้ที่เรียกว่าปัญญา

ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามีได้หมายถึงเพียงการประกอบอาชีพอย่างสุจริตเท่านั้น แต่หมายถึงการดำรงตนอย่างเหมาะสม ในอาชีพนั้น คือ การมีจรรยาบรรณในอาชีพของตน ปัญญาสัมมาทิฐิการรู้รอบในการจัดการความโลภ ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความโลภเป็นสาเหตุของความหายนะ บรรเทาด้วยความสันโดษ วิธีบรรเทาความโกรธตามหลักพระพุทธศาสนา ก็คือการเจริญเมตตา และการคิดในเชิงบวกมีหลายวิธี เช่นคิดถึงผลเสียของ ความเป็นคนมักโกรธ โทษของความโกรธ มองคนที่เราโกรธในแง่ดีแล้วเราจะไม่โกรธ ให้เราพิจารณาว่า ความโกรธคือการสร้างทุกข์ให้ตนเอง เป็นการลงโทษตนเองให้สมใจศัตรู แล้วให้ลดละเลิกความโกรธ ดังที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนว่าคนโกรธไม่ดีเลย ฟังชนะคนโกรธด้วย ความไม่โกรธ อย่างนี้เป็นต้น วิธีการบรรเทาโมหะ ความหลงด้วยโยนิโสมนสิการ การแก้ปัญหา แบบพุทธเป็นการแก้ปัญหาแบบยั่งยืน เพราะไขที่เหตุปัจจัยอันเป็นสาเหตุของปัญหาและเน้น แก้ไขปัญหาภายในหรือปัญหาทางเจตคติเป็นหลัก

๖. สรุป

ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา โมหะ (ความหลง) จัดเป็นอกุศลมูล คือรากเหง้า ของอกุศล เป็นสภาวะธรรมฝ่ายชั่ว เช่นเดียวกับ ความโลภ และความโกรธ ซึ่งทุกคนจะต้องกำจัดให้ออกไปจากจิตใจของตน เพราะเป็นบาปธรรมที่ทำให้จิตใจขุ่นมัวหม่นหมองตลอดเวลา ความหลง ความเขลา ความงมงาย ความไม่รู้ตามที่เป็นจริง เป็นโมหะได้แก่อวิชชาอันตนเอง เกิดจากความคิดเห็นผิด ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาให้ประจักษ์ในเรื่องนั้น ๆ ให้ถ่องแท้ถี่ถ้วนก่อน เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เป็เหตุให้ไม่รู้ บุญไม่รู้บาป ไม่เชื่อบุญไม่เชื่อบาป ชักนำไปไปทำความชั่วความไม่ดีต่างๆ เช่น ประมาท ทะเลาะวิวาท แก่งแย่งชิงดี อกตคติ เกียจคร้าน บ้ากาม อกตัญญู เชื่อง่าย หูเบา โมหะ กำจัดได้ด้วยปัญญา คือใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็น ประจักษ์ในสิ่งนั้นๆ ในคำไทยนำมาใช้ว่า โมหะ ซึ่งมีความหมายเพี้ยนไปว่าโกรธ เป็นตัวความงมงายเชื่อไม่รู้แจ้งเห็นจริงจึงทำอะไรๆ ผิดพลาดไม่ถูกต้อง ซึ่งจะมีโทษมากและ แฉมยังทำให้หายโง่ได้ยากมากอีกด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

ไชยทรง จันทรอารีย์. **ธรรมประทีป ๙**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัทรุ่งเรืองพัฒนา วิริยะพัฒนา, ๒๕๓๑.

นายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช. **จิตวิทยาของความดับทุกข์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท กลาง เวียงการพิมพ์ จำกัด เชียงใหม่, ๒๕๔๔.

บรรจบ บรรณรุจิ. **ปฏิจจสมุปาบท**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **พรหมวิหารธรรมเรื่อนใจของผู้ใฝ่สุข**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ปัญญา, ๒๕๓๕.

พระเทพสิทธิมนี (โชคก ญาณสิทธิ). **วิปัสสนาญาณโสภณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัทศรีอนันต์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๕๓.

พระพุทโธษาจารย์, **คัมภีร์วสุทิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์**, อาจ อาสภมหาเถร. และคณะ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๔๖.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ปรัชญาการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๕.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), และรศ.ดร.จำลอง สารพัดนึก. **พจนานุกรม บาลี - ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๘.

สัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกปฏิจจสมุปาบทที่ปนี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาชั้นทอง วิชาเดช, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Book :

Harry Shields and Gary Bredfeldt, **Caring for Souls : Counseling Under the Authority of Scripture**, 2001.

Matthew A. Elliott, **Faithful Feelings : Rethinking Emotion in the New Testament**, 2006.

หลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน Dhamma for Human Behaviour Development in the Present Society

พระครูสังฆวิสุทธินุญ (พุทธสโร)*

บทคัดย่อ

หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา พบว่า มีอยู่ ๒ ประการ ได้แก่ ๑) หลักเบญจศีล คือ ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม แบ่งเป็นประเภทของเบญจศีลได้ ๕ ประเภท คือ เว้น จากการฆ่าสัตว์มีชีวิต, เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, เว้น จากการประพฤติผิดในกาม, เว้น จากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท และ ๒) เบญจธรรม หมายถึง กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงามแบ่งออกเป็นประเภทของเบญจธรรม ๕ ประเภท คือ ความเมตตา กรุณา, การเลี้ยงชีพโดยชอบ, ความสำรวมในกาม, พูดความจริง และ ความระลึกความรู้สึกตัวอยู่เสมอ บุคคลนำไปประพฤติปฏิบัติแล้วจะเกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติอย่างแน่นอน

คำสำคัญ : หลักธรรม, พัฒนาพฤติกรรม, สังคมปัจจุบัน

ABSTRACT

Dhamma for Human Behaviour Development according to Buddhism found that it has two aspects as following : 1) The five precepts concept is the behavior to control body and speech to be in the right way or good action. The five precepts can be divided into five kinds are to abstain from killing, to abstain from stealing, to abstain from sexual misconduct, to abstain from false speech, to abstain from intoxicants causing heedlessness and 2) The Five Ennobling Virtues mean kallyanadhammais more beauty than the five precepts concept that makes to be good human beings, has the morality, has purified body, speech and mind. The five ennobling virtues can be classified into 5 kinds are as follows: loving kindness and compassion, right livelihood, right sexual conduct, speak the truths and

---

*เจ้าอาวาสวัดซากผักกูด ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง Email : raktong2556@hotmail.com

mindfulness. The persons use it to behave and then, will have good effect on that persons exactly.

Keywords: Dhamma, Behavior Development, Present Society

๑. บทนำ

มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์โลกที่ผ่านการพัฒนาการจนถึงขั้น ที่อาจเรียกได้ว่าสมบูรณ์แบบ เพราะมีร่างกายที่มีอวัยวะที่เหมาะสมแก่การดำเนินชีวิต เช่น มีนิ้วมือที่เหมาะสมแก่การหยิบจับสิ่งของมี แขนขาที่เหมาะสมแก่การ ยืน เดิน นั่ง นอน แต่มนุษย์ก็ยังคงเป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งถึงแม้จะผ่าน การพัฒนาด้านร่างกายมาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงเป็นสัตว์เพราะยังข้องติดอยู่ในโลกและมนุษย์ก็ไม่ได้ อยู่เพียงผู้เดียวในโลกจึงต้องมีการติดต่อสื่อสารเพื่อให้ผู้อื่นรับรู้หรือตอบสนองความต้องการของ ตัวเองการสื่อสารโดยการแสดงออกทางกิริยาท่าทางหรือคำพูดเรียกว่า พฤติกรรม พฤติกรรมก็จะ สร้างสรรค์ไปในทางที่ดีสามารถทำประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมได้อย่างยิ่งใหญ่มาก อย่างเช่น เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงเป็นมนุษย์แต่สามารถพัฒนาพระองค์เองจนชาวโลกขนานพระนาม พระองค์ ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แปลว่า ผู้รู้โดยพระองค์เอง พระองค์สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ แก่ ชาวโลกเป็นอเนกอนันต์ได้ปัญหาของมนุษย์ไม่ได้มีแต่ปัญหาอยู่ที่ผู้ที่ไม่พัฒนาจิตใจ เมื่อไม่พัฒนา จิตใจพฤติกรรมการแสดงออกทางกายวาจาจึงแตกต่างกันไปตามอำนาจของกิเลส^๑ พฤติกรรมของมนุษย์ สามารถพัฒนาได้ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คือ หลักแห่งการศึกษา และหลักแห่งการ พัฒนาที่มุ่งเน้นหรือนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด จนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้นก็ต้องผ่านการพัฒนา พฤติกรรมทางด้านกาย วาจา และใจเป็นเรื่องของการฝึกฝนด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะศีลถือว่าเป็น จุดเริ่มต้นในขบวนการพัฒนามนุษย์ เพราะว่าศีลเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาดำเนินชีวิตของ มนุษย์ในสังคม^๒

๒. ความหมายพฤติกรรมของมนุษย์

การแสดงออกทางกายวาจาของมนุษย์เรียกว่าพฤติกรรม (Behavior) ซึ่งเป็นผลมาจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่างๆ การกระทำของมนุษย์อาจสังเกตเห็นได้ ชัดเจน ได้แก่การกระทำ ทางกายเช่น การยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เรียกว่า “กายกรรม” การ กระทำทางวาจา ได้แก่การพูด สนทนาการทักทายและการสั่งสอน เป็นต้น เรียกว่า “วจีกรรม” ส่วน

^๑พระภิกษุวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว), คัมภีร์ปฏิรูปมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

^๒พระประเสริฐ ชุตินธโร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่อง โสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ตามทรรศนะของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : สาขาวิชา ปรัชญามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๙ - ๔๐.

การกระทำที่ซับซ้อนมากขึ้นยากต่อความเข้าใจต้องติดตามสังเกต วิเคราะห์ตีความ และประเมินค่า เป็นการกระทำทางใจ เช่น การคิด การจำการลืม การเรียนรู้ แรงจูงใจ เจตคติ ความเมตตาหรือความรัก เป็นต้น เรียกว่า “มโนกรรม”^๓ พฤติกรรมของมนุษย์ทั้ง ๓ ลักษณะ มีได้อยู่แยกจากกันแต่ทำงานผสมผสานเป็นจริงหรือจรรยาตามลักษณะความประพฤติที่ทำอยู่ประจำอยู่ในสันดานพื้นเพจิตใจ หรือลักษณะอุปนิสัย ๖ ประเภทคือ ราคะจิต โทสะจิต โมหะจิต สัทธาจิต พุทธิจิต วิตกจิต^๔

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่รับรู้ผ่านสื่อต่างๆ เป็นบริบทเฉพาะของการปฏิบัติการกิจขององค์กร ด้านภาพลักษณ์และชื่อเสียง ซึ่งองค์กรจะนำมาใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จากกรณีวิเคราะห์เนื้อหากรณีศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จากหนังสือพิมพ์ชั้นนำในสหราชอาณาจักรอังกฤษและสหรัฐอเมริกา สรุปได้ว่าการสร้างแบรนด์และการรับรู้สื่อที่เหมาะสมของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อดึงดูดพนักงานที่เหมาะสมในการเสริมสร้างชื่อเสียง สร้างความสัมพันธ์และการเติบโตในสายงาน^๕ การขับเคลื่อนทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจริยธรรมการศึกษา และการฝึกอบรมในทุกระดับขององค์กร และการสร้างความตระหนักในการใช้อำนาจที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง^๖

ดังนั้น ความหมายพฤติกรรมของมนุษย์คือ พฤติกรรมของมนุษย์โดยหลักใหญ่แล้วหมายถึงการกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกาย และใจ เช่น ความรู้สึกเพื่อตอบสนองทางกาย วาจา และใจ ของมนุษย์ เป็นต้น

๓. ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน

ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันในด้านต่างๆ โดยกำหนดไว้ ๕ ด้านดังนี้ (๑) ปัญหาด้านการเมือง (๒) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ (๓) ปัญหาด้านการปกครอง (๔) ปัญหาด้านสังคม มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ ปัญหาพฤติกรรมมนุษย์ด้านการเมือง ปัญหาการเมืองที่เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางกาย และ วาจาก็ตามกำหนดประเด็นของการศึกษาไว้หลายลักษณะ คือ

^๓ เรียม ศรีทอง, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เวิร์ดเวฟเอดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^๔ ฐ.ม.(ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐., ฐ.ม.(ไทย) ๒๙/๑๙๑/๕๔๕-๕๔๖.

^๕ David McGuire, Christine Cross and Claire Murphy , “A Media Perspective on HRD”, *Advances in Developing Human Resources*, February 2007 vol. 9 no. 1 pp. 58-71.

^๖ Alexandre Ardichvili, The Role of HRD in CSR, Sustainability, and Ethics : A Relational Model. *Human Resource Development Review*, December 2013 vol. 12 no. 4 pp. 456-473.

ก. ปัญหา ปัญหาคือ พฤติกรรมนักการเมืองมักมองเป็นเกมส์ทางการเมือง เล่นพรรคเล่นพวก “คิดหาประโยชน์ส่วนตัว โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ผู้อื่น”^๗ มีใครยาวสาวได้สาวเอาแต่มักเป็นไปแบบเข้าขามเย็นขาม นักรการเมืองส่วนมากมักทุจริตและกอบโกยผลประโยชน์ความไม่สามัคคีของนักการเมืองแม้จะหน่วยงานคอยตรวจสอบก็ตามที่ก็เป็นไปอย่างไม่เต็มที่นักด้วยเกรงกลัวอำนาจและอิทธิพล ปัญหาอีกอย่างของการเมืองคือด้านการดำเนินนโยบายผิดพลาดอันเกิดผลเสียกับสังคมและประเทศชาติผู้บริหารประเทศยังไม่ได้มีการบริหารอย่างเต็มความรับผิดชอบ ยังมีการเล่นการเมืองมากเกินไปจนความจำเป็นซึ่งมีผลทำให้การดำเนินนโยบายต่างๆ ยังไม่ได้แก้ปัญหที่แท้จริงของประเทศ บางครั้งนโยบายหลายๆ นโยบายก็ดูน่าจะดีแต่กลับไม่ได้ผลเต็มที่ซึ่งก็มีสาเหตุ มาจากการไม่สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติกันอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการดำเนินนโยบายเพื่อสร้างภาพให้แก่ ส่วนตน แต่ให้ความสำคัญของประสิทธิผลน้อยมาก หรือแทบจะไม่ได้ให้ความสำคัญเลยระบบราชการ ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่มีผลกระทบต่อ การส่งออก และ อีกหลายๆ ธุรกิจหน่วยงานต่างๆ มีการทำงานซ้ำซ้อนกัน ซึ่งอันที่จริงแล้ว トラบใดที่ผู้ใหญ่ในภาครัฐยังไม่ยอมรับความจริงเหล่านี้ ปัญหาของชาติไทยคงมีแต่การสูญเสียไปอย่างต่อเนื่อง^๘

ข. สาเหตุของปัญหา สาเหตุของปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ด้านการเมืองมีอยู่ ๓ หมวดใหญ่ๆ คือ ๑) ปัญหากระบวนการในการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง ๒) ปัญหาการจัดสรรตำแหน่ง และการใช้อำนาจทางการเมือง ๓) ปัญหากระบวนการควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจของนักการเมือง^๙

ค. ผลกระทบของปัญหา ผลกระทบของพฤติกรรมมนุษย์ต่อสังคม คือกลุ่มชนชาติที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ในประเทศไทย มีขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทย มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นต่างจากสังคมอื่น ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย ความเชื่อ มารยาท อาหาร การดำเนินชีวิตที่มีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน เป็นต้น ดังนั้นผลที่คาดว่า ปัญหาพฤติกรรมมนุษย์ด้านการเมืองจะก่อให้เกิดผลเสียในระยะยาว โดยที่ลงไปสู่ประชาชนนั้นประชาชนจะได้รับปัญหาที่สามารถแสดงผลกระทบต่อสังคมไทยดังนี้

(๑) คนไทยย่อมนับกับความไม่เชื่อมั่นในสถานะของประเทศ ไม่ไว้วางใจในข้าราชการและนักการเมือง ในการบริหารของคณะรัฐบาลและความมั่นคงของประเทศ (๒) มุมมองโดยรวมของสังคมไทยย่อมนับเป็นที่ไม่ไว้วางใจของชาวต่างชาติเท่าที่ควรความเชื่อมั่นในรัฐบาลโดยรวมก็ลดลงตามลำดับ (๓) การบริหารด้านนโยบายของรัฐบาลเป็นผลโดยตรงด้านเศรษฐกิจของประเทศ หากรัฐบาลวางแผนนโยบายผิดพลาด ต่างชาติขาดความเชื่อมั่นในรัฐบาลย่อมเกิดเป็นวิกฤติเศรษฐกิจ

^๗ กวีวงศ์, วิถีประชาธิปไตย และ หัวใจเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท ตฤตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

^๘ ลิขิต ธีรเวคิน, การเมืองการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๕๑๘.

^๙ ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ด้านการเมืองออนไลน์, แหล่งที่มา http://www.nudpop.com/th/forum03/view_anser.php?postid=1&numview=1, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๕.

ตามมาอย่างแน่นอน (๔) ปัจจุบันกำลังเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนาอันเกิดจากการพยายามแทรกแซงกิจการพระพุทธศาสนา และพยายามลบเลือนความเป็นพุทธศาสนาในหน่วยงานนั้น ๆ ที่นักรการเมืองบางคนเป็นรัฐมนตรีตั้งที่เป็นข่าวในปัจจุบัน^{๑๐}

ดังนั้น ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ด้านการเมือง มาจากการเล่นพรรคเล่นพวกคิดหาประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ผู้อื่น สาเหตุมาจากปัญหากระบวนการในการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง ปัญหาการจัดสรรตำแหน่งและการใช้อำนาจทางการเมือง และปัญหา กระบวนการควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจของนักรการเมือง เป็นต้น ดังนั้น ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อสังคมไทย เช่น คนไทยยอมประสพกับความไม่เชื่อมั่นในสถานะของประเทศ มุมมองโดยรวมของสังคมไทยยอมไม่เป็นที่ไว้วางใจของ ชาวต่างชาติเท่าที่ควรเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจตกต่ำก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนาอันเกิดจากการพยายามแทรกแซงกิจการพระพุทธศาสนา เช่น ข่าวปัญหาพฤติกรรมด้านการเมืองตำรวจชี้ทำผิดกฎหมายชัดเจน เป็นต้น

๓.๒ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจที่เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางกาย และ วาจาก็ตามกำหนดประเด็นของการศึกษาไว้หลายลักษณะ คือ

ก. ปัญหา ปัญหา คือ คนเราเมื่อเกิดมาแล้ว จะสามารถดำเนินชีวิตประจำวันไปได้อย่างมีความสุขความเจริญ ตลอดทั้งประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ของชีวิตจำเป็นต้องอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภคนานาชนิด อย่างน้อยก็ต้องอาศัยปัจจัยสี่ คือ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคและก็ต้องมีอย่างเพียงพอที่เรียกว่า อยู่ดีกินดีถ้าแต่ละคนมีการอยู่ดีกินดีก็ย่อมจะทำให้สังคมมีความมั่นคง แต่ถ้าแต่ละคนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมส่วนใหญ่มองมีความเดือดร้อนในเรื่องการกินที่อยู่ ดีก็ย่อมจะเป็นสาเหตุของความอ่อนแอมาสู่สังคม สังคมย่อมมีแต่ความเดือดร้อน เป็นหนี้เป็นสินกันมาก มีการทำผิดกฎหมายบ้านเมืองมีโจรผู้ร้ายมากขึ้นปรากฏการณ์พฤติกรรมมนุษย์ทางสังคม ดังนั้น ระบบเศรษฐกิจของคนทุกวันนี้กลายเป็นเครื่องมือสำหรับ จะผลประโยชน์ให้แก่ตน ทำนองเดียวกับกับเรื่องการเมือง เป็นเครื่องมือสำหรับแสวงหากำลางเพื่อประโยชน์ทางการเมืองก็ไปรวมอยู่กับ แพ้พวกที่เห็นแก่ตัวทำไปล้วนแต่เพื่อประโยชน์ของตัวเอง^{๑๑}

๑) ปัญหาการตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่เผชิญกับ ปัญหาที่บางคน แม้มีหน้าที่การทำงานมาแล้ว บางคนจบการศึกษาเป็นผู้ใหญ่แล้ว บางคนถึงกับแต่งงานแล้ว บางคนมีงานทำได้รับเงินเดือนมากพอสมควรแต่ก็ไม่สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวในทางเศรษฐกิจได้บางคน แม้มีอายุมากถึงวัยกลางคนแล้ว หรือบางคนแม้เกิดในตระกูลที่ร่ำรวยแต่ก็ยังไม่สามารถยืนอยู่ด้วย ลำแข้งของตนเองในทางเศรษฐกิจได้และบางคนเคยมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไรแม้กาลเวลาจะล่วงเลยไปหลายปีก็ตาม ก็ยังคงสภาพฐานะเดิม ไม่สามารถยกฐานะทางเศรษฐกิจของตนให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้บุคคลต่าง ๆ ดังที่ได้ยกตัวอย่างมานี้เป็นผู้เผชิญกับปัญหาการตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ทั้ง ๆ ที่

^{๑๐}ลิขิต ชีรเวคิน, การเมืองการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๕๒๒.

^{๑๑}อ้างแล้ว , หน้า ๑๑๗.

สภาพแวดล้อมภายนอกและตัวเองที่สูงวัยพอสมควร น่าจะประสบความสำเร็จมากกว่านี้ปัญหา การตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ น่าจะลดน้อยถอยลงมากกว่า นี้แม้มีครอบครัวแล้วก็ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอยู่ หรือโตแล้วก็เหมือนไม้โต ชนิดที่เลี้ยงไม่รู้จักโต สำหรับปัญหาดังกล่าว ได้มีหลักคำสอนในทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นธรรมะเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจส่วนบุคคลและครอบครัวถ้าได้นำเอาไปเป็น แนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังและจริงใจในชีวิตประจำวันแล้วก็เชื่อได้ว่าจะสามารถแก้ไข ปัญหาการตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้อย่างแน่นอน^{๑๒}

๒) ปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญมากเป็นปัญหาหนึ่งก็คือ ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน คนรวยก็รวยเหลือเกิน ส่วนคนจนก็จนมากเหลือเกิน หรือคน ร่ำรวยมีจำนวนน้อยแต่มีรายได้ มาก ขณะเดียวกันคนจนมีจำนวนมากและมีรายได้ต่ำมาก เมื่อ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมีเช่นนี้ก็ย่อมทำให้คนจนมีความเดือนร้อนเป็นทุกข์และก็มีโอกาสที่จะ ยากจนมากยิ่งขึ้น เมื่ออยากจะทำอะไรก็มักจะติดขัดกลายเป็นอุปสรรคเป็นปัญหาไปเสียหมด และ โอกาสที่จะต้องกู้หนี้ยืมสินก็มีมากขึ้น ความยากจนก็ตีการกู้หนี้ยืมสินก็ตีล้นแต่เป็นสาเหตุแห่ง ความเดือดร้อนทั้งสิ้น

๓) ความขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ในการทำงานต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งของกลาง คือ เงินไว้จับจ่ายใช้สอยบำบัดทุกข์บำรุงสุข เมื่อมีงานทำก็ย่อมจะได้เงินเป็นค่าตอบแทน ดังคำขวัญ ที่ว่า "งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข" ก็ย่อมมีผู้ที่เป็นเจ้าของงานในฐานะนายจ้าง และผู้ทำงาน ในฐานะลูกจ้าง นายจ้างกับลูกจ้างนี้ก็มักจะมีปัญหาขัดแย้งกันอยู่บ่อยครั้ง สาเหตุ ความขัดแย้งอาจ มีมากมายหลายอย่าง เช่น ลูกจ้างไม่สนใจและรับผิดชอบต่อน้ำที่การงาน เท่าที่ควรขาด ประสิทธิภาพในการทำงานหรือมีผลงานออกมาไม่เป็นที่พอใจของนายจ้าง ส่วน นายจ้างก็อาจจะไม่ ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน นายจ้างใช้วิธีปกครองลูกจ้างไม่เป็นธรรม หรือไม่ เข้าใจชีวิตจิตใจของ ลูกจ้างที่ต้องการเรียกร้องให้ขึ้นค่าจ้างเนื่องจากค่าจ้างต่ำ ไม่เพียงพอต่อ การครองชีพและนายจ้าง ไม่ยอมขึ้นให้เหล่านี้เป็นต้น

๔) ปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม โจรผู้ร้ายปล้นทรัพย์สินของผู้อื่นนอกจากเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย บ้านเมืองเป็นอาชญากรรม ความเดือนร้อนมาสู่สังคมแล้วยังเป็นผู้ประพฤติดีศีลธรรมและ ทำลาย เศรษฐกิจของชาติอีกด้วย เพราะเป็นผู้เบียดเบียนเจ้าทรัพย์และถ่วงความเจริญ คือ นอกจากตัวเอง จะไม่ประกอบสัมมาอาชีพแล้วยังขัดขวางผู้อื่นทำการประกอบสัมมาอาชีพเพื่อประโยชน์ และ ความเจริญของบ้านเมืองการแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายจะต้องแก้ไขให้ถูกจุดและผู้ที่แก้ไขได้ดีได้แก่ผู้เป็น หัวหน้าฝูงชนผู้ปกครองหรือผู้บริหารบ้านเมืองจะต้องแก้ไขที่ปัญหาเศรษฐกิจ

๓.๓ ปัญหาด้านการปกครอง ปัญหาที่ด้านการปกครองเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่า จะ เป็นการแสดงออกทางกาย และ วาจาที่กำหนดประเด็นของการศึกษาไว้หลายลักษณะ คือ

^{๑๒} บุญศักดิ์ แสงระวี, เศรษฐศาสตร์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๐-๑๔๔.

ก. ปัญหา ตลอดระยะเวลาแห่งการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญเฉพาะกาลนั้นนอกจากการปกครองโดยระบบผู้แทนจะต้องใช้ความหมายกลายเป็นเครื่องมือของกลุ่มข้าราชการประจำโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว ในส่วนระบบความรับผิดชอบนั้น ก็สับสนสิ้นระบบไปมากทีเดียวกล่าวคือ

๑) เมื่ออำนาจจัดตั้งและไว้วางใจรัฐบาลเป็นอำนาจของรัฐสภา ซึ่งมีวุฒิสมาชิกร่วมอยู่ด้วยเป็นจำนวนสองในสามของ ส.ส. เช่นนี้เมื่อผนวกด้วยเสียง ส.ส.อีกเพียงเล็กน้อยอำนาจสำคัญ นี้ก็ตกอยู่ในกลุ่มข้าราชการประจำโดยสิ้นเชิง นายกรัฐมนตรีจึงมาจากความไว้วางใจของกลุ่มข้าราชการประจำก่อน จากนั้น นายกฯ จึงเลือกพรรคการเมืองบางส่วนและบุคคลอื่นเข้าร่วมรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็จะปรับคณะรัฐมนตรีเป็นยุคที่หนึ่ง ยุคที่สองไปเรื่อย ๆ และจะสิ้นสุดยุคเหล่านี้ก็ต่อเมื่อนายกรัฐมนตรีสิ้นความไว้วางใจจากกลุ่มข้าราชการประจำจนต้องลาออกไป^{๑๓} การปกครองในขณะใช้บทเฉพาะกาลจึงกล่าวได้ว่า เป็นระยะที่ระบบผู้แทนได้ตกเป็นเครื่องมือของระบบข้าราชการประจำมาโดยตลอดซึ่งหากเป็นที่เข้าใจว่า ระบบรัฐสภาเป็นกลไกของ ระบบผู้แทนแล้ว ก็จะสรุปได้ทันทีว่าการปกครองในขณะนั้นมีสภาพที่จริง แต่ก็หาใช่ระบบรัฐสภาไม่

๒) เมื่อมีอำนาจจากระบบข้าราชการประจำมาแทรกแซงเช่นนี้การทำงานในลักษณะระบบรัฐสภาจึงไม่เกิดขึ้น เริ่มตั้งแต่ นายกรัฐมนตรีเองก็ต้องรับผิดชอบต่อข้าราชการประจำไม่ใช่ ต่อสภาผู้แทนรัฐบาลที่ได้รับมาจากการคัดเลือกของนายกฯ มิใช่เพราะพรรคต่าง ๆ ได้ตกลงร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลแต่อย่างใด ส.ส. ที่ไปเป็นรัฐมนตรีจึงรับผิดชอบต่อนายกฯ มากกว่า ต่อสภา หรือพรรคการเมืองของตน เมื่อต้องรับผิดชอบต่อนายกฯ มิใช่ต่อสภาเช่นนี้ความเป็นคณะรัฐมนตรีที่มีฐานะเท่าเทียมกันและร่วมกันรับผิดชอบต่อการตัดสินใจจึงไม่เกิดขึ้น พรรคฝ่ายค้านก็ไม่มีแม้แต่พรรคที่ไม่ได้เป็นรัฐบาล และพยายามขอนายกรัฐมนตรีเพื่อเข้าร่วมรัฐบาลเท่านั้น ระบบรัฐสภาที่เน้นถึง ความตื่นตัวต่อความรับผิดชอบต่อระบบผู้แทนจึงไม่เกิดขึ้น เพราะได้ถูกแทรกแซงโดยอำนาจของข้าราชการประจำจนขาดลอยจากระบบผู้แทนไปในที่สุด

๓) การที่ข้าราชการประจำได้เข้ามามีอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมายในระบบรัฐบาลนี้ ไม่อาจมองได้ว่า เป็นเหตุการณ์ที่สร้างขึ้นโดยกฎหมายแต่อย่างใด หากแต่กฎหมายหรือรัฐธรรมนูญเฉพาะกาลนี้เสียอีกที่ถูกเขียนขึ้น สร้างขึ้นโดยอิทธิพลของกลุ่มข้าราชการประจำ สภาพเช่นนี้รัฐธรรมนูญเช่นนี้จึงเป็นหลักฐานที่สะท้อนถึงความเป็นจริงอันเด่นชัดว่าโครงสร้างอำนาจ การเมืองไทยยังไม่อาจจะหลุดพ้นจากอำนาจของข้าราชการประจำไปได้ รัฐธรรมนูญเฉพาะกาล เป็นแต่เพียงการรับรองอิทธิพลของข้าราชการประจำให้กลายเป็นอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมาย มิต้องใช้กำลังแทรกแซงกัน โดยอ้อม หรือปฏิวัติกัน โดยตรงเป็นสำคัญคำว่า “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ที่ใช้เรียกขานกันนั้น จึงไม่น่าจะถูกต้องนัก เพราะที่แท้จริงคือ “เผด็จการโดยแฝงเร้นและชอบด้วยกฎหมาย” เสียมากกว่า

^{๑๓}วิโรจน์ วงษ์ทน, ประชาธิปไตยดวงเต็ม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส.เอเซียเพรส ๑๙๘๙ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

๔) สภาพสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะมองข้ามเสียมิได้ก็คือรัฐธรรมนูญเฉพาะกาลนี้ยังมีบทบาทเป็นการสร้าง “ประชาธิปไตยในหมู่ข้าราชการประจำ ” อีกด้วย เพราะช่วยให้การชิงอำนาจในหมู่ข้าราชการประจำ ด้วยกันเองเป็นไปโดยสงบ อาศัยการโต้แย้งและยกมือในสภาเป็นปัจจัยชี้ขาด ไม่ต้องใช้กำลังปฏิวัติซ้อนเหมือนแต่ก่อน

๓.๔ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านสังคมเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางกาย และ วาจาก็ตามกำหนดประเด็นของการศึกษาไว้หลายลักษณะ คือ

๑) ปัญหาอาชญากรรม และทุรกรรมต่างๆ ปัญหาอาชญากรรมและทุรกรรม ซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำวัน ในชีวิต คือความเป็นอยู่ในปัจจุบัน นั้นอาจจะเกิดมาจากหลายสาเหตุหลายประการ เช่น สันดานเป็นอาชญากร ปัญหา เศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว สิ่งแวดล้อม เป็นต้น อาชญากรรม เป็นสิ่งที่สังคมส่วนใหญ่มองว่า เป็นการกระทำผิดที่มีอันตรายมีความรุนแรง และเป็นการกระทำที่ควรจะต้องจัดการให้สาสม ซึ่งผู้กระทำผิดควรจะต้องได้รับผลตอบแทนจากสังคมโดยรวม ทุกคนจะเดือดร้อนต่างต้องการให้ขจัดคนร้ายด้วยวิธีการใดก็ตามออกไปจากสังคม ดังนั้นการทำความผิดจึงเป็นการแยกคนออกเป็น สองกลุ่ม คือ คนดีและคนชั่ว การที่คนรวมตัวกัน เป็นกลุ่ม ชุมชน สังคม เมื่อวันเวลาผ่านไปสังคมย่อมมีการขยาย จำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเกิดการขัดแย้ง เบียดเบียนรังแกเอาเปรียบ วิวาท และทำร้ายกันทั้งร่างกายและจิตใจ โดยมีรูปแบบต่างๆ หลากหลาย ความสลับซับซ้อนในวิธีการและกลุ่มคนกระทำผิดมีจำนวนเพิ่มขึ้นความรุนแรงก็มีมากขึ้นด้วย^{๑๔}

๒) ปัญหายาเสพติด ในขณะที่หลายคนกำลังให้ความสำคัญกับปัญหาการเมืองไทยแต่ปัญหาอีกประการที่ หลายคนละเลยไปที่สร้างความรุนแรงในสังคมไม่แพ้ปัญหาการเมืองไทย นั่นก็คือ “ปัญหา ยาเสพติด” ปัญหายาเสพติดนับเป็นปัญหาสังคมที่มีความร้ายแรงระดับชาติทุกสังคม ชุมชนต่าง ได้รับผลกระทบจากปัญหายาเสพติดในทุกวันนี้คนจำนวนมากกำลังเผชิญกับปัญหา ยาเสพติด แพ้ระบอบในสังคมไทยแม้จะได้มีมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้ลักลอบจำหน่ายและเสพยาเสพติด แต่ก็ยังไม่สามารถขจัดยาเสพติดให้หมดไปได้เนื่องจากเป็นขบวนการที่มีความซับซ้อน นับวันปัญหา ยาเสพติดยิ่งทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ ยาเสพติดแพร่ระบาดกรีธาทัพ เข้ายึดครองหมดทั้งประเทศ เยาวชน ประชาชน พระสงฆ์องค์เจ้า ตำรวจ ทหาร ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ครู อาจารย์ เป็นต้น^{๑๕}

กล่าวได้ว่า ปัญหา ยาเสพติดเป็นปัญหาสำคัญยิ่งของประเทศไทย เนื่องจากเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาอื่น ๆ มากมายในประเทศ ปัญหา ยาเสพติดในประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวมากขึ้นจากผลของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคม

^{๑๔} สนธยา ผลศีล, ผศ., **หลักสังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๗.

^{๑๕} วิโรจน์ วงษ์ทน, **ประชาธิปไตยเต็มดวง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส.เอเซียเพรส จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖.

เปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ขาดพลังและขาดความสมดุลในการพัฒนา สถาบันหลักทางสังคมหลายสถาบันเกิดความอ่อนแอเป็นช่องว่างทำให้ปัญหาเสพติดแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วและกว้างขวางมากขึ้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติดไม่ว่า จะเป็นนายทุนผู้ผลิต ผู้ค้าผู้นำเข้าและส่งออกยาเสพติดอาศัยผลพวงจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่ายาเสพติดทั้งที่มีอยู่เดิมและชนิดใหม่เข้ามา เผยแพร่ในหมู่ประชาชนในแต่ละกลุ่มซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ ต่อการพัฒนาประเทศ ยาเสพติดเป็นปัญหาที่ “เป็นภัยคุกคาม กัดกร่อน บ่อนทำลาย” ประเทศไทยส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวมในมิติต่าง ๆ

๓. ปัญหาโสเภณี ปัญหาโสเภณี ปัญหาโสเภณินับว่าเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญปัญหาหนึ่งในสังคม อารยะทุกสังคม ล้วนมีหญิงโสเภณีเหมือนกันหมดสิ้น จึงกล่าวได้ว่า หญิงโสเภณีเป็นผลิตผลทางสังคมและก็กลายเป็นปัญหาสังคม เหตุที่หญิงโสเภณีมักอ้างในเมื่อถูกซักถามถึงเหตุที่ต้องมาเลี้ยงชีพแบบนี้คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะปัญหาของวัยรุ่นไทยในเรื่อง แนวคิดของการมีเพศสัมพันธ์นั้น เป็นเรื่องธรรมดาจนนำไปสู่การขายบริการทางเพศในสภาพสังคมทั่ว ๆ ไปรอบตัวเรานั้นเต็มไปด้วยเงื่อนไขและกลไกของการกระตุ้นความอยากและอารมณ์ทางเพศ ซึ่งปัจจุบันไม่จำกัดอยู่เพียงแค่เรื่องแพชั่น การแต่งกายกับภาพที่ถูกสะท้อนออกมาตามแคมเปญ หรือตามความต้องการของโฆษณาต่างๆ เท่านั้น หากแต่สื่อสิ่งพิมพ์เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แผ่นพับ ใบปลิว เกือบทุกฉบับ ทุกชนิดรวมไปถึงการแสดงออกทางสื่อโทรทัศน์วิทยุหรือแม้แต่ อินเทอร์เน็ต และแทบทุกธุรกิจต่างขานรับแนวคิดของการใช้ “ สรีระ แรงดึงดูดทางเพศ ” เป็นจุดขายในการนำเสนอบริการจนไปถึงผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่วางขายตามท้องตลาด นั่นก็หมายถึง “ สื่อ ” มีอิทธิพลอย่างมาก ที่สื่อแนวทางในการนำเสนอด้านกามารมณ์ออกมาสู่สังคม ซึ่งก่อให้เกิดการลอกเลียนแบบของวัยรุ่นไทยและนำไปสู่การกระทำที่มีขอบ เช่น การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน “ เซ็กส์ ”^{๑๖}

ดังนั้น ปัญหาด้านสังคมโดยเฉพาะในด้าน ด้านอาชญากรรม ด้านยาเสพติด และโสเภณีเด็ก คือ ปัญหาของสังคมไทย เกิดจากฝีมือของคนเห็นแก่ตัว หวังเพื่อประโยชน์ส่วนตนทั้งสิ้น โดยไม่มองถึงความเดือดร้อนของคนอื่น เห็นความเดือดร้อนของคนอื่นเป็นเรื่องไกลตัว ปัญหาเหล่านี้จึงเป็นผลกระทบต่อสังคมไทย เช่น ย่อมทำให้ประชาชนมีสุขภาพจิตเสื่อมทรามลง สุขภาพบุคลิกภาพ ถดถอย สังคมขาดความสงบสุขเนื่องจากปัญหาดังกล่าวข้างต้น และบุคคลใน สังคมเป็นส่วนประกอบสำคัญในสถาบัน ทั้งปวงผลอันโยงใยถึงกันย่อมก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในการเมืองการ แสดงออกทางพฤติกรรมในด้านสังคม

^{๑๖} สนธยา ผลศิลป์, ผศ., **หลักสังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า

๔. การประยุกต์หลักเบญจศีลเบญจธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์

เบญจศีล ก. ความหมายเบญจศีล ความหมายเบญจศีล คือ ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความเกษมสุขการสำรวมและความไม่ก้าวล่วงละเมิด”^{๑๗} “มีการสำรวมกายวาจาของตนให้มีความสงบเรียบร้อยพูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่น่าประโยชน์มาสู่ตนและผู้อื่น”^{๑๘}

วิธีปฏิบัติตามหลักเบญจศีลก็เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุขเพื่อประโยชน์ขั้นพื้นฐานคือความสุขและไม่มีการเบียดเบียนกันในสังคม

๑) ปาณาติปาตา เวรมณี แปลว่า เจตนา งตเว้น จากการทำลายชีวิตสัตว์รวมถึง การฆ่า การทำร้ายร่างกายและการทรมาน คำว่า “สัตว์” ในที่นี้ ประสงค์เอาทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานที่ยังเป็นอยู่มนุษย์ไม่เล็กว่า ผู้ชายหรือผู้หญิง จะอยู่ในวัยใดก็ตาม จนถึงที่ยังอยู่ในครรภ์ก็ตาม จะใหญ่หรือเล็กก็ตามได้ชื่อว่า สัตว์ในที่นี้ทั้งหมด เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายของการฆ่า การทำร้ายร่างกาย และการทรมานจะได้อธิบายดังนี้ ๒ ความหมาย คือ

(๑) การฆ่า หมายถึง การทำให้ตายไม่ว่า จะเป็นมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานก็ตาม รวมถึงการฆ่าเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่าก็ตาม ถือว่าผิดศีลทั้งสิ้นและมีโทษทางบ้านเมืองด้วย จะบาปมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับ เจตนาและชนิดของมนุษย์และสัตว์ที่ฆ่า ถ้าหากว่าฆ่ามนุษย์หรือ สัตว์ที่มีคุณมากก็จะมีบาปมาก หากว่า ฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ที่มีคุณน้อยก็มีบาปน้อย แต่ทั้งนี้แล้วแต่ เจตนาของผู้กระทำด้วย และการฆ่านั้นก็มิใช่ ๒ ประเภทคือ ฆ่าโดยจงใจ และฆ่าโดยไม่จงใจ ฆ่าโดยจงใจหมายความว่า คิดไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่า จะฆ่า เช่น ฆ่าคู่อริเป็นต้นฆ่าโดยไม่จงใจ หมายความว่า ไม่ได้คิดไว้ก่อน แต่บังเอิญเรื่องเกิดขึ้น เช่น ฆ่าเพราะเกิดบันดาลโทสะเป็นต้น

(๒) การทำร้ายร่างกาย คือการทำให้มนุษย์หรือสัตว์ได้รับความเจ็บปวดยังทุกข์ ให้เกิดแก่ผู้ถูกทำร้ายทรมาน หมายถึงการประพฤติดังเช่นที่กล่าวมาแล้วแต่สัตว์เดรัจฉานอย่างไม่มี ปรานีให้ได้รับความทุกข์ยากลำบาก เช่น ใช้สัตว์เลี้ยงทำงานโดยไม่ให้พักผ่อน หรือกักขังจนสัตว์นั้นได้รับความทุกข์หรือนำเอาสัตว์นั้นไปด้วยวิธีการที่ทรมานเช่น มัดเท้ามัดปีก เป็นต้น รวมถึงการนำสัตว์ไปทรมานเพื่อความสนุกสนาน เช่นชนโค ชนกระบือ ตีไก่ กัดปลา กัดจิ้งหรีด เป็นต้น^{๑๙} หลักเกณฑ์การกระทำที่จะกำหนดว่า ละเมิดศีลข้อที่ ๑ ได้นั้น พระอรุณกถาจารย์ได้จัดวางองค์ประกอบการละเมิดไว้ดังนี้คือ

^{๑๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลเบญจธรรม เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙.

^{๑๘} พระราชาธรรมนิเทศ(ระแบบ วิฑิตญาโณ), **นิเทศธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ธีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗.

^{๑๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลและเบญจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

(๑) ปาโณ สัตว์นั้นมีชีวิต (๒) ปาณสณฺญิตา มีความเป็นผู้สำคัญว่า สัตว์นั้นมีชีวิต (๓) วรกจิตต์ มีจิตคิดจะฆ่า (๔) อุปกโกโม มีความพยายามที่จะฆ่าสัตว์นั้น (๕) เตน มรณํ สัตว์นั้นตายด้วยความพยายามนั้น^{๒๐}

การล่วงละเมิดนอกจากศีลจะขาดแล้วยังถือว่า เป็นบาปด้วยความชั่ว ฉะนั้น จึงไม่ควรเบียดเบียนบีบคั้นกัน ควรอยู่ร่วมกันด้วยไมตรีจิต สันติภาพที่มั่นคงก็จะเกิดขึ้น

๒) อทินนาทานา เวมณิแปลว่า เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการเป็นโจร คือไม่เบียดบังดำเนินการเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ผู้อื่นไม่อนุญาตด้วยทางกาย หรือว่าทางวาจาอันเจ้าของไม่ได้ยกให้เป็นสิทธิ์ขาด เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น ในที่นี้จะอธิบายกิริยาที่ห้ามทำในศีลข้อ ๒ มีอยู่ ๓ ประการคือ

๒.๑) โจรกรรม ประพฤติเป็นโจร หมายถึง กิริยาที่ถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ด้วยอาการเป็นโจรหลายลักษณะ คือ ลัก ได้แก่การขโมยเอาลับหลัง ฉก ได้กิริยาที่ถือเอาสิ่งของ ๆ ผู้อื่นในเวลาที่เจ้าของเผลอ กรรโชก ได้แก่ ชูให้เขากลับแล้วให้ทรัพย์ ปล้น ได้แก่การร่วมหัวกัน หลายคนตีปล้น เอาทรัพย์ ตูได้แก่การอ้างหลักฐานพยานเท็จเอาทรัพย์ของคนอื่น ฉ้อ ได้แก่การใช้อุบายเอาทรัพย์ผู้อื่นโดยเจ้าของมิได้ให้ หลอก ได้แก่การปั้นเรื่องขึ้นหลอกให้เขาหลงเชื่อลวง ได้แก่การใช้เครื่องมือแลกเปลี่ยนผิดมาตรฐาน ปลอม ได้แก่การทำของปลอมใช้ของปลอม ตระบัด ได้แก่บิดพลิ้วคำมั่น สัญญาเพื่อเอาทรัพย์ เบียดบัง ได้แก่การปกปิดซ่อนทรัพย์ สับเปลี่ยน ได้แก่การสลับทรัพย์ของตนกับของคนอื่น ลักลอบ ได้แก่การหลีกเลี่ยงไม่จ่ายตามพิกัต เช่นเลี้ยงภาษี ยักยอกได้แก่การใช้อำนาจหน้าที่จำหน่ายทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตน โดยมีขอบ^{๒๑} ทั้ง ๑๔ ประการข้างต้น จะทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำก็ชื่อว่า ประพฤติเป็นโจรทั้งสิ้น

๒.๒) อนุโลมโจรกรรม หมายถึงกิริยาที่อุดหนุนโจรกรรม หรือสมโจร หรืออุปการะแก่ผู้ประพฤติผิดศีลธรรม ซึ่งรวมไปถึงการปกปิดกลวง โดยการคบกับผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์มุ่งจะเอาแต่ประโยชน์ของเขาฝ่ายเดียว และรับสินบนของผู้อื่นเพื่อกระทำในทางที่ผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรม

๒.๓) ฉายาโจรกรรม หมายถึงกิริยาที่ทำทรัพย์พัสดุของผู้อื่นให้สูญหรือเป็นสินใช้ตกอยู่แก่ตน ผลาญคือทำอันตรายแก่ทรัพย์ พัสตุ หรือหยาบฉวยทรัพย์พัสดุของผู้อื่นมาด้วย ความมักง่ายโดยคิดว่า เจ้าของคงไม่ว่า อะไรองค์ที่จะทำให้ศีลข้อนี้ขาดได้นั้น ต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ (๑) ปรปริคคหิต์ ของนั้นมีผู้อื่นหวงแหน คือมีเจ้าของ (๒) ปรปริคคหิตสณฺญิตา รู้ว่าเป็นของอันผู้อื่นหวงแหน (๓) เถยยจิตต์ มีจิตคิดจะลัก (๔) อุปกโกโม มีความพยายามที่จะลัก (๕) เตน มรณํ ลักมาด้วยความพยายามนั้น^{๒๒}

^{๒๐} อภิ.ส. อ. (ไทย) ๑/ ๑/๒๘๗.

^{๒๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลและเบญจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗.

^{๒๒} อภิ.ส. อ. (ไทย) ๑/ ๑/๒๘๘.

๓) กามเมสุมิจจาจารา เวมณีนแปลว่า เจตนางดเว้น จากการประพฤติดิถีในกาม คำว่า กาม ในที่นี้หมายถึงกิริยาที่รักใคร่กัน ในทางประเวณีหมายความว่างดเว้น จากความประพฤติกาม การที่จะล่วงละเมิดคุ้มครองของผู้อื่นมีข้อห้ามสำหรับชายและหญิงมิให้ประพฤติดิถี ดังนี้

ก. หญิงเป็นวัตถุต้องห้ามของชาย ๓ จำพวกคือ (๑) ภรรยาท่าน หรือ หญิงมีสามี ได้แก่หญิงที่แต่งงานกับ ชาย หรือไม่ได้แต่งงาน แต่อยู่กินด้วยกันกับชายอย่างเปิดเผย หรือหญิงที่รับสิ่งของมีทรัพย์เป็นต้นของชายแล้ว และยอมอยู่กับเขาหรือหญิงที่ชายเลี้ยงไว้เป็นภรรยา (๒) หญิงที่มีญาติปกครอง ได้แก่หญิงที่มารดาบิดา ญาติพิทักษ์รักษาอยู่ คือยังไม่เป็นคู่ครองของใคร (๓) หญิงมีจารีตรักษา ได้แก่หญิงที่มีศีลธรรมหรือจารีตประเพณีคุ้มครอง เช่น นักบวช หญิงที่กฎหมายบ้านเมืองห้าม และหญิงที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตัวเอง

ข. ชายเป็นวัตถุต้องห้ามของหญิง คือ (๑) ชายอื่นนอกจากสามีของตน (๒) นักบวชที่ห้ามเสพเมถุน (๓) ชายที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตน

การล่วงเกินในขอบเขตของความเป็นสามี-ภรรยา ที่เป็นไปทางกาย ในการประพฤติกล่วงละเมิดทางเพศจะมีโทษมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับคุณความดีของผู้ถูกละเมิด ความแรงของกิเลส และความพยายาม เช่น ผู้ถูกละเมิดประกอบด้วยคุณความดีมากย่อมมีโทษมาก ถ้าประกอบด้วยคุณความดีน้อย ย่อมมีโทษน้อย ถ้ามีความพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่มีความพยายามมากก็มีโทษมาก มีความพยายามน้อยก็มีโทษน้อย

๔) มุสาวาทา เวมณีนแปลว่า เว้นจากการกล่าวคำเท็จ คืองดเว้นจากคำพูดที่บิดเบือน จากความจริง โดยจงใจให้ผู้อื่นเข้าใจผิดว่าเป็นเช่นนั้นเช่นแสดงพยานหลักฐานเท็จ มีข้อห้าม ดังต่อไปนี้ ๔.๑) มุสา หมายถึง การพูดเท็จ และมีองค์ประกอบอยู่ ๗ ประการคือ (๑) ปด ได้แก่การพูด ตรงข้ามกับความจริง เช่นเห็นแล้ว พูดว่าไม่เห็น รู้ว่าไม่จริง (๒) ทนสาบาน ได้แก่ทำผิดแล้วไม่ยอมรับว่าผิด ๔.๒) อนุโลมมุสา ได้แก่การพูดไม่จริง แต่พูดไปโดยไม่หวังจะให้ผู้อื่นเชื่อตาม เช่นการพูดประชดประชันพูดเสียดสี ๔.๓) ปฏิสสวะ ได้แก่การสัญญากับผู้อื่นแล้วไม่ปฏิบัติตามคำพูดนั้น หรือว่า ปฏิบัติไม่ได้จนทำให้ผู้อื่นเสียผลประโยชน์

๕) สุราเมรยมชชปมาทภูฏานา เวมณีนแปลว่า เว้น จากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นสิ่งที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะไป การดื่มสุราและเสพสิ่งเสพติดนอกจากจะมีโทษต่อร่างกายแล้วยังบั่นทอนสติปัญญา อีกทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่นการฆาตกรรม ฉกชิงวิ่งราว อาชญากรรมทางเพศ การหลอกลวงต้มตุ๋น และอุบัติเหตุต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อตนเองและสังคมโดยส่วนรวม ศีลทั้ง ๕ ข้อ นี้เป็นกฎระเบียบและเป็นหลักประพฤติกปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคน เพื่อป้องกันเวรและภัยทำให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย หากคนในสังคมไม่เคารพในหลักของศีลแล้ว ความทุกข์เดือดร้อนก็จะกลายเป็นปัญหาของชีวิตและสังคม พระพุทธเจ้าทรงมุ่งเน้นให้มนุษย์ในสังคมมีความสุข สงบ มีเอกภาพ ความเสมอภาคบนหลักพื้นฐานของการดำเนินชีวิต โดยให้มีความรักมีเมตตาต่อสรรพชีวิตที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยอยู่ร่วมกัน ในสังคมอย่างมีปรกติสุข ไม่เดือดร้อน เป็นที่รองรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ซึ่งมีประโยชน์และอานิสงส์ สืบไปอย่างต่อเนื่อง

เบญจธรรม ก. ความหมายเบญจธรรม เบญจธรรม หมายถึง “กัลยาธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่า ศีล” ซึ่งเป็นสภาวะของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีไว้ด้วยการประกอบ คุณงามความดีข้อควรปฏิบัติ ๕ ประการ ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่ สะอาดงดงาม ได้แก่ (๑) เมตตา (๒) สัมมาอาชีวะ (๓) กามสังวร (๔) สัจจะและ (๕) สติสัมปชัญญะ ผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นจะมีความสุข^{๒๓}

วิธีปฏิบัติตามหลักเบญจธรรม เป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับบุคคลทั่วไปได้ใช้ยึดมั่น เพื่อในการทำ ความดีละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ได้มี ๕ ประการดังนี้

๑) หลักเมตตา หมายถึง ความรักและปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นและบ้านเมืองมีความสุข และมีความสงสารคิดที่จะช่วยให้บ้านเมืองพ้น จากทุกข์ภัยความเดือดร้อนทั้งปวง เอื้อเฟื้อและ แบ่งปันน้ำใจให้สังคม มีจิตใจเมตตาปราณีต่อเพื่อนมนุษย์หรือแม้กระทั่ง ต่อหมู่สัตว์ทั้งหลาย

๒) กามสังวร คือ การสำรวมระวัง ควบคุมตนในเรื่องกามารมณ์ ความต้องการทางเพศให้พอเหมาะพอดีไม่ให้หลงใหลในรูปเสียงกลิ่น รส สัมผัส ตามกระแสแพชชั่นนิยม ที่ผิดธรรมชาติทางหรือเกินพอดีจนทำให้ตนเองครอบครัวและสังคมต้องเดือดร้อน แนวทางการแก้ไขปัญหาของศีลข้อ ที่สาม คือ ทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า การแก้ไขปัญหาของการประพฤติดีศีลข้อ ที่ ๓ นั้น พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) ได้กล่าวถึงผู้บริโศกคามว่า มี ๓ พวก คือ

๒.๑) พวกที่บริโศกคามคุณทั้ง ๕ โดยมีความตั้งใจ หลงใหล หมกมุ่น ไม่รู้เท่าทัน เห็นโทษ ไม่มีปัญญาพาดำรอดเป็นเหมือนเนื้อป่าที่ติดบ่วงและนอนทับ บ่วงอยู่ย่อมจะ ประสบความเสื่อมความพินาศ ถูกพรานทำเอาได้ตามปรารถนา

๒.๒) พวกที่บริโศกคามคุณ ๕ โดยไม่ติดไม่หลงใหล ไม่หมกมุ่น รู้เท่าทัน เห็นโทษมีปัญญาพาดำรอดได้เป็นเหมือนเนื้อป่าที่นอนทับบ่วงแต่ตัวไม่ติดบ่วง ย่อมจะไม่ประสบความสำเร็จความพินาศ ไม่ถูกพรานคือมารร้ายทำอะไรเอาตามปรารถนา

๒.๓) พวกที่สังัดจากกาม ปลอดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย ได้บรรลุรูปฌาน และอรุพฌานชั้น ไตชั้น หนึ่ง ตลอดจนบรรลุสัญญาเวทิตนโรธ และเป็นผู้สิ้นอาสวะแล้ว ประสบสุขประณีตสูงสุดแล้ว ได้ชื่อว่า ทำให้มารตาบอด มองไม่เห็นร่องรอย ถึงภาวะที่มารมองไม่เห็น เป็นเหมือนเนื้อป่าเที่ยวไปในป่าใหญ่ จะเดิน จะยืน จะนั่ง จะนอนก็ปลอดภัย เบาใจ เพราะไม่อยู่ในสายตาของนายพราน^{๒๔}

๓) สัมมาอาชีวะ หมายถึงการเลี้ยงชีพชอบ คำว่า อาชีวะคือ การเลี้ยงชีวิต การดำเนินชีวิต การทำมาหากิน พระพุทธศาสนามองว่า การดำเนินชีวิตนั้นต้องเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและไม่เห็นด้วยกับการดำเนินชีวิตที่จะทำอย่างไรก็ได้ขอแต่เพียงให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนามา แต่

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๙๕-๑๙๖.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๔๒ - ๕๕๓.

พระพุทธศาสนามีทัศนะว่า การที่จะได้อะไรมานั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความถูกต้องเท่านั้น ภารกิจทั้งหลาย สัมมาอาชีวะเป็นไฉน ภารกิจทั้งหลาย อริยสาวกในศาสนานี้เว้น มิจฉา อาชีวะแล้วเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ^{๒๕}

๔) สัจจะ หมายถึง ความจริง ความสัตย์จริง ที่อาศัยเหตุผลเป็นหลักพิสูจน์ให้คนอื่นรู้ เห็นตามได้การศึกษาเกี่ยวกับนิยามความหมายของเรื่อง นับได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นขั้นมูลฐาน เช่น นักการเมืองพูดจริงทำจริงให้คนอื่น เป็นผลทำให้ประชาชนนับถือเพราะพูดแต่คำจริงไม่กรับกลอกเป็นต้น ดังนั้น นักวิชาการที่ได้กล่าวถึง สัจจะไว้ดังนี้

ดังนั้น สัจจะ คือ การพูดความจริง โดยไม่โกหกคนอื่นเพื่อประโยชน์ของตน แม้ในพุทธวงศ์ก็เน้นการ พูดความเป็นจริงไม่เปลี่ยนแปลงจากความเป็นจริง อุปมากับดาวประกายพริ้วที่โคจรไปตามธรรมชาติ ไม่เบี่ยงเบน จึงทำให้เข้าใจได้ว่า การพูดความจริงนี้ หมายถึงการพูด ถูกต้องตามสัจธรรม คือความจริงแห่งธรรมชาตินั่นเอง เช่น คนที่เป็นคนจริง พูดจริงทำจริง ย่อมได้รับความนิยมนยกย่อง ได้รับความนับถือความไว้วางใจจากสมาชิกในทุกสถาบัน ๕) สติสัมปชัญญะ สติคือ ความตามระลึกความหวนระลึก สติคือกิริยาระลึก ความระลึกความทรงจำความไม่เลื่อนลอยความไม่หลงลืม สติคือ สตินทรีย์สติพละ นี้เรียกว่า สติ ในคำว่า มีสัมปชัญญะ ได้แก่ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด การวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม และ แก้ปัญหาสังคมโดยอาศัยสติสัมปชัญญะ ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนดความเข้าไป กำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียดความรู้แจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญต่อสังคม ปัญญาเหมือนแผ่นดิน

๕. สรุป

เบญจศีล คือ ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม แบ่งเป็นประเภทของเบญจศีลได้ ๕ ประเภท คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต, เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, เว้นจากการประพฤติผิดในกาม, เว้นจากการพูดเท็จ และ เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท และ เบญจธรรม หมายถึง “กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติ พิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่า ศีล ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม แบ่ง ออกเป็นประเภทของเบญจธรรม ๕ ประเภท คือ ความเมตตา กรุณา, การเลี้ยงชีพโดยชอบ, ความ สำรวมในกาม, พูดความจริงและความระลึกความรู้สึกตัวอยู่เสมอ เบญจศีล รวมความว่า เบญจศีล หรือ ศีล ๕ คู่กับเบญจธรรม หรือ กัลยาณธรรม ๕ เป็นธรรมของคนดีถ้าเรียกชื่อเต็ม ๆ ก็ต้องเรียกว่า เบญจกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรมของคนดี ๕ ประการ ทั้งศีล ๕ และกัลยาณธรรม ๕ ประการนี้เป็นของคู่กัน จึงเรียกว่า ศีลธรรม กล่าวคือศีล เป็นข้อห้าม คือ ห้ามทำห้ามล่วงละเมิด ส่วนกัลยาณธรรม เป็นข้ออนุญาตให้ทำให้นำไปประพฤติปฏิบัติแล้วจะเกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติทุกคน

^{๒๕}ที. ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๙/๒๗๕, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๙/๘๖.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

กวีวงศ์. **วิถีประชาธิปไตย และ หัวใจเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท ตฤตา
พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๐.

บุญศักดิ์ แสงระวี. **เศรษฐศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระภิกษุวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว). **คัมภีร์ปฏิรูปมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์บริษัททุ่งศิลป์การพิมพ์จำกัด , ๒๕๔๗.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **นิเทศธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : อีรพงษ์
การพิมพ์, ๒๕๓๗.

เรียม ศรีทอง. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอิร์ดเวฟเอ็ดดูเคชั่น
จำกัด, ๒๕๔๒.

ลิขิต อีรวะดิน. **การเมืองการปกครองของไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

วิโรจน์ วงษ์ทน. **ประชาธิปไตยเต็มดวง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส.เอเชียเพรส จำกัด, ๒๕๕๐.

สนธยา ผลศิลป์, ผศ.. **หลักสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีลและเบญจธรรม**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระประเสริฐ ชุตินธโร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่อง สไลศาสตร์กับพุทธศาสตร์ตามทฤษฎีของ
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : สาขาวิชาปรัชญามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(I) Book :

Alexandre Ardichvili. **The Role of HRD in CSR : Sustainability, and Ethics, A Relational
Model. Human Resource Development Review**, December 2013.

David McGuire. Christine Cross and Claire Murphy. “A Media Perspective on HRD”,
Advances in Developing Human Resources, February 2007.

หลักธรรมที่ใช้แก้ความโกรธในพระพุทธศาสนา Dhamma for Anger Solution in Buddhism

พระครูภาวนาอินทวงศ์ (อินทวิโส)*

บทคัดย่อ

หลักธรรมที่ใช้แก้ความโกรธตามหลักของศาสนาไม่ว่าจะอยู่ในระดับเบื้องต้นคือ การปฏิบัติตามหลักเบญจศีลในเบื้องต้นซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาชีวิตของมนุษย์เพื่อดับความโกรธ พยายามไม่ให้ความโกรธเกิดขึ้น ถ้าปฏิบัติได้แบบนี้ จิตผู้นั้นย่อมผ่องใสและมีสมาธิที่ตั้งมั่นได้อย่างรวดเร็วจนทำให้เกิดปัญญาเพื่อละความโกรธออกจากจิตของตน และรู้จักเสียสละปล่อยวางความโกรธทิ้งไป โดยมีสติสัมปชัญญะควบคุมอยู่เสมอเพื่อรู้เท่าทันความโกรธที่จะเข้ามาจิตใจ โดยตั้งสัจจะให้แน่วแน่ก็จะทุเลาความโกรธให้จางให้ไปได้เช่นเดียวกัน หรือให้มี ทมะ คือการข่มจิตไม่ให้ความโกรธเกิดขึ้น หรือ มีขันติในการอดทนต่อการละความโกรธออกจากจิตของตน และมีหิริโอตตปปะ คือ ความรู้สึกอายที่จะให้ความโกรธเกิดขึ้นเพื่อไม่ให้สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น

คำสำคัญ : หลักธรรม, แก้ความโกรธ, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

Dhamma for Anger Solution accordance with religion in the basic level is to behave according to the five ennobling virtues. In the beginning, it is the Dhamma to support and develop the human's lives for cessation of the anger and try to not to have the anger, if can do like this and then, the mind will be purified, has the concentration stably and rapidly till to have the wisdom for cessation of anger from own mind and to know how to leave the anger by consciousness and clear comprehension for knowing the anger will happen in the mind by keeping the promise or the truth to leave the anger slowly or having the self-control that is to control the mind to have no anger or having the tolerance in the patience to leave the anger from own mind and having the moral shame and moral dread are to be shy to let the anger happens for no making the problem to own self and others.

Keywords: Dhamma, Anger Solution, Buddhism

---

* เจ้าอาวาสวัดหนองบัวหึ่ง ตำบลดอนทราย อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี Email : sushi_zuza@outlook.com

๑. บทนำ

หลักคำสอนในพุทธศาสนาไม่ว่าในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หรือ เอกสารการศึกษาต่างๆ ล้วนได้รับความสนใจศึกษากันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ทั้งในวงการศึกษา พระพุทธศาสนา และ วงการศึกษาทั่วไป บุคคลที่สนใจศึกษาก็มีทั้งชาวพุทธเอง^๑ และ ผู้ที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ในหลักคำสอนของพระพุทธองค์มีทั้งธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล และ ธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล ผู้ศึกษาได้นำมาเปรียบเทียบในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะมนุษย์ส่วนมากมีความโกรธ^๒ ไม่มีเหตุผล เพราะมีความเชื่อที่หลงงมงาย ที่เรียกว่าวิชา คือ ความไม่รู้ตามความเป็นจริง เป็นความเียงเผลอ เป็นความมืดที่ครอบงำสรรพสัตว์ เมื่อไม่รู้ตามความเป็นจริง ก็ย่อมกระทำแต่สิ่งที่ผิดกฎหมาย^๓ ความโกรธนั้นย่อมส่งผลต่อตนเอง และผู้อื่นจึงเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายในโลก ต้องอยู่ในความโกรธ ย่อมมีการทะเลาะ และเกิดฆ่าฟันกัน ถ้าไม่สามารถขจัดความโกรธให้หมดสิ้นไปจากจิตใจได้ จิตของผู้นั้นก็เกิดแสงสว่าง^๔ หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความโกรธ และ แนวทางในการปฏิบัติหรือวิธีใช้ในการแก้ความโกรธ ที่ปรากฏในสังคัม เพื่อทราบถึงสาเหตุ และ ตระหนักถึงโทษแห่งความโกรธ และเข้าใจหลักธรรมที่นำมาใช้แก้ปัญหาในทางสังคัมได้ โดยนำเอาหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง มาประพฤติปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันสืบต่อไป

๒. ความหมายความโกรธ

ความหมายความโกรธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ก. ความโกรธที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ สังฆาทิเสสกัณฑ์ กล่าวถึง "ภิกษุใด ชัดเคือง มีโทสะไม่แช่มชื่น ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล โดยมุ่งหมายว่า "ทำอย่างไรจึงจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์นี้ได้ ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ตามไม่โจทก์ตามอธิกรณ์นั้น เป็นเรื่องไม่มีมูล และ ภิกษุย่อมรับผิดเป็นสังฆาทิเสส" ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวมาข้างต้นว่าถ้าภิกษุรูปใดมีความชัดเคือง มีโทสะภิกษุรูปนั้นแล้ว ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล โดยมุ่งหมายจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์นี้ได้ พุทธองค์ตรัสว่าอันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ตามไม่โจทก์ตามอธิกรณ์นั้นเป็นเรื่องถ้าไม่มีมูล ไม่มีหลักฐาน และ ภิกษุรูปนั้นย่อมรับผิดต้องอาบัติสังฆาทิเสส

^๑พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) , โรงเรียนวิถิปุทธเพื่อสังคมไทย , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๘) , หน้า ๖๒.

^๒พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), พระพุทธประวัติจากพระโอษฐ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๔.

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๒๙), หน้า ๒๗.

^๔ช.ช. (ไทย) ๑๕/๒๓/๒๕.

ข. ความโกรธที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสกั ก่กล่าวถึง เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้ แล้วว่า ‘บุคคลพึงละการนินทา และการประทุษร้ายได้ เพราะอาศัยการไม่นินทา และการไม่ประทุษร้าย’ เพราะอาศัยเหตุอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า ‘เราเป็นผู้มีการนินทา และการประทุษร้ายเพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่าใด เราพึงปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้นเสีย อนึ่ง เราเป็นผู้มีการนินทา และการประทุษร้าย แม้ตนเองก็ยังติเตียนตนได้เพราะการนินทา และการประทุษร้ายเป็นปัจจัย ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วพึงติเตียนได้เพราะการนินทา และการประทุษร้ายเป็นปัจจัย หลังจากตายแล้ว หุคติเป็นอันหวังได้เพราะการนินทา และการประทุษร้ายเป็นปัจจัย การนินทา และการประทุษร้ายนั่นเองเป็นสังโยชน์ เป็นนิวรรณ์ อนึ่ง อาสวะ และความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่าใด จะพึงเกิดขึ้นเพราะการนินทา และการประทุษร้ายเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลไม่มีการนินทา และการประทุษร้าย อาสวะ และความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่านั้นจะไม่มี คำที่เรากล่าวไว้ว่า บุคคลพึงละการนินทา และการประทุษร้ายได้ เพราะอาศัยการไม่นินทา และการไม่ประทุษร้าย เป็นต้น

เมื่อบุคคลพึงละความโกรธแค้นได้เพราะอาศัยความไม่โกรธแค้น เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า ‘เราเป็นผู้มีความโกรธแค้น เพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่าใด เราพึงปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้นเสีย อนึ่ง เราเป็นผู้มีความโกรธแค้น แม้ตนเองก็ยังติเตียนตนได้เพราะความโกรธแค้นเป็นปัจจัย ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วพึงติเตียนได้เพราะความโกรธแค้นเป็นปัจจัย หลังจากตายแล้วหุคติเป็นอันหวังได้ เพราะความโกรธแค้นเป็นปัจจัย’ ความโกรธแค้นนั่นเองเป็นสังโยชน์ เป็นนิวรรณ์ อนึ่งอาสวะ และความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่าใด จะพึงเกิดขึ้นเพราะความโกรธแค้นเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลไม่มีความโกรธแค้น อาสวะ และความเร่าร้อนที่ทำความโกรธแค้นเหล่านั้นจะไม่มี คำที่เรากล่าวไว้ว่า ‘บุคคลพึงละความโกรธแค้นได้เพราะอาศัยความไม่โกรธแค้น’ เพราะอาศัยเหตุนี้เราจึงกล่าวไว้

ค. ความโกรธที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก อภิธรรมปิฎก ฉัมมสังคณี ก่กล่าวถึง บรรดา สภาวะธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้น เหตุที่เป็นอนุสส ๓ เป็นไฉน เหตุที่เป็นอนุสส ๓ คือ โลภะ โทสะ และ โมหะ ดังนี้

(๑) โลภะ คือ กิเลสอย่างหนึ่งที่จัดอยู่ในความโกรธ เพราะความโกรธย่อมแสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความคล้อยตามอารมณ์ ความยินดี ความเพลิดเพลีน

(๒) โทสะ ความอาฆาตเกิดขึ้นว่า ผู้นี้เคยทำความเสื่อมเสียแก่เรา ความอาฆาตเกิดขึ้นว่า ผู้นี้กำลังทำความเสื่อมเสียแก่เรา ความอาฆาตเกิดขึ้นว่า ผู้นี้จักทำความเสื่อมเสียแก่เรา ความอาฆาตเกิดขึ้นว่า ผู้นี้เคยทำความเสื่อมเสีย ฯลฯ

(๓) โมหะ ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกขสมุทัย ความไม่รู้ในทุกขนิโรธ ความไม่รู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ในส่วนอนาคต ความไม่รู้ในส่วนอดีตและอนาคต ความไม่รู้ในปฏิจจนสมุปบาทว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงมี ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามเป็นจริง ความไม่แทงตลอด ความไม่ถือเอาโดยถูกต้อง ความไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ ความไม่พินิจ ความไม่พิจารณา ความไม่ทำให้ประจักษ์ ความทราบปัญญา ความโง่เขลา ความไม่รู้ชัด ความหลง ความลุ่มหลง ความหลงไหลอวิชา โอฆะคืออวิชา โยคะคืออวิชา อนุสัยคืออวิชา ปริยภูฐานคืออวิชา ลิมคืออวิชา อุกุศลมูลคือโมหะ มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่าโมหะสภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า เหตุที่เป็นอกุศล^๖

ดังนั้น ความหมายของความโกรธในพระอภิธรรมปิฎก คือ โลภะคือความกำหนด ความคล้อยตามอารมณ์ ความยินดี ความเพลิดเพลินเป็นผลนำไปสู่ โทสะ คือ ไม่สมหวังกับสิ่งนั้น ๆ จึงกลายเป็นความคิดประทุษร้าย ความคิดมุ่งร้าย กิริยาที่โกรธ ภาวะที่โกรธ เป็นผลทำให้จิตมีโมหะหลงในสภาวะธรรมเหล่านั้นที่เป็นเหตุให้อกุศล ๓ คือ โลภะ โทสะ และโมหะบังเกิดขึ้นอยู่เนืองๆ

ความหมายของความโกรธชั้นอรรถกถา

มีปรากฏในอรรถกถาที่ขนิกาย สีลขันธวรรคพรหมชาลสูตร กล่าวถึงความหมายความโกรธ คำว่า อาฆาต ความอาฆาต ในพระบาลีนั้นมีวิเคราะหว่า เป็นที่มากกระทบแห่งจิต คำนี้เป็นชื่อของความโกรธ สุภาสิต และคำที่เป็นทุกภาสิตของคนพวกใดพวกหนึ่ง คือพระพุทเจ้า พระปัจเจกพุทเจ้า พระอริยสาวก หรือมารดาบิดา หรือคนที่เป็นข้าศึกได้เลย อย่างที่ตรัสไว้ว่า คนโกรธย่อมไม่รู้อรรถ คนโกรธย่อมไม่เห็นธรรม เมื่อนรชนถูกความโกรธครอบงำ ย่อมมีติดื้อตันที่ ความโกรธก่อให้เกิดความพินาศ ความโกรธทำให้ จิตกำเริบ คนไม่รู้จักความโกรธซึ่งเป็นภัยเกิดในจิต ดังนี้^๗ ดังนั้น ความหมายของความโกรธชั้นอรรถกถา คนที่มีโกรธย่อมไม่เห็นธรรม เมื่อถูกความโกรธครอบงำแล้ว ย่อมให้จิตมีตมน และความโกรธย่อมก่อให้เกิดความพินาศภัยพิบัติต่อตนเอง และผู้อื่นด้วย

ความหมายความโกรธตามทัศนะนักวิชาการ

พระธรรมบทตฺรภาค^๘ ฉบับราชบัณฑิตยสถานในหนังสือธรรมบทตฺรภาค ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลที่มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยเมตตา กิเลสทั้งหลายเป็นต้นว่า โทสะ ความอาฆาต ความพยาบาท ไม่อาจตั้งอยู่ หรือ ปรากฏอยู่ในใจได้เพราะเมตตานั่นเป็นเครื่องระงับ เป็นเครื่องละ และ เป็นเครื่องสละออก ซึ่งความไม่ดีทั้งหลาย ผู้สมบูรณ์ด้วยศีลสมาธิ และ ปัญญา ตั้งอยู่ในธรรม พุดคำสัตย์จริง และ ทำหน้าที่ของตนครบถ้วน ย่อมเป็นที่รักของคนทั้งหลาย

^๖ อภิ.ส. (ไทย) ๔๓/๑๐๖๕ - ๑๐๖๗/๒๗๒

^๗ อัง. สตตก. (ไทย) ๒๓/ ๖๑/๔๕๒-๔๕๓.

^๘ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์พระธรรมบทตฺรภาค, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕๒-๔๕๓.

อีเลียต แสดงทัศนะไว้วางนักจิตวิทยา มองอารมณ์ไว้ว่าเป็นกระบวนการที่ไม่มีระเบียบแบบแผนซึ่งเข้าไปกวนให้กฎของพฤติกรรมเสียระเบียบ^๙ ในขณะที่ แฮร์รี่ ชิลด์ และแกรี่ แบริดเฟลด์ต์ กล่าวว่า ความโกรธอาจจะเป็นบาปไปทั้งหมด บางครั้งมันอาจจะเป็นการพิพากษาอันนำมาซึ่งความชอบธรรมของพระเจ้า^{๑๐}

พระธรรมโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้กล่าวถึงความโกรธในหนังสือวิถีของชาวพุทธ และ หลังการปฏิบัติของชาวพุทธ^{๑๑} วิถีแก้ความโกรธ ผลที่เกิดขึ้นจากความโกรธให้ปฏิบัติตามแนวศีล ๕ ศีล ๘ เป็นต้น จนถึงการเจริญเมตตาในภavana เพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ในสังสารวัฏฏ มีการเวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นๆ

หลวงพ่อบุญานันทภิกขุ กล่าวไว้ในหนังสือธรรมปทัฏฐคณาธรรมหลวงพ่อบุญานันทภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า โทสะ คิดประทุษร้ายผู้อื่นเกิดขึ้นย่อมทำให้ผู้นั้นขาดเมตตาธรรมทั้งหลาย เป็นต้นว่า โทสะความอาฆาต ความพยาบาทไม่อาจตั้งอยู่ หรือ ปาฐกถาอยู่ในใจได้ เพราะเมตตาธรรมนั้นเป็นเครื่องระงับ เป็นเครื่องละ และเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งความไม่ดีทั้งหลายจากจิตใจให้หมดสิ้นไป หรือทำให้เบาบางลงในที่สุดได้

พระมหานุกูล มหาวิโร (พรหมขันธ) กล่าวว่า “วิธีคิดเพื่อบรรเทาอกุศลจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ได้กล่าวว่า โทสะเกิดขณะใด จิตไม่พอใจอารมณ์ขณะนั้นขณะต่อมาสภาพธรรมนั้นๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปแล้วเมื่อรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงก็จะคลายความเศร้าโศก^{๑๓}

สรุปได้ว่าความหมายความโกรธตามทัศนะนักวิชาการ คือความคิดประทุษร้ายบุคคลที่มีจิตเต็มไปด้วยโทสะ ความอาฆาต ความพยาบาท คิดประทุษร้ายผู้อื่นเกิดขึ้นย่อมทำให้ผู้นั้นขาดเมตตาธรรม

---

^๙Matthew A. Elliott, *Faithful Feelings : Rethinking Emotion in the New Testament*, 2006.

^{๑๐}Harry Shields and Gary Bredfeldt, *Caring for Souls : Counseling Under the Authority of Scripture*, 2001.

^{๑๑}พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), *วิถีแห่งชาวพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๒.

^{๑๒}พระธรรมโกศาจารย์ (ปญฺญานนฺตภิกขุ), *ปทัฏฐคณาธรรมหลวงพ่อบุญานันทภิกขุ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐), หน้า ๑๘๘.

^{๑๓}พระมหานุกูล มหาวิโร (พรหมขันธ), “วิธีคิดเพื่อบรรเทาอกุศลจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท,” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๙.

๓. ลักษณะของความโกรธ

ลักษณะของความโกรธ คือความโกรธร้ายแรงกว่าอัคคีภัย ความเสียหายแก่ชีวิต และทรัพย์สินอันเนื่องมาจากไฟภายใน คือ โทสะนั้น มีมากกว่าไฟภายนอกอย่างเทียบกันไม่ได้ ลองนึกดูว่าในโลกที่มีประชากรหลายพันล้านคนนี้ วันหนึ่ง ๆ มีเพลิงโทสะเกิดขึ้นกี่ครั้งเมื่อเพลิงโทสะเกิดขึ้นแทนที่จะทำให้สว่าง กลับทำจิตใจให้มีมืดมิดยิ่งขึ้น คนโกรธย่อมไม่รู้จักประโยชน์ของตนและของผู้อื่นขัดตามความเป็นจริง คนโกรธย่อมก่อกรรมที่ทำได้ยากเหมือนทำได้ง่าย คนโกรธฆ่าบิดามารดาก็ได้ ฆ่าพระอรหันต์ก็ได้ ฆ่าตนเองก็ได้ ฆ่าใครต่อใครก็ได้ เรื่องที่ร้ายแรง หรือ ทารุณโหดร้ายขนาดไหน คนโกรธทำได้ทั้งนั้น

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงลักษณะของความโกรธว่า มีรากเป็นพิษมียอดหวาน ที่ว่ามีรากเป็นพิษหมายความว่า ในเบื้องต้น ความโกรธจะแสดงพิษสนองต่อจิตใจ ทำให้หงุดหงิด เร่าร้อน เตือดตาล จึงต้องรีบระบายความหงุดหงิด เร่าร้อน เตือดตาลออกไปโดยเร็ว ด้วยการด่าว่าทุบตี หรือ ทำลายบุคคลหรือสิ่งของ ที่เป็นต้นเหตุให้โกรธ เมื่อได้ทำงานสาแก่ใจแล้ว ในบั้นปลายจะรู้สึกโล่งใจสบายใจ จึงเรียกว่ามียอดหวาน ดังนั้น ลักษณะของความโกรธ คือความโกรธร้ายแรงกว่าอัคคีภัย ความเสียหายแก่ชีวิตและ ทรัพย์สินอันเนื่องมาจากไฟภายในคือโทสะ คนโกรธสามารถฆ่าบิดามารดาก็ได้ ฆ่าพระอรหันต์ก็ได้ ฆ่าตนเองก็ได้ ฆ่าใครต่อใครก็ได้

๔. สาเหตุของความโกรธ

สาเหตุที่ทำให้โกรธมีมากมาย เช่น ถูกดูหมิ่นเกลียดชัง ถูกหักหลังรังแก ถูกขัดแย้งขัดขาน ถูกข่มขู่ชำหน้าข่มตา ถูกด่าว่าเสียหาย ถูกใส่ร้ายป้ายสี ถูกติฉินนินทา สาเหตุแม้จะมีมากจนดูเหมือนว่า ไม่อาจจะบรรยายได้หมด แต่ในอาฆาตวัตถุสูตร กล่าวว่า สาเหตุแห่งความอาฆาต หรือ ความโกรธมีอยู่ ๑๐ ประการ คือ ๑. เขาเคยทำความเสียหายให้แก่เรา ๒. เขากำลังทำความเสียหายให้แก่เรา ๓. เขาจะทำความเสียหายให้แก่เรา ๔. เขาเคยทำความเสียหายให้แก่คนที่เรารัก ๕. เขากำลังทำความเสียหายให้แก่คนที่เรารัก ๖. เขาจะทำความเสียหายให้แก่คนที่เรารัก ๗. เขาเคยช่วยเหลือคนที่เราชัง ๘. เขากำลังช่วยเหลือคนที่เราชัง ๙. เขาจะช่วยเหลือคนที่เราชัง ๑๐. โกรธโดยไร้สาเหตุ โกรธแม้สิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ^{๑๔}

สาเหตุของความโกรธ มาจากสาเหตุของการล่วงละเมิดปาณาติบาตหมายถึง คนที่ขาดศีลข้อที่หนึ่ง คือฆ่า และ ทำร้ายคนอื่นสัตว์อื่นด้วยความโกรธ ย่อมเดือดร้อนในปัจจุบัน และ ในอนาคต เมื่อตายไปก็เกิดในสถานที่ลำบาก เช่นเกิดในนรกเป็นต้น เมื่อเขากลับมาเกิดในโลกมนุษย์เพราะเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ ทำให้เขาเป็นคนอายุสั้น และ มักถูกฆ่าตาย สาเหตุของการล่วงละเมิดปาณาติบาต ดังนี้ ขาดการรักษาศีลข้อที่ ๑ คือ ปาณาติบาตเวรมณีสิกขา หมายถึง การฆ่า หรือ ปาณาติบาต โดยปกติแล้วมนุษย์เป็นผู้ที่เห็นแก่ตัวมากที่สุดทุกคนต้องการแสวงหาความพอใจให้แก่ตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะหาได้ สิ่งนี้เองที่ทำให้มนุษย์เกิดความโกรธ และ ต้องขัดแย้งกันจนถึงขั้น

^{๑๔} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๙/๑๕๑.

ทำสงครามห้าพันทำลายล้างกัน การฆ่า หรือ ปาณาติบาตในที่นี้จะแบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ (๑) การฆ่าคือการทำลายที่เพิ่มกิเลส (๒) การฆ่าคือการทำลายสิ่งแวดล้อม และ (๓) การฆ่าคือการสร้างบาปกรรม มีดังนี้

ก. การฆ่าคือการทำลายที่เพิ่มกิเลส

การฆ่าคือการทำลายที่เพิ่มกิเลส ความจริงแล้วทุกคน ไม่มีใครต้องการให้ใครมาฆ่าหรือเบียดเบียน อันที่จริงแล้วการฆ่านั้นเป็นแรงผลักดันจากภายในคือ กิเลส โทสะ และในการฆ่าแต่ละครั้งนั้นเป็นการทำตามใจชอบ เมื่อกิเลสพวกนี้เข้ามาครอบงำจิตใจแล้วก็จะทำให้เราผิดศีลข้อที่ ๑ ได้ง่าย ได้แก่ ตัณหา มานะ และ ทิฐิ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็เป็นการกระทำด้วยความโลภบ้าง การกระทำด้วยความเกลียดชังบ้าง เคียดแค้นมุ่งจะทำลายเขาด้วยโทสะบ้าง ทำด้วยความลุ่มหลงมัวเมาโดยโมหะบ้าง กิเลสเหล่านี้กลายเป็นเครื่องมือที่จะก่อผลร้าย เพราะแท้ที่จริงจิตใจของมนุษย์นั้นละเอียดอ่อน และเป็นทาสของกิเลสเหล่านี้ได้ง่าย ข้อสำคัญที่สุดนั้นในใจของเราจะต้องมีศีลธรรมเพื่อมาควบคุมไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสได้ง่าย ตัณหา คือความอยากได้อยากเอาเพื่อตัว ต้องการผลประโยชน์ และไม่ยอมเสียสละเพื่อใคร มานะ คือความอยากให้ตัวยิ่งใหญ่ ต้องการอำนาจ ความเด่นดัง ความสำคัญหรือการครอบงำผู้อื่น ไม่ยอมใคร ทิฐิ คือความยึดถือเอาแต่ความเห็นของตัวเอง ต้องการให้เขารับเอาความคิดเห็นของตน ยึดถือในอุดมการณ์ของตนเป็นสำคัญ ไม่ยอมรับฟังใคร เมื่อกิเลสทั้ง ๓ ตัวนี้เข้าครอบงำจิตใจแล้วก็จะเป็นตัวบงการอยู่เบื้องหลังของพฤติกรรมปุถุชนทั่วไป ถ้าขาดสติก็จะตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของกิเลสเหล่านี้

ข. การฆ่าคือการทำลายสิ่งแวดล้อม

การฆ่าคือการทำลายสิ่งแวดล้อม คือ ตามหลักของศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ให้พิจารณาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่จะเป็นตัวเชื่อมโยงให้มนุษย์เห็นความสำคัญของสรรพสัตว์ และ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย โดยแสดงถึงความสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่นเป็นห่วงโซ่อาหารเพื่อหล่อเลี้ยงมวลมนุษยชาติ ฉะนั้นมนุษย์จะต้องเห็นคุณค่าของสรรพสัตว์ และ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้ปฏิบัติต่อสรรพสัตว์ด้วยเมตตา ไม่ว่าจะสัตว์นั้นจะดุร้ายเพียงใดก็ตาม ไม่ให้มนุษย์ผูกอาฆาตพยาบาทต่อสัตว์ร้ายต่าง ๆ เมื่อมีการกระทบกระทั่งกัน แต่พระองค์ทรงสอนให้เราแผ่เมตตาไปยังสรรพสัตว์เหล่านั้น นอกจากนั้นแล้วยังสอนให้เห็นว่าธรรมชาตินั้นเป็นมิตรของมนุษย์ ไม่สมควรที่จะหักราน และ ถือว่าผู้ที่ทำลายธรรมชาติซึ่งเป็นมิตรของตนนั้นเป็นคนเลว ดังที่ปรากฏใน ขุททกนิกาย เปตวัตถุว่า “บุคคล อาศัยนั่งนอนที่ร่มเงาของตนไม่ไต่ ไม่พึงทำลายแม่ไขของตนไม้นั้น เพราะการประทุษร้ายมิตรเป็นความเลวทราม”^{๑๔}

เนื่องจากโลกของเรามีคนโลกมาก และการแข่งขันกันแย่งชิงทรัพยากรกัน ทำให้เกิดการเบียดเบียนกันเอง กระทบกระทั่งกัน ฆ่ากันเพื่อทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อม เกิดการขาดแคลนทรัพยากร เห็นได้ชัดว่าปัญหาทั้งหลายเกิดขึ้นจากอำนาจของกิเลสคือโทสะ และโลภะ

^{๑๔} ขุ. เปต. (ไทย) ๒๖/๑๐๖/๑๕๐.

ที่คนใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาสิ่งที่สนองความสุข ความโลภ ในขณะที่เดียวกันก็สนองโทสะด้วยการฆ่ากันเป็นต้น เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้ว ตัวการที่แท้จริงที่ทำให้เกิดความเร่งในการทำก็คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง

ค. การฆ่าคือการสร้างบาปกรรม

การฆ่าคือการสร้างบาปกรรม คือ การฆ่าสิ่งมีชีวิตทุกประเภทนั้นไม่ว่าจะเป็นการฆ่าคน วัว ควาย ช้าง เสือ หมี นก ปลา แม้กระทั่งไส้เดือน ก็มีผลร้ายทั้งสิ้น เป็นการสร้างบาปแน่นอน ส่วนจะบาปมากหรือน้อยนั้น ต้องตัดสินด้วยองค์ประกอบด้วย มีเรื่องเล่าไว้ในอรรถกถาธรรมบทภาค ๒ เรื่องพระนางสามาวดีไว้ว่า สตรีกลุ่มหนึ่ง ก่อกองไฟเพื่อจะฝังแก้หนวหลังจากอาบน้ำเสร็จ ไฟเกิดลุกไหม้พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปหนึ่ง ขณะที่อยู่ในสมาบัติ พวกนางกลัวว่าความผิดจะปรากฏ จึงพร้อมใจกันขนหญ้า ไม้มาสุ่มเพื่อเผาท่านให้ท่านสิ้นไปเลย ด้วยบาปกรรมนั้น ทำให้พวกนางต้องตกนรก และตายไปในกองไฟในชาติที่เป็นมนุษย์ แม้ในชาติที่เป็นพระอรียบุคคลแล้วก็ต้องถูกไฟครอกตายหมดเช่นเดียวกัน พระอรียบุคคลผู้อยู่ในสมาบัติใครทำให้ตายไม่ได้ ดังนั้นสาเหตุดังที่พุทธเจ้าตรัสไว้ในอาฆาตวัตถุสูตรเป็นสาเหตุให้เกิดความโกรธทำให้การล่วงละเมิดปาณาติบาต คือ การล่วงละเมิดโดยความผิดเกี่ยวกับชีวิต และ ร่างกายเช่นความผิดต่อชีวิต คือ การที่ทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายไม่ว่าจะได้กระทำโดยเจตนาให้ตายหรือไม่ หรือ ฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา คือ การทำให้ผู้อื่นตายโดยเจตนาไม่ว่าจะกระทำโดยใช้อาวุธหรือไม่ก็ตาม สาเหตุมาจากเขาเคยทำความเสียหายให้แก่เรา เขากำลังทำความเสียหายให้แก่เรา เป็นต้น จึงถูกความโกรธครอบงำเป็นสาเหตุการฆ่า และ ทำร้ายคนอื่นสัตว์อื่น ย่อมเดือดร้อน เช่น การฆ่าคือการทำลายที่เพิ่มกิเลส การฆ่า คือ การทำลายสิ่งแวดล้อม การฆ่าคือการสร้างบาปกรรมอันเนื่องมาจากไร้ความเมตตา หรือขาดความเมตตาตัวเองจึงเป็นเหตุให้เกิดการทำลายซึ่งกัน และ กัน

๕. หลักธรรมที่ใช้แก้ความโกรธในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักเบญจศีล

หลักธรรมเบญจศีล^{๑๖} คือ ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย และ วาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์มั่นคงของชีวิต ถือเป็นหลักธรรมเบื้องต้นที่ชาวพุทธควรปฏิบัติ ตาม เพราะสังคมไทยในอดีตนั้น ได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มีมาตรฐานทางศีลธรรมค่อนข้างสูง เป็นที่ประจักษ์ในสายตาของชาวต่างชาติ เบญจศีลเป็นหลักพื้นฐานการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักของการหักห้ามจิตใจไม่ให้ปฏิบัติในสิ่งที่คิดว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้อื่นไม่พอใจ และ เป็นหลักการปฏิบัติที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความพอใจหลักพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นสิ่งที่มีคู่กับโลกมนุษย์มาตลอด มีดังนี้

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๗.

ศีลหมายถึง “ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย และ วาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม นอกจากนี้ศีลยังหมายถึงความเย็นของศีรษะความเกษมสุขความสำรวม และ ความไม่ก้าวล่วงละเมิด”^{๑๗} “มีการสำรวมกายวาจาของตนให้มีความสงบเรียบร้อยพูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่น่าประโยชน์มาสู่ตน และ ผู้อื่น”^{๑๘} ดังนั้น ศีลจึงหมายถึงการสำรวมกายวาจาให้มีความสงบเรียบร้อยภายในกฎระเบียบข้อบังคับที่ได้วางเอาไว้เป็นกฎระเบียบของสังคม

เบญจ หมายถึงห้า หรือ หลักการ ๕ ประการเมื่อนำคำว่าศีลมารวมกับคำว่าเบญจก็จะได้ว่า คำว่าเบญจศีลซึ่งหมายถึงกฎข้อห้าม ๕ ประการคือ “ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิต อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ กาเมสุมิฉฉา เวรมณี เว้นจากการประพฤติผิดในกาม มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จและสุราเมรัยมีชขมาทัญฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มสุรา และ เมรัย”^{๑๙} เบญจศีล จึงหมายถึงหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์มั่นคงของชีวิตมีความเป็นปกติ ซึ่งเป็นรากฐานของการป้องกันการกระทำความเดือดร้อนให้แก่สังคมโดยอาศัยฐานะของตน เพื่อเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายของศีลไว้ในเบญจศีล และเบญจธรรมว่า “ศีลนั้นเป็นเหมือนบรรทัดสำหรับให้คนประพฤติความดีให้คงที่ เปรียบเหมือนผู้แรกจะเขียนหนังสือต้องอาศัยเส้นบรรทัดเป็นหลักไปตามนั้น หนังสือที่เขียน จึงจะมีบรรทัดอันตรง ถ้าหาไม่ตัวหนังสือก็จะขึ้นคดลงดังงูเลื้อย เมื่อชำนาญแล้วก็จะเขียนไปได้โดยไม่ต้องมีบรรทัดฉันทใด คนแรกประพฤติความดี ไม่ได้ถืออะไรไว้เป็นหลัก ใจไม่มั่นคงอาจเอนเอียงลงหาทุจริต แม้เพราะโมหะครอบงำ เมื่อบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์จนเป็นปกติมารยาทได้แล้ว จึงประพฤติคุณธรรมอย่างอื่นก็มักยั่งยืนไม่ผันแปร”^{๒๐}

หลวงพ่อบุญทาสภิกขุ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับศีลธรรมไว้ว่า ศีลธรรมในฐานะที่เป็นสังคมศาสตร์ ก็หมายความว่า สิ่งที่จะตัดปัญหาของสังคมได้ตามหน้าที่ หรือ ตามวัตถุประสงค์ของสิ่งนี้ เช่น สังคมไม่มีความสงบ เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาว่า สังคมไม่สงบ ก็มีศาสตร์อันหนึ่งที่จะช่วย ตัดปัญหาอันนี้ เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า สังคมศาสตร์ที่เป็นศีลธรรม หรือว่าศีลธรรมที่เป็นสังคมศาสตร์

^{๑๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลเบญจธรรม เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙.

^{๑๘} พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูตญาณ), **นิเทศธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: อีรพวงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๑๙} ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรมการศาสนา กองศาสนศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการศึกษาระบบการศึกษาขั้นตรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๙๒.

^{๒๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีล และเบญจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒.

ศีลธรรมซึ่งเป็นสังคมศาสตร์ ก็จะมุ่งหมายแก้ปัญหาตามความหมายของคำว่า ศีลธรรมนั่นเอง ฉะนั้น ศีลธรรมเท่าที่จำเป็นแก่สังคมนั้น คือ สังคมศาสตร์หรือศีลธรรมที่อยู่ในรูปของสังคมศาสตร์^{๒๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของศีลไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยว่า “ศีล หมายถึง การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย เป็นการรักษาปรกติ ตามระเบียบวินัย หรือข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว เดิมเรียกว่า “สิกขาบท ๕” เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกตนใครปฏิบัติตามนี้เรียกว่า “มีศีลเบื้องต้น”^{๒๒}

ดังนั้น การระงับความโกรธในระดับเบื้องต้น คือ การปฏิบัติตามหลักเบญจศีล ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริม และ พัฒนาชีวิตของมนุษย์เพื่อดับความโกรธ มนุษย์โดยทั่วไปก็มีความปกติ คือ มีศีลประจำตัวอยู่ทุกคนแล้ว ปกติของมนุษย์คือไม่ฆ่ากัน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ลักขโมยทรัพย์สินของกัน และ กัน ไม่ล่วงละเมิดในคูครองของกัน ไม่มักมากในกาเมประเวณี ไม่โกหกหลอกลวงกัน ไม่ทำให้อื่นเสียหายประโยชน์ด้วยคำพูดของคน ไม่หลงลืมสติ ไม่ติดสิ่งเสพติดมีนเมาให้โทษทุกชนิดนี้ คือ การระงับความโกรธในระดับเบื้องต้น ถ้าหากผู้ใดเป็นคนเหี้ยมโหด ชอบทารุณ ชอบฆ่าคนอื่น เป็นต้น ผู้นั้นชื่อว่า ได้ทำผิดปกติของคนไป คือ ผิดไปจากคนธรรมดาปกตินั่นเอง ซึ่งการกระทำนั้นแม้ทางบ้านเมือง และ สังคมตามปกติก็ไม่ยอมรับ และ ยังทำลายความมั่นคงของตนเอง และ ผู้อื่นให้เสื่อมไปด้วย

อโทสะ

อโทสะ หมายถึง ความไม่โกรธไม่พยาบาทการไม่โกรธต่อผู้ที่โกรธ เป็นบุคคลผู้หวังให้คนอื่นมีความสุขทั่วถึงกัน ดังปรากฏเรื่องในตอนที่วิรุณบัณฑิตถูกปุณณกัษัทรามานก็ไม่ทำความโกรธแก่ปุณณกัษัทร หากแต่มีความปรารถนาดีแสดงธรรมแก่ปุณณกัษัทรให้กลับใจเป็นคนดีได้ เพราะวิรุณบัณฑิตเป็นผู้ไม่โกรธ บุคคลผู้ไม่โกรธจะไม่คิดแต่เอาประโยชน์สุขของตนฝ่ายเดียว แต่จะเป็นผู้ที่ให้อภัยแก่ผู้อื่นเสมอ แม้ตนจะได้รับความลำบากถูกรามาน เป็นผู้ประกอบด้วยความเมตตา กรุณา เมื่อตนเองมีความสุขก็อยากจะแบ่งความสุขให้ผู้อื่น เห็นผู้อื่นมีความสุขก็อยากจะช่วยให้พ้นทุกข์เป็นต้น บุคคลเช่นนี้ ชื่อ อโทสะ^{๒๓}

ดังนั้น อโทสะ คือ ความไม่โกรธไม่พยาบาทการไม่โกรธต่อผู้ที่โกรธ เป็นบุคคลผู้หวังให้คนอื่นมีความสุขทั่วถึงกัน เป็นผู้ประกอบด้วยความเมตตา กรุณา เมื่อตนเองมีความสุขก็อยากจะแบ่งความสุขให้ผู้อื่น เห็นผู้อื่นมีความสุขก็อยากจะช่วยให้พ้นทุกข์ทั้งการกระทำทางกาย วาจา และใจเป็นต้น

สติ

^{๒๑}พุทธทาสภิกขุ, การกลับมาแห่งศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๗.

^{๒๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๖.

^{๒๓}ธนู แสงศักดิ์, คำบรรยายสำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท, หน้า ๕๓.

สติ ความหมายตามพระพุทธพจน์ สติ^{๒๔} แปลว่า ความระลึกได้ถึงสิ่งที่เคยทำ คำที่เคยพูด แล้วแม่นยำได้ สติ คือ ความระวัง ความไม่ขาดสติ คือ ระลึกได้ว่าเราโกรธแล้วนะ ความโกรธเกิดขึ้นแล้วนะ รับผิดชอบต่อให้ได้แล้วรับส่งต่อไปให้ปัญญา มีพระพุทธภาษิตตอนหนึ่งที่ตรัสตอบปัญหาของอชิตมานพ ๑ ใน มานพ ๑๖ คน ศิษย์ของพรหมณ์ภาวารี มีใจความว่า “กระแสวิกเลสเหล่านี้ใดที่มีอยู่ในโลก สติจะมาเป็นเครื่องกั้นกระแสวิกเลสเหล่านั้น” ยานี โสทานิ โลกสมิ สติ เตสํ นิวารณํ สติเป็นทํานบกั้นกระแสวิกเลสเหล่านั้น ความโกรธ หรือ โทสะเป็นกระแสวิกเลสที่สำคัญของโลก ต้องมีสติคอยกำกับคอยระมัดระวัง ก็จะสามารถสกัดกั้นความโกรธที่จะเกิดขึ้นหรือว่าที่เกิดขึ้นแล้วให้บรรเทาลงไปได้ง่าย และ ลงไปได้เร็ว บางคนโกรธจนขาดสติ สามารถจะทำอะไรที่ไม่เคยทำให้ก็ได้ บางทีโกรธจนปวดศีรษะ หรือ บางทีมันจี้ดขึ้นมาบ่อย ก็ต้องพกยาไว้บ้าง ยาที่ช่วยให้เราคลายเครียด ถ้าเมื่อสติไม่พอก็ต้องใช้ยาช่วยบ้าง ไม่ประมาท สติกับความไม่ประมาทเป็นอย่างเดียวกัน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายแห่งในฐานะเป็นอุปการธรรม ในฐานะเป็นสิ่งที่ดีเยี่ยม สติ คือ การตั้งสติในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม สติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักธรรมที่อยู่ในมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นข้อปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง คือ เข้าใจตามเป็นจริงของสิ่งทั้งปวงโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำ^{๒๕} ระดับคือ กาย เวทนา จิต และ ธรรม คำว่าสติปัฏฐานนั้นมาจาก สร ธาตุ + ตี ปัจจัย + ป อุปสัคค์ + ฐา ธาตุ แปลว่า สติที่ตั้งมั่น, การหมั่นระลึก, การมีสมาสตรระลึกรู้ขึ้นพ้นจากการคิดโดยตั้งใจ แต่เกิดจากจิตจำสภาวะได้ แล้วระลึกรู้โดยอัตโนมัติ โดยคำว่า สติ หมายถึงความระลึกรู้ เป็นเจตสิกประเภทหนึ่ง ส่วนปัฏฐาน แปลได้หลายอย่าง แต่ใน มหาสติปัฏฐานสูตร และ สติปัฏฐานสูตร หมายถึง ความตั้งมั่น, ความแน่วแน่, ความมุ่งมั่นโดยรวมคือ เข้าไปรู้เห็นในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ตามมุมมองของไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ โดยไม่มีความยึดติดด้วยอำนาจกิเลส และปราศจากความความโลภ "ความโกรธ" ความหลง ได้แก่

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติระลึกรู้กายเป็นฐาน ซึ่งภายในที่นี้หมายถึง ประชุม หรือ รวม นั่นคือธาตุ ๔ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟมาประชุมรวมกันเป็นร่างกาย ไม่มองกายด้วยความเป็นคน สัตว์ เรา เขา แต่มองแยกเป็น รูปธรรมหนึ่งๆ เห็นความเกิดดับ กายล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติระลึกรู้เวทนาเป็นฐาน ไม่มองเวทนาด้วยความเป็นคน สัตว์ เรา เขา คือ ไม่มองว่าเรากำลังทุกข์ หรือ เรากำลังสุข หรือเราเฉยๆ แต่มองแยกเป็นนามธรรมอย่างหนึ่ง เห็นความเกิดดับ เวทนาล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และ เป็นอนัตตา

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติระลึกรู้จิตเป็นฐาน เป็นการนำจิตมาระลึกรู้เจตสิก หรือ รู้จิตก็ได้ ไม่มองจิตด้วยความเป็นคน สัตว์ เรา เขา คือ ไม่มองว่าเรากำลังคิด เรากำลังโกรธ หรือ เรากำลังเหม่อลอย แต่มองแยกเป็นนามธรรมอย่างหนึ่ง เห็นความเกิดดับ จิตล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และ เป็นอนัตตา

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๕.

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒-๔๐๕/๓๐๑-๓๔๐.

๔. ธรรมมานุสัสสนาสติปัฏฐาน คือ ธมม^{๒๖} ธรรม + อนุ ตาม, บ่อยๆ + อนุ + ปัสสนา การพิจารณาเห็นธรรมบ่อยๆ บ่อยๆหรือการมีสติระลึกถึงสภาวะธรรมเป็นฐาน ทั้งรูปธรรมและนามธรรมล้วนมีความเกิดดับ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา

สติปัฏฐาน ๔ มีกาย เวทนา จิต และ ธรรม คือ การมีสติระลึกถึงสภาวะธรรมเป็นฐาน การระลึกถึงนั้นต้องปราศจากการคิดโดยตั้งใจ แต่เกิดจากจิตจำสภาวะได้ แล้วระลึกถึงโดยอัตโนมัติล้วนมีความเกิดดับ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ก็เพื่อดับความโกรธออกจากจิตของตน เพราะความโกรธมาจากโลก คือ ความพอใจ ต่อเมื่อไม่ได้ตั้งใจที่ตนพอใจก็จะเปลี่ยนเป็นความโกรธมาแทนที่ และ ความหลงก็อยู่รวมด้วยเสมอทุกครั้งที่มีความพอใจ และ ความไม่พอใจ^{๒๗}

เพราะฉะนั้นจุดมุ่งหมายในการเจริญสติ คืออะไร ก็เพื่อละอภิชฌา และ โทมนัส อภิชฌา คือความอยากได้ ความติดใจ ความเพ่งเล็ง ความละมับในอะไรก็ตาม เพื่อละโทมนัส คือความเสียใจ ความไม่พอใจ คือความโกรธ เมื่อไม่มีทั้งอภิชฌา ความอยากได้ ความติดใจ และ ไม่มีทั้งโทมนัสคือความเสียใจ ความพอใจแล้ว ก็แปลว่าได้กั้นเอาส่วนไม่ดีทั้งสองออกไป จิตก็จะเป็นกลาง เป็นอิสระไม่เอียงไปข้างพอใจหรือไม่พอใจ สามารถจะดำเนินไปในทางสายเอกที่เรียกว่า เอกายนมรรค ก็คือสติปัฏฐานนั่นเอง ซึ่งท่านกล่าวว่าเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เป็นไปเพื่อความล่วงพ้นความโศก และ ความรำไรรำพัน เป็นไปเพื่อความสิ้นสุดแห่งทุกข์โทมนัส เป็นไปเพื่ออุบายธรรม

สรุปได้ว่าเมื่อเจริญสติในฐานทั้ง ๔ คือ กาย เวทนา จิต และ ธรรม ก็จะสามารถทำให้ไปได้ถึงนิพพาน จะเป็นนิพพานชั่วคราวก็ตาม เป็นนิพพานเพราะการข่มไว้บ้างก็ตามตาม เป็นนิพพานเด็ดขาดก็ตาม ก็เป็นการลดละความโกรธไปในตัว คือ ยังมีสติมากขึ้นเท่าไร ความโกรธ ก็จะลดน้อยลงมากเท่านั้น คือความร้อนลดลงมากเท่าไร ความเย็นมันก็เกิดขึ้นมากเท่านั้น

ฆราวาสธรรม

ฆราวาสธรรม คือผู้ดำเนินชีวิตในทางโลก, ผู้ครองเรือน และ "ธรรม" แปลว่า ความถูกต้อง, ความดีงาม, นิสัยที่ดีงาม, คุณสมบัติ, ข้อปฏิบัติ ฆราวาสธรรม แปลว่า คุณสมบัติของผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตทางโลก ประกอบด้วยธรรมะ ๔ ประการ คือ^{๒๘}

(๑) สัจจะ คือ ตั้งสัจจาธิษฐานไว้เสมอว่าเราจะไม่โกรธ จะไม่ให้ความโกรธครอบงำ เพราะคนที่ถูกความโกรธครอบงำแล้วย่อมละกุศล คือ ความดีความฉลาดเสีย แล้วก็จะเป็นการเพิ่มพูนอกุศล คือ ความโง่ ความไม่ฉลาด บางคราวถ้าเชื่อว่าเราเปลวโกรธออกไป เป็นผู้พ่ายแพ้ต่อความโกรธ ก็ต้องตั้งสัจจะใหม่ คือ ตั้งสัจจะเพื่อเอาชนะความโกรธในคราวต่อไป ถือกติแบบนักวิทยาศาสตร์ว่าที่ ทดลอง ๑๐๐ ครั้ง ล้มเหลว ๙๙ ครั้ง สำเร็จ ๑ ครั้ง นั่น คือ ความสำเร็จ อุปมา

^{๒๖} พระอรรถกถาธิการ (ชินนทร์ สระคำ), พจนานุกรม บาลี-ไทย ฉบับปรับปรุงใหม่, หน้า ๒๖๖.

^{๒๗} พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๙๖.

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๓.

อุปมัยเหมือนเด็ก ๆ กว่าที่จะเดินได้ก็ล้มลุกคลุกคลานมาไม่รู้เท่าไรแต่เมื่อพยายามต่อไปในที่สุดก็เดินได้ วิ่งได้สำเร็จ เด็กไม่รู้สัจจาธิฐานแต่เด็กมีสิ่งที่เรียกว่าสัจจาธิฐาน หรือ ความตั้งใจแน่วแน่ที่จะเดินให้ได้ที่จะทำได้ และในที่สุดเด็กจะทำได้

(๒) ทมะ การฝึกตน แปลอีกอย่างได้ว่า การข่มใจ เรียกว่า ข่มใจไว้ก่อน มันคล้าย ๆ เบรกรถ แต่ว่าในความหมายจริง ๆ ของธรรมะข้อนี้ ก็คือ การฝึกตน ฝึกกำลังความสามารถใน การอดกลั้น คนที่ฝึกตนแล้วเท่านั้นเป็นผู้ประเสริฐในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่ไม่ได้ฝึกสูสสัตว์เดรัจฉานไม่ได้ เพราะว่าสัตว์เดรัจฉานนั้นเนื้อตัวมัน หนังมัน เขาหรืองามัน มีค่าอยู่ในตัวแล้ว มนุษย์เราสูสสัตว์เดรัจฉานไม่ได้ แต่ความมนุษย์ที่ได้ฝึกตนแล้วประเสริฐกว่าเทวดา เลิศกว่าเทวดาเสียอีก อย่างที่นักปราชญ์ท่านกล่าวสรรเสริญเอาไว้ ที่ว่ามีพรหมท่านหนึ่งมากล่าวหา พระพุทธเจ้าทราบทรงอนุโมทนาว่า คนที่ยังรังเกียจกันด้วยโคตร กษัตริย์ประเสริฐที่สุด แต่คนที่สมบูรณ์ด้วยวิชาและ จรรยา คือ ความรู้และความประพฤติ ประเสริฐกว่าเทวดา และมนุษย์ที่ยังไม่ได้รับการฝึก ยังไม่มี ธรรมะ ก็สูสสัตว์เดรัจฉานไม่ได้ แต่มนุษย์ที่ฝึกแล้วมีค่ามาก มีคุณมาก และ ประเสริฐกว่าเทวดาเสีย อีก ไม่ต้องพูดถึงมนุษย์ด้วยกันการฝึกตนให้เป็นคนอดทนได้ ข่มใจไว้ได้ ต้องอาศัยการฝึกอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

๓. ขันติ^{๒๙} ความอดทน ให้ออดทนไว้ก่อน อย่าเพิ่งพูดหรือทำอะไรในขณะที่โกรธ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ความอดทนเป็นตบะอย่างยิ่ง คนที่อยู่ด้วยกันอย่าโกรธพร้อมกัน ถ้าคนหนึ่ง โกรธอีกคนหนึ่งต้องหยุดความโกรธให้ได้ เหมือนคนขับรถที่สามารถจะหยุดรถได้ทันทีที่ต้องการจะ หยุด หรือในระยะเวลาพอสมควร คุณของขันตินี้ บัณฑิตทั้งหลาย ได้สรรเสริญไว้มาก เช่น เป็นที่รัก เป็น ที่พอใจของคนทั้งหลาย ทำให้เป็นคนมีลาภ ทำให้เป็นคนมียศ ทำให้อยู่เป็นสุข ทำให้เป็นที่รักของ เทวดา และ มนุษย์ทั้งหลาย

๔. จาคะ^{๓๐} ความสละ คือสละความชั่ว ได้แก่ความโกรธนั้นแหละเสีย เพราะว่า ความ โกรธเป็นข้าศึกของคุณงามความดี อย่าหวงมันไว้ อย่าเอาความโกรธไว้เป็นเพื่อน มันเป็นมิตรเทียม ไม่ใช่มิตรแท้ ถ้าจะให้ความพอใจ มันก็ให้ความพอใจในเบื้องต้น แต่ให้ทุกขโทษมนัสหรือนำเคราะห์ ร้ายมาให้ในบั้นปลาย

สรุปได้ว่าความสำคัญของหลักธรรม ๔ ประการ ที่มีต่อการสร้างตัวนี้ พระพุทธองค์ถึงกับ ทำให้ไปถามผู้รู้ท่านอื่นๆ ว่า มีสิ่งใดในโลกนี้ที่สร้างเกียรติยศให้คนเราได้เท่ากับการมี "สัจจะ" หรือไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่สร้างปัญญาให้คนเราได้เท่ากับการมี "ทมะ" หรือไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่สร้าง ทรัพย์สมบัติให้คนเราได้เท่ากับการมี "ขันติ"

หิริโอตตปปะ

^{๒๙}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒.

^{๓๐}พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๒.

หิริโอดัตตปะ^{๓๑} คือความรู้สึกละอาย ความรู้สึกเกรงกลัว คือให้รู้สึกละอายเมื่อโกรธ ละอายตัวเอง ละอายลูกน้อง ละอายลูกหลานหรือคนใช้ ซึ่งบางคนเขาก็เยือกเย็นกว่า สงบได้มากกว่า ตามความเป็นจริงแล้ว เราซึ่งสูงกว่าเขาทั้งโดยวัยวุฒิ ทั้งคุณวุฒิ ทั้งโดยตำแหน่งฐานะควร จะเย็น และ สงบให้ได้มากกว่าเขา เพื่อประโยชน์แก่ตัวเรา และ เป็นการสอนเขาไปในตัวด้วยยังเป็น พระภิกษุสามเณร ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสมณะที่แปลว่า ผู้สงบ ก็ยิ่งควรละอายให้มากกว่าที่จะแสดงความโกรธ ให้ชาวบ้านเห็น อย่าพูดถึงว่าจะไปชวนตีชวนต่อยกับใครเลย เป็นแต่เพียงแสดงความโกรธให้เด็กวัดเห็น ให้เณรน้อยเห็น ให้พระใหม่เห็นก็ไม่ควรแล้ว ตอนนี้อยู่พรรษาพระเข้ามาบวชใหม่เยอะ ถ้าพระใหม่เห็น พอสึกออกไปก็นำเรื่องทั้งดีทั้งไม่ดีในวัดไปเล่าขานกัน ถ้าได้อย่างที่ดี ได้สำนักที่ดี ได้ครูบา อาจารย์ที่ดี ได้อะไรที่ต้อออกไป ก็เลื่อมใสศานาต่อไปมากขึ้น ตรงกันข้าม ถ้าได้สิ่งที่ไม่ดี ได้ตัวอย่างที่ไม่ดีออกไป คาคดห้วงเอาไว้มาก พอมาเห็นเข้าจริงมันไม่เป็นอย่างที่คาคดห้วงเอาไว้ ก็เอาไปเล่าขานกัน บางคนเมื่อยังไม่บวชก็เลื่อมใสศรัทธาพระเณรศานาดีอยู่ พอบวชแล้วติดลบ สึกออกไปกลับ เป็นหันหลังให้ เพราะไปเจอสำนักที่ไม่ดี เห็นตัวอย่างที่ไม่ดี เพราะฉะนั้นต้องระวัง

ภิกษุนั้นแปลว่า ผู้ขอก็ได้ คือขอบิณฑบาต แปลว่า ผู้ทุบหรือผู้ทำลาย ก็ได้ คือทุบทำลาย กิเลส โดยรูปแบบของการครองชีวิตก็เป็นผู้ขอ ขอปัจจัย ๔ จากชาวบ้านเพียงเพื่อครองชีวิตอยู่ได้ เพราะว่าเป็นผู้ที่ตั้งหน้าตั้งตาจะบำเพ็ญคุณงามความดี เลยไม่สามารถจะประกอบอาชีพอะไรได้ ทั้งนี้เพื่อจะได้ไปสู่เป้าหมายที่ ๒ คือ ทุบหรือทำลายกิเลส อันเป็นสาระของชีวิตสมณะ ตามนัยที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ภิกษุหรือนักบวชจึงต้องไม่รวย และ ต้องมีอุตมคติในการลดละกิเลส จะได้เท่าไรก็ช่างแต่ต้องมุ่งไปทางนั้น

อุบาสกอุบาสิกา ก็เหมือนกัน ให้รู้สึกละอายที่จะโกรธ แล้วก็เกรงกลัวต่อผลของ ความโกรธว่า มันมีผลร้ายนัก พยายามที่จะควบคุมมันให้ได้ ถ้าควบคุมมันไม่ได้ มันก็ควบคุมผู้นั้นให้ตกอยู่ ภายใต้อำนาจของมัน แล้วใช้ให้ทำอะไรก็ได้ ใช้ให้ทะเลาะกันก็ได้ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนพระชาวโกสัมพีที่ทะเลาะกันว่า “คนพวกอื่นไม่รู้หรือกว่า เราทั้งหลายย่อยยับอยู่เพราะการทะเลาะวิวาทกัน ย่อยยับไปทั้ง ๒ ฝ่าย คือไม่มีใครชนะมีแต่คนแพ้ ผู้ใดรู้เห็นโทษของ การทะเลาะวิวาท ความหมายมันซึ่งกันและกันก็จะระงับลง ความอาฆาตจองเวรซึ่งกัน และ กันก็จะระงับลง”

สรุปได้ว่าจึงเป็นหลักอย่างหนึ่งที่จะนำมาระงับความโกรธ หรือ ความผูกโกรธอะไรต่างๆ คือ ให้มีหิริโอดัตตปะ มีความรู้สึกละอายที่จะให้ความโกรธจะขยายออกไป เหมือนไฟถ้าดับเสียตั้งแต่เป็นกองไฟน้อยๆ มันก็ดับได้ง่าย แต่ถ้าปล่อยให้กองใหญ่แล้ว ท่านบอกว่ากษัตริย์ทะเลาะกันก็ชื่อว่ากษัตริย์ทะเลาะกัน พราหมณ์ทะเลาะกันก็ชื่อว่าพราหมณ์ทะเลาะกันชาวบ้านทะเลาะกันก็ชื่อว่าชาวบ้านทะเลาะกัน แต่ถ้าสมณะทะเลาะกันก็จะทะเลาะกันหมดทุกจำพวก และ ในความหมายว่า เป็นผู้ต้องการความสงบ ชาวบ้านก็เป็นสมณะได้ในความหมายว่าผู้สงบ ผู้อยู่ด้วยความสงบ ชาวบ้านก็เป็นสมณะได้ในความหมายว่าผู้สงบ ผู้อยู่ด้วยความสงบ เป็นขรรษาสมุณีถือ

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๔.

ธรรมอันนี้อาไว้ว ก็ไม่ทะเลาะวิวาทกับใคร ไม่หมายมันกับใคร ไม่ปล่อยให้เป็นเหยื่อหรือตกอยู่ในอำนาจของความโกรธ หรือ จะเป็นผู้พยายามระลึกเสมอ มีหิริโอตตปปะ มีความละเอียดที่จะแสดง ความโกรธให้มากมาย มีความรู้สึกเกรงกลัวต่อผลของความโกรธ ก็มีความสุขอยู่ได้ คือ ว่าจิตใจก็จะสงบระงับ เพราะการทะเลาะวิวาทกันมันทำให้จิตใจจ้าวุ่น ฟุ้งซ่านขาดสมาธิ ความสงบไม่มี ชีวิตปกติมันก็มีความสุข

๖. สรุป

สรุปได้ว่าหลักธรรมที่ใช้แก้ความโกรธตามหลักของศาสนาไม่ว่าจะอยู่ในระดับเบื้องต้นคือการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลในเบื้องต้นซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาชีวิตของมนุษย์เพื่อดับความโกรธ พยายามไม่ให้ความโกรธเกิดขึ้น ถ้าปฏิบัติได้แบบนี้ จิตผู้นั้นย่อมผ่อนคลายและมีสมาธิที่ตั้งมั่นได้อย่างรวดเร็วจนทำให้เกิดปัญญาเพื่อละความโกรธ ออกจากจิตของตน และรู้จักเสียสละปล่อยวางความโกรธทิ้งไป โดยมีสติสัมปชัญญะควบคุมอยู่เสมอเพื่อรู้เท่าทันความโกรธที่จะเข้ามาจิตใจ หรือใช้หลักการเจริญเมตตาเพื่อปรารถนาให้ผู้อื่นโดยเฉพาะ ได้รับสุขทั้งกาย และ ใจ โดยตั้งสัจจะให้แน่วแน่ที่จะทุเลาความโกรธให้จางให้ไปได้เช่นเดียวกัน หรือให้มี ทัมะ คือการข่มจิตไม่ให้ความโกรธเกิดขึ้น หรือ มีขันติในการอดทนต่อการสละความโกรธออกจากจิตของตน และมีหิริโอตตปปะ คือ ความรู้สึกละเอียดที่จะให้ความโกรธเกิดขึ้นเพื่อไม่ให้สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรมการศาสนา กองศาสนศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาขั้นตรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **วิถีแห่งชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **พระพุทธประวัติจากพระโอษฐ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ ๒๕๓๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **นิเทศธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: อีรพงษ์ การพิมพ์, ๒๕๓๗.

พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗.

พุทธทาสภิกขุ. **การกลับมาแห่งศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์พระธรรมบพิตรภาค. **ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๒๕.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีล และเบญจธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหานุกูล มหาวิโร (พรหมจันทร์), “วิธีคิดเพื่อบรรเทาอกุศลจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท,”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(I) Book :

Harry Shields and Gary Bredfeldt, **Caring for Souls : Counseling Under the Authority of Scripture**, 2001.

Matthew A. Elliott, **Faithful Feelings : Rethinking Emotion in the New Testament**, 2006.

การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน
Ditthadhammikattha for Life Problems Solution
in the Present Thai Society

พระสุรภูมิ สิริวฑฒโก (อุกฤษโซค)*

พระครูวิสุธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร)**

พระมหากังวาล ธีรธมโม (ศรชัย)***

บทคัดย่อ

การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อการแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน มีทั้งหมด ๔ ข้อ ได้แก่ (๑) การนำหลักอภิญญาสัมปทามาแก้ปัญหาการขาดความเพียร เมื่อจะหลีกเลี่ยงพ้นจากความชั่ววนาประการ สิ่งสำคัญก็คือการระมัด ระวังหรือสำรวมรักษา ภาย วาจา ใจ แมกระทั่งชีวิตของเราไม่ให้หลงไปตามกระแสวัตถุต่างๆ (๒) การนำหลักอารักข สัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ อารักขสัมปทา คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคน รู้ จักทำมาหาเลี้ยงชีพ คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำ มาหากินที่ดีตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ (๓) การนำหลักกัลยาณมิตรตามมาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล ต องมีกัลยาณมิตรที่ดี คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, ความรู้ จักเลือกเสวนาบุคคลหรือเขารวมหมูกับทานผู้ทรงคุณทรงปัญญาที่มีความสามารถซึ่งจะช่วยแวดล้อม สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทางเป็นแบบอย่างตลอดจน เป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้า ไปด้วยดีในการศึกษาอบรมการครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ, สิ่งแวดล้อมทาง สังคมที่ดี และ (๔) การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การ ประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ไขแต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเราพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเรา เพราะหาผู้ ใช้จ่ายสุรุยสุรายใช้ ใช้จ่ายเกินฐานะของตัวเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น จึงมี ความสุขได้ตามสมควรแก่อัตภาพของตัวเองและครอบครัว

คำสำคัญ : ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์, การแก้ปัญหาคชีวิต, สังคมไทย

* วัดหนองบัวหึ่ง ตำบลคอนทราย อำเภอบางท้อ จังหวัดราชบุรี

** หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี

*** หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี

ABSTRACT

To use Ditthadhammikatta for life problems solution in the present Thai society has four kinds as follows : 1. Utthanasampada(Endowed with energy and industry) is to solve no energy and industry problem. To avoid all problems or bad deeds, the important thing is to control the body, speech and mind until our lives will not be involved the materialism. 2. Arakkhasampada (Endowed with watchfulness is to solve the life problem about the people do not know how to save money or the wealth. Arakkhasampada is to spend money with Dhamma, to know the right livelihood and that person is known as smart spending or finding the money and having good settlement. 3. Kalyanamittata (Good company) is to solve the life problem about making the bad company or bad friends. Kalyanamittata is to introduce and teach or advise the friends and good environment. To know how to speak with the people or making with scholars or distinguished people to help about good environment, support, inform, and help to have the progress in education, life, entrepreneurship, practice and environment of good society. 4. Samajivita (Balanced Livelihood) is to solve the life problem for over spending by spending economically and then, will have the happy life through spending money smartly and economically but the necessary things are used moderately as suit with our income. Because, a person who is over spending and then will suffer or have the problem in the family. Therefore, to know how to spend the money economically, smartly and necessarily and then, will have the happiness as the wish of ourselves and family.

Keywords : Ditthadhammikatta, Life problems solution, Thai society

๑. บทนำ

หลักพุทธธรรมที่เป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ชี้แนวทางการแก้ไขปัญหาชีวิตที่เด่นชัดได้ผลจริง เช่น ทิฏฐธัมมิกัตถะ หรือเรียกติดปากอย่างไทย ๆ ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน อรรถะ แปลว่า ประโยชน จึงมีประโยชน์ซ้ำซ้อนกันสองคำ^๑ ปัญหาชีวิตของสังคมไทยเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนเพราะขาดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ (๑) การขาดความพากเพียรในการทำงานหรือการศึกษา (๒) การไม่รู้จักประหยัดทรัพย์ มีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย

---

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๘.

เกินความจำเป็น (๓) มีการคบคนพาลเป็นเพื่อน ชอบแนะนำไปในทางที่ผิด หรือ ที่ไม่ควรอาทิเช่น แนะนำให้ไปเล่น การพนัน ให้ไปลักขโมย ให้กินยาบ้า ให้เสพยา ขวนไปจุดคราอานาจาร เป็นต้น เหล่านี้ถือว่าอุปสรรคในการดำเนินชีวิต และ (๔) มีการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ ใช้ชีวิตให้ไปตามกระแสนิยมของความตองการ และไม่รู้จักเพียงพอ ไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่เกิดความอยากได้อย่างมีอยากเป็นโลก เกินฐานะของตนจึงทำให้เกิด ปัญหาในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทย^๒

๒. ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์

ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ในพระไตรปิฎก

ทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์หมายถึงธรรมที่นำไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน^๓ ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบกิจ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางดานจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่ว ๆ ไปปรารถนาการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่นำไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน อันมีอยู่ ๔ ประการ คือ ๑. ความขยันหมั่นเพียร ๒. การรู้จักรักษาทรัพย์ และประหยัด ๓. คบคนดีเป็นมิตร ๔. เลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้

ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ในอรรถกถา

ทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาหมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง^๔ อาจเรียกสั้นๆว่า ทฤษฎีธรรมมีกัตถะเนื่องจากอรรถกถา แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้หรืออาจเรียกเต็มๆ ว่า ทฤษฎีธรรมมีกัตถสังวัตตนิกรมม หมายถึง ธรรมที่นำไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขึ้นตน เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่น ประกอบการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุปายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

๒. อารักขสัมปทาถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ

^๒ นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖๘.

^๓ อัง.อุภูฐาน.(ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๘.

^๔ ม. ม. ๑๓/ ๒๓๘.

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไมคบบชัว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมโดยอมคํารงตน เจรจา สนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธึ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปญญา

๔. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รูทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรยสุรายพุมพายนัก ไม่ให้ฝดเคื่องนัก ด้วยคิดว่า รายใดของเราจักตองเหนือรายจาย และรายจายของเราจักตองไม่เหนือรายใด

ความหมายของหลักทฤษฎัธมมิกัตถประโยชนในพจนานุกรมพุทธศาสตร์

ความหมายของทฤษฎัธมมิกัตถสังวัตตินิกธรรม ^๕ ธรรมที่เปนไปเพื่อประโยชนในปัจจุบัน หลักธรรมอันอํานวยประโยชนสุขชั้นตน

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบ อาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปญญาสอดส่อง ตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ไดผลดี

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดีเปนมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเหนียกศึกษาเยี่ยงอยางทานผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปญญา

๔. สมชีวิตา มีความเปนอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายไดและรายจายเลี้ยงชีวิตแต่พอดีมิให้ ฝดเคื่องหรือพุมพาย ไหรายใดเหนือรายจาย มีประหยัดเก็บไว้^๖

กล่าวโดยสรุป คือ การเลี้ยงชีพตองพอเหมาะพอดีตามฐานะของตนและปฏิบัติอยางนี้ โดยสม่าเสมอ ธรรม ๔ ประการนี้เรียกวา ทฤษฎัธมมิกัตถะ ธรรมที่อํานวยประโยชนให้ในปัจจุบันทันตาเห็น ประโยชนนั้น ไดแก ลาก ยศ สรรเสริญ สุข คือ เปนผู้มีฐานะมั่นคง มีชื่อเสียงเกียรติคุณ ไดรับการยกยอโดยทั่วไป และมีความสุขตามสมควรแก่อัถภาพของตน

๓. ความสำคัญของหลักทฤษฎัธมมิกัตถประโยชน

หลักความสำคัญของ การปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จประโยชนตองตนเอง ไดรับประโยชนในปัจจุบันตามหลักทฤษฎัธมมิกัตถประโยชนนั้น พระธรรมปฎกไดกลาวไว้ในหนังสือธรรมนุญชีวิตวา “คนที่จะเรียกไดวารู้จัก รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเปน ไขเงินเปน เปนคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เปนประโยชน เปนผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอยางถูกต้อง

^๕ พระธรรมปฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๘.

^๖ พระธรรมปฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๘.

เพราะปฏิบัติตามหลักธรรม ต่อไป”^๗ และความสำคัญของทฤษฎีนี้มีกัตถประโยชน์นั้นมี หลักธรรม ๔ อย่างนี้มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม รวมทั้งส่งผลดีไป ถึงสังคมด้วย คือ ๑. ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง ๒. ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคน เชื่อมพันับถือ ๓. เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธ์ไมตรี ๔. ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม ๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในดานการทำงานและการดำรงชีวิต ๖. สร้างความ เจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติทางอ้อม และช่วยลดปัญหาสังคมได้ แรงจูงใจของบุคคล เกิดขึ้นเพราะบุคคลนั้นวางแผนการไว้ล่วงหน้า และมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางตลอดจนมีการ คาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นไว้ก่อน มักจะใช้ความสามารถในระดับที่ง่าย คนที่มีแรงจูงใจมักทำงานเพียง เล็กน้อย แต่ต้องการรางวัลหรือผลตอบแทนมาก^๘ ซึ่งเชื่อมโยงกับความสำเร็จ ได้แก่ เรื่องของ ความสามารถสิ่งที่ได้รับเรื่องของโชค^๙

ดังนั้น เขาจะถูกจูงใจด้วยความเข้าใจถึงผลที่จะเกิดขึ้น จากการกระทำของเขาตาม วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ล่วงหน้า นอกจากนี้ความคาดหวังในเรื่องของความสำเร็จจะทำให้บุคคลมีความ มั่นใจในการทำกิจกรรมของตนมากขึ้น กล่าวคือ เมื่อบุคคลทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งแล้วหากเขา คาดไว้ว่าเขาจะพบกับความสำเร็จอย่างแน่นอน บุคคลนั้นก็จะตั้งใจทำกิจกรรมนั้นให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป^{๑๐} อริยมรรคมีองค์แปด และไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนความคิดเรื่องการให้ผลของบุญ ซึ่ง เน้นถึงการให้ผลที่เป็นความสุขทางโลกียะในปัจจุบัน และการให้ผลต่อการเกิดใหม่ในชาติหน้าที่จะ เกิดในสุคติเป็นมนุษย์หรือเทวดานั้น มิได้เป็นความคิดที่ขัดแย้งกับนิพพาน^{๑๑}

โดยหลักทฤษฎีนี้มีกัตถประโยชน์ ๔ นี้ถือเป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการดับทุกข์ทางกาย อันเป็น ความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่ายและมีอยู่มากมายในสังคมปัจจุบัน หากต้องการดับทุกข์ทางสังคม ทรงสอนหลักประ โยชน์เบื้องต้นคือ ศรัทธา ศีล จาคะและปัญญา สอนการดับทุกข์ทางจิต เพื่อ ประโยชน์สูงสุด ทรงสอนหลัก อริยมรรค ๘ ไว้ให้เป็น ครรลองสู่ความพ้นทุกข์ บุคคลทั่วไปอย่าง เราๆ ความสุขพื้นฐานทั่วไป ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็มีใน เรื่องความสุขของคฤหัสถ์ ๔ ได้แก่

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

^๘Lepper, Mark R., “Motivational Considerations in the Study Of Instruction.” COGNITION AND INSTRUCTION 5,4 (1988) : pp. 289-309.

^๙Brophy, Jere. **ON MOTIVATING STUDENTS**. Occasional Paper No. 101. East Lansing, Michigan: Institute for Research on Teaching, Michigan State University October 1986. 73 pages. ED 276 724.

^{๑๐}Rosenfeld M.S. **Motivational Strategies in Geriatric Rehabilitation**. Bethesda : AOTA, Inc. 1997.

^{๑๑}นัยนา เกิดวิชัย, “ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเรื่องบุญ กับ นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

๑. สุขเกิดจากการมีทรัพย์ ๒. สุขเกิดจากการ กระจายทรัพย์เพื่อบริโภคไม่มากไม่น้อยเกินไป ๓. สุขเกิดจากความไม่เพนहीं ๔. สุขเกิดจากการประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ ทั้งนี้ หากเรานำมานำหลักธรรมทั้ง ๔ เรื่องมาปฏิบัติจะได้ประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว บุคคลใกล้ชิด และสังคม ซึ่งหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้น เป็นประโยชน์ที่สร้างความมั่นคงและยั่งยืน ให้แก่ชีวิตเราอย่างครบถ้วนในทุกมิติ

๔. ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน

๑. ปัญหาการขาดความเพียร ปัญหาการขาดความเพียร คือ ไม่ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและ ไม่ประกอบอาชีพอันสุจริต ผักฝันใหม่มีความชำนาญ และรู้จักใช้ปัญญา สอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี การประกอบอาชีพการงานนั้น ต้องทำเพื่อเลี้ยงชีพ ตนเองและครอบครัวมีความขยันในการทำงานตามหน้าที่ หรือตามอาชีพของตนโดยไม่เกียจคราน ไม่นิ่งคุษหรือทำกิจอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้องของกับงานในหน้าที่ จนทำให้เสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์ แม้บางครั้งการทำงานนั้นอาจไม่ใชการหาทรัพย์โดยตรง เช่น การเป็นนักศึกษา มีหน้าที่ต้องศึกษาเล่าเรียนก็ต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้บังเกิดผลดี โดยถือว่าเป็นหน้าที่ใน ปัจจุบัน แม้ยังไม่ได้ทรัพย์แต่การศึกษาก็เป็นเหตุเบื้องต้นที่จะนำไปสู่อชีพการงานที่ดีในอนาคต หากนักศึกษาเป็นนักกีฬาด้วย นอกจากขยันตั้งใจเรียนแล้ว นักศึกษาก็ต้องขยันหมั่นฝึกซ้อมกีฬาที่ตนถนัดด้วยอีกทางหนึ่ง เพราะกีฬากำลังพัฒนาเป็นกีฬาอาชีพ มีกีฬาหลายประเภทที่สามารถทำให้หาทรัพย์ได้โดยสุจริตด้วยร่างกายแรงใจของตนเอง เช่น อาชีพนักมวย นักฟุตบอล กอล์ฟ ลีลาศ หรือจากการได้ไปแข่งขันในโอกาสต่างๆ เช่น โอลิมปิก เอเชียนเกมส์ หากมีความขยันหมั่นเพียร ฝึกซ้อม จะส่งผลให้ได้รับเหรียญทองและได้รางวัลเป็นทรัพย์สินเงินทองจำนวนมาก เป็นต้น จึงนับว่าความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ทำหน้าที่ ที่รับผิดชอบจะทำให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน คือ มีทรัพย์สินเงินทองสำหรับซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุดำรงชีพ^{๑๒}

๒. ปัญหาการไม่รู้จักประหยัดทรัพย์ ปัญหาการไม่รู้จักประหยัดทรัพย์ คือ ไม่รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงาน อันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เพนอันตราย หรือเสื่อมเสีย หลักธรรม ขอนี้ มีจุดมุ่งหมายให้เพนคนมัธยัสถ์ รู้จักกระจายทรัพย์ไปในทางที่เกิด ประโยชน์ ไม่ใช่เข้าไปใช้เพื่อแกมคุณ เพื่อรูป รส กลิ่น เสียง จนทำให้ทรัพย์นั้นหมดไปโดยไม่ทำ ให้ตนเองเจริญขึ้น ได้มั่งมีไม่ก็ช่วยยามก็กลับไปลำบากยากจนเพราะใช้ทรัพย์ไปในแกมคุณและ อบายมุข บางครั้งจนถึงกลับ เพนหนี้สิน เสียทรัพย์และเสียเกียรติ มีนักกีฬาหลายคนที่ได้ทรัพย์มากมายจากการแข่งขัน แต่ต้องพบกับความลำบากในปนปลายของชีวิต เหตุเพราะไม่มีธรรมในขอนั้นนั่นเอง^{๑๓}

๓. ปัญหาการคบคนพาล ปัญหาการคบคนพาล คือ ไม่รู้จักการคบคนดีเพนมิตร ไม่รู้จักเลือกบุคคลที่จะคบหา วาจะนำชีวิตของเราไปในทิศทางใด โดยเลือกเสวนา ศึกษาแบบอย่างทางผู้

^{๑๒} อุดลย ต้นประยูร, **ปัญหาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บาร์มีการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๕๖.

^{๑๓} อ่างแล้ว, หน้า ๕๗.

ทรงคุณ มีศรัทธา ศิล จาคะ ปัญญา การคบมิตรตามหลักมงคล ๓๘ ประการ ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มงคลแรกที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้ปฏิบัติก็คือการไม่คบคนพาล และมงคลถัดมาก็คือต้องรู้จัก คบบัณฑิต คำว่า คนพาล และ บัณฑิต เมื่อวิเคราะห์ให้ แจงแล้วจะพบว่า มีทั้งคนพาลและบัณฑิตภายใน คนพาลและบัณฑิตภายนอก

คนพาลและบัณฑิตภายใน หมายถึงคนที่ปรากฏอยู่ในตัวเรา หากศึกษาสังเกตตัวเราให้ ดีจะพบ วาบางครั้ง บางเวลาเราจะเกียจคร้านไม่อยากฝึกฝน ไม่อยากทำงาน ไม่อยากไปเรียน ไม่อยากทำความดี แต่อยากเที่ยวเล่น อยากนอนตื่นสาย อยากดื่มสุรา อยากเล่นไพ่ เล่นหวย เล่นการพนัน ฯลฯ นี่แสดงว่าคนพาลภายในตัวเรา ปรากฏขึ้นแล้ว แต่บางครั้งเราก็ขยัน อยากไปเรียน อยากทำความดี ไม่อยากหนีเรียน ไม่อยาก เล่นการพนัน ไม่อยาก รวบรวมสุรา ฯลฯ ดังนั้นความเป็นกัลยาณมิตรต้องเริ่มที่เราสร้างบัณฑิตและมิตรขึ้นภายในตัวเองก่อน เมื่อบัณฑิตหรือมิตรภายในตัว ปรากฏแล้ว ก็จะสามารถ เลือกลงนามกับบัณฑิตหรือมิตรภายนอกได้ ดังคำกล่าวที่เราได้ยิน ได้ฟัง อยู่เสมอว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล” และการสังเกตว่าผู้ที่ตนคบหาด้วยนั้นเป็นคนพาล หรือ เป็นบัณฑิตคือกัลยาณมิตร พึงสังเกตว่าชอบชักชวนไปในทางฉิบหาย เสียทรัพย์ เสียเวลา เสียสุขภาพและทำเรื่องอะไรประโยชน์หรือไม่ เพราะหากเราไม่รู้จักเลือกคบ บัณฑิตคือกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมเป็นเหตุที่ทำให้เราต้องเสียทรัพย์ที่หามาได้นั้นและไม่สามารถปฏิบัติธรรมในขอกุณฐานสัมปทาและอารักขสัมปทาได้^{๑๔}

๔. ปัญหาการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ ปัญหาการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ ไม่รู้จัก กำหนดรายได้และรายจ่าย และไม่อยู่แบบพอดี สมรายได้ มิให้ผิดเคืองหรือพุ่มพวย ให้มีรายได เหนือรายจ่าย มีประหยัดไว้สำหรับปันปลายของชีวิต จะได้อะไรบ้าง พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าววว่า “พึงเข้าใจ ระวังไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหารักษา และ ครอบครองโภคทรัพย์ ใวนั้น ก็เพื่อจะไขให้เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติ ก็ปราศจากคุณค่า หากความหมายใดๆ มิได้ ดังนั้นเมื่อมีทรัพย์หรือ หาทรัพย์มาได้แล้วต้องรู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการ แแบ่งทรัพย์เป็น ๔ ส่วน ที่เรียกว่า โภควิภาค” คือ หนึ่งส่วนใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง ได้แก่ บิดา มารดา บุตร ภรรยา และคนในปกครอง มิตร สหาย ผู้ร่วมกิจการงาน ทำบุญตลอดจนบำรุงราชการด้วยการเสียภาษี อากกร เปนตน สองส่วนใช้ เปนทุนประกอบการงานสามส่วน เก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น^{๑๕}

๕. การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน

การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไข ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนใน สังคมไทยปัจจุบันซึ่งกำหนดกรอบของการศึกษา ๕ ประการ คือ (๑) การนำหลักกุณฐานสัมปทามา

^{๑๔} อดุลย ต้นประยูร, **ปัญหาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บาร์มีการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๕๘.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมนุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๙.

แก้ปัญหาการขาดความเพียร (๒) การนำหลักอภิปรัชญาสัมปทา มาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ (๓) การนำหลักกัลยาณมิตตามาแก้ ปัญหาชีวิตการคบคนพาล (๔) การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ และ (๕) การปฏิบัติ ตนของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ การนำหลักอภิปรัชญาสัมปทามาแก้ปัญหาการขาดความเพียร การนำหลักอภิปรัชญาสัมปทามาแก้ปัญหาการขาดความเพียรหรือแก้ไขความเกียจคร้าน เมื่อจะหลีกเลี่ยงจากความช้วนานาประการ สิ่งสำคัญก็คือการระมัดระวังหรือสำรวมรักษากาย วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิตของเราไม่ไหลลงไปตามกระแสหรือพบเจอกับความชั่วทั้งหลาย เช่นเดียวกับความเกียจคร้านเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องหาทางแก้ไข ปัญหานี้ใหญ่โต ทางแก้ไขนั้นแบ่งออกเป็นหลักการและวิธีการ นอกจากนั้นก่อนจะแก้ไขจำต้องเข้าใจถึงลักษณะนิสัยส่วนบุคคลด้วย โดยเฉพาะระดับปริมาณความมากน้อยของความเกียจคร้านมีมากน้อยต่างกัน บางคนเกียจคร้านมาก ในขณะที่บางคนเกียจคร้านน้อย เช่น คนที่ไม่ยอมทำงานทั้งที่มีความสามารถจะทำได้ เป็นต้น จึงอ้างความเกียจคร้านเพื่อไม่อยากจะทำงาน ในที่นี้ ควรทราบถึงจุดหมายแห่งความสำเร็จหรือ ประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการอยากจะได้มาด้วยการแสวงหาใหม่ก่อน ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังนี้

๑. ความร่ำรวย คนทั่วไปถือกันว่า ความร่ำรวยเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของชีวิต ไม่ใช่เกิดจากโชคชะตาหรือความบังเอิญ แต่เกิดจากการลงมือกระทำหรือขยันหมั่นเพียรในการสร้างเนื้อสร้างตัวให้เจริญ รุ่งเรืองหรือให้เกิดขึ้นมาได้

๒. อำนาจ เกิดจากสาเหตุพื้นฐานหลายอย่างด้วยกัน เช่น เกิดจากความร่ำรวย เกิดจากการมี ตำแหน่งหน้าที่ที่สูงในทางการเมือง ในทางราชการ หรือในองค์กรและหน่วยงานอื่นๆ และที่สูงขึ้นไปคือเกิดจากการเอาชนะตัวเองได้จนกระทั่งมีพลังอำนาจทางจิตที่สูง เป็นต้น

๓. ความมีชื่อเสียง ซึ่งอาจเกิดจากการกระทำความดี ความเป็นเลิศทางวิชาการ และ ความงามเป็นเลิศ เป็นต้น ที่สร้างชื่อเสียงในสังคม เป็นความสำเร็จด้านดี อีกด้านหนึ่ง ความมีชื่อเสียงในทางที่ไม่ดี ก็ เป็นที่ติเตียนของสังคมเช่นกัน

๔. ความสุข นอกจากความสุขทางกายที่แสวงหาได้จากความร่ำรวยหรือสิ่งอื่นๆ แล้ว ยังมีความสุขทางจิตใจที่เกิดจากความพึงพอใจ ความสงบของจิตใจ และการได้ทำงานที่ตนเองพอใจ เป็นต้น

๕. ความรู้หรือการค้นพบสิ่งใหม่ เช่น การศึกษาจบชั้นสูงสุด การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ การบรรลุนิพพาน และการสร้างองค์ความรู้อื่นๆ เป็นต้น^{๑๖}

เกียจคร้านการทำงาน ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนไว้ถึงโทษ ๖ ประการ คือ คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนผู้ที่มีหวังความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน จึงควรละเว้น จากอภิปรัชญา ๖ ประการ คือ ๑. มักอภิปรัชญาว่าหนักแล้วไม่ทำงาน ซึ่งเป็นนิสัยของบุคคลที่เห็นแก่การนอน ไม่ชอบการ

^{๑๖}วิธาน สุชีวงศ์ และสนธิ์ บางยี่ขัน, **ปรัชญาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๖๐.

ทำงานซึ่งเกียจครานเพนทุนเดิมอยู่แล้ว ๒. มักอ้างวารอนักแล้วไม่ทำงาน เป็นลักษณะนิสัยของคนที่ไม่สู้งาน งานหนัก ไม่เอางานเบาไม่สู้ชอบงานสบาย ๆ ชอบเอาเปรียบคนอื่น ๓. มักอ้างวายุ่นแล้วไม่ทำงาน เป็นลักษณะของคนอุ้งาน คือ ทำงานแบบเซาซาม เย็นซาม ไม่กระตือรือร้นต่อภาระกิจที่ตนรับผิดชอบ ๔. มักอ้างวายุ่งเขายอยู่แล้วไม่ทำงาน เป็นคนชอบตื่นสาย เห็นแก่การนอน ๕. มักอ้างวาทิวแล้วไม่ทำงาน เป็นคนเห็นแก่ปากแกท้อง ทำงานน้อยบนหิวกระหาย ๖. มักอ้างวากะหรายนักแล้วไม่ทำงาน^{๑๗}

สรุปว่า หลักการทั่วไปดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นแนวทางแก้ไขและป้องกันไม่ให้ความเกียจคราน เขามาครอบงำจิตใจหรือให้บังเกิดขึ้นกับตัวของบุคคลใด รวมทั้งการมีสิ่งแวดล้อมที่ดีที่ทำให้จิตใจสดชื่น แจ่มใสด้วย นอกจากนั้นแล้ว ยังมีวิธีการที่จะให้ถึงความสำเร็จได้อีกมากมาย ประการสำคัญที่ต้องคำนึงก็คือการมีวิธีการที่เหมาะสมกับบุคคลนั้นๆ เพราะบางคนอาจจะไม่ต้องใช้ทุกวิธีก็ได้ แต่บางคนก็อาจไขมากวิธี

๔.๒ การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ก็เพราะปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้

๑. ขึ้นหาและรักษาสมบัติ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่penไปเพื่อนประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสังสัตตนิคธรรม ๔ ประการ^{๑๘} ๑) อุฏฐานสัมปทา (อุ) ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริต ผักฝนให้มีความชำนาญและรูจจริง รูจักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี ๒) อารักขสัมปทา (อา) ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รูจักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้penอันตรายหรือเสื่อมเสีย ๓) กัลยาณมิตตตา (กะ) คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รูจักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ซุกงูไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยียงอยางทานูรูผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผูนาเคารพนับถือ และมีคุณสมบัติเกื้อกูลแกอาชีพการงาน ๔) สมชีวิตา (สะ) เลียงชีวิตแต่พอดี คือ รูจักกำหนดรายได้และรายจ่าย penอยู่พอดี สมรายได้มิให้ผลเคื่องหรือพุ่มเฟอย ใหรายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

๒. ขึ้นแจจจัดสรรทรัพย์ เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว รูจักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์pen ๔ ส่วนที่เรียกว่า โภควิภาค ๔ คือ^{๑๙}

^{๑๗}ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๔/๑๔๑.

^{๑๘}อง.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^{๑๙}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๗/๒๐๒.

- เอเกน โภเค ฤกษ์เขย ๑ สวน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์

- ทวีทิ กมน์ โภชเขย ๒ สวน ไขเป็นทุนประกอบกิจการงาน

- จตุตถถณ นิธาเปยย อีก ๑ สวน เก็บไว้ในคราวจำเป็น

๓. ชั้นจับจ่ายกินใช้ พึงเข้าใจและคำนึงไวเสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหารักษาและครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะไขให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่า หากความหมายใดๆ มิได้ ดังนั้น เมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์หนึ่งส่วนแรกตามหลักโศคาทียะ ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโศคะ หรือ เหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองทรัพย์สมบัติ ๕ ประการ ดังพุทธพจน์ว่า

อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว^{๒๐} ๑. เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข ๒. บำรุงมิตรสหาย และผู้รวมกิจการงานให้เป็นสุข ๓. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย ๔. ทำพลี คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง ๑) ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ ๒) อติถิพลี ตอนรับแขก ๓) ปุพพเปตพลี ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ ๔) ราชพลี บำรุงราชการดวยการเสียภาษีอากร เป็นต้น ๕) เทวดาพลี ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ ๕. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบไม่ประมาทหมัวเมา

เมื่อใดใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโศคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่าได้ ใช้โศคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโศคะเพิ่มขึ้น ก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี การใช้จ่ายใน ๕ ข้อนี้นี้ ทานมุ่งแจกแจงรายการที่พึงจ่ายให้รู้ว่าควรใช้ทรัพย์ทำอะไรบ้าง มิใช่หมายความว่าให้แบ่งสวนหากันไปทุกข้อ นอกจากนั้น ทานมุ่งกล่าวเฉพาะรายการที่พึงจ่าย เป็นประจำสำหรับคนทั่วไป แต่ถ้าผู้ใดมีความสามารถก็ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้มากขึ้นไปอีกได้

๔.๓ การนำหลักกัลยาณมิตรตามาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล การนำหลักกัลยาณมิตรตามาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล ความมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, ความรู้จักเลือกเสวนากับบุคคล หรือเขารวมหมู่กับทานผู้ทรงคุณทรงปัญญาที่มีความสามารถซึ่งจะช่วยแวดล้อมสนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าว หน้าที่ไปด้วยดีในการศึกษาอบรมการครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ,สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี^{๒๑} ขอนี้เป็นองค์ประกอบภายนอก

^{๒๐} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๘.

^{๒๑} ส.ม.(ไทย) ๑๘/๕-๑๒๙/๒-๓๖.

กัลยาณมิตรธรรม ๗ องค์ของคุณของกัลยาณมิตร , คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือ ทานที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้ มุงเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสิ่งสำคัญ ๑. นารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเขาไปปรึกษาไต่ถาม ๒. นาเคารพ ในฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย ๓. นาเจริญใจหรือนายก ยองในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอควรเอาอย่างทำให้ระลึกและเอออย่างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ ๔. รู้จักพูดให้ใคร่ผล รู้จักชี้แจงให้เขาใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่า กล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี ๕. อดทนต่อถ้อยคำคือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอแนะและวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังโดยไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว ๖. แกล้งเรื่องล้าลึกได้สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เขาใจและให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป ๗. ไม่ชักนำในฐานะ^{๒๒} คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

ปัญหาชีวิตการคบคนพาล คือ มิมิตรปฏิรูป หรือ มิตรเทียม ๔^{๒๓} คนเทียมมิตร, คนที่ฟัง ทราบ ว่าแปดศัตรูผู้มาในร่างของมิตร คนปกอลอก คนขนเอาของเพื่อนไปฝ่ายเดียว อัญญาทัตถุหรม มีลักษณะ ๔ คือ ๑. คิดเอาแต่ฝ่ายเดียว ๒. ยอมเสียสละ โดยหวังจะเอาไ้มาก ๓. ตัวมีภัย จึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน ๔. คบเพื่อน เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ คนดีแต่พูด วจีบรม มีลักษณะ ๔ คือ ๑. ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย ๒. ดีแต่อาจของยังไม่มีมาปราศรัย ๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้ ๔. เมื่อเพื่อนมีกิจ อาจแต่เหตุขัดข้อง คนหัวประจบ อนุปยภาณี มีลักษณะ ๔ คือ ๑. จะทำชั่วก็เออออ ๒. จะทำดีก็เออออ ๓. ตอหนาสรรเสริญ ๔. ลับหลังนินทา คนชวนฉิบหาย อปายสหาย มีลักษณะ ๔ คือ ๑. คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา ๒. คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน ๓. คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเลน ๔. คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

๔.๔ การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์สินฐานะ การนำหลักสมชีวิติตามาแก้ ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์สินฐานะ คือ การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ไซแต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเราพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกะบรายได้ของเรา เพราะว่าผู้ใช้จ่าย สุรุษสุรายใช้จ่ายเกินฐานะของตัวเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์สินพยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้นจึงมีความสุข ได้ตามสมควรแก่สภาพของตัวเองและครอบครัว

ความรู้จักพอประมาณตนนี้ถ้าพูดในรายย่อยแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของการทำงาน ทำหน้าที่การบริโภค การใช้จ่ายทรัพย์สิน การพูด ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่น

^{๒๒}ไม่ชักนำในฐานะ หมายถึง ปองกันไม่ไห้ทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข แต่ชักชวนให้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นสุข

^{๒๓}พระธรรมปฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๖), หน้า ๖๙.

เรื่องต่าง ๆ เช่น การบริโภคที่ดีต้องบริโภคโดยการไขปัญหาพิจารณาจนบริโภค ซึ่งตรงกันข้ามกับการบริโภคเพื่อสนองตัณห์มักจะก่อให้เกิดโทษต่อร่างกาย เช่น โรคอ้วน หรือ เรื่องของ ชูชกซึ่ง เป็นตัวอย่างในเรื่องเวสสันดรชาดกที่บริโภคแบบไม่รู้จักพอประมาณ คือ บริโภคแบบไม่คำนึงถึง ผลที่จะตามมาบริโภคแบบสนองความต้องการ อย่างเดียวผลสุดท้ายท้องก็ต้องแตก ดังสุภาวดี อีสาน บทหนึ่งว่า “กินมามากบ่าเบ่งท้อง คนที่กินไม่รู้จักประมาณท้องปากมีแต่กินไม่เคยคลำดูท้องว่าเต็ม แล้วยังยังสักวันหนึ่งท้องจะแตก”^{๒๔} เหมือนชูชก เป็นต้น

การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอสมควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รวมทั้งการรู้จักประมาณระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและ ขอบเขต การรู้จักออมทรัพย์สิน ทรัพย์ากรทั้งสวนตน และสังคมตามความจำเป็นให้เกิดประโยชน์ และคุ้มครองมากที่สุดรวมทั้งการรู้จักดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพฐานะความเป็นอยู่สวนตน บุคคลที่ทำการประหยัดให้ได้จึงพยายาม เว้นจากอบายมุข ๖ ช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุยอยยับแห่งโรคทรัพย์

๑. ติดสุราและของมีเมา มีโทษ ๖ คือ (๑) ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด ๆ (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท (๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค (๔) เสียเกียรติเสียชื่อเสียง (๕) ทำให้ไม่รู้อาย และ (๖) ทอนกำลังปัญญา

๒. ชอบเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ คือ (๑) ชื่อว่าไม่รักษาตัว (๒) ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย (๓) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ (๔) เป็นที่ระแวงสงสัย (๕) เป็นเป้าให้เขาไสความหรือขาลือ และ (๖) เป็นทางมาของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก

๓. ชอบเที่ยวดูการละเล่น มีโทษ โดยการงานเสื่อมเสียเพราะใจกังวลคอยคิดจ้องกับเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้น ๆ ทั้ง ๖ กรณี คือ (๑) ไร่ที่ไหนดูไปที่นั่น (๒-๖) ขับร้อง-ดนตรี-เสภา-เพลง-เถิดเทิงที่ไหนดู ไปที่นั่น

๔. ติดการพนัน มีโทษ ๖ คือ (๑) เมื่อชนะยอมก้อเวร (๒) เมื่อแพ้ก็เสียตายทรัพย์ที่เสียไป (๓) ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด ๆ (๔) เขาที่ประชุม เขาไม่เชื่อถ้อยถ้อยคำ(๕) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูงและ(๖) ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้ที่จะหาครองใหญ่ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูก เมียไม่ไหว

๕. คบคนชั่ว มีโทษ โดยนำใจหายไปเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบทั้ง ๖ ประเภท คือ ใดเพื่อนที่จะนำใจกลายเป็น (๑) นักการพนัน (๒) นักเลงหญิง (๓) นักเลงเหล้า (๔) นักลวงของปลอม (๕) นักหลอกลวง และ (๖) นักเลงหัวไม้

๖. เกียจครานการงาน มีโทษ โดยทำให้งกเหตุต่าง ๆ เป็นของว่างผัดพ้อไม่ทำการงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือให้อ่างไปทั้ง ๖ กรณีว่า ๑-๖ หนาวนัก-ร้อนนัก-เย็นไปแล้ว-ยังเข้านัก-หิวนัก-อึมนัก แล้วยังไม่ทำการงาน

^{๒๔} รัต.อุดม บัวศรี, ฃญากรม ปรชญาชีวิตอิสาน, (ขอนแก่น, สำนักสงเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐.

ถ้าไม่รู้จักประหยัด ทรัพย์ที่หามาได้ก็หมดเสื่อมสูญไปได้ง่าย แต่ถึงอย่างไรเหตุของการเสื่อมสูญโภคทรัพย์ก็มีอยู่หลายทางด้วยกัน การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเราไม่ใช้จ่าย โภคทรัพย์ฟุ่มเฟือย ให้พยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเรา นอกจากนั้นบุคคลที่ทำการประหยัดให้ได้จึงพยายามเว้นจาก อบายมุข ๖ ช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุยอเย็บแห่งโภคทรัพย์

๔.๕ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

พุทธศาสนิกชนเมื่อต้องการปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับในสังคมและชุมชนที่เป็นอยู่ได้ จะต้องรู้จักหน้าที่ที่ตนจะต้องปฏิบัติให้มีความสอดคล้องกับความคิดของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ดังได้จำแนกเป็นประเภทดังต่อไปนี้

๑. การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสถานการณ์ครองตน คฤหัสถ์ในฐานะเป็นผู้ครองตน และเป็นผู้นำทางครอบครัว สมาชิกในครอบครัวต้องปฏิบัติตนตามหลักการบริหารครอบครัว ๆ จึงจะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ต่างคนต่างมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เว้นจากการเห็นแก่ตัว เว้นจากการเสียผลประโยชน์น้อยเพื่อต้องการผลประโยชน์มากการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ที่มีความสำเร็จเป็นสวนมากแล้ว จะพบว่า มีหลักธรรมเป็นเครื่องกำกับอยู่ หลักธรรมนั้นคือ มีความขยัน มีความซื่อสัตย์ รู้จักประหยัดและมีความอดทนเป็นที่สุด นี้ก็เป็นเครื่องยืนยันได้ว่ามาตรฐานวัดความเป็นมนุษย์ในการครองตนและดำรงชีวิตตนอยู่ในสังคมนั้น ๆ มนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้นต้องมีธรรมที่เป็นพื้นฐานคือ “มนุษย์ธรรม” “ธรรมเป็นเครื่องกระทำบุคคลให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์” ธรรมในที่นี้ก็คือ หลักเบญจศีล หรือศีล ๕ เบญจศีลคือศีล ๕ เป็นศีลสำหรับอุบาสกอุบาสิกา ไซปฏิบัติเพื่อเข้าถึงพระรัตนตรัย^{๒๕}

ดังนั้น ศีล ๕ จึงเป็นธรรมที่อุบาสกพึงประพฤติปฏิบัติเป็นประจำเพื่อรักษาตนเอง หรือเป็นการ ปองกันตนไม่ให้เสียคน อันสืบเนื่องมาจากการกระทำชั่วด้วยตนเอง หรือจากการกระทำของบุคคลอื่นก็ตาม แมแต่จากภัยธรรมชาติที่มนุษย์เราไม่สามารถที่จะเอาชนะได้ก็ต้องมีความอดทน เพราะการบริหารครอบครัวให้ประสบผลสำเร็จได้ดั่งนั้น ต้องเริ่มจากตนก่อนอื่นใครเป็นเบื้องต้น เมื่อตนอยู่ในจารีตประเพณีอันดีงาม ย่อมพึงตนเองได้ไม่เป็นภัยแก่สังคมรอบข้าง อยู่ที่ใดก็มีความสุขไม่เป็นที่รังเกียจ หรือขอสงสัยระแวงใจ ใด ๆ จากเพื่อนบ้านก็จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขตามหลักคุณสมบัติของอุบาสก คือเป็นพุทธศาสนิกที่ศีลครองตนเป็นพลเมืองที่ดีนำชีวิตและครอบครัวของตนไปสู่ความเจริญ สงบสุข เป็นพลเมืองที่สร้างสรรค์สังคม

๒. การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสถานการณ์การครองคน สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาในชีวิตของคฤหัสถ์ คือการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ถ้าไม่เข้าใจชัดเจนดีก็จะเกิดการสับสนวุ่นวาย ถึงกับทำให้เดือดร้อน บานแตกสาแหรกขาดและเสียผู้เสียคนไปก็ได้ ชีวิตของคฤหัสถ์ ไซวาจะดำเนินชีวิตอยู่คนเดียวตามลำพัง จะ ต้องมีครอบครัว มี ผู้บังคับบัญชา มีเพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา

^{๒๕} อด. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๑/๑๘๒-๑๘๕.

จึงดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมในฐานะผู้ปกครอง ตามปกติสามัญชนคนทั่วไป ต้องประพฤติและปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างในการครองคน จึงควรปฏิบัติต่อบุคคลอื่นเหมือนกับปฏิบัติตน

ฉะนั้น เพื่อลดปัญหาในการครองคน จึงควรประพฤติและปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบของศีลธรรม ตามหลักทศ ๖ ด้วยการปฏิบัติตนเพื่อเป็นการขับเคลื่อนคุณความดีของบิดา มารดาที่ท่านอบรมสั่งสอนให้บุตรได้เป็นคนดีมีความกตัญญูรู้คุณบุคคล และยึดเอาหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้ดีแล้ว เอาไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขให้ยิ่งขึ้นไปในการดำเนินชีวิตของการครองเรือนคฤหัสถ์นั้นจะต้องเรียนรู้ในสิ่งที่เปนมงคลแก่ชีวิตตนและสังคมด้วยการปฏิบัติ

๓. การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสถานะการครองเรือน

พุทธศาสนิกชนผู้หวังความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิตที่จะนำพาครอบครัวและสังคมประเทศชาติไปสู่ความสำเร็จทางธุรกิจการงาน พึงปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการบริหารครอบครัวที่จะนำพาครอบครัวไปสู่ความอยู่ดีกินดีก้าวข้ามพ้นความขัดสน หรือความอดอยากหิวโหย ประกอบด้วย ขรรวาสธรรม ๔ ประการคือ ๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ๒. ทมะ ความรู้จักขมจิตใจของตน ๓. ขันติ ความอดทน ๔. จาคะ การสละให้ปันสิ่งของ ๆ ตน แก่คนที่ควรให้^{๒๖}

เพราะฉะนั้น ถ้าหากคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนมีความเข้าใจกันผิด ต่างฝ่ายต่างให้อภัยซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์กันทางครอบครัวก็จะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นการครองเรือนก็จะราบรื่น ไร้ปัญหาหรืออุปสรรคใดมาขวางกั้น เพื่อให้สังคมเป็นปึกแผ่นมีความเป็นหนึ่ง ควรจะปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ประการดังนี้ ๑. ทาน การให้สิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน ๒. เปยยวัชชะ เจริญวาจาที่อ่อนหวาน เป็นผู้มีวาจาน่ารัก ๓. อตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เปนอนุชฌาย์แก่ผู้อื่น ๔. สมานัตตตา ความเป็นคนสม่าเสมอไม่ถือตัว^{๒๗}

๖. สรุป

การนำหลักทศฐัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันไว้อย่างนี้ การนำหลักทศฐัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน มีทั้งหมด ๔ ข้อ คือ ๑. การนำหลักอภิญญาสัมปทามาแก้ปัญหาการขาดความเพียรหรือแก้ไขความเกียจคร้าน เมื่อจะหลีกเลี่ยงพ้นจากความชั่วนานาประการ สิ่งสำคัญก็คือการระมัดระวังหรือสำรวมรักษา กาย วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิตของเราไม่ให้หลงไปตามกระแสหรือพบเจอกับความชั่วทั้งหลาย เช่นเดียวกับความเกียจคร้านเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องหาทางแก้ไขปัญหานี้ให้ได้ทางแก้ไขนั้นแบ่งออกเป็นหลักการและวิธีการ นอกจากนั้นก่อนจะแก้ไขจำต้องเข้าใจถึงลักษณะนิสัยส่วนบุคคลด้วย โดยเฉพาะระดับปริมาณความมากน้อยของความเกียจคร้านมีมากน้อยต่างกัน บางคนเกียจคร้านมาก ในขณะที่บางคนเกียจคร้านน้อย เช่น คนที่ไม่ยอมทำงาน

^{๒๖} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๒๕๕๘, ชุ. ส. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๒๗๘.

^{๒๗} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๓๒.

ทั้งที่มีความสามารถจะทำได้ เป็นต้น จึงอาจความเกียจคร้านเพื่อไม่อยากจะทำงาน ในที่นี้ควรทราบถึงจุดหมาย แห่งความสำเร็จหรือ ประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนต่างต้องการอยากจะได้มาด้วยการแสวงหาใหม่มีก่อน ๒. การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ อารักขสัมปทา คือการรู้จักใช้สอยและรักษาสิ่งของตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดีตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ก็เพราะปฏิบัติตาม ๓. การนำหลักกัลยาณมิตรตามาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล ต้องมีกัลยาณมิตรที่ดี คือ มีผู้แนะนำสั่งสอนที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเขารวมหมูกับทานผู้ทรงคุณทรงปัญญาที่มีความสามารถซึ่งจะช่วยแวดล้อมสนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทางเป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ, สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีข้อนี้ เป็นองค์ประกอบภายนอก ๔. การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเราพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเรา เพราะหาผู้ใช้จ่ายสุรุยสุรายใช้จ่ายเกินฐานะของตนเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์พยายามใช้ จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้นจึงมีความสุข ได้ตามสมควรแก่อัตภาพของตัวเองและครอบครัว ความรู้จักประมาณตน คือ ใ้รู้จักประมาณในการเลี้ยงชีวิตโดยทางชอบธรรม กล่าวคือ การดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีลซึ่งเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่จะประคับประคองกาย วาจาให้เรียบร้อย และทำงานที่สุจริต คือ ถูกต้องเป็นไปตามเหตุผลซึ่งแต่ละอาชีพมีวัตถุประสงค์อยู่ในตัวของมันเอง และเป็นการไม่เบียดเบียนหรือก่อความวุ่นวายเดือดร้อน ให้กับใครยังเป็นการสร้างสรรชีวิตและสังคมอีกด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. **วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

รศ.อุดม บัวศรี, **ผูกอมปรัชญาชีวิตอีสาน**, ขอนแก่น, สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗.

วิธาน สุชีวกุปต์ และสนธิ์ บางยี่ขัน. **ปรัชญาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : รามคำแหง, ๒๕๓๓.

อดุลย์ ต้นประยูร. **ปัญหาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บาร์มีการพิมพ์, ๒๕๒๔.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

นัยนา เกิดวิชัย. “ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเรื่องบุญ กับ นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

Brophy, Jere. **ON MOTIVATINGSTUDENTS**. Occassional Paper No. 101. East Lansing, Michigan: Institute for Research on Teaching, Michigan State University Octoter 1986. 73 pages. ED 276 724.

Lepper,Mark R.,“**Motivational Cinsiderations in the Study Of Instruction.**”COGNITONAND INSTRUCTRUCTION 5,4 (1988).

Rosenfeld M.S. **Motivational Strategies in Geriatric Rehabilitation**. Bethesda : AOTA,Inc. 1997.

การบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการ
ตามหลักอปริหานิยธรรม ๗

Management Governing of the Monks on the principle of
Aparihaniyadhamma

พระครูอุดมธรรมรส*

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการ ได้แก่ พระสังฆาธิการมีหน้าที่กำกับดูแลรักษาบุคลากรให้อยู่ในกฎระเบียบการปกครอง เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ตามพระธรรมวินัย กฎหมายและสิ่งแวดลอม การปกครองคณะสงฆ์เป็นงานนำ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมตามกาลเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างไร งานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปตามอย่างนั้น หากงานปกครองดำเนินไปไม่ได้งานอื่นๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้ด้วย การบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการตามหลักอปริหานิยธรรม ๗ ทั้ง ๕ ด้าน คือ (๑) ด้านการวางแผน พระสังฆาธิการผู้รับผิดชอบการพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรือง การวางแผนระยะยาวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยมอบหมายให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ได้ฝึกปฏิบัติงานให้เกิดความพร้อม ด้วยหลักการหมั่นประชุมเนืองนิตย์นับตั้งแต่การคัดเลือก การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการพิจารณาการเลื่อนตำแหน่ง นอกจากนี้ พระสังฆาธิการหมั่นประชุมเนืองนิตย์ก็เพื่อการวางแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความชัดเจนด้วยศาสตร์และศิลป์ (๒) ด้านการสรรหาบุคลากร คือการดำเนินการเพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาปฏิบัติงาน พระสังฆาธิการพร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม ทำกิจที่สงฆ์พึงกระทำ การประชุมเป็นภารกิจที่พระสงฆ์พึงกระทำร่วมกัน เพื่อความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ดังนั้น การปกครองต้องสอดคล้องตามกฎระเบียบ พระธรรมวินัย กฎหมาย เพื่อนำมาบูรณาการใช้ให้ถูกต้องตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง (๓) ด้านการพัฒนาบุคลากร คือการสอนงาน การมอบหมายงาน การสับเปลี่ยนโยกย้ายหน้าที่ การหาพี่เลี้ยงช่วยสอนงาน การให้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย การให้เป็นผู้รักษาการแทน การส่งไปศึกษาดูงาน การจัดประชุมสัมมนา เพื่อเพิ่มพูนพัฒนาสมรรถภาพการทำงาน นอกจากนี้พระสังฆาธิการไม่บัญญัติสิ่งที่ทรงห้ามที่ขัดต่อกฎระเบียบ กำกับดูแลให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ปฏิบัติอยู่ในกฎระเบียบ (๔) ด้านการดำรงรักษา คือการบำรุงรักษาทรัพยากรบุคคลเพื่อให้องค์กรไม่สูญเสียคนที่มีความรู้ความสามารถ การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้บริหารกับบุคลากร ปรับปรุงสถานที่ทำงานให้เหมาะสม มีความมั่นคง ส่งเสริมโอกาสแก่บุคลากรได้ก้าวหน้า พระสังฆาธิการส่งเสริมวัสดุอุปกรณ์เครื่องมืออำนวยความสะดวกในสำนักงาน นอกจากนี้ พระสังฆาธิการกำกับดูแลการปกครองให้เป็นไปตาม

---

* นักวิชาการอิสระ, เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี, วัดนอก ถนนโพธิ์ทอง ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี.

กฎระเบียบ พระธรรมวินัย กฎหมายและสิ่งแวดล้อม (๕) ด้านการประเมินการปฏิบัติงาน พระสงฆ์ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัดตามกฎระเบียบ ยินดีในเสนาสนะเรียบง่าย ตั้งใจกำกับดูแลพระภิกษุ สามเณร ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ให้ตั้งอยู่ในความเรียบร้อยดีงาม ส่งเสริมการทำงานด้วยการฝึกอบรมวิชาการปกครอง จัดสัมมนาประจำปี และส่งเสริมการศึกษาในระดับสูงขึ้น

คำสำคัญ : วิเคราะห์การปกครอง, การปกครองตามหลักอภิธานิยธรรม ๗

ABSTRACT

Management Governing of the Monks include; The monks are responsible for oversight maintaining personnel in the rules of government, To be good According to the Discipline Law and the Environment. The ruling clergy is leading the way, we need to change the right time if the work goes away other jobs will follow, If the work goes unchecked other work is not possible. Management Governing of the Monks on the principle of **morality** the 5 sides; (1) Planning; The monk responsible for the development of the temple to prosper, Long-term planning is very important assigned to the abbot practice to be ready with the constant convention from selection to appointment, training and the promotion. Moreover the monks continue to convene the convention planning the administration of the monks to be clear with science and art., (2) Recruitment; It is the process to get a good person to work. The monks are unanimous in meeting the meeting do the work that monks do. The meeting was a mission that the monks should do together to integrate the correct use of social, economic, political, government., (3) Human resources development; Is the job assignment, assignment, shift function, find a mentor to help you, to act as an assistant, being a deputy, send to study visit, conference to improve the performance. Moreover the monks do not prohibit anything that is against the rules supervise the abbot and the rulers in the regulations., (4) The maintenance; Is the maintenance of human resources. The organization does not lose good people have the knowledge, The relationship between management and personnel, Improve the workplace, Have a stable, Encourage opportunities for personnel, The monk promotes the materials and tools in the office, In addition, the monks supervise the administration in accordance with the rules., (5) Performance appraisal; The monks are not personal benefits, Acting strictly according to the rules, Welcome in the simple, Supervise

monks and novices in Buddhist monasteries to be in good order, Promote work with academic training, Annual Seminar, and to promote higher education.

Keyword : Analysis of governance, Governance of principle

๑. บทนำ

การบริหารจัดการปกครองคณะสงฆ์ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะถ้ามีระบบบริหารที่ดีศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการแบ่งงานมอบอำนาจ กระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการด้านต่างๆ เพราะการบริหารคณะสงฆ์ปัจจุบันมีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การบริหารคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารกิจการของคณะสงฆ์ คือด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม^๑

พระสังฆาธิการ มีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยจึงเป็นเรื่องน่าสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน มีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป^๒

๒. วิเคราะห์การปกครองของพระสังฆาธิการ

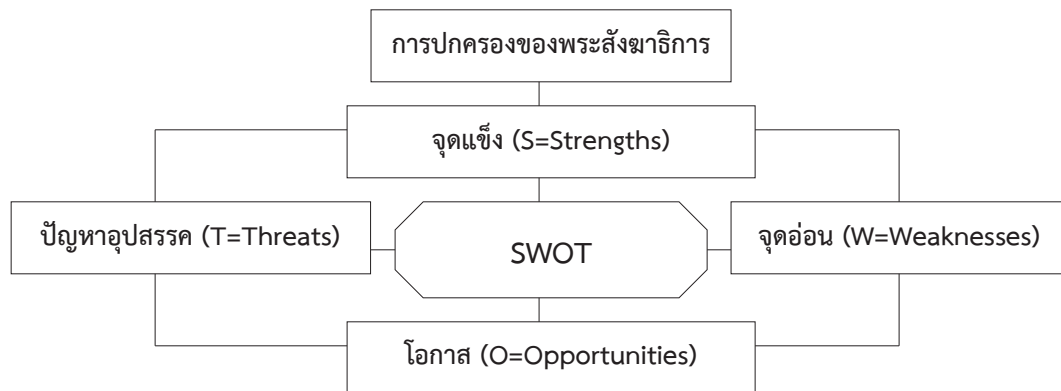
การปกครองของพระสังฆาธิการ คือมุมมองถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กรเพื่อนำไปกำหนดกลยุทธ์^๓ ได้แก่ การวิเคราะห์การปกครองเพื่อค้นหาจุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งเป็นกิจกรรมที่มีศักยภาพในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ส่วนจุดอ่อนเป็นแหล่งความเสียเปรียบในการแข่งขัน กลยุทธ์ระดับบทบาทและระดับหน้าที่ อยู่บนพื้นฐานการใช้จุดแข็ง และแก้ไขจุดอ่อน เพื่อหาประโยชน์จากโอกาสสภาพแวดล้อมและป้องกันอุปสรรคที่ทำให้ขัดขวางการบรรลุภารกิจและเป้าหมายหลัก การกำหนดกลยุทธ์โดยใช้การวิเคราะห์ควรสอดคล้องกับปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งหมด กลยุทธ์ที่ดีที่สุดเพื่อให้ประสบความสำเร็จในภารกิจโดยแสวงหาประโยชน์จากโอกาสและจุดแข็งขององค์กร ทำให้อุปสรรคเป็นกลาง และหลีกเลี่ยง

^๑ กองแผนงาน, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^๓ อำนาจ ชีระวนิช, **การจัดการยุคใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: มาเธอร์บอส แพคเกจจิ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔๑๔.

หรือแก้ไขจุดอ่อน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพ การปกครองของพระสังฆาธิการ

จากแผนภาพการปกครองของพระสังฆาธิการ คือสภาพแวดล้อมภายในองค์กร โดยการวิเคราะห์การจัดการ เพื่อค้นหาจุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งเป็นกิจกรรมที่มีศักยภาพในการสร้างความได้เปรียบ กลยุทธ์ระดับบทบาทและระดับหน้าที่ อยู่บนพื้นฐานการใช้จุดแข็ง และแก้ไขจุดอ่อน เพื่อหาประโยชน์จากโอกาสของสภาพแวดล้อมและป้องกันอุปสรรคที่ทำให้ขัดขวางการบรรลุภารกิจและเป้าหมายองค์กร มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การวิเคราะห์องค์การในการวางแผนกลยุทธ์ มีความจำเป็นจะต้องประเมินสภาพแวดล้อมปัจจุบันภายในองค์กร ด้านจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กรหรือหน่วยงาน และประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กรในด้านอุปสรรคและโอกาส เพื่อนำข้อมูลจากการวิเคราะห์องค์การนี้ไปดำเนินการวางแผนกลยุทธ์ต่อไป การพิจารณาประเมินสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอก มีสถานการณ์ ๔ รูปแบบที่ควรพิจารณา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้^๕

สถานการณ์ที่ ๑ (จุดแข็ง=โอกาส) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่พึงปรารถนามากที่สุด เนื่องจากองค์การค่อนข้างที่จะมีจุดแข็งภายในค่อนข้างมาก ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมค่อนข้างที่จะให้ออกสแก่่องค์การในหลายอย่าง ฝ่ายผู้บริหารขององค์กรควรกำหนดกลยุทธ์ในเชิงรุก ข้อเสนอแนะสิ่งที่ควรพิจารณาการประเมินจุดแข็ง ได้แก่ ความสามารถพิเศษ ทรัพยากรการเงินเพียงพอ ความสามารถทางการแข่งขัน การแข่งขันที่รุนแรง เทคโนโลยีเฉพาะความได้เปรียบทางการแข่งขัน ความได้เปรียบทางต้นทุน การบริหารที่มีประสิทธิภาพ การประหยัดจากขนาด ความสามารถด้านการค้นคว้าผลิตภัณฑ์ จุดแข็งที่เกี่ยวข้องกับองค์การ

สถานการณ์ที่ ๒ (จุดอ่อน=อุปสรรค) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด เนื่องจากองค์การกำลังเผชิญอยู่กับภัยอุปสรรคจากภายนอก และมีปัญหาจุดอ่อนภายในหลายประการ ทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับผู้บริหารองค์การ คือกลยุทธ์การตั้งรับหรือป้องกันตัว เพื่อ

^๕ ทศพร ศิริสัมพันธ์, นโยบายสาธารณะ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๘.

พยายามหลบหลีกอุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตลอดจนหามาตรการที่จะทำให้องค์การเกิดความสูญเสียที่น้อยที่สุด รวมทั้งแก้ไขปัญหาลูกค้าอุปสรรคภายในต่างๆ ข้อเสนอแนะสิ่งที่ควรพิจารณาการประเมินจุดอ่อน ได้แก่ ทิศทางไม่ชัดเจน ฐานะการแข่งขันถอยลง เครื่องมืออุปกรณ์ล้าสมัย การทำกำไรต่ำกว่ามาตรฐาน การขาดความสามารถทางการบริหาร การวิจัยและพัฒนาล่าช้า สายผลิตภัณฑ์แคบเกินไป ภาพพจน์ทางการตลาดไม่ดี ความเสียเปรียบทางด้านทุน การเสียเปรียบทางการแข่งขัน ความสามารถทางการตลาดขององค์การต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย ความไม่มั่นคงจากการแข่งขัน ปัญหาการดำเนินงานภายใน จุดอ่อนที่เกี่ยวข้องกับองค์การ

สถานการณ์ที่ ๓ (จุดอ่อน-โอกาส) สถานการณ์นี้โอกาสที่จะเป็นข้อได้เปรียบด้านการแข่งขันอยู่หลายประการ แต่ติดขัดอยู่ตรงที่มีปัญหาลูกค้าอุปสรรคภายในที่เป็นจุดอ่อนอยู่หลายอย่างเช่นกัน ทางออกสำหรับผู้บริหารองค์การ คือกลยุทธ์การพลิกตัว เพื่อขจัดหรือแก้ไขจุดอ่อนภายในให้พร้อมที่จะฉกฉวยโอกาสที่เปิดให้ ข้อเสนอแนะสิ่งที่ควรพิจารณาวิเคราะห์โอกาส ได้แก่ ตอบสนองกลุ่มลูกค้าเพิ่มขึ้น การเข้าสู่ตลาดใหม่ การขยายสายผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าเพิ่มขึ้น การขยายเข้าสู่ผลิตภัณฑ์ใหม่ การเพิ่มผลิตภัณฑ์ที่ใช้ร่วมกัน การรวมธุรกิจตามแนวคิด การเจริญเติบโตของตลาดเร็วขึ้น การพึงพอใจระหว่างคู่แข่ง

สถานการณ์ที่ ๔ (จุดแข็ง-อุปสรรค) สถานการณ์นี้เกิดขึ้นจากการที่สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงาน แต่ตัวองค์การเองมีข้อได้เปรียบที่เป็นจุดแข็งอยู่หลายประการ แทนที่ผู้บริหารขององค์การจะรอนจกระทั่งสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารองค์การสามารถที่จะเลือกกลยุทธ์การแตกตัว หรือกระจายกิจการ เพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีอยู่ในการสร้างโอกาสในระยะยาวสำหรับองค์การต่อไป ข้อเสนอแนะสิ่งที่ควรพิจารณาวิเคราะห์อุปสรรค ได้แก่ การเข้ามาของกลุ่มแข่งขันรายใหม่ ยอดขายของผลิตภัณฑ์ที่ใช้แทนกันได้เพิ่มขึ้น การเจริญเติบโตของตลาดช้าลง ความไม่มั่นคงต่อการถดถอยทางเศรษฐกิจ ธรรมเนียมและความต้องการของลูกค้ากำลังเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของประชากรในทางตรงกันข้าม นโยบายของรัฐในทางตรงกันข้าม อำนาจการต่อรองของลูกค้าหรือผู้จำหน่ายกำลังเพิ่มขึ้น

สรุปได้ว่า การปกครองของพระสังฆาธิการ คือจุดแข็งปัจจัยภายในขององค์การที่เป็นข้อได้เปรียบหรือจุดเด่นขององค์การควรนำมาใช้ในการปกครอง จุดอ่อนคือปัจจัยภายในขององค์การที่เป็นจุดด้อยข้อเสียเปรียบที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้น โอกาสสภาพแวดล้อมคือปัจจัยที่สามารถส่งผลกระทบต่ออุปสรรคทางสภาพแวดล้อมคือปัจจัยภายนอกที่สามารถส่งผลกระทบก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อม

๓. การปกครองตามหลักอภิธานิธรรม ๗

ผู้ปกครองต้องมีคุณสมบัติการบริหารจัดการเป็นเลิศ อย่างที่กล่าวไว้ในตอนต้นว่า สิ่งหนึ่งที่ต้องนึกถึงก็คือเรื่องหลักอภิธานิธรรม ๗ ธรรมะหมวดนี้ให้ความหมายในหมวดหัวข้อธรรมว่า ธรรมอันเป็นเหตุแห่งความไม่เสื่อม ไม่เป็นเหตุแห่งความหายนะ คือผู้ใดประพฤติปฏิบัติแล้วก็มีแต่ความเจริญรุ่งเรืองอย่างเดียว ธรรมะหมวดดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเป็นอุทธาหารณ์

ให้แก่พระภิกษุสงฆ์ เป็นการปรารถนาเหตุของการแตกความสามัคคี ซึ่งมีผลให้กษัตริย์แห่งแคว้นวัชชีต้องแตกทำลายเสียอาณาเขตให้กับพระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งกรุงราชคฤห์ เหตุแห่งการแตกความสามัคคีในครั้งนั้น น่าจะเป็นข้อคิดเหตุสะกิดใจได้เป็นอย่างดี ในยุคสมัยนี้ หากจะวิเคราะห์ห่อปรีหานิยธรรม ๗ ซึ่งกษัตริย์แห่งแคว้นวัชชี ซึ่งรวมกันเรียกว่า กษัตริย์ลิขณวีใช้ในการบริหารองค์กรแล้วจะเห็นได้ว่า ข้อปฏิบัติซึ่งจะเสริมสร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันอย่างมั่นคงในองค์กรใดๆ ก็ตาม ที่ประพฤติได้อย่างสม่ำเสมอและมั่นคง เมื่อพิจารณาแต่ละข้อจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้^๕

แผนภาพ การปกครองตามหลักอปริหานิยธรรม ๗

เมื่อมีราชกิจใด ปรีกษากันไป บววายบ่นายชุมนุมน นั่นคือราชการงานเมือง งานขององค์กร ได้รับการเอาใจใส่ปรีกษาหารือข้อราชการ เป็นภาระอันสำคัญยิ่ง ไม่เบื่อไม่บ่นไม่รำคาญ ไม่หนีประชุม ผู้บริหารมีความพร้อมเพรียงกันเช่นนั้น ก็เกิดกำลังความคิด ระดมสติปัญญา ช่วยกันหาทางแก้ปัญหา ไม่ขัดขวาง ปรีกษาหารือกันด้วยดี องค์กรไหนๆ ก็เจริญ เพราะพลังของ ความร่วม

^๕ นฤมล โควินท์ทวีวัฒน์, ธรรมาภิบาลกับการบริหารองค์กร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑.

ใจ เพียงข้อแรกข้อเดียว ก็พอมองเห็นเค้าของการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว ย่อมพร้อมเลิกพร้อมประชุม พร้อมพริกพรรคภูมิ ประกอบ ณ กิจควรทำ นั่นคือเมื่อมีการประชุมก็ร่วมประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมก็เลิกพร้อมกัน ไม่หนีประชุม รับผิดชอบประชุมก็อยู่ จนเลิก ไม่ใช้รับผิดชอบเสร็จก็หายไป จะได้ว่าเขาประชุมกันเรื่องอะไร มอบหมายภารกิจ อะไร ให้ใครบ้าง จะได้ติดตามงานกันได้ถูกต้อง ข้อนี้ทำได้ องค์กรไหนๆ ก็เข้มแข็ง

ยึดมั่นในสัมมาจารีตจำประพุดมิตัดดัดแปลง ข้อนี้สำคัญ เพราะพูดถึงวัฒนธรรมของ องค์กรว่าสิ่งไหนดีงาม วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมที่ดีของบ้านเมือง ของชาติ ขององค์กร ซึ่งสืบทอด กันมานั้น เป็นสิ่งสำคัญ เพราะนั่นคือความเป็นชาติ เป็นเอกลักษณ์ หรือสัญลักษณ์ ถือเป็นธรรมาภิบาลอันสำคัญยิ่ง องค์กรนั้นย่อมเข้มแข็งและแกร่งได้นาน ใครเป็นใหญ่ได้แรง โอวาทศาสน์แสดงก็ ย่อมและน้อมบูชา องค์กรใดๆ ย่อมมีผู้นำ หากเราให้เกียรติผู้นำ เชื่อฟังกัน ปฏิบัติตามความคิดที่ดีที่ ถูกต้องของผู้นำ เดินไปในกรอบ ในทิศทางเดียวกัน ไม่หลบหลู่ผู้นำ ความมั่นคงในองค์กรก็เกิดขึ้น

บุตรภริยาของใครไปปรารภประทุษข่มเหง ข้อนี้สำคัญมิใช่น้อย เพราะเตือน เพราะ ห้ามมิให้ล่วงเกินบุตรภริยาของใคร เรื่องบุตรภริยาของผู้ร่วมงาน ของคนอื่น ควรให้เกียรติกัน ไม่นินทาว่าร้าย หรือพูดถึงกันในทางไม่ดี เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องสำคัญในองค์กรใดๆ ก็ตาม หากวันหากละ ไม่ปฏิบัติเช่นนี้เสียได้ ย่อมมีแต่ความสงบ ย่อมมีแต่ความสามัคคี อย่าลืมนะ ลูกเมีย มีอิทธิพลต่อจิตใจของทุกคน การให้ร้าย การนินทาว่ากล่าวมีผลกระทบต่อผู้นำ และบุคลากรใน องค์กร องค์กรใดมีเรื่องเช่นนี้มากๆ ย่อมขาดความมั่นคง

เจตีย์คนเกรง มีย่ำยำเยง ก็เช่นกันสรวบวงพลี เรื่องนี้ถ้าเป็นคนไทยยิ่งถือมากใครไม่ ปฏิบัติ ใครไม่เชื่อถือ ใครดูถูกของที่คนอื่นในองค์กรเขาเชื่อถือ หรือเช่นไหว้ บูชากราบไหว้อยู่ ก็ต้อง เกิดอาการขัดใจกัน องค์กรก็อยู่ไม่ได้ ข้อนี้หมายรวมไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนา ซึ่ง คนในองค์กรจักต้องให้เกียรติกันไม่หลบหลู่ของของใคร ถือเป็นธรรมาภิบาล ที่ต้องใช้จิตวิทยาเข้า มาช่วยเป็นอย่างยิ่ง พระอรหันต์อันมี ในรัฐวิเศษ ก็คุ้มก็ครองป้องกัน ในองค์กรแต่ละแห่ง ใน บ้านเมือง ในชาติ แต่ละชาติ ย่อมมีคนดี คนอาวุโส มีคนสำคัญ ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญยิ่ง ต่อองค์กรนั้นๆ บุคคลเหล่านี้ถือเป็นหลักขององค์กร ซึ่งเป็นขุมความคิด ขุมประสบการณ์เป็นสิ่งอัน ทรงคุณค่าขององค์กร ซึ่งถือเป็นธรรมปฏิบัติที่ก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคงขององค์กร

ครั้นพระพุทธองค์ตรัสตั้งนี้แล้ว ตรัสกับวัสสการพราหมณ์ว่า พระองค์ตรัสอธิษฐานนิย ธรรม ๗ อย่างนี้แก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย เมื่อประทับอยู่ ที่สารินทระเจตีย์ ในนครเวสาลี และตรัสต่อไปว่า หากเจ้าวัชชีทั้งหลายยังคงประพฤติอธิษฐานนิยธรรม ๗ ประการนี้อยู่เพียงใด เจ้าวัชชีทั้งหลายพึง ได้รับ แต่ความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมไม่ได้เลย วัสสการพราหมณ์ทูลว่า เจ้าวัชชีไม่ จำเป็นต้องประพฤติอธิษฐานนิยธรรมครบทั้ง ๗ ข้อเลย แม้ประพฤติอธิษฐานนิยธรรมเพียงข้อเดียว ก็ พึงหวังความเจริญโดยแท้ หากความเสื่อมไม่ได้เลย ครั้นทูลอย่างนี้แล้วได้ทูลลาพระผู้มีพระภาคเจ้า กลับไปเฝ้าพระเจ้าอชาตศัตรู ทูลว่าพระดำรัสของท่านพระสมณโคดม บ่งชี้ชัดว่าใครๆ ไม่อาจจับเจ้า วัชชีทั้งหลายได้ด้วยวิธีอื่น นอกจากด้วยการทำให้แตกสามัคคีเท่านั้น พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสถามว่า จะทำอย่างไร จึงจะทำให้พวกเจ้าวัชชีแตกสามัคคีกัน

วัสสการพราหมณ์ทูลแนะนำวิธีที่จะทำลายความสามัคคีของพวกเขา เจ้า ลิจฉวีให้ทรงทราบ ด้วยการลงโทษตนด้วยวิธีต่างๆ แล้วให้โกนหัวเนรเทศ ออกไปจากพระนคร ต่อจากนั้นจะเป็นหน้าที่ของตนเอง พระเจ้าอชาตศัตรูก็ ทรงทำตามคำแนะนำนั้น

ฝ่ายพวกเขาเจ้าลิจฉวี ทราบข่าวที่วัสสการพราหมณ์ถูกขับไล่ออกจากพระนคร ด้วยเหตุที่กล่าวถึงพวกวัชชี เมื่อได้พบวัสสการพราหมณ์จึงถามว่า ท่านทำผิดอะไร ทราบเรื่องแล้วก็กล่าวกันว่า พราหมณ์ทำผิดเพียงเล็กน้อย เท่านั้น ไม่ควรถูกลงโทษหนักถึงเพียงนี้ ครั้นทราบว่าวัสสการพราหมณ์เมื่ออยู่กรุงราชคฤห์ มีตำแหน่งเป็นอำมาตย์ฝ่ายวินิจฉัย จึงมอบตำแหน่งนั้นให้วัสสการพราหมณ์ก็ทำหน้าที่อย่างดี พวกราชกุมารลิจฉวีทั้งหลายได้พากันมาศึกษาศิลปะวิทยาในสำนักของวัสสการพราหมณ์ วัสสการพราหมณ์ ก็ยุยงให้พวกราชกุมารแตกกันเป็นคู่ๆ ด้วยการถามสิ่งที่ไม่สมควรเหมือน กัน เมื่อเจ้าลิจฉวีทั้งสองมาพบกัน ต่างก็ถามกันและกันว่าอาจารย์พูดอะไร เจ้าลิจฉวีทั้งสองก็เล่าความจริงให้ฟัง แต่ทั้งสององค์ต่างก็ไม่เชื่อว่าอาจารย์ พูดอย่างนั้น คิดแต่ว่าอีกองค์หนึ่งไม่บอกความจริงกับตน จึงแตกกัน จากนั้น วัสสการพราหมณ์ก็ไปยุยงเจ้าลิจฉวีคู่อื่นๆ ให้แตกกันอีก โดยทำนองนี้เจ้าลิจฉวีทั้งหมดก็แตกกัน ไม่เดินทางเดียวกัน แม้ตีกลองประชุมก็ไม่มา ประชุม วัสสการพราหมณ์ใช้เวลา ๓ ปี จึงทำให้พวกเขาเจ้าลิจฉวีทั้งหมดแตกกัน ครั้นแล้วก็ได้ส่งข่าวไปกราบทูลให้พระเจ้าอชาตศัตรูรีบยกทัพมาพระราชาทรงสดับแล้วโปรดให้ยกทัพออกไป ถึงแม้ชาววัชชีจะ ตีกลองประกาศว่า พระราชาอชาตศตวรรษยกทัพข้ามแม่น้ำคงคา มา ก็ได้มาประชุมกันสักคนเดียว ไม่มีใครปิดประตูพระนคร พระเจ้าอชาตศตวรรษเสด็จเข้ามาทางประตูที่เปิดไว้ ทรงทำเจ้าวัชชีทั้งหมดให้ถึงความพินาศแล้ว เสด็จกลับไป แคว้นวัชชีจึงตกอยู่ในความครอบครองของพระเจ้าอชาตศตวรรษแห่งแคว้นมคธ ตั้งแต่นั้นมา นี่คือผลของการแตกสามัคคี

หากจะมีคำถามว่า เหตุใดพระพุทธองค์จึงทรงแสดงนัยแห่งการแตกสามัคคีแก่ท่านพระอานนท์ ทั้งๆ ที่ทรงทราบว่าวัสสการพราหมณ์ก็นั่งฟังอยู่ด้วย และทราบนัยแห่งพระพุทธดำรัส นั้น เหตุใดจึงยังทรงแสดงอภิธานิยธรรม ๗ ประการ คำตอบก็คือพระพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาแก่พวกเจ้าวัชชี เพราะ ทรงทราบว่าถ้า ถ้าพระองค์ไม่ตรัสเรื่องนี้ อีก ๒-๓ วันพราหมณ์ก็จะจับพวกเขาเจ้าวัชชีเหล่านั้น แต่เมื่อพระองค์ตรัส พราหมณ์ก็ต้องใช้เวลาถึง ๓ ปี จึงจะทำลายความสามัคคีของเจ้าลิจฉวีลงได้ การมีชีวิตอยู่อีก ๓ ปี เป็นของประเสริฐ เพราะตลอดเวลา ๓ ปีนี้ พวกเจ้าลิจฉวีก็จักมีโอกาสทำบุญให้เป็นที่พึงแก่ตนได้ นี่คือพระมหากรุณาที่ทรงมีแก่พวกเจ้าลิจฉวี แคว้นวัชชี อุทสาหกรรมเรื่องนี้คงเป็นตัวอย่างสำหรับเตือนสติชนทุกหมู่เหล่าว่า ควรสมัคสมานสามัคคีกันไว้ มิฉะนั้นแล้วก็อาจจะถึงกับต้องเสียบ้านเสียเมืองดังพวกเขาเจ้าวัชชี เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรประมาท เพราะความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย

สรุปได้ว่า การปกครองตามหลักอภิธานิยธรรม ๗ ผู้บริหารองค์การจำเป็นต้องมีคุณสมบัติตามกระบวนการจัดการเชิงพุทธ คือปัจจัยนำเข้า เช่น ผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารระดับกลาง และผู้บริหารระดับต้น การจัดการตามหลักอภิธานิยธรรม ๗ หมั่นประชุมเนื่องนิത്യพร้อมเพรียงกันประชุม ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ควรห้าม เคารพนับถือเป็นผู้ใหญ่ ไม่ลุอำนาจตมหา ยินดีในเสนาสนะ และยินดีกับสพรหมจารีผู้มีศีลดีงาม และคุ้มครองอารักขาผู้ทรงศีล

๔. บทสรุป

การปกครองคณะสงฆ์ ผู้บริหารต้องวิเคราะห์การปกครองตั้งแต่จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค แล้วส่งเสริมการปกครองตามหลักอภิธานิยธรรม ๗ คือหมั่นประชุมเนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม ไม่บัญญัติสิ่งที่ยุติโทษ เคารพนับถือเป็นผู้ใหญ่ ไม่ลู่อำนาจค้นหา ยินดีในเสนาสนะ และยินดีกับสพรหมจารีผู้มีศีลดีงาม และคุ้มครองอารักขาผู้ทรงศีล ใน ๕ ด้าน ได้แก่

๑. การวางแผน

การวางแผนระยะสั้นและระยะยาวเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการ ควรจะต้องวางแผนระยะสั้น โดยมอบหมายให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รับผิดชอบดูแลความเรียบร้อยในวัด ร่วมกับเจ้าอาวาส นอกจากนั้น การวางแผนระยะยาว โดยมอบหมายให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสในระดับ รองลงมา เพื่อฝึกปฏิบัติงานให้เกิดความพร้อมในการบริหารงานในระดับสูงขึ้นไปในอนาคต

๒. การสรรหาคณาการ

การสรรหาคณาการที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมให้เข้าร่วมทีมงานเพื่อกำหนดการปกครองคณะสงฆ์ที่มีคุณภาพ การคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานเป็นทีมงานนั้น พิจารณาเลือกบุคคลที่มี ภูมิความรู้และความสามารถมีผลงานปรากฏชัด การสรรหาคณาการภายในวัด ผู้ปกครองควร ส่งเสริมบุคคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการปกครอง เข้ามาทำงานในทีมงาน การสรรหาคณาการภายนอกวัด ผู้ปกครองควรเปิดโอกาสให้บุคคลากรที่มีความชำนาญเข้าร่วมงานได้ การรับ บุคคลเข้าทำงานเริ่มด้วยการทดสอบงาน ประเมินผลงาน ฝึกอบรมและพัฒนางาน

๓. การพัฒนาบุคลากร

การพัฒนาบุคลากรประกอบด้วย การปฐมนิเทศ การสอนงาน การสับเปลี่ยน โยกย้าย หน้าที่ การหาพี่เลี้ยงช่วยสอนงาน การให้ทำหน้าที่ผู้ช่วยงาน การให้รักษาการแทน การพาไป สังเกตการณ์ การทำงานในบางโอกาส การส่งไปศึกษาดูงาน การจัดประชุมสัมมนา ฝึกอบรม การส่ง เข้าประชุมเรื่องเกี่ยวกับการจัดเอกสารทางวิชาการให้เพียงพอ การจัดให้มีคู่มือการปฏิบัติงานให้ พอใช้ การอ่าน การฟังปาฐกถาทางวิชาการ การให้ทำการทดลอง

๔. การธำรงรักษา

พระสังฆาธิการ ต้องรักษาทรัพยากรบุคคลที่ดีไว้กับองค์กรได้ตลอดไป การสร้าง สัมพันธภาพระหว่างผู้บริหารกับบุคลากร กำหนดวัตถุประสงค์ ปรับปรุงสถานที่ทำงาน ให้ความ มั่นคงในตำแหน่งหน้าที่การงาน ให้โอกาสแก่บุคลากรได้ก้าวหน้า การสร้างฉันทะให้เกิดแก่ผู้บริหาร ผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหาร โดยวิธีการสร้างแรงจูงใจบุคลากรด้วยการให้ผลตอบแทนการเงินและ ปัจจัยอื่นๆ ตามที่องค์กรจะดำเนินการได้ มีการประชุมบุคลากรทุกฝ่ายเปิดโอกาสให้แสดงความ คิดเห็นวิธีการแก้ไขปัญหาขององค์กรด้วยเหตุผล บุคลากรภายในวัด ไม่สบาย ป่วยไข้ เกิดอุบัติเหตุ จากการปฏิบัติงาน จนถึงล้มตาย ผู้บริหารต้องดูแลรักษาค่าพยาบาล หรือจัดงานศพให้เหมาะสม ตามแบบประเพณีนิยมการอนุรักษ์บุคลากรสำคัญๆ ขององค์กรด้วยการทรงไว้ เชิดชูไว้ในฐานะผู้มี ความอุปถัมภ์ต่อองค์กรนั้น เป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหาร

๕. การประเมินการปฏิบัติงาน

การประเมินการปฏิบัติงานเพื่อกำหนดค่าตอบแทน เพื่อเปลี่ยนแปลงตำแหน่งเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงาน และเพื่อเลิกจ้าง การแจ้งผลการประเมินการปฏิบัติงาน เป็นการบอกให้ผู้ปฏิบัติงานรู้ว่าตนเองทำงานเป็นอย่างไร บุคลากรรู้ว่าผู้บังคับบัญชาประเมินผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับใดเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่วางไว้ ดังนั้น ด้านการประเมินการปฏิบัติงาน

บรรณานุกรม

กองแผนงาน, **คู่มือพระสังฆาธิการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. **นโยบายสาธารณะ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

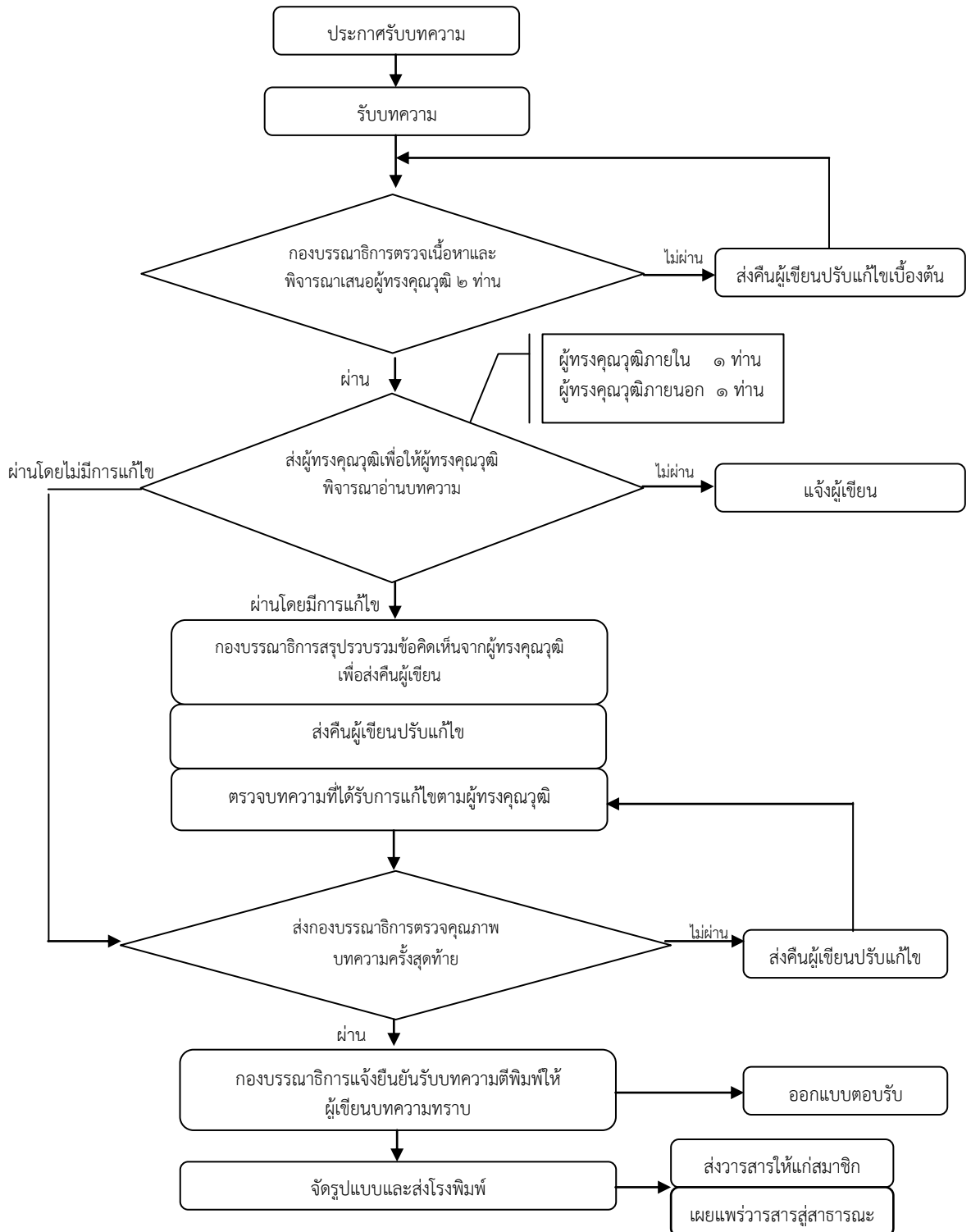
นฤมล โควินท์ทวีวัฒน์. **ธรรมาภิบาลกับการบริหารองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑.

อำนาจ ธีระวนิช. **การจัดการยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: มาเธอร์บอส แพคเก็จจิ้ง จำกัด, ๒๕๕๓.

ภาคผนวก

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
๙๙๙ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙ โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

๑. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ **บทความพิเศษ** บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

๑.๒ **บทความทางวิชาการ** ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนิสิต นักศึกษา หรือประชาชนทั่วไป

๑.๓ **บทความวิจัย (Research article)** ได้แก่รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

๑.๔ **บทความปริทรรศน์ (Review article)** เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์สังเคราะห์วิจารณ์เปรียบเทียบกัน

๑.๕ **ปกิณกะ (Miscellany)** ได้แก่บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปลก ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์จะต้องส่งจดหมายนำส่งบทความพร้อมต้นฉบับแบบพิมพ์ ๓ ชุด มายังกองบรรณาธิการ กรณีที่บทความได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ บรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้นิพนธ์ส่งบทความต้นฉบับที่แก้ไขครั้งสุดท้าย พร้อมซีดีรอม (CD ROM) ๑ แผ่นที่บรรจุเนื้อหาและข้อมูลที่มีอยู่ในบทความทั้งหมดที่ได้แก้ไขแล้ว ทั้งนี้ผู้นิพนธ์ต้องมีสำเนาเก็บไว้ด้วยเพื่อการอ้างอิง

การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้นิพนธ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มี

ความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

การเตรียมบทความ

บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ดีด โดยใช้ชุดแบบอักษร (font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH SarabunPSK) ขนาดอักษร ๑๖ จัดกั้นหลังตรง และมีระยะห่างระหว่างบรรทัดหนึ่งช่อง (double spacing) ตลอดเอกสาร พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษพิมพ์สันขนาดบีห้า (B5) พิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษซ้ายกับด้านบน ๑ นิ้วครึ่ง และด้านขวากับด้านล่าง ๐.๕ นิ้ว พร้อมใส่หมายเลขหน้ากำกับทางมุมขวาบนทุกหน้า บทความไม่ควรยาวเกิน ๑๕ หน้ากระดาษพิมพ์สัน โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) ๒ ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double – blind peer review)

๒. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน ๓๕๐ คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัยและบทความปริทรรศน์ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปภาพ หรือตาราง และลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีการศึกษา (methods) ผลการศึกษา (Results) สรุป (Conclusion) และคำสำคัญ (Key words) ซึ่งควรเรียงตามลำดับและแยกหัวข้อให้ชัดเจนดังนี้

- **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- **วิธีการศึกษา** ควรกล่าวถึงวิธีการค้นคว้าข้อมูล ระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาศึกษา สถิติที่นำมาใช้
- **ผลการศึกษา** ควรประกอบด้วยผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีมีการวิเคราะห์)
- **สรุป** ควรกล่าวถึงผลสรุปของการค้นคว้าและศึกษา
- **คำสำคัญ** ควรมีคำสำคัญ ๓-๖ คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และค้นด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (;)

๓. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

๓.๑ บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน

๓.๒ วิธีการศึกษา (methods) กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

๓.๓ ผลการศึกษา (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ในข้อ ๓.๒ ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

๓.๔ การอภิปรายผล (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

๓.๕ ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

๓.๖ กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) เป็นส่วนที่กล่าวขอบคุณต่อองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือร่วมมือในการวิจัย รวมทั้งแหล่งที่มาของเงินทุนวิจัย และหมายเลขของทุนวิจัย

๓.๗ เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ (Footnote) เป็นการทำการรายการเอกสารอ้างอิงหรือคำอธิบายเพิ่มเติมที่อยู่ด้านล่างของข้อความในหน้ากระดาษแต่ละหน้า ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงแตกต่างกันตามประเภทของเอกสารหรือแหล่งที่ใช้อ้างอิง ดังนี้

การอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

๑. หนังสือ

๑.๑ คัมภีร์พระไตรปิฎกหรือหนังสือสำคัญพิมพ์เป็นชุด

ให้อ้างชื่อย่อคัมภีร์. เลม/ขอ/หนา. และไหวงเล็บคำวา (บาลี) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีหรือวงเล็บคำวา (ไทย) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ตัวอย่างเช่น ๑ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๘๕๕/๑๙๑.

๑.๒ หนังสือทั่วไป

ผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์, ปีที่พิมพ์), หนา. ตัวอย่างเช่น

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก : บอเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หนา ๓๘.

Venerable Dr. W. Rahula, **What the Buddha Taught**, (Bangkok: Haw Trai Printing, 2004), p.69.

๒. วารสาร

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หนา. ตัวอย่างเช่น

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร, “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อเรื่องและการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, **มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗): ๑๔-๒๘.

K.N., Jayatileke, “The Buddhist Theory of Causality”, *The Maha Bodhi*, vol. 77 No.1: 10-15.

๓. วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย, “ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์”, ระดับของวิทยานิพนธ์, (ชื่อแผนกวิชาหรือคณะและมหาวิทยาลัย), ปีที่พิมพ์. ตัวอย่างเช่น

อนุวัต กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗.

๔. สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี. ตัวอย่าง

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

๕. เว็บไซต์

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมประกาศโนบาย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [๗ กันยายน ๒๕๕๕].

๖. ภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham, *Motivation and Personality*, (New York : Harper and Row Publishers, 1970).

การเขียนบรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือ

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

๒) วารสาร

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร , เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หนา. ตัวอย่างเช่น พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร, “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อเรื่องเรื่องและการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, *مجร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๓): ๑๔-๒๘.

๓) วิทยานิพนธ์

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๔) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี. ตัวอย่าง

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

๕) เว็บไซต์

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมประกาศโนบาย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [๗ กันยายน ๒๕๕๕].

๒. ภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham. *Motivation and Personality*. New York : Harper and Row Publishers, 1970.

๔. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ ๑ ภาพ หรือ ๑ ตาราง สำหรับคำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์เหนือภาพหรือตาราง ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่ใต้ภาพหรือตาราง

๕. ลิขสิทธิ์

เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์บทความให้แก่วารสารฯ พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางของผู้พิมพ์อื่นที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้พิมพ์ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน พร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการ ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์

๖. การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา การสั่งซื้อ และการสมัครเป็นสมาชิกวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ กรุณาติดต่อ “ผู้ช่วยบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์” สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ๕๙๙ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙ โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

๘. อัตราค่าวารสาร

กำหนดออกวารสารปีละ ๓ ฉบับ จำหน่ายราคาฉบับละ ๑๙๙ บาท ไม่รวมค่าส่ง

๙. อัตราค่าสมาชิก

ปีละ ๓๐๐ บาท

หนังสือขอเสนอบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

เขียนที่.....

วันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

ข้าพเจ้าชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....

ที่อยู่.....

โทรศัพท์..... E-mail: .....

มีความประสงค์ขอตีพิมพ์บทความ ( ) บทความวิจัย ( ) บทความวิชาการ เรื่อง:

(ภาษาไทย).....

(ภาษาอังกฤษ).....

ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ซึ่งดำเนินการโดยบัณฑิตศึกษาวิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยบทความฉบับนี้ข้าพเจ้าได้ค้นพบขึ้นเพื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญา..... สาขาวิชา.....

จาก (ชื่อสถาบัน)..... ปีการศึกษา..... หรือได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก .....

เมื่อคณะกรรมการพิจารณาแล้วมีมติให้แก้ไขปรับปรุงบทความ ข้าพเจ้ามีความยินดีรับไปแก้ไขตามมติดังกล่าวนี้และข้าพเจ้าขอรับรองว่า (ขีดเครื่องหมาย ✓)

- ( ) เป็นผลงานทางวิชาการของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว
- ( ) เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมนิพนธ์ตามชื่อที่ระบุในบทความจริง
- ( ) บทความนี้ไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน
- ( ) บทความนี้ไม่ได้คัดลอกหรือดัดแปลงมาจากของผู้ใดทั้งสิ้น

ทั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ชำระค่าธรรมเนียมขอตีพิมพ์บทความลงในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ตามอัตราที่ได้กำหนดไว้ คือ

- ( ) บทความวิชาการ ๓,๐๐๐ บาท
- ( ) บทความวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ป.โท-เอก ๕,๐๐๐ บาท
- ( ) บทความวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย ๕,๐๐๐ บาท เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

อนึ่ง แม้เมื่อข้าพเจ้าปรับแก้ไขแล้ว แต่งานยังไม่เรียบร้อยและไม่ได้รับการให้การลงตีพิมพ์ ข้าพเจ้าไม่ติดใจเอาความใดๆ ทั้งสิ้น จะยอมรับการพิจารณาของคณะกรรมการถือว่าเป็นที่สุด

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้นิพนธ์บทความ

ใบตอบรับการเป็นสมาชิก

ที่.....
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

กราบหม้สการ/เรียน บรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ข้าพเจ้า (ชื่อภาษาไทย).....

(ชื่อภาษาอังกฤษ).....

ที่อยู่ (ที่สามารถติดต่อได้).....

.....

.....

E - Mail..... เบอร์โทรศัพท์.....

โทรสาร..... มีความประสงค์จะขอรับสมัครเป็น

สมาชิกวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

( ) สมาชิกประเภทรายปี ๓๐๐ บาท (จำนวน ๓ เล่ม)

( ) เล่มละ ๑๙๙ บาท

พร้อมนี้ ข้าพเจ้าได้ส่ง

( ) เงินสด

( ) ธนาณัติ (ส่งจ่าย.....)

( ) ตัวแลกเงินไปรษณีย์

( ) แคชเชียร์เช็ค ในนาม.....

โปรดนำส่งวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สถานที่ติดต่อ ที่บ้าน ที่ทำงาน

เลขที่..... ถนน..... หมู่ที่..... ตำบล/แขวง.....

อำเภอ/เขต..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์..... โทรศัพท์เคลื่อนที่.....

โทรสาร..... E-Mail.....

(สำหรับเจ้าหน้าที่)

ลงชื่อ.....

คำบ่ารุงปี พ.ศ.....

เลขที่ใบเสร็จ..... ( )

ลงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ลงบัญชีแล้ว.....

